REPREZENTANȚELE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Încheierea procesului de formare a statului național unitar român, o dată cu terminarea primului război mondial, a conferit țării noastre un rol important și specific în viața internațională. România era în acea perioadă un stat construit după aspirații și sacrificii îndelungate, într-un cadru politic-teritorial care reprezenta soluția naturală a evoluției istorice a națiunii române.

Sfîrșitul primului război mondial a adus, totodată, modificări însemnate pe harta Europei. Nu mai puțin de patru imperii au dispărut ca atare din istorie : imperiul habsburgic, imperiul otoman, imperiul țarist și imperiul german. Dezagregarea lor, în principal a celui austro-ungar, a însemnat descătușarea energiilor unor națiuni care fuseseră mult timp oprimate. Acestea se constituie, pe baza principiului autodeterminării popoarelor, în state independente. Astfel, partenerii vieții diplomatice de după primul război mondial sînt în mare parte diferiți de perioada precedentă, fie datorită modificării structurii politice și formelor de guvernămînt în fostele imperii, fie datorită intrării pe scena internațională a unui șir de state independente (Cehoslovacia, Polonia, Finlanda, Ungaria), fie datorită apariției, într-un cadru politic-teritorial reprezentînd consolidarea unității statale, a țărilor întregite, ca România sau Iugoslavia.

Pe de altă parte, constituirea primului stat socialist a semnificat o modificare radicală a geografiei morale a lumii : „Decretul asupra păcii" jalonează o nouă etapă în evoluția eticii internaționale, în lupta împotriva agresivității imperialiste, în cultivarea unor principii raționale în relațiile dintre state. Ostracizarea Rusiei Sovietice de către puterile occidentale a însemnat însă de la început un obstacol pentru realizarea unei securități mondiale eficace.

Conferința de pace de la Paris a pus în evidență interdependența între interesele statelor învingătoare în primul război mondial. Conferința a consemnat victoria unui grup de state

a căror cerință era ca prin colaborarea tuturor să se organizeze un sistem care să asigure durabilitatea acestei victorii. Pe de altă parte, această conferință a confirmat, în afară de satisfacerea obiectivelor urmărite de unele mari puteri, și triumful unor foste minorități naționale care sub diferite dominații nu își pierduseră conștiința individualității lor.

Așadar, cele cinci tratate de pace care au fost semnate (Versailles, Neuilly, Trianon, Saint Germain și Sèvres) consfințeau un nou raport de forțe generat de război. Pentru perpetuarea și asigurarea acestei situații nou create trebuia instituit un sistem de securitate internațională care să împiedice tentativele de revizuire a statu-quo-ului. Acest sistem era Liga Națiunilor, sub însemnele căreia a fost purtată lupta antirevizionistă — epicentru al aproape tuturor acțiunilor diplomatice între cele două războaie mondiale.

Însă nici tratatele de pace, nici Liga Națiunilor nu au reușit să elimine contradicțiile dintre puterile învingătoare, fără să mai vorbim de nemulțumirile, deocamdată camuflate, ale statelor învinse, iar aplicarea dreptului la autodeterminare a ridicat o mulțime de dificultăți în zonele de întîlnire a unor populații diferite.

Chiar și înainte de înființarea Ligii Națiunilor se manifestaseră disensiuni între marile puteri în ce privește asigurarea păcii în Europa. În concepția președintelui Wilson, politica de echilibru și alianțele politice-militare erau instrumentele care conduseseră la război. Ca atare, „Wilson a identificat securitatea colectivă mai mult cu repudierea alianțelor decît cu dezvoltarea lor constructivă. Această idee a jucat un rol mare în a separa pe americani de englezi și de francezi și pe englezi de francezi" [1]. După refugierea Statelor Unite în izolaționism, asistăm, începînd cu anul 1920, la începutul discordiei între politica franceză, dominată de grija de a căuta „garanții fizice" [2] împotriva unei Germanii potențial

[1] W. Lippmann. *„U. S. Foreign Policy : Shield of the Republic"*, New York, 1943, p. 54—55.

[2] E. H. Carr. *„International relations between the two world wars (1919—1939)"*, Londra, 1963, p. 26 și urm.

revanșarde, și politica britanică, preocupată tradițional de „echilibrul european". Faptul că Uniunea Sovietică a rămas la început în afara Ligii a fost, de asemenea, un impediment serios pentru ca aceasta să devină un instrument eficace în vederea asigurării păcii.

Însuși Pactul Societății Națiunilor, deși riguros din punct de vedere juridic, nu oferea practic decît incertitudinea unor garanții precare [3].

Franța rămînînd fără „garanția fizică" a frontierelor, diplomația Parisului și-a îndreptat eforturile înspre construirea unui sistem de alianțe care să mențină statu-quo-ul. „Reînnoirea alianței antebelice cu Rusia fiind exclusă, singura alternativă realizabilă era de a se alia cu noile state din Europa centrală și răsăriteană" [4].

Astfel, Franța, din necesitățile proprii de a se asigura împotriva unui vecin dispus să-și ia revanșa, devine exponenta luptei antirevizioniste. Politica franceză coincide în acest moment cu nevoile proprii ale statelor din Balcani și Europa centrală, care își dobîndiseră independența și unitatea națională. Acțiunile diplomației franceze pentru menținerea situației consacrate de tratatele de pace și, în oarecare măsură, ale celei britanice, care nu manifesta însă aceeași convingere dată de o vecinătate primejdioasă, polarizează lupta respectivelor state pentru păstrarea statutului teritorial. În acest sens, I. G. Duca, ministrul de externe al României între anii 1922 și 1926, se referea la interesele care legau politica României de a Franței [5].

Cu toate acestea, grupul antirevizionist al țărilor din Balcani și Europa centrală nu a întîrziat să inițieze o colaborare politică strînsă între ele, pentru a se pune la adăpost de fluctuațiile de interese ale marilor puteri în amintita regiune. Un exemplu tipic este Mica Înțelegere, un acord regional cauzat inițial de o dublă amenințare [6] : perspectiva revenirii Habsburgilor în Ungaria și a unei Confederații dunărene cu element

[3] Ch. Rousseau. *„Droit international public"*, Paris, 1965, p. 290—292.
[4] L. S. Stavrianos. *„The Balkans since 1453"*, New York, 1958, p. 733.
[5] „Viitorul", 19 septembrie 1922.
[6] Fl. Codrescu. *„La petite Entente"*, vol. I, 1930, p. 140.

dominant germano-maghiar, căreia puterile occidentale nu îi erau la început ostile [7].

Astfel, formarea Micii Înțelegeri nu a fost o inițiativă a diplomației franceze, ci a apărut ca o expresie a lipsei de încredere a noilor națiuni în „eficacitatea mijloacelor de constrîngere puse de tratate în mîinile învingătorilor" [8]. Operă a celor trei state, care au demonstrat pe această cale voința lor comună de a menține statutul teritorial stabilit prin tratatele de pace, respectiva inițiativă diplomatică determinase Franța să părăsească atitudinea inițială de sprijinire a Ungariei și să dezvolte o interdependență cu statele Micii Înțelegeri [9].

În acest cadru general se întindeau firele principale ale activității internaționale a statului român, în jurul cărora se țesea o diplomație activă și în plină eflorescență.

După 1918, preocupată de a-și întări noul statut, cît și de menținerea integrității teritoriale, România întreprinde un sistem de alianțe atît pe un plan general european, concretizat în formula securității colective sau în tratate bilaterale cu marile puteri, cît și pe un plan regional — acorduri care reprezentau apărarea sa diplomatică și aveau la bază, în cea mai mare parte, orientarea cercurilor guvernamentale române spre întărirea alianței cu Franța și Marea Britanie.

Activitatea diplomatică a României în acea perioadă reprezenta susținerea constantă a principiului național [10], cu consecința sa naturală — dreptul la existență egală a țărilor mici și mijlocii cu marile puteri, iar pe de altă parte a principiului colaborării internaționale, care în esență trebuia să constituie cadrul general de garanție a „egalității suverane".

Dacă convenția româno-polonă semnată la 3 martie 1921 — reînnoită apoi în spirit locarnian —, era bazată mai mult pe principiul apărării statutului teritorial împotriva unui adversar prezumtiv, Mica Înțelegere, deși inițial pornise, de

[7] Aristide Briand, ca prim-ministru din ianuarie 1921, era favorabil restaurației (vezi P. Renouvin. *„Histoire des relations internationales"*, t. VII, „Les crises du XX-e siècle, I. De 1925 à 1929", Paris, 1957, p. 282).

[8] A. Mousset. *„La petite Entente"*, Paris, 1923, p. 3

[9] P. Renouvin, op. cit., p. 282.

[10] Mai tîrziu, N. Titulescu afirma : „...România nu poate fi prietenă decît cu acele state care fac o dogmă din intangibilitatea intereselor lor naționale" (vezi I. M. Oprea. *„Nicolae Titulescu"*, București, Editura științifică, 1966, p. 96).

asemenea, de la asigurarea poziției derivate din Tratatul de la Trianon și Neuilly-sur-Seine, precum și de la contracararea acțiunilor revizioniste, evoluează, chiar din primele momente, spre o politică de cooperare în toate domeniile [11].

Acordurile regionale reprezentau în concepția cercurilor conducătoare din România modalități diplomatice de suplinire a carențelor sistemului de arbitraj și securitate instituit de Societatea Națiunilor. Titulescu a teoretizat mai tîrziu această poziție, arătînd că natura pactelor regionale „diferă esențial de cea a alianțelor militare dinainte de război" [12]. El vedea întregul continent european acoperit de pacte regionale „legîndu-se unele de altele și constituind sîrma ghimpată a păcii" [13].

Pe de altă parte, gruparea celor trei state urmărea afirmarea principiului existenței egale a statelor mici și mijlocii cu marile puteri, prin limitarea influenței asupra lor a acestora din urmă. E. Beneš desemna Mica Înțelegere ca o alianță în care țările respective, eliberate, „au devenit propriii lor stăpîni, în afara influenței predominante sau a dominației vreunei mari puteri" [14].

Rolul României în Antanta celor trei state era de mediator principal, întrucît întreținea relații amicale cu toți membrii alianței ce se formase, precum și cu alte țări vecine care puteau fi eventual atrase în acest sistem (Polonia, Grecia). Referindu-se la acest rol al diplomației române, I. G. Duca arăta mai tîrziu că „...totdeauna acțiunea noastră s-a exercitat într-un sens ponderator..." [15]. În respectiva etapă, diplomația României constituie, așadar, nu o dată epicentrul unor acțiuni comune inițiate de statele interesate în menținerea statutului teritorial în această zonă.

[11] Pentru istoricul și semnificația Micii Înțelegeri, vezi și Eliza Campus. *„Mica Înțelegere"*, București, Editura științifică, 1968.

[12] Declarație în fața Subcomisiei pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale de pe lîngă Societatea Națiunilor, 19 septembrie 1925, în N. Titulescu. *„Documente diplomatice"*, București, Editura politică, 1967, p. 187.

[13] Discursul rostit la dineul oferit în cinstea lui Paul Boncour, București, 8 mai 1935 (op. cit., p. 643).

[14] Vezi C. Macartney. *„Hungary and her successors"*, Londra, 1937, p. 249

[15] „Viitorul", 19 septembrie 1922. Vezi, de exemplu, cazul incidentelor de graniță iugoslavo-bulgare din 1923—1931 sau greco-bulgare din 1925, față de care diplomația română „a jucat un rol moderator" (Cr. Popisteanu. *„România și Antanta Balcanică"*, București, Editura politică, 1968, p. 72).

Relațiile diplomatice ale României după primul război mondial reprezintă urzeala construită pe liniile politicii ei externe, la capătul cărora se află stațiile de comunicare — reprezentanțele diplomatice. I. G. Duca, vorbind despre activitatea internațională a statului român în acea perioadă, deosebea trei direcții : întărirea legăturilor cu marile puteri aliate în timpul războiului, menținerea unor raporturi cordiale cu vecinii de care ne leagă interese comune și dezvoltarea relațiilor cu toate țările, atît neutre cît și foste inamice [16]. Cum e și normal, relațiile diplomatice oglindesc fidel această orientare.

Dacă în perioada primei conflagrații mondiale, înainte cît și după intrarea României în război, și, de asemenea, în timpul Conferinței de pace de la Paris, lupta diplomației românești se dă pentru obținerea și recunoașterea dreptului țării noastre de a-și desăvîrși unitatea de stat [17], după realizarea acestui țel și încheierea tratatelor de pace, activitatea diplomatică a României se desfășoară pentru adoptarea principiului „egalității suverane" a statelor, cît și în vederea investigării unor soluții optime în cadrul acțiunilor menite să aplaneze diferendele rămase după semnarea tratatelor de pace.

Cînd, spre exemplu, în 1922, marile puteri aliate au luat decizia de a nu admite un reprezentant român în Comisia judiciară mixtă anglo-franco-italiană pentru rezolvarea litigiilor dintre turci și supușii străini [18], ministrul de externe al României, I. G. Duca, arătînd că respectivul fapt constituia un „...nou mijloc de a desconsidera drepturile noastre", protesta „contra acestei măsuri, care tinde o dată mai mult să hotărască unele chestiuni fără participarea tuturor puterilor care sînt interesate" [19].

Liniile principale de comunicație în această activitate își aveau ca stații de transmisie și recepție legațiile de la Paris și Londra, care, cu excepția unei întreruperi provocate de tratatul de pace încheiat de România cu puterile centrale în

[16] I. G. Duca. *„La Politique exterieure de la Roumanie"*, București, 1924, p. 4.

[17] Eliza Campus. *„L'activité diplomatique de la Roumanie entre les années 1914 et 1918"*, în „Revue roumaine d'histoire", VII, 6, București, 1968, p. 1 099—1 128.

[18] Mircea N. Popa. *„Poziția României față de Turcia în perioada Conferinței de la Lausanne și în anii imediat următori"*, în „Analele Univ. București", Seria Șt. sociale, Istorie, anul XVII, 1968, p. 142.

[19] Ibidem.

primăvara anului 1918, au desfășurat o activitate continuă de la înființarea lor. La acestea se adăugau, încă din timpul războiului, noi reprezentanțe diplomatice în alte două capitale ale unor mari puteri aliate : Washington [20] și Tokio (ambele în 1917). În felul acesta, în 1917 România întreținea relații diplomatice cu toate cele cinci mari puteri ale Antantei.

România participa așadar permanent, prin ambasadorii săi în capitalele puterilor aliate, la dezbaterile din arena diplomației europene, în cadrul cărora apărau fără preget interesele statului român peste hotare. Nume ca Dimitrie I. Ghica sau mai ales N. Titulescu, în calitate de ministru la Londra [21], s-au înscris în istoria diplomației române din această perioadă alături de contribuții remarcabile în promovarea intereselor țării. Este memorabilă, de exemplu, participarea lui Titulescu la Conferința interaliată de la Londra din 1924, la care diplomatul român a demonstrat dreptul României la reparații din partea țărilor învinse [22]. Titulescu revendica egalitatea de tratament a reprezentanților la conferință, stăruind în acest sens din prima zi a dezbaterilor [23].

Continuitatea politicii noastre de reprezentare diplomatică se manifestă și în cadrul țărilor mici și mijlocii din sistemul Antantei : la Bruxelles, ministrul României, acreditat și la Haga [24], informa asupra unui mare număr de conferințe dedicate subiectului amplu dezbătut al situației financiare postbelice, ca, de exemplu, Conferința consacrată studierii posibilităților de ameliorare a finanțelor țărilor mici (august 1920) sau Conferința de la Spa, avînd ca temă chestiunea reparațiilor de război datorate de Germania (iulie 1920) [25].

Relațiile diplomatice cu Grecia, care fuseseră întrerupte între anii 1906 și 1911 datorită conflictului în problema macedoneană, se dezvoltă continuu în perioada postbelică. Împreună cu Take Ionescu, Beneš și Pasić, primul ministru grec,

[20] *„Reprezentanțele diplomatice ale României"*, vol. I, București, 1967, p. 369—392.

[21] În această calitate își începe activitatea diplomatică oficială, la 16.XII.1921.

[22] I. M. Oprea, op. cit., p. 130—167.

[23] Telegramele nr. 5 985/15.VII.1924 și 1 053/16.VII.1924 (N. Titulescu *„Documente diplomatice"*, p. 141).

[24] Însărcinare ce va înceta în 1925, cînd se înființează o legație la Haga.

[25] Arh. M.A.E., dosar 9/Convenții S3.

Venizelos, studia posibilităţile de a se perfecta o alianţă postbelică pentru păstrarea statu-quo-ului [26]. În 1922, Venizelos apela, prin Titulescu, la bunele oficii ale guvernului român pentru a sprijini cererea guvernului de la Atena de a se amîna preluarea Traciei de către turci pînă la retragerea completă a populaţiei elene din această provincie [27].

Continuitatea relaţiilor diplomatice cu ţările din sistemul Antantei este manifestă şi în cazul Italiei, ca şi în cel al Egiptului, unde funcţiona la Cairo o agenţie diplomatică [28]. Agenţia română la Belgrad, înfiinţată deja în 1863 [29] şi ridicată la rang de legaţie în 1879, reprezenta în perioada postbelică interesele României într-un nou stat, întregit sub forma regatului tripartit al Iugoslaviei, şi însemna, implicit, recunoaşterea noii forme de organizare.

Urmărind fortificarea alianţei cu puterile Antantei, politica externă a statului român înregistrează simultan eforturi pentru a încheia tratate cu fostele puteri centrale. După intrarea României în război, Austro-Ungaria, Germania, Bulgaria şi Turcia rupseseră relaţiile diplomatice cu statul român. Cu Austria, Germania şi Bulgaria, relaţiile sînt reluate în 1920, iar cu Turcia în 1922, reînfiinţarea legaţiilor la Viena, Berlin şi Constantinopole semnificînd şi recunoaşterea noilor forme de guvernămînt — republicane. În anul în care noul ministru român se instala la Istanbul, de exemplu, Adunarea Naţională din Ankara suprima denumirea de „Imperiu otoman" [30]. Trăinicia noului regim republican devenind evidentă, extinderea relaţiilor politice-diplomatice şi economice dintre România şi Turcia se produce continuu, pînă la apropierea consacrată prin semnarea Pactului balcanic. În ce priveşte Bulgaria, după ridicarea în 1909, cînd aceasta devine regat, a agenţiilor diplomatice din Bucureşti şi Sofia la rang de legaţie, relaţiile româno-bulgare trecuseră prin două crize : în 1913, la izbucnirea celui de-al doilea război balcanic, ministrul român la Sofia era rechemat, dar în urma negocierilor de pace relaţiile diplomatice erau reluate în acelaşi an ; întreruptă în 1916,

[26] Vezi Take Ionescu. *„Mica Înţelegere"*, Bucureşti, 1922, p. 9.
[27] Telegrama nr. 3 146/3.IX.1922 (N. Titulescu, op. cit., p. 85—86).
[28] Închisă însă ulterior, în 1922, în urma unor restricţii bugetare.
[29] Vezi *„Reprezentanţele diplomatice ale României"*, vol. I.
[30] Mircea N. Popa, op. cit., p. 152.

comunicarea diplomatică o găsim restabilită în 1920, an după care diplomația română a încercat continuu să atragă Bulgaria într-un sistem de securitate regională în Balcani, plan față de care însă guvernul de la Sofia și-a păstrat rezervele [31]. Cu toate acestea, România a mediat nu o dată pe cale diplomatică între Bulgaria și vecinii cu care aceasta se afla în conflict [32].

Făcînd abstracție de relațiile diplomatice stabilite deja pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și care evoluează rapid, deși diferit, în raport cu criteriile enunțate mai sus, România trece, după terminarea primului război mondial, într-o fază asemănătoare aceleia din 1878—1880, caracterizată prin înființarea unui mare număr de misiuni diplomatice. Relațiile stabilite acum de statul român urmau unei colaborări intense pe plan diplomatic desfășurate în anii 1916—1918 de consiliile naționale ale popoarelor care — parțial sau în întregime — fuseseră încorporate în cele trei imperii din Europa centrală și răsăriteană — cehi, slovaci, români, sîrbi, polonezi. După dezmembrarea monarhiei austro-ungare și căderea imperiului german și a celui țarist, harta regiunii apărea complet modificată : la 28 octombrie 1918 se năștea Republica Cehoslovacă, la 29 octombrie era proclamată la Zagreb independența și uniunea slavilor din sud, la 7 noiembrie lua ființă statul polonez, la 1 și respectiv 12 noiembrie Austria și Ungaria se constituie ca republici independente, iar la 1 decembrie 1918 Adunarea de la Alba Iulia proclama unirea Transilvaniei cu România. Primul Congres al Sovietelor recunoscuse dreptul la autodeterminare al Finlandei, care devenea independentă în decembrie 1917, iar independența Albaniei, dobîndită în 1913, este confirmată de Conferința de pace.

România se grăbește să înființeze reprezentanțe diplomatice în țările emergente : în iulie 1919 la Varșovia ; în septembrie 1920 la Praga și Budapesta ; în februarie 1921 era înființată o legație la Helsingfors, desființată însă un an mai tîrziu din motive bugetare [33]. La Tirana, deși primul oficiu diplomatic al României exista deja în 1914 [34], Legația română este reînființ-

[31] Vezi infra, p. 21.
[32] Vezi supra, nota 15 de la p. 9.
[33] Vezi lucrarea de față, cap. „Helsinki".
[34] Ibidem, cap. „Tirana".

ţată abia în 1925. Întrucît populaţia de confesiune catolică augmentase prin unirea Transilvaniei, acest fapt argumentează [35] stabilirea de relaţii directe cu Vaticanul (1920).

Dacă toate aceste misiuni diplomatice — fie prin continuarea relaţiilor cu puterile aliate sau stabilite cu state devenite independente, fie reluate cu puterile centrale după întreruperea cauzată de starea de beligeranţă — constituiau urzeala pe care „vizitele la nivel înalt", ce se succedau numeroase în acel timp, trasau desenul complicat de alianţe şi înţelegeri menite să asigure pacea şi securitatea în Europa centrală şi de răsărit, nu mai puţin activă se manifestase România în stabilirea de relaţii cu ţările neutre : între anii 1910 şi 1916 se înfiinţaseră reprezentanţe diplomatice româneşti în Luxemburg (1910), Elveţia (1911), Spania (1913), Albania (1913), iar în anii de război 1916—1918 luau fiinţă reprezentanţe în Suedia (1916), Danemarca (1917), Norvegia (1917) şi Portugalia (1917).

Aproape în toate ţările amintite existaseră anterior consulate ale României care menţinuseră extinsă sfera diplomaţiei româneşti, pregătind, în acelaşi timp, terenul pentru instituirea relaţiilor diplomatice cu aceste state. În acest sens, politica extinderii sistemului de consulate a fost sprijinită şi mai tîrziu, îndeosebi de I. G. Duca şi mai apoi de N. Titulescu.

O situaţie specială o aveau relaţiile României cu Uniunea Sovietică : la 1 iulie 1918, personalul misiunii româneşti părăsea Petersburgul (Leningrad). Negocieri pentru restabilirea legăturilor diplomatice au fost purtate în anii următori la Varşovia (1919), Copenhaga (1920), Londra (1921), Viena (1924) şi Geneva (1934), ultimele conducînd la reluarea relaţiilor.

Pletora de reprezentanţe diplomatice româneşti în perioada postbelică solicită noi modificări în structura administraţiei centrale : în afară de cele patru direcţii care formau centrala Ministerului Afacerilor Străine, pe lîngă cabinetul ministrului şi serviciul arhivelor (diviziunea personalului, protocolului şi secretariatul ordinelor ; direcţia afacerilor politice şi a contenciosului ; direcţia afacerilor comerciale şi consulare ;

[35] Ibidem, cap. „Vatican".

diviziunea fondurilor și a contabilității), legea de organizare a ministerului din iulie 1921 înființa trei direcții noi: juridică, a fruntariilor și direcția presei.

Toată această perioadă este dominată de eforturile diplomației românești care urmăreau deplina afirmare egală a României alături de marile puteri europene și recunoașterea în acest fel a meritelor ei în cadrul străduințelor comune ale statelor interesate în instituirea unui sistem de securitate europeană.

Această intensă activitate de reprezentare diplomatică se reducea însă în 1922, cînd, în urma unor restricții bugetare, erau suprimate legațiile de la Madrid, Lisabona, Haga, Oslo și Tokio, precum și agenția diplomatică de la Cairo. Ministrul României la Paris era acreditat și la Madrid și Lisabona, cel de la Stockholm era numit și la Oslo și Helsinki, iar cel de la Bruxelles și la Haga (pînă în 1925).

În acest timp, lupta pro și antirevizionistă continua să fie cuvîntul de ordine al relațiilor intereuropene. Tratatele de la Locarno încercau o formulă de unire a celor două orientări în același sistem. Acordurile de la Locarno, care au stîrnit un „entuziasm general" [37] în Europa, au însemnat consacrarea pactelor regionale. A VII-a Adunare Generală a Ligii Națiunilor recomanda încheierea înțelegerilor regionale. „Criza Societății Națiunilor — afirma în 1927 Georges Scelle — arată cît este de necesar să i se dea o bază regională" [38]. Această cerință era cu atît mai imperioasă cu cît revirimentul revizionist nu se lăsa așteptat: într-un șir de cuvîntări începînd cu luna mai 1927, Mussolini, declarînd că „eternitatea unui tratat" ar însemna „mumificarea umanității" [39], se opunea menținerii statu-quo-ului politic și economic în Europa, urmărind revizuirea tratatelor de pace.

În acest moment, venirea lui Titulescu la conducerea Mi-

[37] G. Tabouis. *„Douăzeci de ani de tensiune diplomatică"*, București, Editura politică, 1965, p. 40.

[38] Vezi P. Renouvin și J. B. Duroselle. *„Introduction à l'histoire des relations internationales"*, Paris, A. Colin, 1964, p. 269.

[39] J. B. Duroselle. *„Histoire diplomatique de 1919 à nos jours"*, Paris, 1966, p. 115.

nisterului de Externe al României (6 iulie 1927) coincidea cu cristalizarea teoretică a unei concepții politice-diplomatice „profund națională, ale cărei reguli, metode și țeluri își trag toate originea din interesul patriei" [40]. Țelul ei nu putea fi decît pacea, un imperativ „intern-românesc" fiind „unul din cele mai bune mijloace de a păstra unitatea noastră națională" [41].

Comandamentele fundamentale ale politicii externe a României erau respectarea și apărarea suveranității, independenței și integrității teritoriale : „Nu vom renunța niciodată... la principiul egalității statelor, adică la dreptul suveran de a dispune fiecare de soarta noastră și de a nu primi niciodată o hotărîre care să ne privească la care noi nu am fi consimțit" [42].

În concepția diplomatului român, respectarea tratatelor este principiul de la care se pornește spre asigurarea păcii, în lupta împotriva revizuirii statutului teritorial. Repudierea tratatelor ar dărîma nu numai instrumentul diplomatic, ci ar submina însăși existența statelor mici, întemeiată pe legalitatea internațională. Împotriva folosirii arbitrare a forței trebuie să se constituie un front unic al eventualelor victime ale unei agresiuni. Titulescu era și aici un continuator al predecesorilor săi, așa cum însuși se considera [43]. Alianțele regionale sînt subsumate unei organizații politice internaționale al cărei scop este apărarea păcii împotriva oricărui agresor. Societatea Națiunilor avea chemarea de a consacra legalitatea internațională, de a însuma eforturile unei comunități interstatale și interdependente în vederea menținerii păcii [44].

Astfel, deși reprezentant al clasei burgheze, ale cărei interese le-a exprimat, Titulescu, fără a părăsi cadrul social existent, a fost, în toate domeniile în care a activat, dar mai ales în diplomație, un vizionar militant înarmat cu logica progresului, un luptător umanist și patriot profund.

Ministru de externe în anii 1927—1928 și între anii 1932 și 1936, iar în anii 1921—1927 și 1928—1932 ministru al României la Londra, Titulescu a dominat diplomația română în

[40] N. Titulescu. *„Documente diplomatice"*, p. 644.
[41] Ibidem, p. 800.
[42] N. Titulescu. *„Discursuri"*, București, 1967, p. 501—502.
[43] N. Titulescu. *„Documente diplomatice"*, p. 799.
[44] „Ordinea în gîndire" — conferință rostită la 19 iunie 1937 la Universitatea din Bratislava — în *„Discursuri"*, p. 575.

aproape întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale. Momentul Titulescu înseamnă intrarea diplomației române într-o nouă etapă : de la reprezentarea unui stat cu „interese limitate" la participarea cu drepturi egale alături de marile puteri.

Titulescu a colaborat nu o dată la elaborarea unor hotărîri ale politicii externe franceze [45]. Louis Barthou spunea că „experiența și autoritatea sa constituiau o forță europeană" [46]. Ca o recunoaștere a meritelor lui deosebite, a poziției sale lucide în tratarea problemelor internaționale, diplomatul român a fost ales președinte al celei de-a XI-a și a XII-a sesiuni a Adunării Generale a Societății Națiunilor (în 1930 și 1931), fiind singurul care a deținut de două ori această funcție. Cu ocazia primei sale alegeri ca președinte al Societății Națiunilor, Titulescu arăta că acest act reprezintă „dovada că eforturile statornice pe care le-a făcut țara noastră în scop de a organiza, în pace și muncă, o viață conformă marilor principii ale Ligii Națiunilor nu au trecut neobservate" [47].

Două vaste proiecte politice-diplomatice caracterizează planurile antirevizioniste ale lui Titulescu. În primul proiect, o alianță între Mica Înțelegere, Franța și Uniunea Sovietică ar fi barat calea revizionismului teritorial în Europa centrală. Al doilea plan viza organizarea Înțelegerii Balcanice într-un sistem monolitic, care să asigure pacea în Balcani și implicit pe plan general european. În serviciul acestor scopuri și-a pus excepționalele calități politice și diplomatice. Sub semnul acestor proiecte s-a desfășurat activitatea sa în legătură cu Pactul celor patru (1933), Pactul oriental (1934), încheierea Convenției pentru definirea agresorului sau Tratatul franco-sovietic (1935).

Perioada ascensiunii fascismului și a atitudinii de „appeasement" în Occident a găsit în diplomația română, condusă de Titulescu, o ripostă continuă împotriva primejdiei pe care fascismul o reprezenta pentru pacea și securitatea europeană. Un pas important în această direcție a fost făcut chiar la două săptămîni de la venirea la putere a lui Hitler, prin unificarea

[45] A. F. Frangulis, art. „Titulesco", în *„Dictionnaire diplomatique"*, vol. V, p. 1 121.

[46] Ibidem ; ziarul „L'Epoque" din 6 iunie 1939 scria : „Cele patru silabe ale numelui său sonor au umplut istoria diplomatică de după război", Arh. M.A.E. 77/T-34, vol. 11.

[47] SDN, A.XI (1930), Supplément spécial nr. 84, p. 30—31, doc. 7.

politicii externe a celor trei state din Mica Înțelegere. La conferința acesteia de la Geneva (14—16 februarie 1933), Titulescu, Beneš și Jeftić semnează un acord numit Pactul de organizare a Micii Înțelegeri, prin care cele trei țări sînt unite într-o entitate diplomatică. „Este marea inovație a momentului", care face obiectul unor manifestări de entuziasm la Geneva [48].

Astfel, Mica Înțelegere își desăvîrșea transformarea dintr-o simplă alianță defensivă într-un veritabil organism internațional unitar care urmărea atît securitatea diplomatică a frontierelor statelor componente, cît și o politică de interes continental, apărînd tratatele de pace în Europa. După semnarea pactului, Titulescu declara : „Am convingerea că, semnînd acest acord de la Geneva, Mica Antantă a contribuit la procesul organizării păcii. Pe de altă parte, am dat Micii Înțelegeri o bază organizatorică stabilă și am transformat-o într-o unitate internațională bine distinctă" [49]. Mica Înțelegere se contura astfel, așa cum o preconizase cu cîțiva ani în urmă, ca un dig uriaș care împiedica furtuna revizionistă să intre în portul Europa [50].

Un succes însemnat al diplomației românești în cadrul noii entități diplomatice l-a constituit dejucarea Pactului celor patru, prin care Mussolini viza revizuirea tratatelor de pace [51]. În aceste condiții, Titulescu sosea la 22 martie 1933 la Geneva cu mandatul de a apăra interesele României și ale Micii Înțelegeri [52], iar la 24 martie lua cuvîntul împotriva înființării directoratului celor patru. În ziua următoare, statele Micii Înțelegeri publicau o declarație după care marile puteri nu trebuiau sub nici un pretext să dispună de teritoriile celor mici fără consimțămîntul lor. „Journal de Genève" scria : „Energia Micii Antante a parat lovitura. Intervenția incisivă a d-lui Titulescu a dovedit neted că, dacă se voiește a se ține seamă în mod particular de opinia celor patru mari puteri, există una pe care nimeni nu are dreptul să o uite : a cincea, care s-a format prin uniunea României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei" [53].

[48] G. Tabouis, op. cit., p. 151.
[49] „Dimineața", 18 februarie 1933.
[50] „Dimineața", 23 iunie 1928.
[51] Vezi J. B. Duroselle, op. cit., p. 117.
[52] Dinu C. Giurescu. *„La diplomatie roumaine et le pacte des quatre"*, în „Revue roumaine d'histoire" nr. 1/1969, p. 77.
[53] „Dimineața", 26 martie 1933.

Ministrul de externe al României obținea un protocol de garanție prin care Franța se angaja că acordul nu va afecta tratatele care o leagă de aliații ei, nu va admite problema revizuirii, iar la Societatea Națiunilor va menține principiul unanimității. Era o victorie a diplomației române; în textul parafat la Roma [54] se vorbea doar de o colaborare în probleme privind numai cele patru țări. Înfrînt, Mussolini declara: „La urmă, maiestatea sa tunul va vorbi" [55].

Un nou succes al diplomației române se reliefează în activitatea și negocierile care, pornind de la inițiativa sovietică pentru definirea agresorului, au dus la elaborarea convențiilor de la Londra la 3 și 4 iulie 1933. M. Sibert afirma că rezultatele obținute se datorau în mare parte „spiritului de realizare al lui Titulescu, care a știut și de data aceasta să armonizeze arta subtilă a diplomatului cu știința juristului" [56].

Ministrul de externe român arăta că aceste convenții aveau o semnificație specială pentru România, ele constituind o primă etapă spre normalizarea raporturilor cu U.R.S.S. [57] Proiectul Pactului oriental oferea, de asemenea, condiții favorabile pentru reluarea relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. Pentru a contracara pericolul fascist, Barthou intenționa să realizeze un front care să grupeze „interesele europene pe care le putea amenința rapida ridicare a Germaniei" [58]. Ofensiva diplomatică franceză se întîlnea cu „vasta ofensivă a păcii întreprinsă de Litvinov" [59].

În aceste condiții [60], la întrunirea de la 2 iunie de la Geneva a Consiliului Micii Înțelegeri, Titulescu a arătat că România va relua relațiile diplomatice cu U.R.S.S. La 9 iunie 1934 la hotelul „Des Bergues" din Geneva, în salonul lui Titulescu, s-au întrunit Litvinov și reprezentanții Micii Înțelegeri, care,

[54] La 7 iunie 1933.

[55] E. H. Carr, op. cit., p. 193.

[56] Vezi G. Sofronie. *„La position internationale de la Roumanie. Etude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux"*, București, 1938, p. 102.

[57] „Dimineața", 5 iulie 1933.

[58] P. Renouvin, op. cit., vol. VIII, p. 77.

[59] J. B. Duroselle, op. cit., p. 191.

[60] Factorul intern care cerea reluarea relațiilor normale cu U.R.S.S. devenise foarte puternic. Mari demonstrații ale muncitorilor, conduse de P.C.R. cereau acest lucru (vezi M. Rusănescu. *„Stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S."*, în *„Studii și materiale de istorie contemporană"*, vol. I, București, 1956).

cu excepția lui Jeftić (Iugoslavia își menținea rezervele), au făcut cunoscut lui Litvinov hotărîrea de a stabili relații diplomatice cu Uniunea Sovietică, statornicite în aceeași zi printr-un schimb de scrisori. Ulterior, Titulescu, vorbind despre însemnătatea stabilirii relațiilor normale între țara noastră și U.R.S.S., spunea, într-un interviu acordat ziarului „Izvestiia" : „Consider reluarea relațiilor diplomatice dintre România și U.R.S.S. ca unul din actele cele mai importante din cariera mea de om de stat" [61]. El adăuga că prietenia României cu Uniunea Sovietică și Franța credita funcționarea normală a Micii Înțelegeri, Pactului balcanic și a Pactului franco-rus din 1935, alianțe care prezentau o garanție însemnată a păcii.

Alianța franco-sovietică a suferit însă o puternică lovitură prin asasinarea la Marsilia a lui Barthou și a regelui Alexandru al Iugoslaviei. Laval, deși pretindea a urma politica predecesorului său, în realitate, „tindea imperceptibil să menajeze Germania hitleristă și Italia fascistă" [62], cu toate că a semnat la 2 mai 1935 Pactul franco-sovietic.

Renașterea militarismului în Germania însemna reluarea tendințelor de expansiune economică ale acesteia în Balcani. În asemenea situație se impunea necesitatea împotrivirii față de infiltrațiile politicii revizioniste în sud-estul Europei. În 1933 existau deja mai multe tratate bilaterale între România, Iugoslavia, Grecia și Turcia, tratate care trebuiau cumulate într-o alianță comună. Inițiativa a revenit diplomației române. Încă din martie 1933, la ședința Consiliului Micii Înțelegeri de la Geneva, Titulescu punea problema începerii de tatonări pentru încheierea unei înțelegeri balcanice. În toamna anului 1933, Titulescu, „pelerin al Înțelegerii Balcanice", vizita Belgradul, Sofia, Atena și Ankara, iar la 22 ianuarie 1934, la Consiliul Micii Înțelegeri de la Zagreb, el prezenta liniile directoare și principiile care urmau să stea la baza pactului. Acesta a fost semnat la Atena la 9 februarie de Titulescu, Demetru Maximos, Jeftić și Tewfik Rüstü Aras [63]. Scopul Înțelegerii era, așa cum arăta ministrul de externe român, dublu : „recunoașterea de-

[61] „Universul", 22 ianuarie 1935.

[62] J. B. Duroselle, op. cit., p. 194.

[63] O documentată analiză a activității diplomatice care a condus la perfectarea Înțelegerii Balcanice, precum și după semnarea pactului, o oferă lucrarea lui C. Popișteanu *„România și Antanta Balcanică"*, București, Editura politică, 1968.

finitivă a ordinii teritoriale actuale din Balcani... și garantarea securității fruntariilor balcanice ale statelor semnatare" [64]. Înțelegerea Balcanică se înscria astfel pe linia politicii externe a României din toată această perioadă : asigurarea securității frontierelor ca o contribuție la consolidarea păcii generale în Europa.

România s-a arătat în favoarea participării tuturor statelor din regiune la Pactul Antantei Balcanice, pentru o largă și multilaterală colaborare între aceste state. În declarațiile făcute unor ziariști bulgari în noiembrie 1934, în drum spre Ankara, ministrul de externe român arăta cît de mult regreta că „Bulgaria nu este încă membru al acestei comunități internaționale ce nu are alt semn decît pe acela al menținerii păcii" [65]. În ce privește Albania, deși ea nu a aderat la Pactul balcanic, relațiile româno-albaneze au fost în toată această perioadă cordiale [66]. Ca și Mica Înțelegere, Antanta Balcanică trebuia să devină un instrument de asigurare a securității europene, de cooperare în vederea menținerii păcii. Ministrul de externe român era convins că frontul unit al celor două acorduri din sud-estul european va opune o rezistență puternică războiului : „Prin suprapunerea celor două înțelegeri, pacea are, de la Praga la Ankara, 70 de milioane de soldați" [67].

O idee fundamentală exprimată de Titulescu este aceea a indivizibilității păcii în epoca modernă, orice conflict putînd avea consecințe mondiale. România a căutat să extindă angajamentele sale diplomatice, pornind de la planul regional și trecînd prin alianțe cu caracter continental, la înțelegeri pe un plan universal. Subliniind rolul important pe care „este chemată să-l joace America de Sud în viața internațională" [68], Titulescu a susținut aderarea României la pactul Saavedra Lamas (de neagresiune și conciliere) și, în calitate de președinte al Micii Înțelegeri, a comunicat la 12 decembrie 1934 aderiunea celor trei state la pact. Era un nou prilej de a întări legăturile de prietenie și colaborare ale României cu țările Americii Latine, relații care primiseră o bază solidă la Liga Na-

[64] N. Titulescu. „*Discursuri*", p. 418.
[65] Vezi C. Popișteanu. „*Înțelegerea Balcanică*", în „Lumea" nr. 7/1964
[66] Vezi lucrarea de față, cap. „Tirana".
[67] „Discursuri", p. 502.
[68] Discursul din 16 iunie 1936, în „*Documente diplomatice*", p. 776.

țiunilor [69] și au fost cimentate prin schimb de reprezentanțe diplomatice cu cele mai importante state din zonă — Brazilia și Argentina în 1928, Chile, Uruguay și Mexic în 1935. În calitate de ministru de externe, Titulescu impulsiona politica de reprezentare diplomatică a României într-o nouă abundență de misiuni. Legea din 1927 reînființa legațiile române de la Madrid, Lisabona și Tokio și crea patru noi legații : în afară de Rio de Janeiro, la Riga, Cairo și la Geneva, pe lîngă Societatea Națiunilor. După stabilirea de relații cu cele mai importante țări din America Latină, România înființa în 1935 o legație și la Teheran, cu care întreținea legături diplomatice de peste 30 de ani [70].

În același timp, prin legea din 6 mai 1929 se urmărea ca centrala Ministerului Afacerilor Străine să oglindească dezvoltarea impetuoasă a reprezentării României peste hotare, prin extinderea numărului direcțiilor și al serviciilor : erau create astfel două organe consultative (Consiliul superior diplomatic și Consiliul juridic), iar cifra serviciilor teritoriale din cadrul „diviziunii politice" ajungea la opt.

În martie 1936, folosind ca pretext prezentarea spre ratificare a Pactului franco-sovietic, Germania repudia Tratatul de la Locarno și reocupa Renania. În Franța și Anglia nu s-a făcut nici o propunere serioasă pentru sancțiuni și represalii [71]. Consiliul Ligii Națiunilor a constatat doar că Germania a violat Tratatul de la Versailles. În această situație, Titulescu cerea asocierea tuturor împotriva acestei acțiuni, atrăgînd atenția că „dacă repudierea unilaterală a tratatelor ar putea fi acceptată fără consecințe, aceasta ar fi sfîrșitul și al securității colective, și al Societății Națiunilor. Am intra într-o lume... care ar fi guvernată nu de forța dreptului, ci de dreptul forței" [72].

Această idee conduce și poziția României în negocierile prilejuite de Conferința de la Montreux. Turcia considerase momentul oportun pentru a înlătura regimul instituit la Lausanne. Acceptarea de către celelalte țări europene a propunerii Turciei de a se modifica acest regim se produce pentru

[69] Discursul lui N. Titulescu în fața unui grup de ziariști din America Latină, 1935, în *„Discursuri"*, p. 466—469.

[70] Persia trimisese o reprezentanță la București în 1902 (vezi volumul de față, cap. „Teheran").

[71] Vezi E. H. Carr, op. cit., p. 202.

[72] „Universul", 20 martie 1936.

a contrapune politicii de forță și repudiere a tratatelor, inițiată de Germania și Italia, metoda pașnică a tratativelor [73].

Pentru guvernul român se punea o problemă delicată : orice revizuire, chiar fără modificarea clauzelor teritoriale, putea să ofere revizionismului un precedent, dar, pe de altă parte, Turcia fiind aliata României, tot ceea ce viza securitatea Turciei atingea și securitatea României [74].

Delegația română s-a pronunțat energic pentru stabilirea unor restricții în ce privește trecerea prin strîmtori a navelor de război aparținînd țărilor neriverane și de asemenea în favoarea consolidării securității statelor riverane prin precizarea dreptului de a invoca tratatele de asistență mutuală pentru trecerea prin strîmtori a vaselor maritime. Soluțiile propuse de Titulescu au fost cuprinse în noua convenție privitoare la strîmtori.

Pornind de la comandamentele generale ale politicii externe românești din acea perioadă, Titulescu urmărea și la această nouă confruntare diplomatică întărirea legăturilor cu Franța și U.R.S.S. Încă din iunie 1935 guvernul român, printr-o hotărîre, îl autorizase să întreprindă demersuri în scopul încheierii unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. [75] Mandatul a fost reînnoit la 14 iulie 1936, în urma agravării situației internaționale datorită intervenției fascismului italian în Etiopia și a intrării trupelor germane în Renania. La 21 iulie 1936, în timpul Conferinței de la Montreux, era elaborat un protocol româno-sovietic care cuprindea prevederile principale ale proiectului unui tratat de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică, pe baza respectării reciproce a independenței și suveranității naționale.

Acest acord ar fi însemnat o verigă importantă în sistemul de securitate a cărei necesitate era impusă de creșterea tensiunii internaționale. O altă piesă a acestui sistem urma să fie Pactul Franța—Mica Înțelegere. La 1 iulie 1936, Titulescu avea o întrevedere cu Léon Blum, președintele Consiliului de Miniștri francez, care promitea concursul său pentru reali-

[73] Vezi M. Augustin. *„Conferința de la Montreux"*, în „Lumea" nr. 16, 15.IV.1965.

[74] N. Titulescu. „Principiile nu se sacrifică de dragul prieteniei", în *„Discursuri"*, p. 532 și urm.

[75] Vezi Șt. Voicu. *„Pagini din lupta P.C.R. împotriva fascismului, pentru independență și suveranitate națională"*, în „Lupta de clasă" nr. 6/1966, p. 63.

zarea acordului. Guvernul român îi confirma la 14 iulie depline puteri. În august, Titulescu, aflat la Cap Martin, avea mai multe discuții cu diferite personalități franceze și se pare că se stabilise ca, în cazul în care alianța nu era realizată, să se transforme Pactul franco-român într-un instrument mult mai eficace.

Aceste două alianțe erau ultimele mari proiecte inițiate de diplomația română. Întîlnirea pe care urma să o aibă Titulescu cu Litvinov în septembrie 1936 nu a mai avut loc. Sub pretextul omogenizării cabinetului, marele om politic român, care s-a considerat în toată activitatea sa politică „nu în serviciul unui guvern, ci în serviciul neamului românesc" [76], era înlăturat din guvern la 29 august 1936. Opinia publică a înțeles semnificația acestui act. Absența lui Titulescu de la Geneva, se spunea, însemna un pericol pentru pace [77]. Ziarul „Scînteia" arăta că forțele reacționare reușiseră, prin debarcarea lui Titulescu, să dea o puternică lovitură politicii României de alianță cu Franța și U.R.S.S.

Conferința pentru dezarmare eșuase în 1934; în 1935 Hitler hotărîse reînarmarea Germaniei, violînd Tratatul de la Versailles; Geneva nu întreprinde nimic. Iar cît privește arbitrajul și concilierea — războiul brutal al Italiei în Etiopia, intervenția fascismului italo-german în Spania [78] și mai tîrziu anexarea Austriei, care veneau după atacul japonez împotriva Chinei, au demonstrat lipsa unui sistem eficace de sancțiuni.

În acel moment se părea că întreaga activitate politică și diplomatică a României din perioada postbelică, pentru păstrarea patrimoniului național și pentru afirmarea ideii de drept, scut al celui vulnerabil la forța brutală, fusese zadarnică. Înfrîngerea ideii „forței dreptului" de către „dreptul forței" era însă aparentă. Istoria a restituit drepturile unei

[76] „Eu și Garda de fier", în „Universul", 25 iunie 1937.

[77] N. N. Petrașcu. *„Opera d-lui Titulescu"*, București, 1937, p. 21.

[78] Caracterul amenințător pentru pacea lumii al intervenției fasciste în Spania a fost în mod pregnant pus în evidență de Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., din iulie 1936. „În caz că Germania hitleristă, — arăta, cu același prilej, C.C. al P.C.R. — dezlănțuind războiul în Europa și contra U.R.S.S., va ataca și România cu ajutorul Ungariei horthyste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt al țării noastre pentru a feri poporul român și naționalitățile conlocuitoare din România de subjugarea de către fascismul german" (Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota AB XX-3).

națiuni care se călăuzise după preceptul unuia dintre marii săi fii: „Să nu privim aparențele trecătoare, ci realitatea. În viața internațională, în realitate nu ești stimat decît în măsura în care știi să-ți aperi drepturile" (Titulescu).

*

* *

Prezenta culegere de studii, care continuă, din punct de vedere istoric, menținînd același nivel de tratare, volumul I al „Reprezentanțelor diplomatice ale României", apărut în Editura politică în 1967, pătrunde și limpezește semnificațiile unei perioade de construcție a raporturilor diplomatice ale țării noastre, mai puțin cercetate sub aspect științific decît epocile anterioare [79]. Trebuie subliniat meritul intrinsec al acestor lucrări, care, deși de o structură neomogenă comparate între ele, se îmbină, ca fragmentele unui colier, într-o sinteză deocamdată rară a relațiilor diplomatice ale României în perioada interbelică.

În acest fel, pentru o viitoare istorie a diplomației române, volumul de față, ca și cel precedent și un al treilea aflat în pregătire va constitui o documentare care nu poate fi omisă în explorarea unui fenomen social din ce în ce mai mult absorbit de receptivitatea marelui public — diplomația.

MIRCEA MALIȚA

[79] Semnalăm cu satisfacție, dînd bunul de tipar acestor pagini, apariția, în Editura militară, a unui deosebit de interesant volum intitulat *Studii privind politica externă a României (1919—1939)*, realizat de o echipă de cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., în care sînt aduse numeroase precizări de mare interes și utilitate, mai ales pentru ultima parte, mai puțin studiată, a perioadei interbelice: aceea a creșterii pericolului de agresiune din partea Germaniei hitleriste.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INFIINȚAREA REPREZENTANȚELOR DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI LA...

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASVICENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LUXEMBURG

La moartea lui Carol cel Mare, în cadrul împărțirii vastului său imperiu, Luxemburgul, cu restul Lorenei (Lotaringia), reveni împăratului Lotar I. Un moment deosebit în istoria Luxemburgului îl constituie „descălecarea" contelui Sigefroid de Ardeni. Legenda spune că acesta vîna adesea în apropierea unui vechi castel roman, numit *Lucilinburch*, atras fiind de frumusețea sălbatică a locurilor. Potrivit cuvintelor unui vechi istoric luxemburghez, abatele Bertels de Echternach, Sigefroid, „amoenitate loci captus est".

Prin tratatul de cesiune din 12 aprilie 963, Sigefroid obține din partea abației Saint-Maximin de Trèves pămînturile dorite în schimbul proprietăților sale de la Feulen. Al șaselea succesor al lui Sigefroid luă oficial titlul de conte de Luxemburg.

De acum înainte istoria noului comitat este destul de încîlcită. După stingerea ramurii bărbătești a conților de Luxemburg (1196) urmă, cu Henri le Blondel, fiul contesei Ermesinda, o nouă dinastie, cunoscută sub numele de Luxemburg-Limburg (1247—1441).

Transformat în ducat de către împăratul Carol al IV-lea (13 mai 1354), Luxemburgul trecu în mîinile lui Filip cel Bun, ducele Burgundiei, împărtășind astfel soarta schimbătoare a casei suverane. Implicat în războiul de 30 de ani, dezmembrat prin pacea de la Pirinei (7 noiembrie 1659) și ocupat de francezi în 1684, ducatul fu cedat pe rînd în 1697, prin tratatul de la Ryswick Spaniei, prin pacea de la Utrecht (1713) Austriei, pentru ca în 1795, după anexarea Belgiei la Franța revoluționară, cea mai mare parte a Luxemburgului să formeze departamentul „pădurilor".

După înfrîngerea lui Napoleon în 1815, prin hotărîrile Congresului de la Viena, lui Wilhelm de Orange-Nassau, transformat în Wilhelm I, rege al Olandei, i se dădea Belgia și Luxemburgul, acesta din urmă ca despăgubire pentru pose-

siunile patrimoniale ale casei de Nassau cedate Prusiei [1], realizîndu-se astfel o uniune personală. Această uniune se va menține pînă la 23 noiembrie 1890, cînd ultimul descendent în linie masculină al familiei Orange-Nassau, Wilhelm al III-lea, s-a stins din viață și Luxemburgul devine independent. Faptul este important, deoarece relațiile româno-luxemburgheze în perioada respectivă se vor desfășura prin intermediul uniunii.

I

Primele mărturii ale unor contacte luxemburghezo-române ne sînt date de cronicele de pe la mijlocul secolului al XII-lea. În această perioadă, nevoia consolidării stăpînirii regilor arpadieni în Transilvania, ca și asigurarea pazei graniței de sud a acestei regiuni, a făcut necesară aducerea în Transilvania a coloniștilor germani. Aceștia au sosit în mai multe grupuri succesive, primele venind pe la mijlocul secolului al XII-lea din Flandra. Cei mai numeroși veneau de pe Valea rîului Mosella și din Luxemburg.

Teritoriul celor dintîi colonizări a fost bazinul Sibiului și spațiul dintre văile Oltului și Hîrtibaciului. Aria colonizării a fost apoi lărgită, acordîndu-se noi teritorii în jurul Bistriței, în Țara Bîrsei și pe valea Tîrnavei Mari. Între coloniștii germani, inclusiv cei din Luxemburg, și populația băștinașă românească s-au stabilit legături de prietenie. Acestea s-au dezvoltat cu vremea prin folosirea în comun a „pădurii românilor și pecenegilor" și prin participarea împreună la oaste, așa cum se va întîmpla în 1210 [2]. În vreme ce primii coloniști veniți din Flandra apar în documente sub denumirea de „flandrenses", cei veniți îndeobște din Luxemburg se numeau teutoni (teutonici) [3].

Aceste contacte de bună vecinătate au fost continuate în cursul anilor, aria lor fiind lărgită, în perioada regilor luxemburghezi ai Ungariei, la Țara Românească și la Moldova. Astfel, unul dintre conții de Luxemburg, familie care a jucat un

[1] Albert Calmès, *Le Grand-Duché de Luxemburg dans la revolution belge (1830—1839)*, Bruxelles, L'Edition Universelle, 1939, p. 7—9.

[2] *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. 3, București, Editura Academiei, 1963, p. 110—111.

[3] *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, 1962, p. 76.

anumit rol istoric, dînd Europei un număr de împăraţi şi regi, a participat la lupta comună a poporului român şi maghiar împotriva primejdiei otomane. Este vorba de Sigismund de Luxemburg, ajuns rege al Ungariei în 1387, care a avut strînse relaţii de prietenie cu Mircea cel Bătrîn, domnul Ţării Româneşti, şi cu Roman Muşat (1392—1394) în scurta lui domnie [4].

Un moment culminant al relaţiilor de întrajutorare dintre Sigismund de Luxemburg şi Mircea cel Bătrîn l-a constituit bătălia de la Nicopole (1396) împotriva turcilor, la care, mai mult decît probabil au participat şi nobili din Luxemburg, fie făcînd parte din casa personală a regelui Ungariei, fie veniţi o dată cu ceilalţi nobili direct din ducatul luxemburghez, aflat sub conducerea Elisabetei de Goerlitz, fiică a lui Ioan, marchiz de Brandenburg şi Lusace. Antrenat însă în disputa pentru tronul imperiului german, Sigismund avea să părăsească, la doi ani după întrevederea cu Mircea cel Bătrîn la Severin (1406), lupta antiotomană. Membrii Casei de Luxemburg nu se vor mai interesa de evenimentele ce se petreceau la fruntariile din sud-estul Europei.

II

După obţinerea independenţei de stat a României ca urmare a războiului din 1877—1878, problema relaţiilor diplomatice cu Olanda şi, respectiv, cu Luxemburgul (ne aflăm în perioada uniunii personale) s-a pus în cu totul altă lumină. Astfel prinţul Carol, notificînd la 26 ianuarie 1879, într-o scrisoare adresată regelui Olandei, Wilhelm al III-lea, cucerirea independenţei de către ţara noastră, ţinea să-şi exprime dorinţa de a strînge „prin relaţii diplomatice, în armonie cu situaţia actuală a României, legăturile de prietenie" care uneau cele două curţi suverane. Cu acelaşi prilej era numit în mod provizoriu ca reprezentant al ţării în Luxemburg diplomatul Callimacki-Catargi, care reprezenta în acel moment România pe lîngă Republica Franceză [5]. Ei avea să fie înlocuit ca urmare a înfiinţării în 1880 a unei legaţii române „pentru Bel-

[4] P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 234—235 ; R. Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în „Analele Universităţii Bucureşti", seria istorie, anul XV, 1966.

[5] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare Arhiva M.A.E.), fond. Războiul de independenţă, vol. 49, filele 114—115.

gia și Olanda", avînd reședința la Bruxelles [6], cu Mitilineu, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine [7].

La 14 martie 1880, Wilhelm al III-lea, rege al Olandei și mare duce al Luxemburgului, atestînd primirea scrisorii prințului Carol, care-i anunța „recunoașterea independenței României de către puterile semnatare ale tratatului de la Berlin", accepta insignele ordinului „Steaua României", îl decora pe Carol cu ordinul „Leul Neerlandez", exprimîndu-și totodată dorința de prietenie și de bună înțelegere „care există atît de fericit între statele noastre" [8]. Ca o primă măsură de stabilire a relațiilor oficiale diplomatice între România, Olanda și, respectiv, Luxemburg, la 5 februarie 1880 agentul diplomatic și consulul general al Olandei la București, I. A. Keun, era numit însărcinat cu afaceri al țării sale pentru ca el să fie ridicat la rangul de ministru rezident [9].

Pășind în întîmpinarea acestor gesturi de bunăvoință și prietenie sinceră, guvernul român a decis în 1884 ca Theodor Văcărescu, șeful misiunii diplomatice românești din Olanda, să fie înaintat „la gradul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar" pe lîngă „maiestatea-sa regele Țărilor de Jos" [10]. Moartea regelui Wilhelm al III-lea a pus capăt uniunii personale olando-luxemburgheze, Luxemburgul realizînd trecerea la o viață independentă.

Primele contacte oficiale directe româno-luxemburgheze datează din 1890. În acest an, Eyschen, președintele guvernului luxemburghez, transmitea regelui Carol I al României, prin intermediul lui Al. Lahovary, ministrul român al afacerilor străine, o scrisoare a marelui duce Adolf al Luxemburgului [11]. În scrisoare,marele duce aducea la cunoștința lui Carol I moartea lui Wilhelm al III-lea, rege al Olandei și mare duce al Luxemburgului, precum și urcarea sa pe tronul marelui ducat

[6] Loc. cit., Problema 82, vol. 1.

[7] Loc. cit., dos. 77/M.2 ; vezi și raportul lui Mitilineu către M.A.E., în loc. cit., dos. 77/M.2.

[8] Biblioteca Academiei, Arhiva Kirileanu. La 12 martie 1880, o comunicare în aceiași termeni făcea și regele Leopold al Belgiei ; vezi în acest sens Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 94, fila 239.

[9] Telegrama nr. 2 265. Numele însărcinatului cu afaceri olandez apare în document Cun (sau Kun, după cum se specifică în subsolul documentului la semnul X) (Arhiva M.A.E., dos. 13/Repr. K.3).

[10] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 93.

[11] Loc. cit., vol. 154, dos. 74, Luxemburg, 1890—1894, fila 1. Scrisoarea poartă data de 12 decembrie 1890.

în conformitate cu „pactul de familie al Casei mele din 1783, confirmat prin tratatele europene din 1815, 1839, 1867 și Constituția marelui ducat" [12]. „În consecință — se specifica în scrisoare — eu am luat în mîini frînele guvernării marelui ducat și am depus pe data de 9 decembrie jurămîntul prevăzut de Constituție" [13].

În răspunsul său, Carol se referea la legăturile de rudenie pe care le avea cu familia de Nassau, arătînd că a aflat cu vie satisfacție de preluarea conducerii guvernării Marelui Ducat de Luxemburg de către Adolf. El își exprima dorința de a întreține cu acesta „relațiile cele mai prietenești" [14].

Din acest moment, deși relațiile diplomatice oficiale nu fuseseră încă stabilite, legăturile dintre curtea luxemburgheză și cea română se multiplică. Este adevărat că avem de-a face deocamdată cu o serie de comunicări protocolare obișnuite între curți suverane [15]. Dar cu timpul are loc și rezolvarea favorabilă a organizării legăturilor oficiale diplomatice dintre România și Marele Ducat de Luxemburg, ceea ce va crea premisele pentru o dezvoltare ulterioară a relațiilor dintre cele două state. În legătură cu aceasta, un referat al ministrului afacerilor străine, Al. G. Djuvara, cuprins în jurnalul Consiliului de Miniștri al României din 27 noiembrie 1910, propunea ca în baza art. 15 din legea pentru reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine din 1894 să se acrediteze un reprezentant diplomatic și pe lîngă marele duce al Luxemburgului, în persoana ministrului român la Bruxelles. Propunerea era motivată, pe de o parte, de faptul că cele două familii domnitoare aveau legături de rudenie și, pe de altă parte, că distanța dintre capitalele celor două țări era destul de redusă [16]. Ca urmare a acceptării propunerii de către Consiliul de Miniștri, ministrul afacerilor străine, Al. G. Djuvara, a putut supune spre aprobare lui Carol I proiectul de decret prin care „Tr. G.

[12] Loc. cit., fila 2.

[13] Ibidem.

[14] Loc. cit., fila 8.

[15] La 3 iulie 1893, Eyschen transmitea o scrisoare a marelui duce către Carol I, vestind căsătoria fiului său, marele duce moștenitor Wilhelm-Alexandru, cu principesa Maria Ana de Braganza, infanta Portugaliei (loc. cit., filele 21—22), iar la 28 iunie 1894 o altă scrisoare în care se anunță nașterea de către marea ducesă moștenitoare a unei principese (loc. cit., filele 24—25).

[16] Arhiva M.A.E., dos. 77/G.16—1910. Este vorba de Bruxelles și Luxemburg.

Djuvara, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar... pe lîngă maiestatea-sa regele belgilor, este numit în aceeași calitate pe lîngă alteța-sa regală marele duce de Luxemburg pe ziua de 5 decembrie 1910" [17].

Prezentarea scrisorilor de acreditare nu s-a putut face decît cu o oarecare întîrziere, cauza fiind boala marelui duce și imposibilitatea pentru marea ducesă regentă, aflată, alături de soțul său, în afara granițelor ducatului, de a-l primi în audiență pe primul reprezentant al României acreditat în Luxemburg.

Lucrul acesta îl aflăm din scrisoarea lui Eyschen, șeful guvernului luxemburghez, datată 24 decembrie 1910 și adresată ministrului României la Bruxelles [18]. Încredințîndu-l pe Tr. G. Djuvara de întregul său sprijin în îndeplinirea „înaltei misiuni ce i-a fost încredințată", îi comunica totodată că marea ducesă regentă l-a autorizat să primească scrisorile de acreditare. Lucrurile par a se fi prelungit, deoarece la 20 decembrie/2 ianuarie 1911 audiența de prezentare nu fusese încă acordată. Dintr-o scrisoare cu această dată trimisă de Tr. G. Djuvara ministrului afacerilor străine român, Al. G. Djuvara, aflăm și faptul că, dată fiind situația specială în care se afla marea ducesă regentă, încă în afara granițelor ducatului, luîndu-se ca exemplu metoda folosită și de „prințul Kudaschef", ministrul Rusiei [19], s-a transmis lui Eyschen scrisorile de acreditare „printr-o notă". Din analiza scrisorii rezultă că audiența de prezentare a avut loc în primăvara anului 1911.

„Totuși — scrie Tr. G. Djuvara — dintr-o scrisoare ce am primit de la domnul comite d'Ausemburg, însărcinatul cu afaceri al Luxemburgului aici, rezultă că la acea epocă (primăvara anului 1911. — *D. R.*) marea ducesă regentă se va instala în castelul din Berg... și mă va primi atunci în audiență" [20].

Astfel au început, în profitul ambelor țări, relații care aveau să contribuie la mai buna cunoaștere a celor două popoare, a căror istorie păstrează uneori asemănări izbitoare.

[17] Ibidem.

[18] Ibidem.

[19] „Informîndu-mă pe lîngă colegul meu prințul Kudaschef, ministrul Rusiei, acreditat de curînd atît pe lîngă Curtea din Bruxelles, cît și pe lîngă Curtea din Luxemburg, excelența-sa m-a încredințat că zilele trecute, primind de la d-l Eyschen o notă tot în sensul celei ce mi-a adresat și mie, a trimis acestuia prin poștă atît copia, cît și originalul scrisorilor sale de acreditare" (Arhiva M.A.E., dos. 77/G.16, nr. 975, anexa 1).

[20] Ibidem.

III

În timpul desfășurării primului război mondial, atît Luxemburgul, cît și România aveau să fie obiectul agresiunii militare germane, luptînd din greu pentru păstrarea ființei lor naționale.

Relațiile întrerupte de primul război mondial au fost reluate în 1920, ceea ce rezultă atît din scrisoarea ministrului român la Bruxelles (9 februarie 1920), cît și din decretul regal ce i-a urmat.

Primul document informează asupra recunoașterii de către Belgia a marii ducese Charlotta ca suverană a Marelui Ducat al Luxemburgului. Aceasta preluase conducerea țării în ianuarie 1919, ca urmare a abdicării surorii sale, principesa Marie-Adélaide, care stîrnise mari nemulțumiri în rîndul poporului luxemburghez prin afișarea în perioada ocupației a unor simpatii fățișe progermane. Arătînd în continuare că „pînă astăzi Vaticanul, Olanda, Anglia și Belgia au intrat în relațiuni diplomatice cu marele ducat" [21], trimisul român la Bruxelles întreba dacă guvernul român nu considera oportun faptul ca și România să „reînnoiască aceste relații, întrerupte de război" [22].

Actul respectiv a fost consemnat prin decretul regal din 11 august 1920, cu care ocazie se recunoștea în mod implicit ca suverană a țării marea ducesă Charlotta. În funcția de ministru al României în Belgia, Olanda și Luxemburg după această dată apare Henri Catargi [23].

Începînd din 1922, anul în care marele ducat de Luxemburg a încheiat cu Belgia o uniune economică (1 mai 1922), interesele luxemburgheze au fost preluate conform articolului 26 al tratatului amintit, acolo unde nu existau agenți consulari ai Luxemburgului, de agenții consulari belgieni [24]. Relațiile cu Luxemburg și, respectiv, cu Belgia după 1922 par a se fi dezvoltat continuu. De altfel creșterea obligațiilor ministrului nostru acreditat pe lîngă cele trei curți (Bruxelles, Luxemburg, Haga), ca urmare a dezvoltării relațiilor dintre România și cele trei țări, a făcut necesară începînd din 1925

[21] Arhiva M.A.E., fond 71/1920—1944, dosare speciale L.1, vol. 34/6, fila 1.
[22] Ibidem.
[23] Loc. cit., dos. 77/C.92.
[24] Loc. cit., dos. 1/Repr. L.3.

numirea unui ministru numai la Haga, în persoana lui Ion P. Carp, rămînînd ca la Bruxelles și pe lîngă curtea suverană a Marelui Ducat de Luxemburg interesele României să fie reprezentate în continuare de Henri Catargi.

Militînd în mod consecvent pentru asigurarea unui climat de bună înțelegere între toate țările, atît România, cît și Luxemburgul au depus o laborioasă activitate în această direcție în cadrul Ligii Națiunilor. Astfel, în 1935, guvernul Luxemburgului a sprijinit candidatura României pentru Consiliul Societății Națiunilor [25]. În Liga Națiunilor, eforturile ministrului de externe luxemburghez, Joseph Bech, îndreptate înspre lărgirea răspunderii și funcționalității țărilor mici în politica mondială s-au adăugat celor ale colegului său român, Nicolae Titulescu, care susținea cu temei că, deși „țările nu sînt egale în putere și în experiență, oamenii politici pot fi egali în dragostea și grija lor de pace. Și, poate, țările așa-zise mici cunosc mai bine exigențele păcii ca țările mari, pentru că ele se tem mai mult de război și sînt mai expuse" [26].

D. ROSENZWEIG

[25] Vezi N. Titulescu către M.A.S. (pentru ministrul Savel Rădulescu), Bad Gastein, 3 septembrie 1935, în G. Macovescu și colectiv, *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, București, Editura politică, 1967, p. 677—678.

[26] N. Titulescu, *Progresul ideii de pace*, Cambridge, 19 noiembrie 1930, în op. cit., p. 11.

BERNA

În mai 1911, cînd se înființează Legația română de la Berna, relațiile dintre România și Confederația Elvețiană erau deja consolidate. Relațiile diplomatice fuseseră stabilite de mai bine de trei decenii, iar legăturile economice și culturale se aflau în plină ascensiune. Bineînțeles, legături helveto-române au existat cu mult înainte de constituirea statului modern român.

Desigur, așezarea geografică și mai ales împrejurările istorice cunoscute nu au favorizat întreținerea unor relații stabile între țările române și țările din vestul Europei, printre care și micile republici transalpine. Datele cunoscute atestă însă că, în pofida acestor împrejurări, legăturile helveto-române, mai ales începînd din secolul al XVIII-lea, sînt destul de frecvente și de variate. Prin natura lor, ele au adus o contribuție însemnată la cunoașterea reciprocă și la dezvoltarea schimburilor economice și culturale dintre cele două țări.

Un real interes științific îl prezintă pentru istoriografia europeană unele izbitoare paralelisme, consemnate de istoricii români și străini, în privința originii, caracterului și împrejurărilor în care au luat naștere formațiuni statale aici, în Carpați, și în cantoanele helvetice de dincolo de Alpi [1].

I

Primele legături helveto-române sînt consemnate începînd de prin secolul al XIV-lea. Într-adevăr, faima temerarilor elvețieni, care făcuseră de mult din iscusința de a purta armele

[1] N. Iorga, *Paralelisme helveto-române*, în „Mem. Sect. ist.", seria III, vol. XX — 1939. Din contactul cu istoriografia elvețiană prilejuit de Congresul de istorie de la Zürich, notează N. Iorga în comunicarea sus-menționată, „întîi ni s-a întărit concepția alcătuirilor populare după retragerea Imperiului roman, care sînt la originea noastră".

Paralelismele se întîlnesc și în ceea ce privește împrejurările în care primele formațiuni statale helvetice deja constituite, „adecă județele de munte ale viitoarei generații", se unesc la 1291 pentru a rezista expansiunii habsburgice, după cum se unesc „cam pe la aceeași dată și din nevoia de a face față expansiunii ungare și așezările populare din Carpați", notează N. Iorga.

o adevărată industrie națională, era cunoscută și la curțile țărilor române, înainte chiar de domnia lui Mircea cel Bătrîn.

Felurite produse ale meșteșugurilor din Zürich — vechiul Turicum roman — și din alte cantoane helvetice, arme și armuri, țesături și obiecte de podoabă, ajungeau în țările române prin negustorii brașoveni, care dețineau din 1358 privilegiul de a trece liberi cu mărfurile lor între Buzău și Prahova, apoi pînă la cele două cetăți dunărene, Brăila și Galați. Cereale, ulei, lînă și alte produse din țările române, care luau calea Dunării, ajungeau pînă la Viena și de acolo, mai departe, pînă în cantoanele orientale ale Elveției.

De prin secolul al XVI-lea, prin intermediul saxonilor și șvabilor, care ajung tocmai în Transilvania fie din cauza persecuțiilor religioase, fie atrași de bogățiile acestor locuri, legăturile dintre țările române și micile republici de pe văile Rinului și Ronului devin mai intense și încep a se închega și în alte domenii decît cel al negoțului.

Printre cei 9 000 de șvabi din Baden și Württemberg colonizați în 1712 în Transilvania, mulți erau de origine elvețiană, după cum reiese din dialectul și numele specifice, Friedli, Egli, Giyer ș. a., care s-au păstrat în special prin județele Satu-Mare și Maramureș.

Din documentele elvețiene și din scrieri ale istoricilor români[2], primul elvețian care a avut o activitate deosebită în țările române ar fi fost Johann von Muralt din Zürich, stabilit în 1587 la Oradea, ca medic al lui Sigismund Bathory, apoi la Cluj, unde ia în concesie minele de aur de la Abrud, pentru care plătește o arendă de 60 000 de ducați de aur pe an.

Cînd Mihai Viteazul pornește la eliberarea Transilvaniei, von Muralt, care, ca unitarian, luptase împotriva Austriei și îl considera pe Bathory incapabil de a se opune Habsburgilor, „îl preferă — cum notează istoricul elvețian — pe Mihai Viteazul, cu care avea cele mai bune relații".

Se pare că, la rîndul său, Mihai Viteazul îl aprecia pe von Muralt, căruia îi încredințase diferite misiuni : organizarea minelor de aramă din Muntenia, apoi aceea de sol al său la Eremia, domnul Moldovei. Cînd Transilvania cade din nou sub domnia habsburgică, von Muralt fuge la Constantinopol, iar fiul acestuia, Julius Caesar, este ucis în 1605 în Ardeal.

[2] L. Wrisz, *Johann von Muralt, der siebenbürgische Hofarzt*, Zürich, 1927 ; N. Iorga, *Elvețieni în România*, în „Revista istorică", nr. 7—9, 1933.

În timpul expansiunii otomane, un alt elveţian, cunoscut sub numele de călugărul Alexandru, cavaler al ordinului Sf. Mormînt, cade în 1615 în rîndurile armatelor româneşti în luptele de la Giurgiu, iar în 1714 Nicolaus Doxat, din Verdon-Neuchâtel, specialistul în fortificaţii al lui Eugeniu de Savoya, este rănit la asediul Timişoarei.

Mai tîrziu, cînd la curţile principatelor, dar şi în unele familii boiereşti, se răspîndeşte obiceiul de a folosi secretari şi profesori străini, printre aceştia se află şi elveţieni. Astfel, prin 1773 Alexandru Ipsilanti aduce în ţară pe Fr. Iosif Sulzer din Aargau pentru a preda filozofia şi dreptul într-o înaltă şcoală românească ; catedra plănuită nu se înfiinţează, dar pe baza propriilor sale cercetări Sulzer publică în 1781—1785 o vastă lucrare, *Istoria Daciei Transalpine*. Tot el este şi autorul unuia dintre cele mai vechi planuri cunoscute ale Bucureştiului.

Istoria ţărilor române, limba, cultura şi obiceiurile poporului român sînt înfăţişate pe la începutul secolului al XIX-lea şi în scrieri ale altor cărturari şi călători elveţieni. François Recordan din Lausanne-Valais, secretar al lui Ioan-vodă Caragea, este autorul unor însemnări, publicate sub titlul *Lettres sur la Valahie, ou observations sur cette province et ses habitans, ecrites des 1815—1821 avec la relation des derniers evenements qui ont lieu.*

În timpul revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, printre cei căzuţi în luptele de la Drăgăşani se află şi genevezul G. F. Bordier, fost educator al copiilor lui Ipsilanti. Moartea eroică a lui Bordier este descrisă de francezul F. G. Laurençon în *Nouvelle observations sur la Valahie*, care respiră o caldă simpatie pentru poporul român.

Lui Emil Kohly din Guggisberg, fost preceptor în familia Gheghel, boieri moldoveni din Botoşani, i se datoresc unele interesante observaţii pedagogice şi cu privire la situaţia economică din principate datînd din 1841, care pentru valoarea lor sînt publicate mai tîrziu şi în „Analele Academiei Române" [3].

[3] Emil Kohly, *Le Philo-dace, Apperçu sur l'éducation chez les Roumains, suivi de quelques remarques relatives à la prosperité de Principautes*, Guggisberg, 1841. Kohly critică obiceiul ce începuse a se răspîndi în familiile boiereşti de a încredinţa educaţia tinerilor unor educatori străini, „deoarece aceştia nu-i vor creşte ca patrioţi". Trimiterea tinerilor români în şcolile din străinătate nu este nici ea indicată, deoarece, spu-

Dinicu Golescu, tatăl lui Alexandru Golescu, autor al unor atît de interesante descrieri ale aşezărilor democratice din Elveţia, Dimitrie Filipescu, susţinător înflăcărat al ideilor republicane, precum şi alţi tineri progresişti români care-şi făcuseră studiile în străinătate, întreţineau legături prieteneşti cu cercurile universitare elveţiene.

Revoluţia din 1848 şi aspiraţiile spre progres ale poporului român sînt privite cu simpatie şi în Elveţia.

Ecouri despre luptele revoluţionare din Principatele dunărene şi despre activitatea lui Nicolae Bălcescu şi a celorlalţi emigranţi revoluţionari români de la Paris şi Bruxelles sînt publicate şi în presa elveţiană.

În perioada premergătoare Unirii, elementele înaintate care militau pentru constituirea statului naţional modern român erau preocupate totodată de statutul internaţional pe care ar fi urmat să-l aibă acesta, odată constituit, în cadrul echilibrului european care consacra hegemonia marilor puteri.

Statutul Elveţiei, căreia la Congresul de la Viena din 1815 i se recunoscuse „neutralitatea permanentă", prezenta, se pare, un anumit interes pentru unionişti. Aceasta se reflectă şi în formularea punctului 5 din hotărîrea Divanului Ad-Hoc din Moldova prin care se cerea neutralitatea.

Unirea Principatelor şi alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al noului stat, România, este consemnată în Elveţia ca un *fait accompli*, dar, întrucît — aşa cum se invocă din sursă elveţiană [4] — n-a fost comunicată oficial, aceasta n-a condus la stabilirea relaţiilor dintre cele două state.

Pe parcursul întregului veac al XIX-lea, şi îndeosebi după tratatul de la Adrianopole, numeroşi elveţieni se stabiliseră în ţările române. Unii deţin în scurtă vreme poziţii importante în comerţ, în diferite ramuri industriale şi în alte activităţi: hotelărie şi restaurante, construcţii urbanistice, întreprinderi sanitar-edilitare. Creşte de asemenea numărul profesorilor, al medicilor şi al altor liber-profesionişti atraşi de posibilităţile pe care le oferea situaţia de aici.

Se creează astfel o colonie elveţiană relativ numeroasă, ai

nea pedagogul elveţian, „se întorc înstrăinaţi şi nu pot fi fericiţi în ţara lor". Abia după formarea lor în şcoli superioare naţionale, a căror înfiinţare o susţinea cu căldură, tinerii ar putea călători pentru a-şi desăvîrşi cunoştinţele.

[4] M. Eggermann, *Die schweizerische Kolonie in Rumänien*, Bucureşti, 1931, p. 183.

cărei membri se aflau la București, Iași, Timișoara, dar și în alte orașe : Galați, Buzău, Ploiești, Arad, Giurgiu, și chiar prin unele tîrguri, ca Segarcea, Corabia, Baziaș, Tușnad. Unora li se încredințează diferite lucrări publice sau urbanistice importante, ele numărîndu-se printre primele lucrări de modernizare făcute în statul român. Gh. Bibescu îl aduce pe Louis Keller din Geneva pentru introducerea apei și a canalizării în capitală ; arhitecții Louis Blanc, Soutter, H. Sclatov întocmesc primele planuri urbanistice și realizează primele lucrări publice. Farando și Layvraz participă la crearea Grădinii Botanice și la modernizarea Cișmigiului și a altor parcuri publice. De asemenea la Galați se stabilesc armatori elvețieni, multe dintre primele vase cu aburi care navigau pe Dunăre fiind prevăzute cu motoare construite de Escherwise-Zürich.

Ceva mai tîrziu, în 1877, elvețianul Erhardt Wolff construiește una dintre cele mai vechi uzine metalurgice din capitală, care la început produce focoase pentru artilerie. Capitaliștii elvețieni participă la crearea primei fabrici de chibrituri, la exploatarea minelor de aramă din Dobrogea, la fabrici de textile, la deschiderea în orașul Buzău a primei distilerii de coniac.

Printre profesorii străini veniți încă la început la Colegiul Sf. Sava din București și la Colegiul din Iași se aflau și elvețieni. Activitatea unora și contribuția pe care au adus-o ca scriitori la dezvoltarea legăturilor prietenești dintre cele două popoare — Johan Frantz Buvelot, Jules Bolaney, Jakob Kull la București, Weitsäker și Jacquet la Iași ș.a. — este menționată adesea de N. Iorga.

J. J. Guillermon, unul dintre cei mai reprezentativi pictori elvețieni, înfățișează într-o serie de tablouri datînd din 1859 scene și tipuri românești din Transilvania.

Strînse legături prietenești și o fructuoasă colaborare se dezvoltă între oamenii de știință români și elvețieni, ca, de exemplu, Gr. Antipa și Arnold Montandon, prof. dr. Toma Ionescu și Maurice Jaquet, prin intermediul căruia statul român achiziționează biblioteca marelui naturalist elvețian Karl Vogt și alții.

Nicolae Iorga are cuvinte elogioase la adresa distinsului antropolog Pittard, care s-a dovedit un cald iubitor al poporului român. Tot astfel sînt apreciați și criticul de artă W. Ritter, autorul unor judicioase studii despre pictura lui N. Grigorescu,

scriitorul Hugo Marti, traducător al primelor opere ale clasicilor români apărute în Elveția, etc.

II

Primele legături oficiale româno-elveţiene datează din 8 noiembrie 1866, cînd Carol de Hohenzollern aduce la cunoştinţa preşedintelui Confederaţiei Elveţiene instalarea sa ca domnitor al României (de altfel Carol de Hohenzollern, al cărui tată era cetăţean de onoare al cantonului St. Gall, avea bune relaţii în Elveţia orientală. Prin acestea obţine, sub numele fals de Carol Ehinger, paşaportul prevăzut cu ştampila „Republica Helvetiorum Foederata Pagus San-Galensis", cu care soseşte în România).

Comunicarea nu fusese însă urmată de stabilirea relaţiilor diplomatice, întrucît Elveţia, datorită obligaţiilor asumate prin statutul său de neutralitate, nu putea recunoaşte oficial noul stat atîta vreme cît nu se pronunţaseră marile puteri.

În rîndurile elveţienilor stabiliţi în România, instaurarea domniei lui Carol nu se bucura însă de o deosebită simpatie, aşa cum rezultă şi din refuzul coloniei elveţiene de a participa la instalarea acestuia în 1866, invocîndu-se drept motiv „neutralitatea" ţării lor.

În anii care urmează se produc unele legături oficiale între cele două state, care atestă recunoaşterea *de facto* a României. Sub acest aspect este considerată aderarea României, în urma adoptării legii monetare din 1867, la „Uniunea latină", care grupa celelalte ţări a căror monedă naţională se baza pe sistemul bimetalist, şi anume Elveţia, Franţa, Belgia şi Italia.

În 1869 o misiune elveţiană este chemată oficial pentru organizarea serviciului poştal naţional. Cu prilejul inaugurării noii clădiri a poştei din Bucureşti, Paul Jeannennaud, conducătorul acestei misiuni, sublinia că serviciul poştal român nu mai era dependent, ca pînă atunci, de consulii Austriei şi Rusiei.

În 1874 România este invitată în mod oficial de guvernul elveţian la Congresul poştal de la Berna, la care s-a constituit Uniunea poştală universală. România se numără printre cele 20 de state fondatoare ale acestei prime organizaţii internaţionale, a cărei constituire a avut importante consecinţe pentru dezvoltarea comunicaţiilor şi relaţiilor dintre state.

Intensificarea legăturilor economice româno-elveţiene reclama sprijinul statului în ambele ţări. De aceea în martie 1878 se semnează, în urma tratativelor duse la Viena de I. Bălăceanu, ministrul României, şi de A. Tschudy, ministrul Elveţiei în Austro-Ungaria, prima convenţie comercială româno-elveţiană.

Războiul pentru independenţă şi eroismul dovedit de armatele române în luptele din Bulgaria, precum şi sacrificiile pe care acesta le impunea poporului român, sînt privite cu o caldă simpatie în Elveţia şi marchează un punct important în relaţiile dintre cele două ţări. Pe baza înţelegerii stabilite între Dimitrie Ghica şi Consiliul de administraţie al Crucii Roşii de la Geneva se întreprind acţiuni de dotare a armatei române cu medicamente, instrumentar şi asistenţă medicală. Printre medicii străini membri ai Comitetului protestant de la Bucureşti care participă la crearea spitalului „Malmaison" se află şi elveţieni, iar printre ziariştii străini cărora Mihail Kogălniceanu le eliberează legitimaţii de liberă trecere pentru a putea urmări operaţiile militare pe teatrul de lupte din Bulgaria se află şi corespondenţi speciali ai ziarelor elveţiene „Der Bund-Berna" şi „Journal de Genève" [5].

Într-o corespondenţă din „Journal de Genève" se sublinia cu căldură atît patriotismul, curajul şi spiritul de sacrificiu al cetăţenilor români, cît şi atitudinea demnă a fiilor de ţărani care „nu tremură în faţa şefilor, faţă de care nu au decît respectul necesar. Ei bine, cu toate acestea — arată cu admiraţie corespondentul elveţian — ordinele sînt executate cu atît mai bine cu cît superiorul ştie a se face ascultat şi ne este îngăduit să afirmăm că (în armata română. — *V. D.*) domneşte acelaşi spirit de disciplină ca în cele mai bune armate din Europa".

La sfîrşitul războiului şi după semnarea tratatului de la Berlin din 1/13 iulie 1878, prin care se recunoştea condiţionat independenţa României, guvernul român întreprinde o serie de demersuri pentru consolidarea poziţiei internaţionale a ţării.

În optica diplomaţiei româneşti, pentru a se putea afirma ca stat independent şi suveran, România trebuia să-şi dezvolte relaţiile externe — în conformitate cu principiile consacrate ale dreptului internaţional — atît cu marile puteri, cît şi cu

[5] Arhiva M.A.E., fond. Războiul pentru independenţă, dos. 71/77, fila 122.

alte state, mai mici. În acea perioadă, cînd Imperiul otoman fusese dezmembrat, iar luptele de eliberare ale popoarelor asuprite din celelalte imperii multinaționale prevesteau ivirea de noi state naționale și desăvîrșirea celor constituite, o asemenea orientare, în esență progresistă, se bucura de sprijinul exponenților burgheziei liberale și intelectualității înaintate.

Printre țările mici europene cu care se preconiza stabilirea de relații diplomatice se afla și Elveția. Astfel, în proiectul legii suplimentare relative la legațiile și consulatele României și la administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine, prezentat parlamentului în 1879, se prevedea înființarea unei legații românești și la Berna.

Propunerea a fost susținută călduros de I. Cîmpineanu, ministrul de externe, și de raportorul legii, N. Fleva, care aprecia că „aceste două țări (vorbitorul se referea și la Belgia, unde proiectul prevedea de asemenea înființarea unei legații. — *V. D.*) ne sînt surori prin toate aspirațiunile lor, sînt reprezentanții Europei în ceea ce privește libertățile publice și progresul civilizației" [6]. La opoziția majorității reacționare din Senat, propunerea este însă respinsă.

Activitatea în vederea extinderii relațiilor externe continuă după recunoașterea, în februarie 1880, a independenței României de către toate marile puteri. Pe cale diplomatică sau prin misiuni speciale în unele țări europene cu care nu existau încă relații diplomatice, se aducea la cunoștința tuturor șefilor de state recunoașterea independenței României și dorința guvernului său de a dezvolta pe această bază relațiile României cu toate țările.

Misiunea de a prezenta mesajul adresat președintelui Confederației Elveține referitor la recunoașterea independenței României este încredințată lui N. Calimachi-Catargi, ministrul României la Londra.

La 2/14 iunie 1880, diplomatul român este primit oficial la Palatul Federal de președintele Confederației, M. Welti, care notifică primirea mesajului și confirmă recunoașterea independenței României de către Confederația Elvețiană. „Primirea pe care a binevoit a mi-o face președintele Welti — raporta N. Calimachi-Catargi — a fost, potrivit înțeleptelor uzanțe ale țării, lipsită de orice ceremonial, dar plină de cordialitate".

[6] „Monitorul oficial" din 16/28 ianuarie, 7/18 și 8/19 februarie 1879.

În scrisoarea de răspuns înmînată diplomatului român prin care se notifică recunoașterea independenței României de către Confederația Elvețiană, președintele Consiliului Federal declara: „Noi am luat act cu mare interes de acest eveniment, care încoronează cu succes eforturile și sacrificiile poporului român... Elveția nu va neglija nimic pentru ca relațiile dintre cele două țări să fie marcate de o bună și cordială prietenie" [7].

Încă înainte de această dată, considerată a fi momentul de stabilire a relațiilor diplomatice dintre România și Elveția, între cele două țări intervenise la 14 februarie 1880 o convenție consulară. Întrucît interesele economice erau precumpănitoare, iar deschiderea misiunilor diplomatice avea să mai întîrzie, pentru a stimula dezvoltarea schimburilor comerciale Elveția înființează în 1881 un Consulat general la București, al cărui titular — consulul general Jean Staub — avea statut diplomatic, precum și un consulat la Galați.

Începînd din 1891, România deschide consulate, girate de consuli onorifici, la Basel, Geneva și Zürich — acesta din urmă devenind din 1919 consulat general —, precum și la Berna din 1895. În afară de respectivele consulate se trimit, după cum rezultă dintr-o adresă a ministrului de externe român către consulul onorific al României de la Berna, Burkhardt, reprezentanți ai Camerei de comerț autorizați de a deschide birouri comerciale și de a asigura o informare autorizată a presei și a cercurilor economice interesate, întrucît se constatase că unele știri transmise de agenția germană „Wolff" prejudiciau dezvoltarea schimburilor comerciale.

În 1893 se semnează la București un tratat de comerț, prin care cele două țări își acordă reciproc clauza națiunii celei mai favorizate. În 1904 se încheie tot la București o convenție adițională pentru prelungirea pînă la 31 decembrie 1917 a tratatului.

III

În primăvara anului 1911, la propunerea lui Titu Maiorescu, pe atunci ministru al afacerilor externe, N. B. Cantacuzino, diplomat cu multă experiență, care deținea funcția de secretar general al ministerului, este numit ministru plenipotențiar în

[7] Arhiva M.A.E., fond. Războiul pentru independență, vol. II, p. 2—8.

Elveţia şi la 9 mai 1911 Consiliul Federal acordă agrementul pentru trimiterea sa la post.

La 3/16 iunie 1911, N. B. Cantacuzino, primul trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României îşi prezintă scrisorile de acreditare la Berna preşedintelui Confederaţiei Elveţiene, L. Burkhardt.

În alocuţiunile rostite cu acest prilej se exprimă de ambele părţi satisfacţia pentru relaţiile amicale existente între cele două ţări şi speranţa că ele se vor putea dezvolta nestingherit.

Deschiderea legaţiei române de la Berna într-o vreme cînd Elveţia devine centrul unei intense activităţi diplomatice şi politice internaţionale era de o mare utilitate pentru cunoaşterea frămîntărilor politice şi urmărirea evoluţiei îngrijorătoare a evenimentelor ce se conturau în Europa ca urmare a intensificării pregătirilor de război în Franţa şi în Germania. Astfel, într-o telegramă din octombrie 1911 transmisă de la Berna, N. B. Cantacuzino semnala semnificaţia manevrelor militare elveţiene, care se desfăşurau atît la graniţa cu Germania, cît şi la aceea cu Franţa, insistînd asupra unor aspecte de organizare şi de tactică militară, care, este de presupus, prezentau un anumit interes pentru România. Alte informaţii de aceeaşi natură se referă la vizita împăratului Wilhelm al Germaniei în Elveţia în timpul manevrelor din 1912 şi la activitatea desfăşurată de Germania pentru a-şi spori influenţa asupra Elveţiei.

În 1913 N. B. Cantacuzino este rechemat în centrală, fiind înlocuit la Berna cu Mihail Pîclianu, care deţine acest important post de observaţie politică în tot timpul războaielor balcanice, ca şi în timpul primului război mondial pînă în 1919. În amintita perioadă, presa elveţiană urmărea atent evoluţia situaţiei din Balcani şi semnele care vădeau apropiata destrămare a Imperiului habsburgic.

Îngrijorarea profundă generată de agravarea situaţiei din Europa determină o activizare a relaţiilor politice-diplomatice româno-elveţiene. Astfel şeful Departamentului Politic Federal ia act cu interes de comunicarea făcută de ministrul român relativ la semnarea păcii de la Bucureşti prin care se punea capăt războiului balcanic.

La 14 iunie 1914, deci cu cîteva săptămîni doar înainte de atentatul de la Sarajevo şi de izbucnirea celui ce avea să fie primul război mondial, I. Burkhardt, şeful Departamentului

Politic, transmite guvernului român, prin ministrul României de la Berna, propunerea S.U.A. de a se convoca cea de-a treia Conferință a păcii, care urma să se întrunească la Haga.

Guvernul elvețian își exprima speranța că România, „ca toate statele, și mai ales cele ce nu sînt mari puteri, avea tot interesul de a studia, prin delegații proprii și cu cea mai mare minuțiozitate, chestiunile care vor avea să fie supuse deliberării". Șeful Departamentului Politic preciza totodată că demersuri similare fuseseră întreprinse și pe lîngă guvernele Belgiei, țărilor scandinave și Greciei. Prin aceasta, explica el, se căuta a se evita transformarea Comisiei pregătitoare a „programului de acțiuni comune în vederea salvgardării păcii" într-o comisie tehnică, formată din reprezentanții doar a cîtorva țări, așa cum urmăreau Anglia și Germania [8].

Izbucnirea războiului și încălcarea neutralității Belgiei creează o situație extrem de dificilă Elveției, dar, pînă în cele din urmă, neutralitatea acesteia este respectată.

Berna, fiind una dintre puținele capitale unde toate țările beligerante își aveau reprezentanți, devine un centru diplomatic de o importanță excepțională, care oferă largi posibilități de activitate și legației române. De aici — mai tîrziu, după intrarea României în război, pe o cale ocolită, prin poșta diplomatică ce se îndruma la Paris sau Petersburg — parvin în țară informări utile pentru aprecierea situației militare și economice din țările beligerante și din culisele negocierilor secrete și diplomatice internaționale. O bună parte din activitatea legației era îndreptată spre informarea cercurilor oficiale despre situația din România. Aspirațiile legitime ale poporului român de desăvîrșire a statului național se bucurau de o vie simpatie în opinia publică elvețiană. Imediat după intrarea României în război, la 28 august 1916, președintele asociației „Efortul Franței și al aliaților săi" de la Geneva invită pe ministrul României să conferențieze la „Victoria-Hall". Expunerea este reluată pe larg de presa elvețiană de limbă franceză și germană.

La 30 august Consiliul Federal confirmă printr-o notă primirea încunoștințării oficiale a Legației române de la Berna referitoare la intrarea României în război și reînnoiește declarațiile sale anterioare despre păstrarea de către Elveția a neutralității celei mai stricte față de statele beligerante.

[8] Arhiva M.A.E., fond. Berna, dos. 1914.

„Rugînd Legația României de a binevoi să comunice urgent cele de mai sus guvernului de la București, Consiliul Federal — se afirmă în nota respectivă — își exprimă convingerea că prezenta declarație va fi privită favorabil, ca expresie a atașamentului tradițional al poporului elvețian față de neutralitate și ca o respectare loială a consecințelor ce rezultă pentru Confederație din tratatul din 1815" [9].

Consiliul Federal ia totodată hotărîrea de a înființa Legația Elveției de la București și trimite, cu titlul de însărcinat cu afaceri, pe Gustav Boissier, primul diplomat elvețian acreditat pe lîngă guvernul român.

În această calitate, Boissier urmează guvernul român la Iași în timpul campaniei germane. Același Gustav Boissier revine la București în martie 1919, de data aceasta ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, după ce pentru o scurtă perioadă în 1918—1919 Legația elvețiană fusese condusă de Renné Amsler.

Încă în primele zile de la intrarea României în război se constituie la Berna un comitet al Societății române a Crucii Roșii sub patronajul „Comitetului din Berna pentru ajutorarea prizonierilor de război". Din comitet făceau parte ministrul român în Elveția, reprezentanți ai Crucii Roșii române, precum și o serie de personalități din Berna.

Înfățișînd activitatea depusă, Conrad Kuntz, președintele Comitetului bernez, mărturisea simpatia față de România, „care din primele săptămîni ale războiului se vedea obligată să țină piept pe două fronturi și să lupte aproape singură contra inamicilor coalizați" [10].

Secțiunea română de Cruce Roșie din Berna centraliza și fondurile provenite de la comitetele similare ce se constituiră la Geneva și la Paris, precum și ajutorul acordat de Crucea Roșie Internațională. Fondurile de care a dispus în anii 1917—1918 erau modeste, ele însumînd ceva mai mult de 2 000 000 de franci.

Situația grea a României era înfățișată și în presa elvețiană [11]. Semnificativ este, printre altele, articolul *România este*

[9] Arhiva M.A.E., fond. Berna, dos. 1916, nota 109/B din 29 august 1916 a Departamentului politic federal.

[10] Arhiva M.A.E., raportul Secției române a Comitetului din Berna pentru ajutorarea prizonierilor de război, dos. 1918.

[11] Loc. cit., fond. Berna, dos. Presă 1917.

unită din ziarul „Le Genevois" (21 martie 1917), care consemna : „Surprinzătoare este tăcerea care se așterne, zi de zi mai grea, asupra României. Pentru ea nici articole bune, nici fraze frumoase, nici strălucite serbări de caritate. Vitejia este ignorată. Despre măreţele fapte de arme ale ostaşilor săi atît de nefericiţi, dar atît de bravi, nimeni nu vorbeşte". Autorul pledează cu căldură pentru ca aliaţii, care i-au cerut României să intervină „într-un moment ales de ei", să-şi respecte obligaţiile.

Din cîteva informaţii transmise ministerului rezultă că Legaţia de la Berna avea cunoştinţă şi de participarea unora dintre fruntaşii mişcării muncitoreşti din România la activitatea revoluţionară desfăşurată de Lenin în Elveţia. Astfel se semnalează prezenţa lui Rakovski în Elveţia în primăvara anului 1917.

După primul război mondial, relaţiile româno-elveţiene, în special în domeniul economic, iau o deosebită amploare.

Tratatul comercial expirase, dar guvernul român nu putea lua în considerare reînnoirea lui. De aceea în februarie 1923 se procedează la un schimb de note prin care se prevede reglementarea „în mod provizoriu" a relaţiilor comerciale pe baza clauzei naţiunii celei mai favorizate, lăsîndu-se însă liberă pentru ambele părţi chestiunea restricţiilor la import şi export.

Înainte de război, România ocupa locul 7—10 în comerţul exterior al Elveţiei, iar aceasta se situa pe locul 10—12 în comerţul exterior al României. Relaţiile comerciale se bazau pe schimburi de produse, apreciate ca interesante, care se cifrau, în medie anuală, la peste 20 000 000 de franci elveţieni, cu un sold, în general, favorabil părţii române.

În anii imediat următori primului război, volumul importurilor creşte vertiginos, cifrîndu-se în 1919 la peste 14 000 000 de dolari, dar se stabilizează în anii următori la un nivel mai scăzut, revenindu-se la o balanţă echilibrată. Schimburile culturale devin şi ele mai active.

Dintre scriitorii noştri, Tudor Arghezi, înainte de primul război mondial, apoi Panait Istrati şi-au aflat azil în Elveţia, iar printre iniţiatorii curentului modernist în literatură şi artă îi întîlnim prin 1916 la Zürich pe Tristan Tzara, Victor Brauner şi alţii.

Lui N. Iorga, care se bucura de o vie admiraţie printre

istoricii elveţieni, i se decernează titlul de doctor honoris causa al Universităţii din Geneva.

Prin 1927 C. Brăiloiu creează la Geneva „Arhiva internaţională de folclor", prima şi cea mai vastă culegere ştiinţifică de materiale de acest gen.

*

* * .

O dată cu sfîrşitul războiului încetează şi importanţa Bernei ca centru diplomatic internaţional. În schimb, Geneva, care după o scurtă ezitare este preferată Bruxellesului ca sediu al Societăţii Naţiunilor, devine principalul centru diplomatic internaţional, de un netăgăduit prestigiu şi în prezent.

La Geneva, Montreux, Lausanne şi în alte localităţi elveţiene s-au încheiat o serie de acorduri internaţionale, la care ia parte şi România.

„Pe pămîntul acestei Elveţii — declara Nicolae Titulescu cu prilejul deschiderii Conferinţei de la Montreux — am fost chemaţi să urmărim de 16 ani încoace evenimentele ce pot să pună în pericol pacea lumii, şi aceasta într-o astfel de manieră, încît emoţiunile politice cele mai puternice ale vieţii noastre le-am resimţit în mijlocul Confederaţiei Elveţiene, ceea ce califică să ne considerăm întrucîtva cetăţenii ei de drept".

VASILE DUMITRESCU

TIRANA *

Căzut sub stăpînirea turcilor o dată cu expansiunea acestora în Peninsula Balcanică, poporul albanez, cu toată lupta sa eroică, şi-a recăpătat libertatea tîrziu, abia în timpul primului război balcanic, atunci cînd toate popoarele vecine îşi cuceriseră de mult independenţa de stat. Situaţia internă şi externă a Albaniei a fost şi după aceea de aşa natură, încît viaţa sa politică nu a putut să fie, în primii ani de la proclamarea independenţei, cu totul stabilă. Aşa se explică faptul că, în comparaţie cu celelalte ţări balcanice, primul oficiu diplomatic al României în Albania a fost deschis abia în 1914. Şi nici atunci el nu şi-a putut îndeplini scopul pentru care fusese creat, deoarece relaţiile diplomatice dintre cele două ţări s-au întrerupt cîteva luni mai tîrziu, mai ales din cauza primului război mondial.

Reluate abia în 1925, ele au continuat să fie influenţate de aceeaşi situaţie internă instabilă, primii miniştri plenipotenţiari ai României trebuind să-şi facă uneori al doilea rînd de scrisori de acreditare sau să le prezinte în două trei rînduri, aşa cum se va vedea mai jos. În ciuda tuturor acestor evenimente, relaţiile româno-albaneze au fost totdeauna cordiale. Aceasta s-a datorat atît vechii prietenii dintre cele două popoare, cît şi ajutorului dat de România mişcării de eliberare albaneze pînă la proclamarea statului albanez independent în noiembrie 1912. Subliniem faptul că şi după crearea statului albanez România a sprijinit totdeauna Albania, iar mari personalităţi politice şi culturale româneşti, ca Take Ionescu, Nicolae Iorga şi Nicolae Titulescu au susţinut cauza poporului albanez.

I

Ca toate popoarele balcanice, fiii poporului albanez au găsit şi ei adăpost şi ocrotire în Ţara Românească şi în Moldova atunci cînd au fost siliţi să emigreze din cauza asupririi beilor

* Iniţial, reşedinţa Legaţiei române din Albania se găsea în oraşul Durrës.

turci. Documentele vremii ne oferă adesea date care arată această emigrare. Ea a fost ajutată uneori chiar de către domnitorii noştri. Astfel Mihai Viteazul a adus în ţară în 1595 pe albanezii care se aşezaseră provizoriu în sudul Dunării la Cervena Voda [1] şi pe care îi găsim în 1602 în satul Călineşti din jud. Prahova [2]. Alţi albanezi au venit în ţările noastre pe calea comerţului. Cunoscuţi au fost la noi în ţară însă nu numai negustorii albanezi [3], ci şi aceia care alcătuiau, împreună cu alte elemente balcanice şi româneşti, gărzile de arnăuţi ale domnitorilor fanarioţi. Astfel, în dorinţa sa de a face o oaste a ţării, domnitorul Constantin Ipsilanti s-a servit şi de albanezi [4]. De asemenea ei au participat, alături de români şi de mulţi emigranţi sud-dunăreni, la detaşamentele de voluntari care s-au format în Ţara Românească şi au luptat în diferitele războaie ruso-turce [5]. Amintim că un număr de albanezi au luat parte şi la mişcările din 1821. Este cunoscută participarea fruntaşului albanez Naum Vechilhargi de partea lui Tudor Vladimirescu.

Stabilit la Brăila, unde după 1830 poseda o avere destul de mare, şi influenţat de mişcarea cultural-naţională de la noi, Naum Vechilhargi a început să activeze pentru trezirea conştiinţei naţionale albaneze. El a alcătuit întîi un alfabet al limbii albaneze şi apoi două abecedare, pe care le-a tipărit la Constantinopol în 1844 şi 1845 [6].

Tot Naum Vechilhargi a fost şi unul dintre promotorii redeşteptării politice a Albaniei. Împreună cu doctorul Ivan Seliminski, fruntaş al mişcării de eliberare bulgare, a redactat la Brăila un manifest pe care l-a adresat albanezilor din patrie şi prin care îi îndemna să se ridice la luptă pentru a putea ieşi din ignoranţa şi din robia în care se aflau. Istoriografia albaneză de astăzi consideră acest manifest drept primul document programatic provenit din rîndurile intelectualităţii

[1] Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV-2, p. 202, nr. CLXII.

[2] Vezi privilegiul ce li s-a dat de către Simion Movilă (1 mai 1602, la Tîrgovişte) în *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Ţara Românească (1600—1610)*, Bucureşti, 1951, p. 43.

[3] *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei, 1951, p. 43,

[4] Ibidem, p. 718.

[5] Ibidem, p. 927.

[6] Th. Capidan, *Contribuţia românilor la renaşterea Albaniei*, Bucureşti, 1927, p. 4.

burgheze albaneze, act care marchează lupta pentru redeșteptarea poporului albanez [7].

Marea dezvoltare pe care au luat-o la mijlocul secolului al XIX-lea studiile de filologie indo-europeană, pentru care limba albaneză are o mare importanță, ca și cele de istorie literară și folclor, au trezit și interesul învățaților români, printre care se numără Bogdan Petriceicu Hasdeu [8].

O contribuție de seamă la cunoașterea Albaniei în lumea apuseană și la dreptul poporului albanez de a-și duce o viață liberă o formează activitatea publicistică a scriitoarei Dora d'Istria, pseudonim sub care se ascundea Elena Ghica, fiica fostului mare ban Mihalache Ghica, fratele domnitorului regulamentar Alexandru Ghica. În 1866 ea publica în cunoscuta revistă franceză „Revue des deux mondes" studiul *Națiunea albaneză după cîntecele ei populare*, urmată de alte lucrări, ca *Gli scrittori albanesi dell'Italia meridionale* (Palermo, 1867), *Gli albanesi in Rumenia* (Firenze, 1873) ș.a., aducînd mari servicii cauzei albaneze, fapt pentru care aceștia au numit-o „steaua cea mai strălucitoare de pe cerul nefericitei Albanii" [9]. Datorită sprijinului acordat de poporul român mișcării albanezilor din România, București a devenit curînd unul dintre cele mai importante centre ale mișcării culturale și naționale shkipetare.

Așa cum subliniază istoriografia albaneză actuală [10], în această perioadă „lupta pentru o școală a tuturor albanezilor, indiferent de apartenența lor religioasă, și totodată lupta pentru o literatură albaneză cu caracter politic și iluminist" rămîne conținutul principal al mișcării naționale albaneze. La București ia ființă în 1880 o secție a Societății pentru tipărirea de cărți în limba albaneză, care își avea reședința la Constantinopol. Formată mai ales din tineret, secția a alcătuit, sub conducerea lui Sotir Pandeli, un alfabet cu litere latine pentru

[7] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, Tirana, 1965, p. 52 ; vezi și recenzia lui G. Maksutovici, în „Studii", XIX (1966), nr. 5, p. 1 002—1 008.

[8] Vezi studiul *Le type syntactique homo-ille ille-bonus et sa parentelle*, București, 1880.

[9] După cum arată N. Iorga, aceste lucrări i-au adus Elenei Ghica omagiile unei sumedenii de învățați italieni care se ocupau de Albania și de albanezi (vezi N. Iorga, *Albania și România*, Vălenii de Munte ; 1915, precum și alte lucrări italiene citate de N. Iorga în *Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais*, București, 1919, p. 64—66).

[10] K. Frasheri, *Histoire d'Albanie*, Tirana, 1964, p. 128—132.

limba albaneză. În 1884 sediul Societății a fost mutat de la Constantinopol la București și, o dată cu aceasta, tot în capitala României s-a mutat și sediul revistei albaneze „Drita" (Lumina) [11].

Simpatia cu care intelectualitatea românească urmărea lupta de eliberare a poporului albanez și de asemenea teama albanezilor din emigrație de a ocupa funcții de conducere într-o astfel de societate (pentru ca familiile lor din Albania să nu aibă de suferit din partea autorităților otomane) au făcut ca în respectivele funcții să găsim mai ales reprezentanți de seamă ai vieții politice și culturale românești. Astfel președintele societății „Drita" nu era un albanez, ci cunoscutul istoric român V. A. Urechia, vicepreședinte era D. Butculescu, iar cenzori dr. M. Leonte și M. Dețliu. Abia mai tîrziu, în 1889, cînd sultanul a fost convins că „Drita" desfășura la București o activitate pur culturală și cînd însuși Abdul Hamid a fost proclamat „înalt protector al societății", au venit la conducerea acesteia numai albanezi. Tot atunci în filialele „Dritei" de la Brăila, Focșani, Călărași etc. au început să intre, alături de români, tot mai mulți albanezi.

Unul dintre marile merite ale societății Drita a fost tipărirea în tipografia de la București a unor manuale școlare și lucrări literare în limba albaneză și cu caractere latine. Astfel numai în 1886 apăreau aici în limba albaneză o *Istorie universală*, o carte de citire pentru copii, o gramatică a limbii albaneze, o aritmetică ș.a. [12]. Dintre publicațiile periodice amintim „Drita", apărută în 1887 la Brăila, „Sqipetari" (Albanezul), apărută în 1888 la București, „Sqiperije" (Albania), apărută în 1897, și altele [13].

Ajutorul dezinteresat de care albanezii s-au bucurat în România a fost subliniat nu o dată de către fruntașii emigrației albaneze. Astfel N. Nacio, unul dintre cei mai de seamă dintre aceștia, îi scria lui Hasdeu [14] : „Ceea ce ați făcut pentru nenorocitul popor albanez este prea mult ca să uităm luminatul

[11] Vezi și cererea lui N. Nacio, președintele Societății, către D. Sturza, în Biblioteca Academiei, Secția msse., Arh. D. Sturza, VI, 133—134. Pentru date în legătură cu această problemă vezi N. Ciachir, *România în sud-estul Europei*, București, Editura politică, 1969, p. 201—203.

[12] Th. Capidan, *op. cit.*, p. 6—7.

[13] Ibidem.

[14] Arh. st. Buc. fond. Hasdeu, pach. CCLVI/1017.

vostru sprijin și să nu ne exprimăm sentimentele noastre de vie gratitudine" [15].

Mișcarea culturală albaneză din România a luat un avînt și mai mare în primii ani ai secolului nostru. Alături de școala albaneză, care funcționa, după cum se pare, încă din 1880 și care primea și subvenții din partea statului român, a funcționat la București un institut albanezo-român, care avea o școală normală și care obținuse în 1901 de la primăria orașului un teren pe care să-și construiască o biserică proprie.

La 6 decembrie 1909 s-a constituit „Comunitatea ortodoxă albaneză din București", condusă de un consiliu numit „Eforo-epitropie" și al cărei scop era strîngerea unor fonduri pentru întreținerea unei școli și biserici proprii și susținerea la studii a unor tineri care trebuiau să urmeze la școlile medii și superioare din România. La început slujba religioasă în limba albaneză se făcea cu aprobarea mitropoliei, la anumite zile, în biserica Sf. Gheorghe Vechi. Cu banii comunității albaneze din București a fost adus în țară din Statele Unite preotul Fan S. Noli, unul dintre fruntașii mișcării de eliberare albaneze, mai tîrziu prim-ministru al Albaniei. Fan Noli a sosit la București la 4 septembrie 1911 [16]. O delegație albaneză prezentîndu-se lui C. C. Arion, ministrul cultelor, acesta a aprobat ca F. Noli să oficieze serviciul divin în limba albaneză cîtva timp la Biserica Doamnei din Calea Victoriei [17]. Era pentru prima oară cînd serviciul religios a fost oficiat integral în limba albaneză.

A crescut totodată numărul tipăriturilor albaneze, al societăților cultural-politice și al periodicelor. Printre acestea din urmă amintim: „Renașterea Albaniei" (1903), „Viața albano-română" (1909) ș.a., la care colaborau și numeroși români. Caracterul tot mai pronunțat politic pe care-l aveau societățile albaneze din România și organele lor de presă era observat și de diplomații străini [18].

De altfel, studiind conținutul acestor periodice, un cercetător albanez scria de curînd: „Presa albaneză din România

[15] Scrisoarea lui Nacio către Hasdeu, citată de N. Ciachir și G. Maxutovici, *Orașul București, centrul de sprijin al mișcării de eliberare din Balcani (1848—1912)*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, V, București, 1968, p. 280.

[16] „Adevărul" din 5 septembrie 1911.

[17] „Universul" din 11 septembrie 1911.

[18] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 7/1899, fila 219.

a adus o contribuție serioasă la deșteptarea și la întărirea conștiinței naționale, la emanciparea societății albaneze, la formarea culturii pe baza scris-cititului în limba albaneză, la apărarea poporului și a țării în fața opiniei publice mondiale... Fără îndoială că această presă nu s-ar fi putut dezvolta fără sprijinul, prietenia, ajutorul și ocrotirea societății românești" [19].

Tot la București s-a format un comitet care avea menirea să ajute direct mișcarea de eliberare albaneză. În fruntea acestuia se afla prințul Albert Ghica. În aprilie 1905, la București s-a convocat un congres cu participarea unor fruntași albanezi din Albania și din străinătate. S-a hotărît înființarea unui comitet central care să îndrumeze mișcarea albaneză de eliberare, comitet ce se va numi „Kombi" (Națiunea) [20]. Pentru strîngerea forțelor, în ianuarie 1907, cele trei societăți albaneze din București s-au unit într-una singură, numită „Bashkimi" (Unirea), deoarece toate luptau pentru același scop, și anume pentru crearea statului albanez independent.

Pentru o scurtă perioadă, cînd în Turcia s-a instaurat guvernul junilor turci, albanezii au crezut că ziua libertății lor a venit. Guvernul otoman a lăsat liberă deschiderea și funcționarea școlilor și a oricăror instituții culturale pe teritoriul albanez. Aceasta însă nu a durat mult, mișcarea junilor turci luînd foarte repede un caracter reacționar și guvernul trecînd cu asprime la închiderea acelorași instituții culturale. În Albania au izbucnit atunci o serie de răscoale, care au continuat și în timpul războaielor balcanice [21]. Toate acestea au avut ca

[19] Vehbi Bala, *Shtypi shqiptar ne Rumani*, în „Revista shkencone e Institut pedagogjik dyvjecar texhodres", Tirana, 1964, nr. 1. Vezi și recenzia lui G. Maksutovici și D. Polena, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", București, 1967, nr. 3, p. 155.

[20] La Sofia, Albert Ghica declarase că totul ar fi pregătit pentru o răscoală în Albania, că el conta pe 50 000 de inși și că banii nu vor lipsi. La București, prințul Ghica făcea declarații mai rezervate ziarului „Adevărul" din 28 iunie 1905.

[21] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 337 și urm.; I. G. Senkievici, *Национально-освободительная борба албанского народа в 1911–1912 годах*, în *Новая новейшая история*, Moscova, 1957, nr. 5, p. 43—67; I. S. Galkin, *Из истории национально-освободительного движения в Албании* în *Вопросы Истории*, Moscova, 1954, nr. 11, p. 37 și urm. Aceste răscoale și-au găsit ecou și în presa românească (vezi „Universul", „Dimineața", „Adevărul" și „Minerva" din 16 septembrie 1911 și urm.; vezi și „Universul" din 19 mai 1912, „Dimineața" din 14 și 17 iunie 1912, „Adevărul" din 20 iunie 1912, „Universul" și „Minerva" din 12 iulie 1912, „Epoca" din 31 august 1912).

urmare și activizarea mișcării albaneze din România. În 1912 au sosit aici fruntași ai mișcării albaneze, printre care Fan Noli și Ismail Kemal bei Vlora [22]. Ei au avut o serie de întrevederi cu conducătorii comunităților albaneze din România și mai tîrziu cu unele personalități ale vieții politice românești [23]. S-a hotărît redactarea unui memoriu către marile puteri pentru obținerea independenței Albaniei și convocarea unui congres național la Durrës pentru a alege primul guvern provizoriu al Albaniei independente [24]. Ismail Kemal declara la București unui corespondent de presă că „în actualul război întreaga Albanie își are privirile ațintite asupra României. Sîntem siguri că guvernul român nu va lăsa să ni se facă o nedreptate" [25]. În aceeași zi, la 24 octombrie, Ismail Kemal pleca în Albania în vederea grabnicei proclamări a independenței țării.

În tot timpul războaielor balcanice, presa românească a avut o atitudine de sprijinire a mișcării naționale albaneze. Notăm că în acest scop Fan Noli a revenit în aprilie 1913 la București, avînd întrevederi cu Take Ionescu. Profesori și publiciști români au ținut conferințe în țară și în străinătate (la Viena, Budapesta, Triest, Roma), arătînd că poporul albanez avea dreptul să trăiască în statul său independent [26].

II

Problema Albaniei a devenit o realitate îndată după declanșarea primului război balcanic. Într-adevăr, cînd pe o parte a teritoriului locuit de albanezi, aflat pînă atunci sub stăpînire otomană, pătrunseră armatele sîrbești, grecești și muntenegrene, un grup de 83 de patrioți albanezi [27] proclamară la 28

[22] Acesta sosea la București la 21 octombrie 1912 (vezi „Universul" din 22 octombrie 1912).

[23] M. Dona, *op. cit.*, p.186.

[24] „Epoca" din 20 octombrie 1912 ; vezi și sfîrșitul articolului citat al lui I. G. Senkievici.

[25] „Dimineața" din 24 octombrie 1912.

[26] M. Dona, *Colaborarea româno-albaneză* în *Graiul românesc*, I, București, 1927, p. 187.

[27] A. Baldacci, *L'Albania*, Roma, 1930, p. 145.

noiembrie 1912 la Vlórë independența Albaniei [28] și neutralitatea ei în conflictul balcanic. Se formă un guvern provizoriu [29], în frunte cu Ismail Kemal. Acesta ceru protecția Austro-Ungariei și a Italiei și remise la 2 ianuarie 1913 guvernului englez un memoriu privitor la granițele viitorului stat albanez [30].

Pe de altă parte, după izbucnirea primului război balcanic, notabilii albanezi aflați la Constantinopol, printre care erau senatori, deputați, foști miniștri, înalți funcționari, publiciști și oameni politici etc., adresaseră și ei un memoriu marilor puteri, arătînd că în viitoarele schimbări teritoriale care aveau să aibă loc în Peninsula Balcanică trebuia să se țină seamă și de interesele poporului albanez, care dorea să se dezvolte în sensul unor concepții social-politice proprii și să-și decidă singur soarta. Este de remarcat că acest memoriu, alcătuit în primele zile ale lunii noiembrie 1912, a fost înaintat și Legației României de la Constantinopol [31]. Aceasta era urmarea firească a faptului că România ajutase mișcarea de eliberare a poporului albanez și avea s-o sprijine și în viitor. Pe de altă parte, România era și ea interesată în crearea unui stat albanez liber [32].

După ce, în urma Conferinței de la Londra, s-a creat statul albanez independent, marile puteri au alcătuit la 29 iulie 1913 „Statutul organic" al noului „principat suveran și ereditar" aflat sub garanția lor [33], trecîndu-se apoi la delimitarea frontierelor lui. Acestea au fost fixate prin protocolul semnat la Florența în iulie 1913 de către împuterniciții marilor puteri. Comisia pentru delimitarea frontierei sudice a Albaniei și-a terminat lucrările ceva mai tîrziu, în decembrie 1913. Toț

[28] G. D. L. Natchi, *Les facteurs impersonnels de la revolution albanaise*, în „Les Balkans", III, Atena, 1932, nr. 3, p. 212—216.

[29] A. Mousset, *L'Albanie devant L'Europe*, Paris, 1930, p. 9. O largă și documentată expunere a acestor probleme vezi în tratatul de istorie a Albaniei, *Historia ë shqipërisë*, vol. II, Tirana, 1965, cap. XIV („Proclamarea independenței Albaniei"), p. 349—365.

[30] Baldacci, op. cit., p. 145—146 ; Mousset, op. cit., p. 9 și urm.

[31] Arhiva M.A.E., fond. 21 (1878—1913), vol. 62, Rapoarte politice de la Constantinopol, filele 110—111.

[32] Voința națională din 18 august din 1912.

[33] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 413 și urm.

atunci, printr-o înțelegere a aceloraşi puteri, tronul Albaniei a fost ocupat de către prințul Wilhelm de Wied [34].

România a intrat imediat în legături cu noul stat. La 16 decembrie 1913 Titu Maiorescu cerea regelui crearea unui oficiu diplomatic în Albania, propunînd în postul de reprezentant al țării în acest stat pe M. Burghele, diplomat de carieră. Decretul semnat de Carol I purta data de 18 decembrie 1913. În momentul numirii sale ca ministru plenipotențiar (15 decembrie 1913), M. Burghele era director al afacerilor comerciale şi consulare din Ministerul Afacerilor Străine [35]. Deoarece se credea că sosirea lui Burghele la Durrës avea să coincidă în linii mari cu aceea a prințului de Wied, se scria de la Bucureşti lui A. Beldiman, ministrul României la Berlin, ca să-l informeze de acest lucru pe noul suveran şi să-i aducă la cunoştință că toate celelalte formalități, ca scrisori de acreditare ş.a., îi vor fi trimise ulterior. Noul ministru al României în Albania a sosit la Durrës la 27 februarie/10 martie 1914, luînd conducerea legației nou înființate [36].

Întîrzierea prezentării scrisorilor de acreditare se datora faptului că, din cauza situației interne nu prea clare din Albania, nu se ştia cu precizie în ce formă trebuiau alcătuite. De aceea, la 31 ianuarie 1914, Ministerul de Externe român cerea legaților de la Roma şi Viena să-i comunice telegrafic în ce formă erau numiți şi acreditați reprezentanții diplomatici în Albania şi ce fel de scrisori de acreditare urmau să prezinte [37].

Scrisorile de acreditare purtînd data de 19 februarie/4 martie 1914 erau semnate de Carol I şi adresate prințului Wilhelm de Wied. Ele subliniau faptul că guvernul român a decis crearea unei legații la Durrës îndată ce a aflat că prințul a acceptat tronul Albaniei. Carol I recomanda călduros pe M. Burghele, specificînd că acesta primise dispoziții să facă totul pentru stabilirea legăturilor diplomatice dintre cele două țări şi pentru ca ele să devină din ce în ce mai strînse. La 8 martie 1914 noul titular anunța depunerea scrisorilor sale de acreditare [38]. Personalul legației de la Durrës a fost completat prin numirea

[34] A. Mousset, *op. cit.*, p. 14 ; *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 411—412 ; I. S. Galkin, op. cit., p. 46 ; Maurice Baumont, *L'Europe de 1900—1914*, Paris, 1966, p. 193—194.

[35] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 86, fila 1.

[36] Loc. cit., dos. 77/1888, B. 35, filele 122—123.

[37] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 86, fila 3.

[38] Loc. cit., dos. 77/1888, B. 35, fila 24.

a doi atașați de legație, A. Ranette și M. Sturza. Prințul de Wied nu se putu însă menține în Albania și la 3 septembrie 1914 o răscoală îl sili să plece în Italia [39]. Este vorba de o răscoală armată a țăranilor din centrul Albaniei, mișcare cu profund caracter antifeudal [40]. La conducerea țării ajunse Essad-pașa, fost candidat la tronul albanez și acum președinte al guvernului.

În urma acestor evenimente, la 28 octombrie 1914 ministrul de externe al României îi scria lui M. Burghele că guvernul român nu mai socotește prezența sa la Durrës de o utilitate reală, dat fiind că nu mai avea posibilitatea de a-și împlini „funcțiile sale diplomatice". Astfel, numai la cîteva luni de la înființarea ei, Legația României de la Durrës rămînea fără titular. Plecat la Berlin, Burghele comunica la 4/17 februarie 1915 că, în ciuda frămîntărilor și a războiului, Albania exista, și de aceea, pînă la întoarcerea sa la post, propunea ministerului să trimită la Durrës pe August Vichy, secretar la Legația noastră de la Roma, căruia i se oferea să-i trimită și scrisori de introducere către Essad-pașa și către diplomații din capitala Albaniei. Ministerul nu a admis însă această propunere și legația a rămas tot fără titular [41].

În timpul primului război mondial, teritoriul Albaniei a fost ocupat de armate străine. Abia după retragerea trupelor austriece în toamna anului 1918 patrioții albanezi au alcătuit la Tirana și Durrës un program de luptă pentru refacerea statului albanez independent în granițele sale din 1913. În decembrie 1918, guvernul albanez, sub conducerea lui Turhan-pașa pregătea memorii pentru conferința de pace.

În ianuarie 1920 un congres național albanez s-a întrunit la Lușnie și, respingînd orice protectorat străin, a declarat Albania independentă. S-a ales un consiliu de regență, care trebuia să conducă țara pînă la alegerea unui nou suveran. Guvernul condus pînă atunci de Turhan-pașa a demisionat, cedînd locul altuia, prezidat de Suleiman-bei Delvino, în care erau reprezentate toate grupările politice și religioase. S-a ales și un parlament, format din 36 de membri, care a fost convocat la Tirana [42]. O răscoală populară goni și cele cîteva

[39] A. Mousset, *op. cit.*, p. 15 ; Baldacci, *op. cit.*, p. 147—148 ; M. Baumont, *op. cit.*, p. 194.

[40] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 426 și urm.

[41] Arhiva M.A.E., dos. 77/1888, B. 35, filele 125 și 128.

[42] A. Mousset, *op. cit.*, p. 27.

trupe italiene de la Vlóre, iar la 2 august guvernul italian semna convenţia de la Tirana, prin care obţinea doar insula Saseno, care domina golful Vlórei [43].

Liga Naţiunilor a admis toate aceste acţiuni politice, primind Albania printre membrii săi la 17 decembrie 1920. Prin Conferinţa de la Paris de la 9 noiembrie 1921, Franţa, Anglia, Italia şi Japonia au recunoscut graniţele din 1913 ale statului albanez (cu mici modificări) şi independenţa acestuia [44].

Cu toate că relaţiile diplomatice dintre România şi Albania fuseseră întrerupte din cauza războiului, cele două popoare s-au considerat în tot acest timp strîns legate printr-o caldă prietenie. Încă în 1915 N. Iorga deschidea cursurile pe care le ţinea la Institutul sud-est european cu prelegerea *Albania şi România*, care s-a şi publicat în acelaşi an, în 1919 apărînd lucrarea sa *Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais*. În iulie 1921 societatea albaneză „Unirea" din Constanţa îl alegea membru de onoare al ei, ca o recunoaştere a marilor sale merite „pentru apărarea drepturilor noastre istorice şi a libertăţii poporului albanez" [45]. Pe această bază şi „încurajat de multiplele mărturii de bunăvoinţă pe care de multe ori guvernul român le-a arătat faţă de poporul albanez", Ilias Vrioni, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul de externe al Albaniei, ruga guvernul român la 18 martie 1921 ca reprezentanţii diplomatici şi consulari ai României din Turcia, Grecia, Bulgaria şi Egipt să ia sub protecţia lor pe supuşii albanezi pînă cînd statul albanez va putea să aibă el însuşi astfel de reprezentanţi în respectivele ţări. Nu cunoaştem răspunsul guvernului român la această solicitare [46].

Situaţia în care se găsea statul albanez se datora faptului că parlamentul ales la Luşnie a fost înlocuit în aprilie 1921 printr-o nouă adunare, care a proclamat prima Constituţie a ţării (8 decembrie 1922) [47]. Ea rezerva unei viitoare adunări dreptul de a decide dacă Albania urma să devină monarhie sau republică. Pînă atunci Constituţia prevedea ca prerogativele regale să fie exercitate de un consiliu de regenţă compus

[43] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 487 şi urm. ; H. Batowski, *Pantstwa Bałkanskie, 1800—1923*, Cracovia, 1938, p. 276.
[44] A. Mousset, *op. cit.*, p. 37—38.
[45] Vezi ziarul „Albania nouă" din Constanţa (nr. 38 din 7 iulie 1921).
[46] Arhiva M.A.E., Problema 71/1921, Albania, A 5, fila 1.
[47] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 511—512.

din patru membri, aleşi pe un termen de patru ani de către adunare [48].

Bineînţeles, România dorea să reia relaţiile diplomatice cu statul albanez. De altfel aceasta nu era numai dorinţa guvernului român.

În bugetul pe anul 1923 au fost prevăzute chiar şi sumele necesare pentru înfiinţarea Legaţiei româneşti la Tirana, dar — situaţia politică din Albania nefiind încă cu totul stabilă — numirea reprezentantului nostru întîrzie. Într-adevăr, evenimentele interne care s-au desfăşurat în Albania arată clar că guvernul român avusese motive temeinice să amîne numirea unui ministru plenipotenţiar la Tirana. Astfel, Ahmed Zogu, fost preşedinte al guvernului albanez între 1922 şi 1924, cedase locul la 1 iunie 1924 unui guvern condus de Ilias Vrioni. O răscoală îl readuce însă pe Zogu şi îl învesteşte cu puteri dictatoriale. Curînd însă împotriva lui se ridică alte grupări, fiind silit să fugă în Iugoslavia. O dată cu aceasta, la 9 iunie 1924, Fan Noli devine preşedinte al noului guvern albanez. În primăvara anului 1924, Albania s-a aflat într-o situaţie revoluţionară şi raportul de forţe înclina puternic în favoarea forţelor democratice. În iunie 1924 izbucneşte o insurecţie armată, guvernul reacţionar fiind înlăturat şi înlocuit cu unul de coaliţie, condus de Fan Noli şi format din reprezentanţi ai burgheziei democrat-revoluţionare şi ai burgheziei moderate. Din nefericire, programul acestei revoluţii burghezo-democrate nu s-a putut aplica în mod consecvent, ţărănimea neputînd fi în totalitatea sa mobilizată, iar proletariatul prea puţin numeros şi încă neorganizat pentru a putea conduce acţiuni de amploare mai mare [49].

În toamna anului 1924, guvernul român a hotărît să nu mai aştepte cu numirea reprezentantului său diplomatic la Tirana. Ministerul Afacerilor Străine a cerut lui Lazaridis Dogani, consulul general al Albaniei la Bucureşti, agrementul pentru numirea ca ministru plenipotenţiar al României la Tirana a lui Simion Mîndrescu, profesor la Universitatea din Bucureşti.

La 7 noiembrie 1924 consulul Dogani primea telegrafic răspunsul afirmativ al lui Suleiman Delvino, ministrul de externe al guvernului Fan Noli. În aceeaşi zi el răspundea ministerului nostru, exprimîndu-şi marea satisfacţie pentru reluarea rela-

[48] A. Mousset, *op. cit.*, p. 46.
[49] *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 535 şi urm.

țiilor diplomatice dintre cele două țări, întrerupte din cauze de forță majoră încă din toamna anului 1914. „Numirea unui ministru al României la Tirana — afirma consulul Dogani — a fost una din dorințele mele cele mai arzătoare și prin aceasta legăturile de amiciție dintre cele două țări se vor strînge și mai mult" [50]. Ca urmare, la 27 noiembrie 1924, Ferdinand semna decretul regal nr. 3 905, prin care se înființa pe data de 1 decembrie 1924 un oficiu diplomatic la Tirana cu denumirea de legație. Același decret prevedea primirea în corpul diplomatic a lui Simion Mîndrescu, profesor universitar și deputat, cu gradul de ministru plenipotențiar clasa a II-a și numirea sa pe aceeași dată ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lîngă Consiliul Superior de Stat al Albaniei. Scrisorile de acreditare ale noului ministru purtau tot data de 1 decembrie 1924 [51].

Situația din Albania era însă departe de a fi stabilă. La 12 decembrie 1924 izbucnesc noi răscoale la Skodra și apoi la Vlörë. Fan Noli e silit să fugă la Durrës și apoi în Italia, iar Ahmed Zogu intră în Tirana, declară țara republică, el însuși fiind ales președinte la 1 februarie 1925 [52]. O lună mai tîrziu, la 2 martie, o nouă Constituție proclama țara republică [53].

Această schimbare a formei de stat a Albaniei a necesitat un nou decret regal. Este vorba de decretul nr. 603, semnat de Ferdinand la 20 februarie 1925, care prevedea înființarea Legației României la Tirana pe data de 1 ianuarie 1925. Scrisorile de acreditare au și ele același conținut, numai că de astă dată poartă data de 20 februarie 1925 și sînt adresate lui Ahmed Zogu, președintele Republicii Albaneze.

La 10 martie noul ministru al României sosea la Tirana și la 21 ale aceleiași luni, cu ceremonialul obișnuit, prezenta scrisorile de acreditare. Răspunzînd discursului ținut cu acest prilej de ministrul român, președintele Zogu afirma printre altele: „Poporul albanez nu poate uita sprijinul dezinteresat pe care l-au găsit în România patrioții albanezi într-o epocă în care aproape toată lumea încerca să-i înăbușe și cînd ei găseau în sînul nobilei voastre patrii cea mai mare încurajare

[50] Arhiva M.A.E., dos. 77/1925, M. 1.

[51] Ibidem.

[52] A. Mousset, *op. cit.*, p. 56—70.

[53] Ibidem, p. 71 ; detalii în *Historia ë shqipërisë*, vol. II, p. 554 și urm. ; vezi și cap. XVII, p. 558.

pentru înfăptuirea idealului lor" [54]. De notat că Mîndrescu a fost primul ministru plenipotențiar de la Tirana care a prezentat scrisori de acreditare președintelui Republicii Albania.

Primele rapoarte ale ministrului nostru plenipotențiar la Tirana se referă la situația externă a tinerei republici și mai ales la relațiile pe care aceasta le avea cu Italia și cu Iugoslavia, ca și la situația internă a țării [55]. El a acționat de asemenea în vederea multiplicării relațiilor dintre cele două state. Astfel, cu aprobarea ministerului, Simion Mîndrescu a deschis și două consulate românești onorifice: unul la Sarandë și altul la Durrës. Cei doi consuli erau Alcibiade Diamandi și B. Dovana [56].

La 6 martie 1926 ministrul României la Tirana cerea ministerului să-i trimită un secretar, deoarece era nevoit să plece în concediu pentru chestiuni familiale. Din aceleași cauze și-a cerut apoi demisia, care i s-a aprobat pe data de 1 aprilie 1926.

După demisia lui S. Mîndrescu, în locul său a fost numit Ion Trandafirescu. Diplomat de carieră, urcînd pe rînd toate treptele ierarhice, Ion Trandafirescu funcționase la consulatele românești de la Rusciuk și Bitolia, trecînd apoi ca atașat și secretar de legație la Constantinopol și la Sofia. Era un om cu experiență și care cunoștea bine situația din Balcani. Înainte de a fi numit la Tirana, Ion Trandafirescu a fost consilier la Legația României din Sofia. Ridicat la rangul de ministru plenipotențiar clasa a II-a la 15 martie 1926, I. Trandafirescu a trecut îndată în această funcție la Tirana. La 25 martie i se ceruse agrementul și, în urma acceptării, a fost numit prin decretul regal nr. 1 450 din 27 martie 1926 ministru plenipotențiar în capitala Albaniei pe ziua de 1 aprilie același an.

Încă de la început, noul ministru al României s-a bucurat de o foarte bună primire. La sosirea sa în portul Durrës la 8 mai 1926, a fost salutat de colonelul Ghilardi, trimis special al președintelui republicii, și de un reprezentant al guvernului albanez. Scrisorile sale de acreditare (semnate de regele Ferdinand și pregătite încă de la finele lunii martie) au fost prezentate cu ceremonialul obișnuit la 17 mai 1926. În discursul

[54] Ibidem.

[55] Vezi cele două rapoarte ale lui S. Mîndrescu din 9 ianuarie și 12 martie 1926 în Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Albania, filele 29—30.

[56] Arhiva M.A.E., dos. 77/1925, M. 91.

ocazionat de ceremonie, președintele republicii albaneze sublinia impresia plăcută pe care o lăsase în Albania S. Mîndrescu și asigura pe noul ministru că legăturile dintre cele două guverne și popoare vor fi din ce în ce mai strînse.

Într-adevăr, foarte curînd, printr-un schimb de note, s-a semnat la 14 ianuarie 1927 un „aranjament provizoriu" în relațiile comerciale dintre cele două state, fiecare dintre ele urmînd să beneficieze, în schimburile efectuate cu celălalt, de clauza națiunii celei mai favorizate. Acest aranjament a fost ratificat în Albania printr-un decret-lege și a intrat în vigoare la 12 februarie 1927. În ședința Camerei albaneze de la 23 martie 1927, în care a fost confirmat acest decret-lege, ministrul afacerilor străine și patru deputați albanezi au rostit cuvîntări măgulitoare la adresa României. Oratorii au exprimat recunoștința Albaniei pentru amiciția dezinteresată a României, amintind că de la noi „a pornit cultura albaneză" și că în România s-a cristalizat independența Albaniei [57]. Acest prim aranjament comercial dintre România și Albania a expirat la 1 august 1930, făcînd loc altuia, care a intrat în vigoare cu începere de la 3 noiembrie același an [58].

Moartea regelui Ferdinand la 20 iulie 1927 și instituirea regenței au necesitat trimiterea unor noi scrisori de acreditare, pe care Ion Trandafirescu le-a prezentat la 31 martie 1928. Deși de astă dată nu s-au ținut discursuri oficiale, în convorbirea avută președintele republicii a afirmat că „mulțumește guvernului român pentru atitudinea binevoitoare și prietenească a României, asigurîndu-l că, la rîndul ei, Albania va urma totdeauna o politică alături de România". În cei doi ani și jumătate cît a stat la postul său, Ion Trandafirescu a remis lui Ahmed Zogu încă un rînd — al treilea — de scrisori de acreditare. Ele au fost necesare deoarece de la 1 septembrie 1928 Albania s-a transformat în regat, iar Ahmed Zogu s-a încoronat ca rege. Aceste ultime scrisori de acreditare, purtînd data de 15 octombrie 1928, au fost prezentate la 30 octombrie același an.

Misiunea lui I. Trandafirescu la Tirana s-a desfășurat normal. El a informat pe larg guvernul român asupra situației

[57] Arhiva M.A.E., fond. 71, Relațiile Albaniei cu România, 1925—1944, fila 30.

[58] F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României (1354—1937)*, ed. 1, București, 1938, p. 75. Pentru text vezi „Monitorul oficial" nr. 284 din 15 decembrie 1930.

interne și mai ales externe a Albaniei. Din rapoartele sale se vede că în 1926, luînd ca pretext prezența unor refugiați politici albanezi la granița cu Iugoslavia, Italia lui Mussolini „a oferit" Albaniei ajutor militar, sperînd să obțină chiar un mandat asupra ei pe baza unor prevederi ale Conferinței ambasadorilor din noiembrie 1921 [59]. Ceea ce reiese foarte clar din rapoartele lui Ion Trandafirescu, ca și din acelea ale lui I. Popescu-Pașcani, însărcinatul cu afaceri care i-a urmat, este mai ales lupta Italiei pentru a obține avantaje economice cît mai mari în Albania [60]. Influența Italiei fasciste a pătruns puternic în Albania pe cale administrativă, ca și pe tărîm economic. Încheind diferite tratate cu Albania, Italia fascistă a reușit să pună mîna pe veniturile vamale ale țării drept gaj pentru împrumuturile acordate, a acaparat Banca Națională, s-a infiltrat în armată și și-a impus cîte un consilier pe lîngă fiecare minister albanez, cîte un medic, agronom și inginer italian pe lîngă prefectura fiecărui județ. Rapoartele diplomaților români arată că Legația Italiei a căpătat o influență deosebită pe lîngă Ahmed Zogu și guvernul său. În ele se arată însă totodată că poporul albanez, atît de revoluționar și de dornic de libertate, nu se va lăsa să fie complet încătușat.

În orientarea pozitivă a politicii externe românești față de Albania, un rol deosebit l-a avut N. Titulescu. De altfel el era socotit ca unul dintre marii prieteni ai Albaniei. Cu prilejul vizitei acestuia la Roma în primăvara anului 1928, ziarul albanez „Rilindja Shqiptare" scria: „Ne-au bucurat pe deplin declarațiile sincere ale domnului N. Titulescu apărute în ziarul „Giornale d'Italia" privitoare la independența Albaniei și în care a numit această independență primul stîlp al păcii în Balcani" [61].

*

* *

Marea criză economică, care a cuprins și România, a silit și Ministerul Afacerilor Străine să treacă la un regim de economii și, ca urmare, titularii unor legații, printre care și al

[59] Rapoartele lui Ion Trandafirescu din această perioadă în Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Albania, filele 34—54.

[60] Rapoartele lui Ion Trandafirescu în Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Albania, filele 55—59, 65—66, 70—72 și 98—103.

[61] Vezi articolul din ziarul albanez și raportul lui I. Popescu-Pașcani din 2 martie 1928 în Arhiva M.A.E., fond. cit., fila 35.

celei de la Tirana, au fost rechemați în administrația centrală a ministerului. La 3 august 1929 Ion Popescu-Pașcani s-a prezentat regelui Ahmed Zogu și i-a remis scrisorile de rechemare ale lui Ion Trandafirescu, rămînînd să reprezinte el țara în calitate de însărcinat cu afaceri. Făcînd o vizită în noua sa calitate ministrului de externe al Albaniei, Rauf Fitso, acesta a arătat că Trandafirescu a fost foarte stimat și apreciat în Albania. De altfel, cu o mică întîrziere (în aprilie 1930), Trandafirescu a fost decorat de către regele Albaniei cu marele cordon al Ordinului Skanderbeg [62].

Măsura guvernului român amintită mai sus nu a durat însă multă vreme, căci în iulie 1930 era numit la Tirana un nou ministru, în persoana lui Vasile Stoica.

Bunele relații și colaborarea româno-albaneză au constituit în această vreme o contribuție la menținerea păcii în Balcani.

CONSTANTIN VELICHI

[62] Arhiva M.A.E., fond. cit., filele 38 și 40.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MADRID

Țări latine situate la extremitățile Europei, unite prin origine și similitudini de limbă, ca și prin figura imperială a lui Traian — născut prin părțile Peninsulei Iberice și întemeietor al Romaniei orientale — ori prin pagini de luptă comună antiotomană la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Spania și România au înscris în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea începuturile relațiilor lor consulare și diplomatice [1]. Puternice frămîntări sociale și politice au caracterizat în cursul veacului trecut istoria celor două țări, care au trăit procesul constituirii lor în state *moderne*. Deși geografic îndepărtați, românii și spaniolii au urmărit reciproc cu interes evenimentele care aveau loc în cursul acestui proces, domeniul culturii oferind de altfel un teren de contact și mutuală comprehensiune. Încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea se remarcă în țările române un interes mai accentuat față de Spania. „Icoana lumei" publică în 1840 și 1846 articole despre țara latină dintre Mediterană și Atlantic, în aceeași perioadă fiind urmărite cu viu interes și frămîntările politice și sociale din Peninsula Iberică [2]. În 1846 Mihail Kogălniceanu a vizitat Spania și, impresionat de atmosferă și de peisaj și mai ales de trecutul acestei țări, a întocmit minuțioase note de călătorie, în care compara Spania cu o „leoaică aprinsă", care „își rupe singură șalele, își bea singurul său sînge, fie spre a păstra un trecut ce și-au făcut vremea, fie spre a chema în sînul său idei nouă care sîngure o pot reînălța" [3].

[1] Pentru unele legături anterioare vezi N. Iorga, *Espagnes et Roumaines*, în „Revue Historique du Sud-Est Europeen", V. (1928), p. 357—359 ; idem, *Raports entre l'Espagne et les Roumains*, loc. cit., VII (1930), p. 194—199.

[2] Vezi *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, București, 1967, nr. 5 950—5 953 și 23 289—23 294.

[3] Augustin Z. N. Pop și Dan Simionescu, *M. Kogălniceanu. Scrisori. Note de călătorie*, București, 1967, p. 240.

I

Cîţiva ani înaintea cuceririi independenţei României, urcarea pe tronul Spaniei a lui Alfons al XII-lea a prilejuit un incident diplomatic care a evidenţiat bunele, deşi sporadicele legături româno-spaniole şi totodată a prefaţat stabilirea viitoarelor legături diplomatice dintre cele două ţări. La 4/16 ianuarie 1875 Alfons al XII-lea a adresat o scrisoare domnitorului României prin care îi anunţa ocuparea tronului şi-i mărturisea că pentru a-şi împlini misiunea „nimic nu va fi mai necesar pentru noi decît menţinerea relaţiilor cu toate statele şi a unui acord frăţesc cu suveranii străini". Scrisoarea regelui Spaniei recunoştea implicit România ca un stat de sine stătător, iar pe domnitorul ei drept un „suveran" [4]. Această poziţie a fost accentuată de faptul că în timp ce Turciei urcarea pe tron a regelui Spaniei i-a fost notificată printr-o „simplă scrisoare", scrisoarea adresată domnitorului României i-a fost comunicată printr-un *trimis special* [5].

La 16/28 ianuarie 1875, George Costaforu, agentul diplomatic al României la Viena, a raportat ministrului de externe Vasile Boerescu că Cipriano del Mazo y Gherardi, ministrul Spaniei în capitala Austro-Ungariei, intenţiona, după reîntoarcerea sa de la München şi Darmstadt — unde urma să îndeplinească o misiune similară —, să plece la Bucureşti împreună cu secretarul său, pe linia ferată Lemberg-Cernăuţi-Suceava, pentru a remite domnitorului României scrisoarea lui Alfons al XII-lea. „Călătoria părîndu-i-se lungă şi ţara fiindu-i cu totul necunoscută, cu toată dorinţa sa de a se găsi în mijlocul unui popor atît de simpatic spaniolilor — scria Costaforu —, d-l del Mazo m-a rugat de a vi-l recomanda imediat, de a preveni pe alteţa-sa asupra sosirii sale şi de a-i micşora pe cît se poate dificultăţile călătoriei". Costaforu mai relata că în conversaţia pe care o avusese cu diplomatul spaniol, acesta îi mărturisise „dorinţa de a vedea stabilite între cele două ţări cele mai bune relaţii" după ce în Spania atmosfera politică se clarificase şi cînd „România face paşi mari pentru a atinge poziţia care îi este destinată într-un viitor apropiat" [6].

[4] Arhiva M.A.E., vol. 260, fila 19.

[5] Generalul Ioan Gr. Ghica către V. Boerescu, telegramă cifrată, Pera, 16/28 februarie 1875, în loc. cit., fila 46.

[6] Loc. cit., filele 20 şi 25.

La 1/13 februarie 1875 diplomatul spaniol cerea printr-o scrisoare lui Vasile Boerescu, după ce-i anunța oficial sosirea, să-i înlesnească audiența la domnitor pentru a putea remite acestuia scrisoarea regelui Spaniei[7]. O săptămînă mai tîrziu, Boerescu comunica lui Costaforu că reprezentantul lui Alfons al XII-lea plecase cu trenul spre Viena în seara zilei de 7/19 februarie[8], iar la 10/22 februarie diplomatul sosea la Viena, „încîntat", după relatarea lui Costaforu, de primirea care i se făcuse în România și ducînd cu el o scrisoare de mulțumire și de răspuns pe care domnitorul României o adresase regelui Spaniei[9].

Dar inițiativa spaniolă a fost primită cu o vădită neplăcere de Poarta otomană. La 8/20 februarie, generalul I. Gr. Ghica, agentul diplomatic al României la Constantinopol, raporta lui Boerescu intenția Turciei de a se plînge printr-o circulară puterilor europene, iar trei zile mai tîrziu el confirma trimiterea circularei prin care Poarta calificase inițiativa spaniolă „ca o lipsă de considerație a drepturilor sale și o lovitură dată tratatelor care stabilesc situația noastră (a României!) de vasalitate față de ea"[10]. În aceeași zi, Costaforu raporta, la rîndul său, din Viena că „Poarta considera acest fapt ca o recunoaștere de către rege a independenței României"[11].

O circulară adresată agenților diplomatici români a constituit replica guvernului român. Acesta a calificat acțiunea otomană ca lezînd drepturile țării, „care, în conformitate cu tratatele și capitulațiile, este în poziția de a primi și a și primit în mod direct notificări din partea celorlalți suverani..."[12]. Puterilor le-a fost adresat un apel de a sprijini pozițiile României și de a dezaproba Imperiul otoman. Agențiile diplomatice de la Viena, Paris și Constantinopol au primit instrucțiuni de a obține de la reprezentanții diplomatici ai Spaniei susținerea poziției românești pe lîngă guvernul spaniol[13]. La 13/25 februarie 1875 o telegramă a generalului Ghica confirma la București reușita acțiunilor diplomatice românești, informînd

[7] Loc. cit., fila 18.
[8] Loc. cit., fila 21.
[9] Loc. cit., fila 22.
[10] Loc. cit., filele 27 și 30.
[11] Loc. cit., fila 31.
[12] Loc. cit., fila 28.
[13] Loc. cit., filele 32, 33, 35, 37 etc.

că ministrul Spaniei declarase Porții că inițiativa Spaniei față de România nu reprezentase un gest „politic" ![14] Între timp, protestele dîrze ale României au îngrijorat guvernul otoman, care a bătut în retragere, Savfet-pașa, ministrul de externe, declarînd lui Ghica că nota de protest a Porții nu țintise „decît procedeul straniu al regelui Spaniei" [15]. În timp ce ambasadorul Spaniei de la Paris spunea reprezentantului român că inițiativa lui Alfons al XII-lea se datorase faptului că domnitorul României „aparține unei case suverane și că domnește asupra unui popor creștin și de aceeași rasă cu poporul spaniol" [16], ministrul Spaniei de la Berlin „insista" pe lîngă Nicolae Crețulescu, agentul diplomatic al României, pentru plecarea la Madrid a unui „trimis extraordinar" care să transmită felicitările domnitorului român [17]. Nu s-a dat curs acestui îndemn, dar protestul Porții otomane s-a dovedit fără urmări, Gorceakov observînd ironic în fața reprezentantului otoman că vina incidentului trebuia atribuită *Almanahului Gotha*, care consemna apartenența domnitorului României la o casă suverană a Europei ![18].

În decembrie 1875, maiorii Schina și Rasty, „ofițeri români în misiune pe lîngă armata spaniolă", primeau dispoziții din partea generalului I. Em. Florescu de a se prezenta regelui Spaniei și de a-i ura, desigur în lipsa unui agent diplomatic, un an fericit în numele domnitorului Carol [19]. Era un act de curtoazie, care își avea semnificația și care reprezenta un răspuns al României la inițiativa spaniolă de la începutul aceluiași an.

Doi ani mai tîrziu, în 1877, corespondenți de presă spanioli au urmărit cu o vie simpatie evenimentele prilejuite de cucerirea independenței României. Unul dintre aceștia nota în septembrie 1877 : „Efectul moral produs în sufletul trupelor românești de ultimele operații e excelent. Soldații aceștia noi se cred acum soldați deprinși cu războiul și ard de dorința gloriei militare. Toată lumea e martoră că armata românească

[14] Loc. cit., fila 42.
[15] Loc. cit., fila 46.
[16] Loc. cit., filele 49—50.
[17] Loc. cit., filele 52 și 53.
[18] Loc. cit., fila 54.
[19] Loc. cit., fila 61.

știe să se bată. Sîngele vărsat n-a fost deci neroditor" [20]. În ziarele spaniole s-au publicat și unele comentarii în care se trăgeau concluzii generalizante asupra evenimentelor de la Dunărea de jos. „Pentru cine ar vrea să studieze filozofic ce se petrece pe țărmurile Dunării, ceea ce trebuie să atragă mai mult atenția lui este steagul tricolor care se ridică lîngă cel rusesc ; e acel popor care în Orient are un nume ce seamănă cu acela al vechii stăpînitoare a Apusului ; e acea limbă neolatină vorbită în mijlocul popoarelor germane, slave și orientale" [21].

Trei ani mai tîrziu, în februarie 1881, ministrul Spaniei la Viena transmitea lui Ioan Bălăceanu, ministrul României, mulțumirile guvernului său pentru subscripțiile inițiate în România și destinate sinistraților din provinciile Murcia și Cartagena, bîntuite de inundații [22]. Faptul este anunțat de Ministerul de Externe al României în „Monitorul oficial" [23]. În același an, după proclamarea regatului, Spania a cerut „agrearea" României „pentru înființarea unei reprezentațiuni permanente a guvernului spaniol la București" și, în urma consimțămîntului ce i-a fost dat, a numit un „însărcinat cu afaceri". În situația care se crease, ministrul de externe, Eugen Stătescu, a propus printr-un referat Consiliului de Miniștri la 17 februarie 1882 să se răspundă „actului de curtenire" spaniol, care de „mai bine de șase luni" acreditase la București un reprezentant diplomatic, „spre a contribui din parte-ne la întreținerea relațiunilor celor mai cordiale cu o națiune consîngenă și cu care ne leagă suveniri istorice atît de prețioase". Ca soluție practică preconiza acreditarea și la Madrid a ministrului plenipotențiar al României de la Paris ori numirea unui „însărcinat de afaceri" în capitala Spaniei, ultima rezolvare părîndu-i-se mai potrivită [24]. Deși la 3 martie 1882 Consiliul de Miniștri a aprobat acest punct de vedere [25], proiectul nu și-a găsit pînă la urmă concretizarea, el realizîndu-se abia după trei decenii, timp în care însă la București a funcționat necontenit o legație spa-

[20] N. Iorga, *Informații spaniole despre războiul nostru pentru independență*, în „Ac. Rom. Mem. Secț. ist.", seria III, tom. VIII (1927—1928), p. 381.
[21] Ibidem, p. 383 și 384.
[22] Arhiva M.A.E., vol. 260, fila 64.
[23] Loc. cit., fila 65.
[24] Loc. cit., Problema 82, Spania, 1875—1946, fila 10.
[25] Loc. cit., fila 12.

niolă, condusă de un însărcinat de afaceri sau chiar de un ministru plenipotențiar.

II

Cu toate că înființarea legației românești la Madrid a întîrziat, legăturile româno-spaniole au fost dintre cele mai bune. Cînd Alfons al XII-lea a murit în noiembrie 1885, Al. Plagino și secretarul de legație C. N. Nanu au fost trimiși în capitala Spaniei. Cel dintîi delegat român a fost așezat în cortegiu înaintea trimisului Turciei și ministrul de stat Moret — „simpatic, călduros, brillant în înfățișare și în vorbă" — i-a făcut „bună primire", i-a vorbit „cu încîntare" de România și i-a arătat „ziare române pe care le poate citi și înțelege" [26]. În același an lua ființă primul consulat românesc în Spania, cel de la Barcelona.

Încă din 1879, corespondența Ministerului de Afaceri Externe al României dezvăluie o adevărată ofensivă pentru înființarea de consulate onorifice românești în Spania [27]. Pînă la primul război mondial se fac propuneri în acest sens de către diverși notabili și oameni de afaceri spanioli din Barcelona, Malaga, Cadix, Valencia, Madrid, Las Palmas, Bilbao, Almeria, Vigo, Huelva etc. ; dintre aceștia, unii cunosc limba română, alții sînt originari din România, dar majoritatea sînt spanioli sau străini interesați din punct de vedere economic de România sau vrînd să dețină o funcție în corpul consular. Deseori cei interesați beneficiau de sprijinul unor demnitari spanioli. Merită să fie menționată și intervenția lui Francisc, conte de Senmarti Brugès, ministrul plenipotențiar al Liberiei la Madrid. La 22 martie 1879 acesta se declara „admirator al eroismului armatei române..., care cucerise pentru poporul ei rangul de națiune independentă", și se oferea să indice „persoane foarte onorabile" care să ocupe funcțiile de consuli ai României la Madrid și la Barcelona [28]. Șase ani mai tîrziu, intervenția lui Senmarti pe lîngă Ion Ghica, ministrul României la Londra — care-l declara pe reprezentantul diplomatic al Liberiei în Spania „colegul său la Congresul poștal" —, și mai ales susținerea sa de marchizul de Moral, ministrul Spaniei la Bucu-

[26] Arhiva M.A.E., vol. 260, filele 89—91.
[27] Loc. cit., Problema 75, vol. 45, passim ; Problema 82, Spania 1875—1946, filele 38 și urm.
[28] Loc. cit., Probl. 75, vol. 45, filele 123—124.

rești, au determinat numirea la 4 iulie 1885 a lui Antonio Borell y Falch, „bancher, deputat și decorat cu mai multe ordine", în funcția de consul onorific al României la Barcelona [29].

„Țin să vă informez — arăta ministrul de externe Ioan I. Cîmpineanu lui Vasile Alecsandri, ministrul plenipotențiar al României la Paris — că această numire are un caracter cu totul excepțional. Ea a fost făcută în urma stăruințelor Legației Spaniole de aici, care lucra potrivit ordinelor Ministerului Afacerilor Străine din Madrid. Guvernul român a voit astfel să dea o satisfacțiune Cabinetului Spaniol pentru întîrzierea ce România a pus de a răspunde prin crearea unei Legațiuni la Madrid, la înființarea Legațiunii Spaniole din București. Cu chipul acesta vom mai putea încă amîna numirea unui reprezentant diplomatic român în Peninsula Iberică" [30].

Instituit o dată cu numirea lui Borell, consulatul român din Barcelona a fost transformat peste zece ani, la 8 iunie 1895, în consulat general [31]. Între timp, cîțiva ani după crearea consulatului de la Barcelona, fusese înființat consulatul onorific de la Cadix, al cărui prim titular a fost Ramon Alcon, fost mai înainte în același port timp de 20 de ani consul al Italiei [32]; în 1913 Maiorescu a instituit consulatul de la Valencia [33]. Alți solicitanți — printre care s-a numărat și Ernesto Rotondo Nicolau, director al Muzeului protoiberic de la Madrid și cel ce introdusese telefonul în Spania [34] — n-au avut succes, negăsindu-se oportun ca numărul consulatelor românești să fie sporit. Astfel, pînă la instituirea Legației României n-au funcționat în Spania decît consulatele de la Barcelona, Cadix și Valencia, cel dintîi transformîndu-se, după un deceniu de activitate, în consulat general.

După primul război mondial, numărul consulatelor românești din Spania a crescut, instituindu-se consulate onorifice noi la Cartagena, Las Palmas, Malaga, Bilbao și San Sebastian, iar la Madrid creîndu-se un consulat general [35]. Pînă la înființarea Legației României din Spania, consulatele românești au fost puse sub autoritatea Legației României de la Paris, ceea

[29] Loc. cit., filele 129—130, 311, 314 și 315.
[30] Loc. cit., fila 319.
[31] Loc. cit., fila 323.
[32] Loc. cit., filele 136—137, 142—. .3, 149 etc.
[33] Loc. cit., Problema 82, Spania, 1875—1946, fila 41.
[34] Loc. cit., Problema 75, vol. 45, filele 78—179.
[35] Loc. cit., Problema 82, Spania, 1875—1946, filele 39, 45, 47 etc.

ce a și fost statuat printr-un decret din 23 decembrie 1897 [36]. Cu un an înainte, la 21 iulie 1896, România și Spania au semnat un aranjament telegrafic.

În 1911, după ce la 18 noiembrie/1 decembrie 1908 s-a încheiat prima convenție de comerț româno-spaniolă, s-a hotărît crearea Legației României de la Madrid, în august fiind numit în acest post Alexandru Florescu, titularul Legației de la Atena. Guvernul spaniol își dăduse agrementul pentru numirea lui Florescu, cînd izbucnirea primului război balcanic a făcut ca instituirea noii legații să fie din nou amînată, Florescu nemaiputînd să fie rechemat în situația dată. Între timp, Florescu demisionînd din diplomație, Titu Maiorescu s-a gîndit să numească la Madrid pe George Cretzianu, secretarul general al Ministerului de Externe, și a cerut lui Alexandru Lahovary, ministrul României la Paris, să obțină agrementul guvernului spaniol [37].

În urma obținerii consimțămîntului Spaniei, Cretzianu a fost numit ministru plenipotențiar la Madrid cu începere de la 15 iunie 1913 [38]. Carol I a adresat lui Alfons al XIII-lea o scrisoare pentru acreditarea lui Cretzianu [39], dar evenimentele din vara anului 1913 legate de izbucnirea celui de-al doilea război balcanic au determinat temporara amînare a plecării lui Cretzianu, reținut de Maiorescu la București. În sfîrșit, la 3 august i s-au remis noului ministru documentele de acreditare [40]. La 18/30 august el raporta telegrafic sosirea sa la San Sebastian, unde transmisese regelui din partea suveranului României „un serviciu de argint aurit" [41]. Un nou raport, trimis de data aceasta din Madrid, îl informa pe Maiorescu că noul ministru al României se prezentase lui Lopez Muñes, ministru de stat, care-i făcuse „primirea cea mai cordială", exprimîndu-și „plăcerea ce-i face de a vedea un reprezentant al României la Madrid și speranța că relațiunile între cele două țări, în special relațiunile comerciale, vor deveni tot mai strînse" [42].

De la Madrid, Cretzianu s-a reîntors la San Sebastian, unde se găseau membrii corpului diplomatic, iar apoi, revenit în

[36] Loc. cit., fila 38.
[37] Arhiva M.A.E., dos. 77/C. 16/1886 (G. Cretzianu).
[38] Ibidem.
[39] Ibidem.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.
[42] Ibidem.

capitală, a prezentat regelui Spaniei scrisorile sale de acreditare. La 1/14 noiembrie, Multedo y Cortina, ministrul Spaniei din România, transmitea scrisoarea de răspuns a lui Alfons al XIII-lea, anunțînd primirea lui Cretzianu [43].

George Cretzianu a ocupat postul de la Madrid pînă după primul război mondial. La 18 noiembrie 1914 el a fost reacreditat de noul rege Ferdinand [44]. În anul următor, reîntors în timpul concediului în România, i s-a încredințat provizoriu funcția de secretar general al ministerului [45]. O dată cu intrarea României în război îl regăsim pe Cretzianu la Madrid sau la Paris, unde conduce din vara anului 1918 și pînă în februarie 1919 legația [46], reluîndu-și apoi atribuțiile la Madrid la 2 februarie 1919 [47]. Din aprilie 1920, în urma agrementului Portugaliei, George Cretzianu este numit ministru plenipotențiar și pe lîngă guvernul de la Lisabona [48]. Înaintat în august ministru plenipotențiar clasa I, el este rechemat în țară, la 9 martie 1922, în urma suspendării temporare a unor legații de peste hotare, printre care și cea de la Madrid [49].

Stabilirea legăturilor consulare și diplomatice dintre România și Spania, ca și diferitele faze ale acestor legături, reflectă un aspect al relațiilor dintre cele două țări.

DAN BERINDEI

[43] Ibidem.
[44] Ibidem.
[45] Ibidem.
[46] Ibidem.
[47] Ibidem.
[48] Ibidem.
[49] Ibidem ; vezi și loc. cit., Problema 82, Spania, 1875—1946, filele 20, 21 și 23.

COPENHAGA

Situate în părți diferite ale continentului nostru și făcînd parte din complexe politice-economice și culturale distincte, popoarele român și danez n-au rămas totuși necunoscute unul altuia.

Peregrinările domnitorului moldovean Iacob Heraclit Despot (1561—1563) pe la curțile europene aveau să determine pe români să evoce în istoria lor numele unei țări mai puțin cunoscute pe meleagurile moldovene în acea vreme: Danemarca. Căci Despot — născut la Samos, student în Franța la Facultatea de medicină din Montpellier, luptător în armata împăratului Germaniei, participant la bătălia de la Renty (1554) și la asediul cetăților Thérouanne și Hesdin — colindase înainte de venirea în Moldova și prin Germania, Danemarca, Suedia, Prusia și Polonia [1].

Una dintre primele mărturii scrise despre Danemarca, rămasă pînă astăzi în filele vechilor noastre tipărituri, este aceea pe care o găsim în traducerea românească a tratatului geografic al lui Buffier, pe care o datorăm lui Amfilohie Hotiniul. Lucrarea, intitulată *De obște Gheografie*, apărută la Iași în 1795, cuprinde și date privind Danemarca: poziția geografică, climă, îndeletniciri, localități [2].

I

Călătoria efectuată pe la mijlocul secolului al XIX-lea de către scriitorul danez de renume mondial Hans Christian Andersen în România și cele ale marelui istoric român Nicolae Iorga în Danemarca la începutul secolului nostru au prilejuit evocări remarcabile ale acestor țări în scrierile celor doi mari oameni de cultură.

[1] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1937, partea I, p. 185.

[2] Amfilohie Hotiniul, *De obște Gheografie*, trad. după Buffier, Iași, 1795, p. 69—73.

Plecat în 1840 din Copenhaga, Andersen străbate aproape întreaga Europă. Din Turcia hotărăşte să se înapoieze pe Dunăre [3].

Era în luna mai a anului 1841. În acele vremuri, pentru călătoriile pe Dunăre existau două drumuri: fie prin Deltă spre Galaţi, unde se făcea o primă carantină de şapte zile, urmată de o a doua la Orşova, fie pornind din Constanţa şi traversînd Dobrogea pînă la Cernavodă, iar de aici în sus pe apă.

Andersen a ales drumul cel mai scurt, prin Constanţa, ceea ce a făcut ca însemnările sale, importante pentru istorici şi etnografi, să privească mai ales Dobrogea şi Banatul, vaporul austriac cu care călătorea urmînd malul bulgăresc.

Întîiul contact cu meleagurile româneşti l-a făcut la Constanţa. Devastat în timpul războiului din 1806—1812, oraşul lăsa impresia că jaful fusese înfăptuit de cîteva săptămîni, spune Andersen.

Pe drumul spre Cernavodă, el este impresionat de mulţimea turmelor de vite întîlnite. La trecerea Dunării pe plute din lemn de frasin şi de mesteacăn, Andersen notează că „totul pe aici are un caracter danez, blînd şi zîmbitor". Călătorul danez găseşte plăcut oraşul Cernavodă.

La Orşova rămâne 10 zile în carantină. Aici asistă la o horă duminicală a localnicilor, admirabil descrisă în relatările sale: „În dreptul bisericii, sub teii înfloriţi, e joc mare pentru bătrîni şi tineri. În mijlocul cercului sînt lăutarii. Unul cîntă din cimpoi, altul scîrţîie dintr-o scripcă. Hora merge întîi spre dreapta, apoi spre stînga. E duminică şi toţi sînt în straie împodobite cu ciucuri şi cu flori...".

Impresiile şi observaţiile finului şi neobositului călător privind România au însemnat o contribuţie remarcabilă la cunoaşterea ţării noastre în Danemarca şi în întreaga lume. Poporul român, care, adăpostindu-l, împărtăşindu-i credinţele, obiceiurile şi necazurile vieţii sale, l-a socotit prieten, i-a dovedit în nenumărate rînduri întreaga sa stimă şi preţuire.

[3] Însemnările scriitorului danez privind călătoria sa în România, cuprinse în lucrarea *En Digters Bazar*, Copenhaga, ed. E. A. Reitzel, 1842, cu o traducere în limba engleză în 1846 sub titlul *A Poet's Bazaar*, au fost cercetate de fostul ministru al României la Copenhaga Marcel Romanescu şi folosite în lucrarea sa *Andersen în România. O călătorie pe Dunăre acum o sută de ani*, Bucureşti, 1941. Reproducem acest citat şi următoarele după această din urmă lucrare.

Începînd cu anul 1886, operele lui Andersen au fost traduse și editate în România în aproape 80 de titluri [4].

Călătorind în două rînduri (1904 și 1926) în Danemarca, marele istoric român N. Iorga a lăsat și el interesante însemnări privind oamenii și locurile vizitate.

Descriind Copenhaga, N. Iorga arată că „nu e numai capitala, ci orașul, icoana și ținta vieții daneze. Din viața satelor înverzite ea are minunatele ei parcuri și grădini, din viața mării are largul port, cercetat de corăbiile lumii..., din viața reședințelor are atîtea și atîtea palate nouă și vechi..., din viața centrelor moderne are lumina, marile alei de circulație, tramvaiele electrice și velocipedele" [5].

Sintetizînd, cu prilejul prezenței la București a ministrului danez acreditat în România, impresiile obținute în urma vizitelor sale în Danemarca, marele nostru istoric arăta: „În adevăr, Danemarca, o atît de nobilă și simpatică țară, pe care n-o poate uita nimeni din cei care au avut norocul s-o vadă". N. Iorga remarca de asemenea exemplul pe care îl oferea această țară „prin felul cum își cultivă pămîntul, cum își standardizează produsele, cum le știe trece în țările vecine, prin grija ei de educația poporului..." [6].

Conținutul profund de idei și de înaltă ținută al acestor evocări, perfecțiunea stilului, puterea și sensibilitatea observațiilor, înțelegerea fenomenelor sociale întîlnite, dublate de înaltul prestigiu de care autorii lor se bucurau și se bucură în cultura mondială, au făcut ca aceste simple note de drum să-și depășească importanța inițială, luînd semnificația unor noi punți de apropiere și de cunoaștere între cele două popoare.

Pe aceeași linie se înscriu și unele mărturii daneze privind participarea armatei române la războiul de independență din 1877—1878. Notele locotenentului norvegian Gunnar Flood vorbesc de prezența la Plevna a căpitanului danez Marius Sophus Frederik von Hedemann [7]. Cercetări făcute la Copen-

[4] Hans Christian Andersen, *Bibliography of the works translated into Rumanian which are published in volume (1886—1965)*. Introduction and Bibliographical Presentation elaborated by Dorothea Sasu-Timerman, Bucharest, 1966, 40 p. (Romanian Institute for cultural relations with foreign countries).

[5] N. Iorga, *Pe drumuri depărtate*, București, 1904, p. 186—188.

[6] N. Iorga, *Un ministru al Danemarcei la București*, în „Neamul românesc", anul XXV, nr. 278 din 13 decembrie 1930.

[7] Publicate în „Mem. Secț. ist.", seria III, tom. VIII, Memoriul 9, București, 1928, p. 37.

haga au dus la descoperirea în arhivele armatei daneze a unor rapoarte ale căpitanului danez către Ministerul de Război al Danemarcii. În ele ofițerul danez, atașat pe lîngă armata rusă (în 1896 general de brigadă și din 1901 șef al statului-major al armatei daneze), se ocupă mai ales de armata rusă, dar amintește și de trupele românești și de operațiile lor.

Comentînd aceste rapoarte, generalul R. Rosetti, membru corespondent al Academiei Române, arăta că „în descrierile luptelor Hedemann aduce omagii trupelor românești, arătînd vitejia și tenacitatea oștenilor, scoțînd în relief acțiunea mult superioară a artileriei românești și semnalînd la români o mai completă și mai judicioasă întrebuințare a fortificației și a legăturilor telegrafice" [8].

II

Primul document oficial asupra relațiilor româno-daneze datează din 1879. El consemnează întrevederea principelui Grigore Basarab-Brîncoveanu, trimisul domnitorului României la Curtea regelui Christian al IX-lea al Danemarcii spre a notifica independența României.

Basarab-Brîncoveanu, care era însoțit de maiorul-adjutant Bărcănescu, a sosit la Copenhaga la 11 aprilie 1879, unde au fost de îndată primiți de ministrul afacerilor străine danez, baronul de Rosenorn-Lehn. Demnitarul danez a asigurat pe reprezentanții români de toate simpatiile guvernului său, arătînd plăcerea ce o are de a vedea stabilindu-se relații diplomatice cu noul stat independent al României.

La 14 aprilie, cu ceremonialul obișnuit la Curtea Danemarcii pentru prezentarea trimișilor extraordinari și miniștrilor plenipotențiari, misiunea română a fost primită de rege. Cu această ocazie, principele Brîncoveanu a remis regelui danez scrisoarea domnitorului, notificînd cucerirea independenței de stat a României. Trimisul român a înmînat de asemenea din partea suveranului său insignele Ordinului „Steaua României" ca un simbol al independenței țării. Suveranul danez, „prin cuvinte binevoitoare, a exprimat o netăgăduitoare simpatie pentru statul român, cerînd deosebite deslușiri asupra instituțiunilor țării și lăudînd vitejia armatei noastre".

[8] General R. Rosetti, *Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878*, în „Mem. Secț. ist.", seria III, tom. IX, mem. 9, București, 1929, p. 317. Rapoartele ofițerului danez au fost folosite de către căpitanul danez Daniel Brun în cartea sa *Plevna-Schipka*, Copenhaga, 1915.

În aceeași zi, în onoarea trimișilor români a fost dat un prînz, la care au participat regele, regina, familia regală, miniștri și alți mari demnitari ai statului și Curții daneze. Cu acest prilej, regele Danemarcii a toastat „în fericirea noului stat român și în fericirea națiunii române, care, prin necontenitele sale stăruințe și prin vitejia armatei sale, și-a dobîndit independența dorită". După prînz, regele a însărcinat pe șeful misiunii române să înștiințeze pe suveranul său că i-a conferit Marea cruce a Ordinului danez „Elefantul", ale cărui însemne le va înmîna printr-un trimis special.

Cu prilejul audienței de plecare de la 17 aprilie, regele Danemarcii a exprimat din nou „cuvinte măgulitoare pentru țara noastră". În semn de prețuire, membrilor misiunii române le-au fost acordate înalte distincții daneze.

Misiunea română a părăsit Copenhaga la 18 aprilie[9]. Ea a fost încununată de succes. Pentru a dovedi atenția pe care o acordă României, suveranul danez, „animat de dorința de a oferi alteței-voastre regale urările mele pentru gloria și prosperitatea domniei-voastre, ca și pentru fericirea poporului român", cum spunea acesta în scrisoarea adresată domnitorului României, datată 10 mai 1879, a însărcinat pe ministrul danez de la Viena, Christian Frederik de Falbe, ca trimis extraordinar al său în misiune specială pe lîngă domnitorul României spre a notifica recunoașterea de către Danemarca a independenței de stat a României.

Primit la 31 mai 1879 de către domnitorul României, trimisul danez a înmînat acestuia scrisoarea suveranului său și totodată însemnele Marelui cordon al Ordinului „Elefantului", cea mai înaltă distincție daneză a timpului[10]. În scrisoarea amintită, suveranul danez, după ce mulțumește pentru misiunea specială trimisă la Copenhaga spre a-i notifica independența României, misiune „care s-a achitat de funcțiunile sale de o manieră care merită întreaga mea aprobare", exprimă dorința

[9] Raport Brîncoveanu, datat Copenhaga, 17 aprilie 1879, către ministrul afacerilor străine, Ion Cîmpineanu, în Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 94, p. 86—88 ; vezi și *Dare de seamă despre primirea misiunii române la Copenhaga*, în „Monitorul oficial" nr. 127 din 6 (18) iunie 1879, p. 3 074 ; N. D. Popescu, *Schiță istorică relativă la înființarea și organizarea M.A.S. de la înființarea sa și pînă astăzi*, litografiat, București, 1890, p. 300.

[10] „Monitorul oficial" nr. 123 din 1 (13) iunie 1879, p. 2 977.

vie de a întreține și strînge relațiile de prietenie care în mod fericit există între cele două țări [11].

III

Fără a avea continuitate, schimburile comerciale româno-daneze sînt atestate încă în secolul al XVII-lea, documente din această perioadă vorbind de trimiterea morunului sărat de la noi în Danemarca [12].

Abia în 1848 partea daneză manifestă intenția de a activiza schimburile sale comerciale cu țările române, exprimînd dorința de a înființa un consulat onorific la Galați. Astfel, în ziarele românești „Dunărea" și „Albina românească" se putea citi următorul anunț: „Consulul Danemarcii din Odesa face cunoscut că Danemarca vrea să înființeze un consulat la Galați și cei care doresc să primească o asemenea însărcinare să se adreseze, printr-o scrisoare, la Colegiul comercial din Copenhaga" [13].

Întîiul consulat onorific danez în țara noastră a fost înființat însă abia la 12/24 ianuarie 1853 la Galați, unde a funcționat pînă după cel de-al doilea război mondial [14]. Douăzeci și șase de ani mai tîrziu, depinzînd de acesta, a fost creat la Sulina un viceconsulat onorific [15]. Înființarea acestor oficii consulare nu a adus revirimentul scontat.

„Legăturile comerciale foarte restrînse ce România are astăzi cu Regatul Danemarcii — arăta ministrul afacerilor externe, Al. Lahovary, în expunerea de motive din 1892 relativă la înființarea unui consulat onorific românesc în Danemarca — nu au permis pînă acum înființarea unei reprezentațiuni regulate în acea țară. Intenția guvernului M. V. fiind însă de a dezvolta pe cît mai mult comerțul nostru cu țările străine și de a crea noi debușee produselor noastre, cred că înființarea în Danemarca a unui oficiu consular onorific ar contribui deocamdată în mod suficient la ajungerea acestui scop" [16].

[11] Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 194, p. 94.
[12] C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului*, București, 1966, p. 97.
[13] „Dunărea", II/1848, p. 28, col. I; „Albina românească", XX (1848), p. 57.
[14] Arhiva M.A.E., dos. 6, Reprezentanți, Z. 1; N. D. Popescu, op. cit., p. 339.
[15] Loc. cit., Reprezentanți, C. 1.
[16] Loc. cit., fond. 82/1892—1948, Danemarca.

Dînd curs acestei propuneri, prin decretul nr. 4 203 [17] din 24 decembrie 1892 se înființa la Copenhaga întîiul consulat onorific românesc. Patenta consulară îl împuternicea pe Martin Steinthal Thielemann, proprietarul casei de bancă „Green et Thielemann" din Copenhaga, desemnat titular, „ca în această calitate să ocrotească și să sprijine interesele Regatului, mai cu seamă în ceea ce privește comerțul și navigația..." [18].

Cu toate acestea, schimburile comerciale româno-daneze s-au menținut însă reduse și avînd mai mult un caracter întîmplător. Multe dintre produsele dintr-o țară ajungeau în cealaltă mai ales prin intermediul unor operații de tranzit.

Pînă în 1910 relațiile comerciale dintre România și Danemarca au fost supuse regimului autonom din fiecare dintre aceste state, fără să fie reglementate prin convenții bilaterale. În 1910, luînd în considerare dezvoltarea lor economică, guvernele celor două țări au ajuns la concluzia că este în interesul lor reciproc de a da o bază juridică relațiilor lor comerciale în dorința activizării și sporirii lor.

Inițiativa a aparținut părții daneze, care încă din 1907 a însărcinat pe ministrul său de la Viena să facă cunoscut guvernului român, prin intermediul Legației României de la Viena, dorința guvernului danez de a încheia cu România un aranjament comercial pe baza principiului națiunii celei mai favorizate [19].

Negocierile duse între miniștrii celor două state acreditați la Viena (N. Mișu și H. A. Bernhoft) au fost finalizate la 29 martie/11 aprilie 1910, prin semnarea unei convenții comerciale care asigura produselor unui stat la exportul în celălalt tratamentul acordat în fiecare dintre ele națiunii celei mai favorizate. Era întîia reglementare juridică în această materie între cele două țări. Preambulul amintitei convenții vorbea de „dorința de a strînge legăturile de amiciție care unesc cele două țări și de a dezvolta legăturile de comerț și de navigațiune care sînt între România și Danemarca...".

Dispozițiile erau cele obișnuite în convențiile comerciale ale României, și anume:

— privitoare la persoane, stabilirea lor în statele contractante, exercițiul comerțului și al industriei (art. 1, 5 și 7);

[17] Loc. cit., fond. 75, vol. 14.

[18] Ibidem.

[19] Vezi raportul nr. 541 din 7/20 aprilie 1907 al Legației României de la Viena către M.A.S. român, în Arhiva M.A.E., dos. 2, Convenții, D. 1.

— privitoare la tratamentul mărfurilor, import, export, tranzit, antrepozit (art. 2, 3, 4, 5 și 7) ;

— privitoare la bastimente (art. 6 și 7) ;

— privitoare la aplicarea convenției și durata ei (art. 8).

Convenția intra în „lucru" cu începere din ziua schimbării ratificărilor și rămînea în vigoare pînă la denunțarea sa cu 12 luni înainte de către una dintre părți (art. 8). Dispozițiile sale nu erau aplicabile nici Islandei, nici Antilelor daneze, nici Groenlandei (art. 7).

Ratificările au fost schimbate la Viena la 8/21 iunie 1910, convenția rămînînd în vigoare pînă la 18 aprilie 1922 (a fost denunțată de către guvernul român la 18 aprilie 1921 în vederea adoptării unui nou regim vamal) [20].

Dintre produsele care au făcut obiectul schimburilor comerciale româno-daneze amintim la exportul României : cereale (în special porumb și orz), turte oleaginoase, tărîțe de porumb și grîu, fructe, uleiuri minerale, produse petroliere ; la exportul Danemarcii : blănuri, piper, soia, explozivi, cabluri electrice, mașini și aparate (refrigeratoare, malaxoare pentru prelucrat laptele, mașini pentru construcția de șosele, elevatoare, produse chimice și farmaceutice etc.).

IV

Intensificarea și diversificarea schimburilor comerciale româno-daneze care au urmat reglementării juridice a acestora prin încheierea în 1910 a primei convenții comerciale între cele două țări, înființarea în 1914 a unui Consulat general onorific danez la București [21], sporirea cunoașterii, prețuirii și apropierii celor două popoare și, ca urmare, necesitatea unei și mai strînse colaborări sînt factori care au contribuit într-o măsură mai mare sau mai mică la stabilirea în 1917 a relațiilor diplomatice între România și Danemarca. La acest act va fi contribuit fără îndoială și interesul României de a avea în 1917 o legătură cu una dintre puținele țări rămase neutre în conflictul mondial.

Referatul nr. 5 788 din 22 aprilie 1917 al secretarului de stat ad-interim la Departamentul Afacerilor Străine, Take Ionescu,

[20] Textul convenției în „Monitorul oficial" nr. 53 din 10/23 iunie 1910, p. 2 310—2 312.

[21] Arhiva M.A.E., dos. 6, Reprezentanți, L. 1.

arătînd că „împrejurările actuale necesitînd strîngerea şi mai mult a relaţiilor politice şi economice între România şi Danemarca...", propunea înfiinţarea unui oficiu diplomatic la Copenhaga [22].

Aprobată de către Consiliul de Miniştri în şedinţa sa din 24 aprilie 1917 prin jurnalul nr. 161, propunerea amintită a fost concretizată prin decretul nr. 407, dat în Iaşi la 3 mai 1917. Articolul I al acestui decret prevedea : „Se înfiinţează pe ziua de 1 mai 1917 două oficii diplomatice : unul la Copenhaga, unde va fi acreditat ministrul ţării de la Stockholm, lăsînd gerarea afacerilor unui însărcinat cu afaceri şi al doilea la Christiania" [23].

Ca atare, prin decretul nr. 408, şeful oficiului Stockholm, George Derussi, a fost numit şi pe lîngă „Curtea Regală a Danemarcii" în aceeaşi calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar [24]. Ministrul român a prezentat scrisorile de acreditare la Copenhaga la 24 august 1917 [25].

Prin decizia ministerială nr. 5 567 [26] din 19 aprilie 1917 (deci înaintea datei înfiinţării oficiului diplomatic de la Copenhaga), Constantin Langa-Răşcanu, consilier de legaţie în administraţia centrală, era transferat pe ziua de 15 aprilie 1917 pe lîngă Legaţia României de la Stockholm, urmînd a fi detaşat în interesul serviciului la Copenhaga, în calitate de însărcinat cu afaceri.

Sosit la 15 iunie 1917 la Copenhaga, acesta a funcţionat pînă la 31 iulie 1919, cînd a fost transferat, fără a se numi un înlocuitor [27]. De la această dată şi pînă în 1934, Legaţia României de la Copenhaga a fost condusă de către miniştri sau, în lipsa acestora, de către însărcinaţii cu afaceri români de la Stockholm, fără a avea un reprezentant diplomatic la Copenhaga.

Începînd din 1934, în relaţiile diplomatice româno-daneze intervine un element nou : la 20 iunie reprezentantul român este numit şi acreditat în calitate de trimis extraordinar şi

[22] Loc. cit., fond. 82/1917, N.1.

[23] „Monitorul oficial" nr. 33 din 10/23 mai 1917, p. 309.

[24] Arhiva M.A.E., dos. 77, Reprezentanţi, D. 14, vol. 1. Agrementul pentru numirea lui Derussi a fost cerut la 17 aprilie 1917 prin intermediul Legaţiei României de la Londra. El a fost acordat la 30 aprilie 1917.

[25] Loc. cit., vol. II.

[26] Loc. cit., dos. 77, Reprezentanţi, L. 23, vol. II.

[27] Ibidem.

ministru plenipotențiar numai la Copenhaga. Sosit în capitala daneză la 30 august 1934, George Assan, întîiul ministru român acreditat exclusiv în această țară, prezenta scrisorile de acreditare la 24 septembrie 1934 [28].

Legația Danemarcii de la București a fost înființată în 1924, avînd însă sediul la Varșovia și apoi la Roma și la Belgrad. Întîiul reprezentant diplomatic danez la București, Arnstedt Peter Niels, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 10 noiembrie. Din 1934 legația și-a mutat reședința la București, unde a funcționat fără întrerupere [29].

*

* *

Stabilirea în a doua jumătate a anului 1934 a sediilor celor două legații în Copenhaga și respectiv București a fost de natură a contribui la o mai strînsă colaborare și apropiere între cele două țări pe plan economic și cultural-științific.

Numeroase acțiuni bilaterale ilustrează acest lucru. Printre acestea menționăm : schimburile de vizite ale unor personalități ale vieții politice, economice, culturale și artistice din cele două țări, participarea la reuniunile internaționale organizate în cele două capitale, organizarea reciprocă de expoziții și turnee artistice, traduceri de cărți etc.

Preocuparea și interesul crescînd manifestat în Danemarca pentru România și-a găsit o elocventă exprimare în elaborarea de către savanții danezi Kr. Sandfeld și Hedvig Olsen a uneia dintre cele mai valoroase lucrări tratînd sintaxa română *(Syntaxe Roumaine)* în trei volume.

*

* *

Înființarea reprezentanței diplomatice a României la Copenhaga a reprezentat un act important în evoluția relațiilor româno-daneze, avînd un rol pozitiv în strîngerea legăturilor dintre cele două popoare.

NICOLAE-ALEXANDRU NICOLESCU

[28] Decretul nr. 1 712 din 15 iunie 1934, publicat în „Monitorul oficial" nr. 139 din 20 iunie 1934 ; Arhiva M.A.E., dos. 77, Reprezentanți, A. 62.

[29] Arhiva M.A.E., fond. Danemarca, vol. 15, p. 113 ; loc. cit., dos. 6, Reprezentanți, A. 3 și B. 2.

STOCKHOLM ŞI OSLO (CHRISTIANIA)

Cele două state din Peninsula Scandinavă au fost cunoscute în ţările române cu mult înainte de data stabilirii relaţiilor diplomatice.

Cronicarii pomenesc adesea despre suedezi şi despre Suedia. Grigore Ureche, în al său *Letopiseţ al Ţării Moldovei*, vorbind despre venirea la domnie a lui Despot, în 1561, arată că printre ostaşii acestuia se găseau şi „şvezi", adică suedezi. Miron Costin, învăţatul cronicar moldovean din secolul al XVII-lea, relatînd împrejurările şi evenimentele politice şi militare ale veacului în care a trăit, vorbeşte de mai multe ori despre relaţiile suedezilor cu polonii, cu Gheorghe Rákoczi al II-lea, cu cazacii, precum şi despre originea germanică a popoarelor nordice. Cronicile muntene de la începutul secolului al XVIII-lea vorbesc şi ele despre suedezi, mai ales în ceea ce priveşte alianţa lor cu Gheorghe Rákóczi al II-lea, războiul cu imperialii, războaiele cu ruşii, trecerea lui Carol al XII-lea prin Ţara Românească. La fel şi I. Neculce, care, fixînd cadrul de istorie generală, pomeneşte despre suedezi, îndeosebi în legătură cu conflictele lor cu polonii, războaiele cu ruşii, isprăvile lui Carol al XII-lea. Aceste ştiri din operele cronicarilor, precum şi unele cărţi care au circulat în ţările române, mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, au avut darul să facă cunoscută, măcar într-o pătură subţire a societăţii, o importantă putere ca Suedia, care cu un secol înainte jucase în Europa un rol politic şi militar atît de însemnat. Apoi şi faptul că la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de-al XVIII-lea suedezii se războiesc cu polonii şi cu ruşii, popoare din imediata vecinătate a ţărilor române, a trezit, desigur, interes pentru această ţară nordică, pentru activitatea ei politică şi militară.

În secolul al XVII-lea înregistrăm chiar unele legături directe, politice şi diplomatice. În timpul războiului de 30 de ani, Transilvania a fost aliată cu Suedia şi cu Franţa în lupta împo-

triva imperialilor[1]. Tratatul s-a semnat la Alba-Iulia la 16 noiembrie 1643, după negocieri care începuseră din 1635.

Gheorghe Rákóczi al II-lea, fiul și urmașul lui Gheorghe Rákóczi I, cel care încheiase tratatul din 1643, a fost și el aliat cu suedezii, antrenînd în această alianță și pe Constantin Șerban, domnul Țării Românești, ca și pe Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, pierzîndu-și cu toții tronul în urma neizbutitei campanii din Polonia din 1657. Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei între 1653 și 1658, a avut strînse legături cu Suedia. În 1656, la sfîrșitul anului, el primea, cu mare fereală de ochii turcilor, un ambasador suedez, căruia i-a remis și o scrisoare către regele Suediei. Era la curent cu tratativele pe care Gheorghe Rákóczi al II-lea le ducea cu suedezii și a luat parte la campania din Polonia. Înlăturat din scaun și silit să ia drumul pribegiei, după mai multe peregrinări și intervenții nereușite s-a așezat în 1664 la Stettin, sub protecția regelui Suediei. În 1666 fostul domn a petrecut șase luni la Stockholm, iar în 1668 și-a sfîrșit zilele în castelul de la Stettin[2].

În 1697 începea aventuroasa domnie a lui Carol al XII-lea, tînărul și viteazul rege al Suediei. Bravura lui și isprăvile sale războinice au atras atenția contemporanilor. Același interes l-a stîrnit istoria și faptele sale și în țările române, mai ales că împrejurările vieții l-au adus în imediata vecinătate. Neculce, contemporan cu evenimentele, vorbește adesea despre Carol al XII-lea, care era, după cuvintele cronicarului, „bun, viteaz, dîrz"[3]. Cronicile muntene de la începutul secolului al XVIII-lea descriu trecerea lui prin Țara Românească la întoarcerea în patrie. De altfel se pare că în armata comandată de Carol au fost și români. În 1723 demisionează din armata suedeză colonelul de origine română Sandul Colțea, despre care referatul Comisiei secrete către regele Frederic I spune că a fost „comandant al valahilor sub Carol al XII-lea"[4]. Amintirea acestui rege nordic a continuat printre români. Astfel, multă vreme bucureștenii au avut în față turnul Colței,

[1] *Recueil de documents concernant l'histoire des pays roumains tirés des Archives de France, XVIe et XVIIe siècles*, Iași, 1929.

[2] Al. Papadopol-Calimachi, *Despre Gheorghe Ștefan-voievod, domnul Moldovei (1635—1668)*, București, 1886, 152 p.

[3] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei...*, ed. 2, text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 158.

[4] N. Iorga, *Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea*, București, 1912, p. 4.

pe care-l ştiau clădit de ostaşii lui Carol al XII-lea, apoi cu siguranţă în secolul al XVIII-lea au circulat la noi cărţi despre regele suedez. După două secole de la aceste evenimente, baronul Alströmer, ministru al Suediei la Bucureşti, avea să spună în declaraţiile făcute ziarului „Dagens Nyheter" din 23 septembrie 1927 că în România „simpatiile pentru Suedia datează de cînd «carolinii» lui Carol al XII-lea, lăsaţi în România, s-au instalat aici şi au devenit români în a doua sau a treia generaţie" [5].

I

În secolul al XIX-lea Suedia şi Norvegia cunosc o perioadă de continuă dezvoltare demografică, socială şi economică. Din punctul de vedere al extinderii învăţămîntului, cele două ţări sînt printre cele mai avansate din Europa. Democraţia face mari progrese. Despre ţările scandinave românii află din cărţile de geografie, iar gazetele îi informează despre cele mai importante evenimente politice sau de altă natură care au loc în cele două ţări din nordul continentului. Blăjeanul Ioan Rus, în lucrarea sa *Icoana pămîntului*, apărută în 1842, prezintă „Sveţia cu Norvegia" în 18 pagini. Publicaţiile periodice cuprindeau şi ele ştiri de natură a îmbogăţi cunoştinţele geografice ale cititorilor din pături tot mai largi. În „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" se spunea în 1849 că, „spre a înlesni noilor noştri cititori de la ţară (sate) înţelegerea gazetelor şi a tuturor evenimentelor din zilele noastre atît de turburoase, s-ar simţi trebuinţa neapărată a lăţi ştiinţele geografice şi statistice" [6]. Este o dovadă despre caracterul larg din punct de vedere geografic al informaţiilor şi în acelaşi timp al lărgimii păturilor sociale în care ajungeau informaţiile. Toate acestea, cărţi de geografie, româneşti sau străine, publicaţii periodice, apărute în ţările române sau în străinătate, au adus la cunoştinţa cititorului român şi l-au informat încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea despre ce erau şi ce însemnau, precum şi despre unele dintre evenimentele ce se petreceau în sau în legătură cu cele două ţări unite din 1814 în regatul Suediei şi Norvegiei.

[5] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, vol. 25, fila 30.
[6] „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" nr. 5 (7 februarie) 1849, p. 37.

Legături directe cu Suedia și Norvegia încep să ia naștere spre mijlocul veacului al XIX-lea. Se pare că în 1836 un anume Honoré Gavoudi a fost numit la București „vremelnic îngrijitor al Consulatului Suediei" ca „să privegheze supușilor acestii puteri" [7]. În 1851 Suedia a înființat un viceconsulat la Galați, apoi în anul următor un consulat la Brăila și un viceconsulat la București. În 1862 se înființează un viceconsulat la Sulina, iar în 1880 unul la Constanța [8]. Așadar, între 1851 și 1880 s-au creat în țările române cinci organe consulare suedeze. Acestea serveau și interesele comerțului și navigației norvegiene, Suedia și Norvegia, uniune personală din 1814, având atunci o singură reprezentanță diplomatică și consulară. Este de remarcat de asemenea că, din cele cinci oficii, patru se aflau în orașe cu intensă activitate comercială: trei la gurile Dunării și unul la Mare. Este, desigur, consecința interesului manifestat de comerțul și navigația Suediei și Norvegiei pentru legăturile cu țările române.

În 1865 putem semnala un act amical al guvernului suedez față de România. În februarie 1865 se află din ziarul francez „Débats" că într-un incendiu la o bibliotecă publică din Stockholm au ars și unele cărți și manuscrise importante pentru istoria Moldovei. Rosetti-Bălănescu, ministrul treburilor străine, intervine prin intermediul guvernului francez ca guvernul de la Stockholm să permită a se lua copii după cărțile sau manuscrisele rămase. Printr-un răspuns semnat de Manderstroem, ministrul de externe al Suediei, se precizează că incendiul a avut loc la biblioteca catedralei din Strengnäs, unde se aflau cărți din Boemia și Moravia, nu din Moldova, cum din eroare a apărut în text. Pentru orice eventualitate însă se trimitea și un catalog, pe baza căruia se puteau alege cărțile sau manuscrisele care interesau pe români. Și răspunsul se încheia astfel: „Dacă, după examinare, guvernul ar dori să obțină copie după o carte sau un document, aș fi încântat a-i oferi în această privință servicile mele" [9]. Chiar dacă acest demers s-a datorat unei erori, reținem totuși atitudinea binevoitoare și prietenoasă a guvernului de la Stockholm față de România și de guvernul său manifestată cu acest prilej.

[7] „Curierul românesc", 1836, nr. 32 (29 mai), p. 125.

[8] I. Suciu, *Din istoricul relațiilor României cu țările nordice*, în „Lumea" nr. 36/1968, p. 32.

[9] Arhiva M.A.E., Arh. istorică, dos. 122, filele 63—70.

II

La sfîrșitul anului 1878, guvernul român, în fața întîrzierii marilor puteri de a recunoaște independența cucerită pe cîmpul de război și consfințită prin tratatul de la Berlin, hotărî să trimită în unele țări mai mici misiuni speciale care să aducă la cunoștința capilor acestor state independența României. La 9 ianuarie 1879 (st. v.) Grigore Basarab-Brîncoveanu a fost însărcinat cu această misiune pe lîngă regele Suediei și Norvegiei, precum și pe lîngă regele Danemarcii. El porni spre Stockholm, însoțit de maiorul Bărcănescu, atașatul militar al misiunii, la 17 martie. Sosit la 22 martie, el a fost primit două zile mai tîrziu în audiență solemnă de Oscar, rege al Suediei și al Norvegiei, căruia îi predă scrisorile prin care se făcea cunoscută independența României. În tot timpul ședерii sale la Stockholm, misiunii române i s-a acordat o atenție deosebită: în onoarea ei s-a dat un mare banchet și o recepție urmată de bal [10]. Încă o dovadă a bunelor relații care începeau să se statornicească între România și Suedia sînt primirea călduroasă făcută principelui moștenitor al Suediei și Norvegiei în aprilie 1879 [11], precum și venirea la București a unei misiuni speciale, trimisă de regele Oscar drept răspuns la misiunea lui Grigore Basarab-Brîncoveanu. Reprezentanții regelui Suediei și Norvegiei, care sosiră în capitala României la 7 mai 1879, erau baronul de Essen, ministrul Suediei la Viena, și maiorul conte de Fröhlich. La 9 mai ei au fost primiți într-o audiență solemnă, cu care prilej s-a prezentat domnitorului României o scrisoare de mulțumiri din partea regelui Suediei și Norvegiei pentru notificarea independenței României, precum și o scrisoare de mulțumiri pentru primirea călduroasă făcută fiului său. În aceeași seară, în onoarea celor doi reprezentanți ai regelui Oscar s-a dat un prînz de gală, la care au participat cele mai înalte personalități ale vremii. După ce au asistat la festivitatea prilejuită de sărbătoarea națională a României, baronul de Essen și maiorul conte de Fröhlich au părăsit Bucureștiul în ziua de 15 mai [12].

[10] Vezi N. D. Popescu, *Istoria războiului româno-ruso-turc*, partea VI-B, București, 1903, p. 258.
[11] Arhiva M.A.E., Arh. istorică, dos. 144, filele 1—3.
[12] N. D. Popescu, *op. cit.*, p. 259.

În 1879, prin legea din 14 februarie [13], s-a organizat reprezentarea diplomatică și consulară a României. Conform prevederilor legii, consulatele puteau fi de categoria I (retribuite) și de categoria a II-a (neretribuite). În fruntea oficiilor consulare de categoria a II-a se găseau consuli sau consuli generali onorari. Printre primele oficii consulare ale României s-au numărat și cele din Suedia și Norvegia: consulatul general de la Stockholm și consulatul general de la Christiania [14]. Ambele erau de categoria a II-a (onorare). Statul român nu acorda decît fonduri pentru corespondență, imprimate, cheltuieli prilejuite de eventuale repatrieri, confecționarea drapelelor și a sigiliilor. Veniturile realizate din taxe, vize etc. se trimiteau în țară. Consulii răspundeau de sumele încasate și de ținerea în bună rînduială a corespondenței și a registrelor, în conformitate cu regulamentul consular din 12 iunie 1880 [15].

Primul oficiu consular român în țările nordice a fost cel de la Stockholm, înființat pentru Suedia și Norvegia la 6 martie 1880. În acest post a fost numit la aceeași dată consul general C. O. Berg. Propunerea a fost făcută de V. Boerescu, ministrul afacerilor străine, motivînd ca „fiind necesitate de a se înființa" [16]. La 10 martie Boerescu se adresează ministrului de externe al Suediei și Norvegiei, de Björnstjerne, și, cerînd a se acorda noului consul general exequaturul, el arată că misiunea sa este „de a acționa și dezvolta relațiile comerciale între cele două țări" [17]. În răspunsul ministrului suedez se vorbește despre „dorința vie de a strînge legăturile care unesc Regatele Unite și România și de a dezvolta relațiile comerciale între cele două țări" [18]. La 22 martie 1882, pe lîngă consulul general s-a numit un viceconsul onorar, „cu dreptul de a înlocui pe consulul general în caz de lipsă sau de boală" [19]. În acest post a fost numit Simon Sachs, director al uneia dintre cele mai mari case de comerț cu bijuterii din Suedia, pe baza reco-

[13] „Monitorul oficial" nr. 55 din 14 februarie 1879.

[14] N. D. Popescu, *Schiță istorică relativă la înființarea și organizarea Ministerului Afacerilor Străine de la înființarea sa și pînă astăzi*, București, 1890, p. 254.

[15] „Monitorul oficial" nr. 137 din 20 iunie/2 iulie 1880, p. 3848—3863.

[16] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 47, fila 328.

[17] Loc. cit., fila 333.

[18] Loc. cit., fila 335 v.

[19] Loc. cit., fila 347.

mandărilor Legației României de la Bruxelles, de care țineau în acel moment oficiile consulare române din nordul Europei. În 1891 Berg se retrage din cauza vîrstei sale înaintate, urmîndu-i în calitate de consul general al României în capitala Suediei Frederic Möller, comerciant din Stockholm [20], numit la 11 martie 1892. În 1912 postul fiind vacant în urma decesului lui Möller, guvernul român numește pe data de 1 mai pe Carl Gunnar Horngrén. Noul consul general era proprietar asociat al unei vechi case exportatoare de fier, oțel și mașini, cu o practică comercială în Franța și Anglia, și fusese timp de un an atașat la Legația Suediei de la Tokio. El a fost selecționat după examinarea unui mare număr de cereri pe baza informațiilor date de guvernul suedez la cererea guvernului român, care dorea o persoană „să poată reprezenta cu demnitate România pe lîngă autoritățile suedeze" [21].

Consulatul general al României la Christiania a fost înființat pe data de 12 februarie 1881. Pentru acest post existau doi candidați : Christian Tönsberg și Johann Johannson, mare comerciant. Tönsberg se adresase guvernului român încă din decembrie 1878 [22]. La 22 noiembrie 1880 el revine, arătînd că „se bucură de grația personală a regelui Suediei și Norvegiei" și posedă recomandații din partea ministrului rezident al Bavariei, a guvernatorului orașului Christiania și a ministrului-președinte al Norvegiei [23]. Johann Johannson, coproprietar al uneia dintre cele mai mari case de comerț cu străinătatea, solicita numirea la 4 septembrie 1879, avînd și recomandarea lui Gunnar Flood, ofițerul norvegian care urmărise trupele române în campania din Bulgaria și care după război își manifestase simpatia pentru România [24]. Pînă în noiembrie 1880 guvernul român nu luase însă nici o hotărîre în ceea ce privește înființarea unui oficiu consular în Norvegia. La 19 noiembrie V. Boerescu întreabă pe Björnstjerne dacă este oportună înființarea unui consulat la Christiania și dacă Tönsberg este o persoană agreată pentru această funcție [25]. În răspunsul său din 28 ianuarie 1881, ministrul suedez comunică lui Boerescu că guvernul suedez „va vedea cu plăcere stabi-

[20] Loc. cit., fila 345.
[21] Loc. cit., filele 377 și 383.
[22] Loc. cit., fila 4.
[23] Loc. cit., fila 5.
[24] Loc. cit., fila 1.
[25] Loc. cit., fila 6.

lirea unui consulat român la Christiania" și nu avea nici o obiecție în ceea ce îl privea pe Tönsberg[26]. La 3 februarie 1881 ministrul român al afacerilor străine propunea înființarea unui consulat general onorar în capitala Norvegiei și numirea lui Tönsberg, iar prin decretul din 12 februarie consulatul lua ființă și titularul propus era numit[27]. Christiania era în acel moment un oraș de peste 100 000 de locuitori, cel mai important centru administrativ, economic și cultural al Norvegiei. Datorită importanței economice a acestui oraș, aproape toate statele europene aveau aici oficii consulare. La 22 aprilie 1881 i se acordă lui Tönsberg exequaturul în calitate de consul general al României în Norvegia[28]. Noul consulat general avea ca circumscripție întreaga Norvegie, consulatul general de la Stockholm urmînd să-și exercite atribuțiile pe teritoriul Suediei. Tönsberg a funcționat pînă în 1886, cînd, fiind în vîrstă de 73 de ani, a demisionat. În locul său a fost numit la 6 mai 1886 Johann Johannson, solicitantul din 1879[29]. Exequaturul i-a fost acordat acestuia însă abia la 30 iulie 1888, din cauza crizei politice din Norvegia. La 2 august 1888 a fost primit de rege, care, cunoscîndu-l personal, l-a felicitat de numire[30]. Johannson va îndeplini funcția de consul general al României în capitala Norvegiei pînă în decembrie 1917, cînd va demisiona[31] după o îndelungată și laborioasă activitate.

Cele două consulate generale erau considerate de guvernul român, pînă la înființarea unei legații, ca adevărate reprezentanțe ale țării. Persoanele din fruntea celor două oficii au fost alese cu cea mai mare grijă și totdeauna de acord cu guvernele respective, suedez sau norvegian. De altfel chiar de la început ele au avut rangul de consulate generale. Titularii se bucurau de încrederea și de stima celor mai înalte autorități locale. Ei au activat cu pricepere și consecvență pentru dezvoltarea relațiilor României cu cele două țări și au întîlnit bunăvoința și simpatia autorităților locale, a guvernului și a celor mai înalte oficialități din țara respectivă pentru lărgirea și promovarea bunelor legături româno-suedeze sau româno-norvegiene. În 1912 Horngrén a fost instalat de Gr. Bilciurescu

[26] Loc. cit., Problema 75, vol. 39, fila 12.
[27] Loc. cit., filele 9—10.
[28] Loc. cit., fila 20.
[29] Loc. cit., filele 25—26.
[30] Loc. cit., filele 35—36.
[31] Loc. cit., fila 51.

consilier de legație la Berlin, trimis la Stockholm în acest scop. Motivarea propunerii, făcută de Beldiman, ministrul țării la Berlin, și însușită de Ministerul de Externe de la București, ca „fiind vorba de un consulat general din capitala unui stat unde nu avem reprezentanță diplomatică, dar cu care întreținem numeroase relațiuni" [32], dovedește optica guvernului român în legătură cu importanța celor două consulate generale și cu sarcinile ce le reveneau.

Încă din primii ani, consulii generali de la Stockholm și Christiania au căutat să ajute schimburile economice prin transmiterea de rapoarte și de informații privind comerțul sau industria. Rapoartele se transmiteau Ministerului Afacerilor Străine de la București prin legația de care ținea consulatul sau de multe ori direct. De aici ele se comunicau Ministerului Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice și prin acestea camerelor de comerț. Unele rapoarte se publicau în presă și ajungeau astfel la cunoștința celor interesați. Rapoartele conțineau date asupra comerțului și industriei, asupra schimburilor comerciale cu străinătatea și orice alte informații de natură a interesa guvernul român. Pentru a spori schimburile cu România, rapoartele conțineau date despre prețurile principalelor articole de import și export ale Suediei și Norvegiei. La 6 decembrie 1882 Tönsberg cerea legației României la Bruxelles să i se trimită o specificație a articolelor de export și de import, „cele mai importante ale României", spre a le face cunoscute în Norvegia [33].

În lipsa unor oficii diplomatice la Stockholm și la Christiania, cei doi consuli generali îndeplineau și alte sarcini decît cele pur consulare. Astfel, în noiembrie 1881, Berg transmite ministrului de externe al Suediei o scrisoare a regelui României către regele Suediei [34]. Johannson informează cu regularitate despre frămîntările politice din Norvegia și îndelungata criză politică ce va duce în 1905 la desfacerea uniunii din 1814. La 6 iunie 1892 a trimis lui Al. Lahovary un raport de 28 pagini, un adevărat studiu asupra conflictului unional dintre Norvegia și Suedia [35], și în continuare ține la curent în permanență Ministerul Afacerilor Străine al României cu evo-

[32] Loc. cit., vol. 47, fila 386.
[33] Loc. cit., Arh. istorică, dos. 416, fila 305.
[34] Loc. cit., fila 3.
[35] Loc. cit., filele 385—398.

luția conflictului. În vara anului 1905, prin scrisorile adresate lui Iacob Lahovary, ministrul afacerilor străine al României, prin documentele trimise în traducere, Johannson informează guvernul de la București despre evenimentele care culminează cu dizolvarea uniunii și despre poziția Stortingului și și a poporului norvegian[36]. Tot lui i se adresează Departamentul Afacerilor Străine norvegian spre a transmite guvernului român că prin plebiscitul din 13 august 1905 poporul norvegian s-a pronunțat pentru desfacerea uniunii cu Suedia[37].

În afară de cele două consulate generale, despre a căror activitate am vorbit mai sus, România a mai înființat oficii consulare și în alte orașe. La 19 decembrie 1889 s-a înființat un viceconsulat onorar la Göteborg[38], care este înălțat la 5 iunie 1891 la rangul de consulat[39]. În 1903 a luat ființă consulatul de la Malmö și în același an, la 14 februarie, desființîndu-se consulatul de la Göteborg, circumscripția acestuia din urmă trece sub jurisdicția celui din Malmö, care, după cum spune Beldiman, ministrul României la Berlin, „corespunde unei adevărate trebuințe"[40]. În 1903, după desființarea consulatului de la Göteborg funcționau trei oficii consulare române. Consulatul general de la Stockholm (Skeppsborn 22), condus de un consul general ajutat de un viceconsul și un secretar, avea drept circumscripție consulară întreg teritoriul Suediei, cu excepția departamentelor aparținînd consulatului din Malmö. Consulatul general din Christiania (Skippengaten 22) era deservit numai de consulul general Johannson, iar în lipsa acestuia de fiul său, și avea ca circumscripție întreaga Norvegie. Consulatul instalat la Malmö era deservit de un consul (Axel Richter în acel moment), iar circumscripția sa cuprindea, în afara orașului Malmö, al treilea oraș al Suediei și important port comercial, cele cinci departamente ale desființatului consulat de la Göteborg: Göteborg, Westergöthland, Halland Malmöhus, Kristianstad[41]. Toate posturile de la aceste oficii sînt onorare. Consulatele României din Suedia și Norvegia

[36] Loc. cit., fond. 71, 1900—1919, vol. 73.
[37] Loc. cit., fila 126.
[38] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, fila 151.
[39] Loc. cit., fila 182.
[40] Loc. cit., fila 175.
[41] Ministerul Afacerilor Străine, *Lista personalului administrațiunii centrale, al Serviciului diplomatic și consular...*, [București], 1903, p. 10.

ţineau pînă în 1898 de legaţia de la Bruxelles, iar din ianuarie 1898 de cea de la Berlin [42].

Între 1878 şi 1916 relaţiile româno-scandinave cunosc o tot mai largă dezvoltare. Popoarele au prilejul să se cunoască mai bine, sporesc schimburile economice, se înmulţesc raporturile politice. Lupta românilor pentru independenţă a trezit simpatie în cele două ţări nordice. Locotenentul norvegian Gunnar Flood, care a urmărit operaţiile armatei române în războiul din 1877—1878, va ţine după război mai multe conferinţe despre România la Universitatea din Christiania [43]. În presa suedeză şi în cea norvegiană apar articole şi ştiri care informau opinia publică din ţările respective despre ţara de la Dunăre, despre poporul şi problemele ei, iar presa de la noi contribuia la cunoaşterea celor două ţări nordice în România. Nu este lipsit de interes să arătăm că literatura nordică a putut fi cunoscută şi apreciată de un public larg în ţara noastră. Cu prilejul vizitei în ţara noastră a regelui Oscar al II-lea al Suediei şi Norvegiei în aprilie 1885, acesta a fost plăcut impresionat de comportarea armatei române şi mai mulţi ofiţeri suedezi au fost trimişi după aceea pentru un stagiu în România. În 1912 N. Iorga era membru al Societăţii pentru editarea izvoarelor privitoare la istoria Suediei [44]. Toate aceste contacte şi altele fac să se nască prietenii şi simpatii reciproce.

Legăturile economice ale României cu Suedia şi cu Norvegia încep imediat după 1880. Johann Lyder Bentzon, comerciant din Bergen, în cererea adresată Ministerului Afacerilor Străine al României pentru a fi numit viceconsul, arăta în ianuarie 1882 că „portul Bergen are importantă relaţiune" comercială cu Sulina şi Galaţi şi că în 1881 sosiseră din aceste porturi 15 vase cu o încărcătură de 18 600 de tone [45]. În 1883 Norvegia a importat direct din România prin Bergen : 6 093 730 kg de orz, 6 885 400 kg de secară, 110 580 kg de porumb ş. a. [46]. În 1892 soseşte la Stockholm prima mare încărcătură de la Galaţi, pentru ca în 1893 portul aceluiaşi oraş să primească „cinci mari vapoare de la Galaţi şi Brăila, încărcate fiecare

[42] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 96, fila 32.
[43] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, fila 1.
[44] N. Iorga, *Un ofiţer român în oastea lui Carol al XII-lea*, Bucureşti, 1912, p. 1.
[45] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 47, fila 14.
[46] Loc. cit., Arh. istorică, dos. 416, fila 318.

în jur de 2 500 000 kg grîu" [47]. În februarie 1894 se numea la Stockholm un viceconsul, deoarece „afacerile acelui oficiu, se spunea în propunerea lui Lahovary, iau din ce merge o întindere tot mai mare din cauza înmulțirii relațiunilor noastre comerciale cu Suedia" [48]. Pe de altă parte, la 3 februarie 1894, consulul României la Göteborg i se adresa lui Bengescu, ministrul țării la Bruxelles, arătîndu-i că „România, atît de bogată în cereale, nu are de loc relații de afaceri directe cu importatorii din circumscripția sa consulară, deși sînt comercianți și industriași care importă anual din România mari cantități de secară, grîu..." [49]. Legături comerciale existau de asemenea între porturile românești și portul Malmö. Un raport al Legației de la Berlin datat 4/17 iunie 1901 consemna că „de mai bine de trei ani și în repetate rînduri" Möller, consulul general la Stockholm, cerea înființarea unui consulat în portul suedez, deoarece „compatrioții noștri i-au exprimat mirarea și regretul de a nu găsi în localitate un personaj oficial care să-i ajute la nevoie" [50]. Constatăm deci că exportul românesc, mai ales de cereale, spre Suedia și Norvegia este în această perioadă destul de activ, mai cu seamă după 1886. În 1913 se înființează de către Societatea suedeză de navigație „Svenska Levant Linien" din Göteborg o linie directă cu porturile Galați și Brăila [51].

Dezvoltarea legăturilor economice cu Suedia și cu Norvegia a făcut necesar ca în 1910 să se încheie cu aceste țări convenții de navigație și de comerț. Ele au fost semnate la Berlin, cel cu Suedia la 3 martie/18 februarie 1910, iar cel cu Norvegia la 18/31 martie. Cele două convenții au un conținut similar. De la început se afirmă că părțile sînt „unite de dorința de a strînge legăturile de prietenie care le unesc și de a dezvolta relațiile de comerț și de navigație care există". Părțile acordă reciproc, pentru importul produselor celuilalt stat, tratamentul acordat națiunii celei mai favorizate. Convențiile cuprind dispoziții cu privire la stabilirea persoanelor, exercitarea comerțului și industriei de către acestea, tratamentul mărfurilor (import, export, tranzit, antrepozit), navigația. Convenția română-suedeză a fost negociată și semnată

[47] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, fila 368.
[48] Loc. cit., fila 365.
[49] Loc. cit., Arh. istorică, dos. 416, filele 202—203.
[50] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, filele 33—34.
[51] Loc. cit., filele 120—121.

pentru România de Al. Beldiman, iar pentru Suedia de Eric de Trolle, trimiși extraordinari și miniștri plenipotențiari ai celor două țări la Berlin. Convenția româno-norvegiană s-a negociat și semnat de către același Beldiman pentru România și de Thor von Ditten, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Norvegiei în capitala Germaniei. Cele două convenții au rămas în vigoare pînă în aprilie 1922.

Între legăturile stabilite pînă la primul război mondial de către România cu țările scandinave trebuie să mai amintim și unele vizite oficiale care pun în lumină dorința de apropiere între aceste state. Un astfel de prilej l-a oferit vizita în România a regelui Oscar al II-lea al Suediei și Norvegiei în aprilie 1885. Perechea regală a Suediei a trecut mai întîi prin țară în drum spre Constantinopol, unde principele moștenitor se afla bolnav, și apoi la înapoiere s-a oprit în România. Era prima vizită a unui șef de stat după recunoașterea independenței. Regele și regina Suediei au fost primiți și tratați cu atenție de oficialitățile românești. Primul ministru și ministrul afacerilor străine s-au interesat personal de tot ceea ce privea această vizită. La înapoierea de la Constantinopol, regele Oscar, regina Sofia și principele moștenitor au fost oaspeții capitalei, au vizitat Sinaia și au părăsit țara pe la Predeal în ziua de 5 aprilie 1885 (st. v.) [52]. În toastul rostit la 3 aprilie la București, regele Suediei își exprima simpatia pentru națiunea română, „care — spunea el — a lucrat cu bărbăție la regenerarea-i națională și care și-a dobîndit astăzi o poziție nu numai prin gloria armei, ci și prin lucrările păcii". Cînd peste cîțiva ani, la 24 februarie 1890, Ionescu-Gion ținea, sub auspiciile Societății de geografie, o conferință despre călătoriile lui Carol al XII-lea în Țara Românească, ca vădită aluzie la relațiile româno-suedeze, cele mai înalte oficialități erau de față [53].

Încă o dovadă a dorinței de apropiere și de colaborare sînt relațiile diplomatice stabilite între România și regatele unite ale Suediei și Norvegiei. Deoarece pînă la primul război mondial România nu avea o reprezentanță diplomatică la Stockholm și nici Suedia și Norvegia nu aveau legații la București,

[52] Loc. cit., Arh. istorică, dos. 144, filele 52—53.

[53] G. I. Ionescu-Gion, *Călătoriile lui Carol XII, regele Suediei, prin Țara Românească*, București, 1890, 22 p. (Conferință ținută la Societatea de geografie...).

relațiile diplomatice se țineau pînă în 1898 prin miniștrii plenipotențiari ai celor două state la Viena, iar din februarie 1898 prin miniștrii lor la Berlin, în baza unei înțelegeri stabilite printr-un schimb de note privind relațiile diplomatice [54].

În 1905 s-a dizolvat uniunea care exista din 1814 între Suedia și Norvegia. România, care a întreținut relații amicale cu regatele unite, continuă a întreține aceleași raporturi cu cele două state și după dizolvarea uniunii. J. Lövland, ministrul afacerilor străine al Norvegiei, se adresa la 31 octombrie 1905 ministrului afacerilor străine al României, arătînd că „guvernul norvegian dorește să intre cît mai curînd în relații oficiale cu România, pentru a nu lăsa nici o întrerupere în relațiile amicale care atît de fericit au existat între cele două țări" [55]. Guvernul român lua act de „dorința guvernului norvegian de a se stabili între cele două țări raporturi din ce în ce mai strînse și reciproc utile" și declara că „va fi foarte fericit ca guvernul regal al Norvegiei să ia inițiativa numirii unui serviciu consular în România" [56].

La începutul lunii ianuarie 1906, prin schimb de note se stabilește ca toată corespondența diplomatică dintre România și Norvegia să se facă prin reprezentanții diplomatici ai celor două țări acreditați la Berlin. În ceea ce privește reprezentanța consulară, la 16 decembrie 1905 Johannson este confirmat „din nou consul general de a doua categorie (onorar) al României la Christiania" și pus sub autoritatea legației de la Berlin [57].

III

Înființarea Legației României la Stockholm. În timpul primului război mondial, Suedia prezenta pentru guvernul român o deosebită importanță atît pentru că pe teritoriul ei trecea în tranzit echipament și material primit de la aliații din Apus, cît și din punctul de vedere al combaterii propagandei inamice. Instalarea unei reprezentanțe diplomatice în capitala Suediei devenea și mai necesară după intrarea în război, întrucît se închisese legația de la Berlin, prin care se întreținea legă-

[54] Vezi F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României (1354—1937)*, vol. I, București, 1938, p. 275—276 și 306—307.
[55] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1900—1919, vol. 73, fila 139.
[56] Loc. cit., fila 140.
[57] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 39, fila 42.

turile diplomatice cu Suedia și Norvegia și sub autoritatea căreia se aflau oficiile consulare din cele două țări.

La 5/18 octombrie 1916, N. Mișu, ministrul României la Londra, raportînd la București că a intervenit pe lîngă ministrul Suediei în capitala Marii Britanii în chestiunea tranzitului unor ambulanțe, arăta necesitatea ca astfel de cereri să se facă direct la Stockholm și încheia spunînd că „numirea la rîndul nostru a unui ministru al României în Suedia sau cel puțin a unui însărcinat de afaceri se impune mai mult ca oricînd" [58]. De această necesitate se convinsese și guvernul de la București. Em. Porumbaru, ministrul afacerilor străine, se adresa la 12 septembrie 1916 lui Wallenberg, ministrul afacerilor străine al Suediei, cerînd agrementul pentru numirea lui Grigore Bilciurescu ca însărcinat de afaceri. Era „un început — spunea Porumbaru — de executare a proiectului de a se crea o legație la Stockholm, cu scopul de a contribui la dezvoltarea relațiilor politice și economice a celor două țări" [59].

Wallenberg a comunicat telegrafic asentimentul guvernului său și la 10 octombrie Porumbaru propunea Consiliului de Miniștri înființarea noului oficiu diplomatic și „ca reciprocitate", întrucît din 1915 fusese acreditat în capitala României ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar baronul Beeck-Friis, ministrul Suediei la Viena, dar „și pentru a strînge și mai mult relațiunile politice și economice între cele două țări" [60]. Apoi prin decretul nr. 3 071 din 3 noiembrie 1916 se înființa pe data de 1 noiembrie 1916 Legația României la Stockholm, iar Grigore Bilciurescu era numit prin decizie ministerială însărcinat de afaceri al României în Suedia pe data de 1 noiembrie [61]. Întrucît noul numit se afla în acel moment la Stockholm, s-a comunicat numirea telegrafic guvernului suedez, urmînd a se trimite scrisorile de acreditare [62].

Primul reprezentant diplomatic al României în capitala Suediei a fost, așadar, Grigore Bilciurescu ca însărcinat de afaceri. Născut în 1874, intrase de tînăr în Ministerul Afacerilor Străine. În 1895 avea gradul de atașat de legație ; în 1903 era

[58] Loc. cit., Problema 82, vol. 96, fila 3.
[59] Loc. cit., fila 1.
[60] Loc. cit., fila 6.
[61] Loc. cit., filele 8—10.
[62] Loc. cit., fila 2.

secretar de legație clasa a II-a, fiind subdirector în Direcția afacerilor politice și a contenciosului ; în 1913 avea grad de ministru plenipotențiar clasa a II-a, fiind consul general la Budapesta [63].

În 1912, fiind consilier de legație la Berlin, a procedat, după cum am mai arătat, la instalarea lui Horngren în postul de consul general la Stockholm, predîndu-i acestuia arhiva și punîndu-l la curent cu lucrările de cancelarie. A stat în fruntea legației pînă în mai 1917, cînd trece la nou înființata Legație de la Oslo, iar în locul său vine Gh. Derussi, numit pe data de 1 aprilie 1917 ministru plenipotențiar al României la Stockholm. Derussi era și el un distins diplomat cu mulți ani de serviciu. A sosit în capitala Suediei la 9/22 mai, iar la 18/31 mai 1917 și-a prezentat scrisorile de acreditare. După aproape un an, la 1 aprilie 1918, este pus în disponibilitate de guvernul Marghiloman, fără a se mai numi un alt titular. Derussi nu a părăsit însă Stockholmul, ci în acest oraș, care-i da posibilitatea unei largi informări, înființează un birou de știri prin care ține la curent Consiliul național român de la Paris cu situația din România, Germania și Austro-Ungaria [64]. El ajuta astfel din capitala Suediei, în continuare, lupta curmată prin armistițiul de la Focșani. La 1 februarie 1919 Derussi își reia activitatea ca ministru plenipotențiar al României în Suedia și va rămîne aici pînă la 1 septembrie 1919.

Cei doi diplomați români care au reprezentat țara în Suedia în timpul primului război mondial au avut de făcut față unor sarcini destul de dificile. Ei trebuiau, printre altele, să răspundă sau să facă să se răspundă propagandei inamice. Încă de la începutul activității sale la Stockholm, Bilciurescu ia legătura cu marele ziar „Dagens Nyheter" și obține a se publica dezmințirea știrilor false, promițîndu-i-se totodată că va fi consultat „cînd va voi să scrie ceva mai de seamă relativ la România" [65]. Acest ziar va publica în decembrie 1917 un lung articol despre „propaganda și încercările de corupție ale germanilor în România înainte de război" [66]. O altă problemă era grăbirea trecerii materia-

[63] L. Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*.

[64] Vezi „Serviciul de știri al Consiliului național român *(Biroul din Stockholm)*", octombrie-decembrie 1918, București, 1925.

[65] Arhiva M.A.E., fond. 71—1914, E2, vol. 271, fila 81.

[66] Loc. cit., fila 102.

lului destinat României, aflat în tranzit prin Suedia. Astfel, în aprilie 1917, din lipsă de cărbuni și de vagoane se refuzau mărfurile în cantități de peste 1—2 tone și, cu toate demersurile, nu se face excepție nici pentru materialul sanitar, ambulanțe, medicamente, de care frontul român avea atîta nevoie. La 8/21 aprilie 1917 aflăm din raportul lui Bilciurescu către primul ministru Ion I. C. Brătianu că 92 de ambulanțe se găseau oprite la granița finlandeză, alte ambulanțe erau pe drum, mult material sanitar se afla depozitat la Christiania sau urma să sosească din Franța [67]. O greutate în plus în activitatea legației o constituia și dificultatea legăturilor cu țara, dată fiind situația militară din Europa.

În septembrie 1919 este numit ministru plenipotențiar Mihail M. Pîclianu. Între 1919 și 1927, cît a stat la conducerea legației, Pîclianu, ajutat de colaboratorii săi, s-a străduit să strîngă legăturile cu oficialitățile, să îndrumeze activitatea consulatelor de sub autoritatea sa, să facă cunoscută țara, să răspundă și să respingă știrile false privind situația politică și economică a României. La prînzurile date la legație, prezentări de filme sau cu alte prilejuri veneau personalități dintre cele mai înalte. Totuși, în acest prim deceniu care s-a scurs de la încheierea primului război mondial, guvernele care au condus România nu au înțeles importanța țărilor nordice și nu au acordat atenția cuvenită reprezentanței diplomatice și consulare în Suedia. Într-un raport din 1 octombrie 1927, Al. Gurănescu vorbește despre acțiunea slabă desfășurată în țările nordice și despre insuficiența personalului reprezentanței diplomatice [68]. În 1924 Pîclianu vorbea despre greutățile legației, „împovărată de lucrări", mai ales că, „ministru în patru state", nu avea decît „un singur secretar și un interpret" [69].

N. Titulescu, ministru de externe în anii 1927—1928, acordă o mai mare importanță postului diplomatic de la Stockholm și o atenție deosebită țărilor nordice. Ministrul plenipotențiar român din capitala Suediei, Pennescu, primește instrucțiuni „de a încerca din toate puterile" să exercite „o înrîurire favorabilă țării noastre asupra opiniei publice scandinave" [70]. A fost sporit personalul legației, spre a corespunde sarcinilor puse de dezvoltarea relațiilor româno-suedeze, cu un consul general

[67] Loc. cit., filele 155—156.
[68] Loc. cit., fond. 71, 1920—1944, vol. 25, fila 27.
[69] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, fila 142.
[70] Loc. cit., fond. 71, 1920—1944, vol. 25, fila 62.

de carieră, însărcinat cu problemele economice, și un atașat de presă, cu legături în ziaristica suedeză. Consulul general Const. I. Karadja vorbea limba suedeză și era bine cunoscut în toate cercurile din capitala Suediei [71]. După un an de contacte directe cu presa, de interviuri în care se explica politica externă a României, situația politică și economică etc., ministrul plenipotențiar român constată „curente politice favorabile apropierii de România..., cercurile economice au mai multă încredere în situația politico-economică a României" [72]. La 10 august 1929 într-un raport se comunica la București că „presa suedeză continuă a ne fi binevoitoare" și că „opiniunea publică se interesează din ce în ce mai mult de noi" [73]. Tot ca urmare a acțiunii de dezvoltare a relațiilor româno-suedeze a luat ființă la 4 mai 1929 „Societatea suedo-română", în care au intrat „personalități importante care manifestaseră simpatie pentru România sau aveau legături cu țara noastră" [74]. Despre această societate, „Stockholm Dagblad" din 12 decembrie 1929 scria că „de la început a fost primită cu cel mai viu interes de partea suedeză". Ekman, prim-ministru al Suediei, la 21 iunie 1928 a ținut să sublinieze într-o întrevedere cu ministrul plenipotențiar român inițiativa lui Titulescu de a da „o mai mare importanță relațiunilor cu Suedia" [75].

O dată cu înființarea legației la Stockholm consulatele române de pe teritoriul Suediei au trecut sub autoritatea acestei legații. Consulatul de la Stockholm continuă a avea ca titular, cu titlu de consul general onorar, pe Horngren, numit în 1912. Acesta a fost de mare folos în timpul războiului, cînd, cum spunea Gurănescu în 1927 la decesul lui Horngren, „a lucrat mult pentru paralizarea propagandei dușmane, ajutînd legația ori de cîte ori aceasta a recurs la serviciile lui... Românii refugiați în timpul războiului, care au făcut apel la serviciile lui, oficiale și personale, au întîmpinat din parte-i întotdeauna cea mai bună primire" [76]. După moartea lui Horngren nu se mai numește un consul general onorar, existînd unul de carieră în cadrul legației. După rechemarea lui Karadja se numește un nou titular, dar cu grad de consul. Consulatul

[71] Loc. cit., fila 48.
[72] Loc. cit., fila 64.
[73] Loc. cit, fila 66.
[74] Loc. cit., fila 64.
[75] Loc. cit., fila 48.
[76] Loc. cit., Problema 75, vol. 47, fila 403.

de la Malmö, înființat în 1903, devine consulat general la 1 decembrie 1934 [77]. La Göteborg, unde existase un consulat român din 1889, desființat în 1903, se înființează la 1 aprilie 1924 un consulat general [78]. În sfîrșit, pe data de 1 august 1929 se creează un consulat la Helsingborg [79]. Titularii acestora au sprijinit prin activitatea lor relațiile comerciale cu România, unii chiar cu mult zel ca Albert Walden la Malmö sau Ludwig August Schenström, mare filoromân, la Stockholm.

Între cele două războaie mondiale, dar mai ales după 1928, relațiile româno-suedeze sînt în plină dezvoltare. Relațiile economice, în creștere, au determinat încheierea unor înțelegeri care să faciliteze aceste legături : învoiala pentru orînduirea provizorie a legăturilor comerciale, care de la 18 decembrie 1922 înlocuiește convenția din 1910, expirată la 21 aprilie 1922 ; aranjamentul comercial provizoriu, semnat la București la 26 iulie 1930, în vigoare de la 1 septembrie 1930, în locul învoielii din 1922, expirată la 30 august 1930 ; convenția de stabilire comerț și navigație, încheiată la 7 octombrie 1931 la București spre a înlocui aranjamentul din 1930 [80].

Din 1921 Suedia a înființat o reprezentanță diplomatică la București. Personalități suedeze, politice, culturale sau din viața economică manifestă simpatie pentru România. Regele Gustav al V-lea al Suediei este de mai multe ori oaspetele legației și-și amintește cu plăcere de cele trei vizite ale sale în România [81]. Presa suedeză nu este de loc zgîrcită cu articole despre România. Pe planul relațiilor culturale citățm cu titlu de exemplu conferințe și filme, articole publicate de N. Iorga și C. Karadja etc. În martie 1929 s-a organizat la București o săptămînă suedeză. În mai 1929 corul „Cîntarea României" concertează în capitala Suediei. În același an a apărut la București lucrarea lui Nicolae Iorga despre Suedia și Norvegia, cu interesante observații și impresii de călătorie [82].

În perioada care a precedat al doilea război mondial, relațiile româno-suedeze erau dintre cele mai amicale și un rol

[77] Loc. cit., fila 316.
[78] Loc. cit., fila 191.
[79] Loc. cit., fila 248.
[80] F. C. Nano, op. cit., vol. I, p. 306—307.
[81] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, vol. 25, fila 250.
[82] N. Iorga, *Țeri scandinave : Suedia și Norvegia. Note de drum și conferințe*, București, Editura Casei Școalelor, 1929, 127 p.

important în stabilirea lor l-a avut, desigur, și reprezentanța diplomatică de la Stockholm.

Înființarea Legației României la Oslo. România avea o reprezentanță oficială în Norvegia, prin consulatul general de la Christiania, încă din 1881. Deci nu mult după ce s-a recunoscut independența țării s-a putut să se purceadă la organizarea unei reprezentanțe diplomatice și consulare.

Printre primele oficii înființate era și cel din capitala Norvegiei. Despre importanța pe care o acorda guvernul român acestui consulat general, despre laborioasa activitate desfășurată aici pentru promovarea legăturilor româno-norvegiene am avut prilejul să vorbim mai înainte. Cele două țări au intrat în relații diplomatice imediat după ce Norvegia, în urma desfacerii uniunii cu Suedia, a început să întrețină prin organe proprii relații diplomatice și consulare, adică din 1905. Corespondența diplomatică dintre guvernele român și norvegian s-a purtat, pînă la înființarea reprezentanței diplomatice a României în Norvegia, prin miniștrii plenipotențiari ai celor două țări acreditați la Berlin.

Reprezentanța diplomatică a României în capitala Norvegiei s-a înființat în primăvara anului 1917 [83]. Aici a fost numit ca însărcinat de afaceri Gr. Bilciurescu, care condusese pînă în mai 1917, în aceeași calitate, Legația de la Stockholm. Hotărîrea guvernului român de a înființa acest nou post diplomatic nu era, desigur, străină de necesitățile de aprovizionare ale României prin nordul Europei după intrarea în război. Nici Bilciurescu nu era un om nou pentru problemele care se puneau aici. Ca șef de misiune la Stockholm el avusese prilejul să ia contact și să cunoască toate problemele ce se puneau unei reprezentanțe diplomatice sau consulare românești în Norvegia. A stat la Christiania pînă în 1922, cînd, din motive de economii, guvernul român renunță la această legație.

Între 1922 și 1934 miniștrii plenipotențiari ai României în Suedia sînt acreditați și în Norvegia. În 1934 guvernul român reînființează legația în capitala Norvegiei, care acum se numea Oslo (din 1925), după vechiul său nume. Ca ministru al României la Oslo a fost numit în 1934 D. Iurașcu. Fiind primit de primul ministru norvegian, acesta i-a exprimat satisfacția guvernului său „de a avea iarăși un reprezentant al României

[83] Ion Suciu, *Din istoricul relațiilor României cu țările nordice*, în „Lumea" nr. 37/1968.

rezidînd la Oslo" [84]. Apoi președintele Consiliului de Miniștri norvegian, care era și ministru de externe, a elogiat politica externă a României, promovată de Titulescu, și în încheiere îl ruga pe Iurașcu să fie „interpretul sentimentelor sale de prietenească admirațiune, arătînd cît de vie păstrează amintirea zilelor cînd la Geneva a prezidat d-l Titulescu, cel mai de seamă președinte pe care l-a avut vreodată Liga Națiunilor" [85].

Într-un interviu acordat reprezentanților presei norvegiene în iulie 1935, ministrul României la Oslo arăta că România este foarte interesată de dezvoltarea relațiilor sale comerciale cu Norvegia și în acest scop s-a înființat o legație la Oslo. El mai arăta că în trecut „Norvegia cumpăra o cantitate destul de importantă de porumb și alte produse românești, iar România cumpăra produse de pescărie, produse manufacturate". Dar în timp ce „România — spunea Iurașcu — a continuat să cumpere cam pe aceeași scară produsele norvegiene, exportul român spre Norvegia s-a diminuat constant" [86]. Guvernul român era deci interesat în reactivarea legăturilor economice cu Norvegia.

Sînt însă în această perioadă și alte manifestări ale celor două guverne care dovedesc mai mult decît năzuința spre relații amicale. La 12 martie 1936, la inaugurarea expoziției românești, sînt de față regele Norvegiei, membrii guvernului, înalți demnitari ai regatului, corpul diplomatic. În aprilie 1936, Koht, ministrul de externe al Norvegiei, vine în România pentru a lua parte la lucrările Comitetului internațional de științe istorice, care se ținea la București. Din dispoziția Ministerului Afacerilor Străine român, D. Iurașcu îl însoțește pe drum spre România și în tot cursul vizitei. În 1938 Norvegia înființează o reprezentanță diplomatică la București.

Între cele două războaie, din dorința de a promova relațiile economice, s-au încheiat între cele două țări : învoiala prin schimb de note comportînd un aranjament pentru reglementarea provizorie a relațiilor comerciale (1 octombrie 1924) ; convenția de comerț și navigație (21 iunie 1930) ; învoiala de plăți (10 decembrie 1936) [87]. Aceste cîteva exemple — și altele,

[84] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, vol. 13, fila 101.
[85] Loc. cit., fila 102.
[86] Loc. cit., fila 114.
[87] F. C. Nano, op. cit., vol. I, p. 275—276.

desigur, s-ar mai putea cita — dovedesc bunele legături româno-norvegiene.

Relațiile economice formau, așa cum am mai spus, o preocupare permanentă a legației noastre din Norvegia. De aceea reprezentanții diplomatici ai României în această țară au acordat o atenție deosebită îndrumării activității oficiilor consulare. În 1917 se afla în Norvegia un singur oficiu consular românesc : consulatul general de la Christiania. La propunerea lui Bilciurescu, pe data de 1 noiembrie 1921 se mai înființează două consulate : unul la Bergen și unul la Trondhjem. Dacă cel de la Trondhjem va fi desființat în 1926, cel de la Bergen, care avea ca circumscripție consulară Norvegia de vest, va deveni în 1933 consulat general.

*

* *

Relațiile României cu cele două țări scandinave, pornite imediat după dobîndirea independenței, au cunoscut o continuă dezvoltare. Într-o perioadă inițială, pînă la primul război mondial, consulatele generale de la Stockholm și Christiania, conduse de buni și prețuiți prieteni ai României, au contribuit mult la dezvoltarea acestor raporturi. Apoi între cele două războaie, după înființarea reprezentanțelor diplomatice și mai ales datorită politicii de prestigiu internațional și viziune europeană a lui N. Titulescu, s-au lărgit legăturile economice, politice și culturale. Dorința de apropiere a făurit o tradiție de relații prietenești și stimă reciprocă în România față de țările scandinave, în Suedia și Norvegia față de țara noastră.

PAUL OPRESCU

LISABONA

Condițiile deosebite de dezvoltare, printre care un rol important l-a jucat și așezarea geografică, nu au favorizat în trecut decît în mică măsură apropierea dintre poporul român și poporul portughez, în ciuda originii lor comune și a înrudirii de limbă. De altfel, informațiile cu privire la relațiile dintre cele două popoare în anii îndepărtați sînt foarte sărace.

Printre acestea amintim știrea relatată în 1925 de marele nostru istoric N. Iorga asupra prezenței lui dom Pedro, duce de Coimbra, fiul regelui Ioan al Portugaliei, pe meleagurile românești cu prilejul unei expediții antiotomane [1].

N. Iorga arată că într-un document publicat de Ernest Kammer în condicele Zichy VII se vorbește de împrejurările în care prințul portughez a ajuns pe meleagurile românești la începutul secolului al XV-lea. Astfel în 1427 Sigismund de Luxemburg, împăratul Germaniei și rege al Boemiei și Ungariei, în acțiunea de susținere a lui Dan al II-lea, domnul Țării Românești, împotriva lui Radu Prasnaglava, pretendentul susținut de turci, a fost însoțit de dom Pedro aflat la curtea ungară [2].

Prezența în regiunile noastre a lui dom Pedro e pomenită și în izvoarele unguresti. N. Iorga relatează că biograful lui Sigismund, Eberhard Windecke, vorbește de întovărășirea regelui Ungariei cu prințul portughez cînd Sigismund s-a îndreptat în aprilie 1427 spre Țara Românească pentru a apăra pe aliatul și prietenul său Dan al II-lea [3].

Nu se cunosc prea multe amănunte asupra expediției lui dom Pedro în răsărit și nu se știe cu siguranță dacă a ajuns pînă în părțile Dunării, dar nu există îndoială asupra intențiilor sale de a da călătoriei un caracter de cruciadă antiotomană, ca și asupra faptului că se găsea la Rîșnov în Transilvania,

[1] N. Iorga, *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului al XV-lea*, în „Mem. Secț. ist.", seria III, tom. V, mem. 8, București, „Cultura națională", 1925.

[2] Ibidem, p. 2.

[3] Ibidem, p. 3.

în oastea lui Sigismund, cînd acesta se pregătea să vină în Țara Românească [4].

Știrile cu privire la relațiile dintre poporul român și cel portughez au devenit ceva mai precise în epoca modernă. Frămîntările Portugaliei din prima jumătate a secolului al XIX-lea găsesc ecou în rîndul opiniei publice din Țara Românească, unde se pregătea revoluția din 1848. Astfel „Curierul românesc", editat de Heliade în limba română, inserează unele știri despre revoluția burgheză din Portugalia și comentează cu simpatie evenimentele de acolo [5]. De asemenea, după înfăptuirea unirii țărilor române din 1859, în „Monitorul oficial", printre informațiile externe prezentate cititorilor români de-a lungul anilor, au început să apară cu mai multă regularitate și o serie de știri din Lisabona.

I

După recunoașterea independenței la 8/20 februarie 1880 de către guvernele englez, francez și german, guvernul român trimite în aprilie la Lisabona pe Alexandru Plagino pentru a notifica și guvernului portughez noua situație a țării [6]. Statul român nu avea o agenție diplomatică la Lisabona și nici nu înființase o reprezentanță consulară în Portugalia, dar se știe că în această perioadă ambarcații românești veneau în porturile portugheze, aducînd diferite mărfuri, îndeosebi cerealе [7].

Dezvoltarea României și intrarea ei în circuitul comercial internațional încep să intereseze cercurile financiare portugheze. Pentru stabilirea unor legături mai strînse cu statul român, acesta adresează Ministerului Afacerilor Străine de la București, începînd din 1880, propuneri cu privire la înființarea unui consulat în Portugalia, care ar fi facilitat tranzacțiile comerciale [8] între cele două țări. O dată cu aceasta încep să apară din ce în ce mai multe oferte pentru funcția de consul

[4] N. Iorga, *Țara latină cea mai depărtată în Europa, Portugalia*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 117 ; *Les decouvertes portugaises et la croisade. Congresso do mundo português*, vol. III, Lisabona, 1940, p. 52—53.

[5] „Curierul românesc", București, 1831, p. 291 ; 1846, p. 169—170, 183, 194 și 197—198.

[6] Arhiva M.A.E., fond. 75, Portugalia, vol. 43, fila 141.

[7] Ibidem.

[8] Loc. cit., Notă nr. 22 338, semnată de Arthur O'Neill, înregistrată la Ministerul Afacerilor Străine din București la 31 decembrie 1880, fila 141.

onorific al României. Într-o notă primită de Ministerul Afacerilor Străine la sfîrșitul anului 1881, Antonio Calèm își propune candidatura la postul de consul, indicînd drept garanție aprecieri asupra lui din partea unor bănci din Londra și Hamburg. În oferta sa el specifică faptul că statul român nu are în Portugalia o reprezentanță consulară, cu toate că din Galați și Brăila vin la Lisabona și la Porto mărfuri românești, iar pe viitor este posibilă o intensificare a relațiilor comerciale între ambele state [9]. Același lucru este explicat mai evident într-o scrisoare a lui J. Adolphe Gerken, olandez de origine, care, în aprilie 1890, solicită să fie numit consul general al României la Lisabona. În respectiva scrisoare, Gerken atrage atenția asupra comerțului Portugaliei, care importă mult grîu și lemn și care, după părerea sa, ar putea deveni cu timpul un debușeu important pentru exportul românesc. El adaugă și faptul că nu există o linie de navigație care să unească porturile din România cu cele portugheze, dar este informat de oamenii de afaceri olandezi asupra intenției lor de a înființa o asemenea linie între România și Olanda, în acest caz Lisabona putînd deveni o escală importantă [10].

Diferite cercuri financiare și comerciale erau interesate să-și procure cereale, produse lemnoase și alte materii prime din România, deoarece aceste mărfuri puteau fi obținute la prețuri mai convenabile decît le ofereau principalele țări din care importa Portugalia [11]. Dorința părții portugheze de a se înființa o reprezentanță consulară română la Lisabona crește o dată cu preocuparea pentru dezvoltarea relațiilor comerciale cu România.

Solicitările prezentate de cel mai insistent pretendent din această perioadă, Antonio Ferreira de Serpa, consul general al Portugaliei în Hawaii, Nicaragua și Venezuela, subliniază cu prisosință acest lucru. În scrisoarea sa din decembrie 1888 adresată ministrului de externe român, Petre P. Carp, el arată că, deși vase românești aduc mărfuri la Lisabona, guvernul român „n-a numit încă un consul care — apreciază Ferreira de Serpa — să protejeze și să apere interesele românești" [12]. În

[9] Loc. cit., Nota nr. 25 619, primită la București la 31 decembrie 1881.
[10] Loc. cit., Nota din 11/24 aprilie 1890, semnată de J. Adolphe Gerken, fila 150.
[11] Ibidem.
[12] Loc. cit., Nota nr. 22 645, înregistrată la M.A.S. român la 5/18 decembrie 1888, fila 132.

notele din februarie [13] și aprilie 1889 [14] adresate noului ministru de externe român, Alexandru Lahovary, Ferreira de Serpa argumentează cît de necesară este înființarea unei reprezentanțe consulare la Lisabona „în interesul comerțului românesc". În noiembrie 1892 el se adresează Legației române de la Paris, reînnoindu-și candidatura și pledînd pentru dezvoltarea comerțului dintre cele două state, pe care în momentul respectiv îl consideră restrîns față de posibilitățile existente [15].

La aceste solicitări, Alexandru Lahovary răspunde în cîteva rînduri că „necesitatea unui consul român la Lisabona nu este încă simțită" și că această situație va fi examinată la momentul potrivit [16].

Guvernul român, care nu respingea în principiu crearea unui asemenea consulat [17], nu acționează încă în acest sens, cu toate că ofertelor personale le urmează demersurile insistente pe linie diplomatică din partea guvernului portughez.

Într-un raport din 23 mai/4 iunie 1894 al Legației române de la Paris se scrie că în mai multe rînduri însărcinatul cu afaceri al Portugaliei a exprimat din partea guvernului său dorința de a se înființa o reprezentanță consulară română la Lisabona pentru o dezvoltare mai mare a comerțului „între cele două țări" [18].

În noiembrie 1894, vicontele Raboredo, însărcinatul cu afaceri al Portugaliei la Viena, transmitea de asemenea o scrisoare guvernului român în care se insista asupra faptului că „guvernul său ar vedea cu plăcere crearea unui consulat al României la Lisabona" [19].

[13] Loc. cit., Nota nr. 3 857, înregistrată la M.A.S. român la 1/13 martie 1889, fila 139.

[14] Loc. cit., Nota nr. 7 244, înregistrată la M.A.S. român la 18/30 aprilie 1889, fila 145.

[15] Loc. cit., Nota nr. 1 626 din 2/14 noiembrie 1892 către Legația română din Paris, semnată de Antonio Ferreira de Serpa, fila 147.

[16] Loc. cit., Notă către ministrul României la Paris, Ion Ghica, prin care acesta este rugat să comunice omologului său portughez respingerea unei noi oferte din partea unui alt pretendent ; nota nr. 446 din 15/28 ianuarie 1893, semnată de Al. Lahovary, fila 146.

[17] Loc. cit., Adresa nr. 10 539 din 15/28 iunie 1894 către Legația din Paris, fila 156.

[18] Loc. cit., Raportul nr. 981 din 23 mai/4 iunie 1894 de la Legația din Paris, fila 155.

[19] Loc. cit., Raportul nr. 1 362 din 8/20 noiembrie 1894 de la Viena, semnat Emil I. Ghica, fila 157.

Răspunsurile guvernului român denotă că raporturile comerciale dintre România și Portugalia erau apreciate ca neavînd încă o importanță așa de mare încît să justifice înființarea unei asemenea reprezentanțe [20] în acel moment. De altfel din cifrele statistice reiese că în 1895 exportul României în Portugalia se ridica abia la suma de 65 700 lei, adică doar la 0,02% din valoarea totală a exportului românesc [21].

Toate propunerile și discuțiile legate de înființarea unui consulat român în Portugalia își vor găsi în sfîrșit rezolvarea la 5 octombrie 1896, cînd D. Sturdza, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor străine, propune prin raportul nr. 13 750 înființarea unui oficiu consular onorific de categoria a II-a la Lisabona și numirea lui Carlos Ferreira dos Santos Silva în funcția de consul. D. Sturdza menționează că în urma informațiilor primite Carlos Ferreira dos Santos Silva întrunește calitățile necesare numirii sale. O dată cu raportul, președintele Consiliului de Miniștri a înaintat și proiectul de decret și patenta consulară aferentă [22]. Cîteva zile mai tîrziu, decretul regal din 9 octombrie 1896 confirma propunerea făcută și, o dată cu aceasta, înființarea primului consulat român în Portugalia [23]. Cu acest prilej, Gr. G. Ghica, ministrul României în Franța este anunțat că Legația română de la Paris, de care urma să depindă oficiul consular din Lisabona, a fost însărcinată să solicite guvernului portughez recunoașterea lui [24].

În următoarele două luni se încheie ultimele formalități prilejuite de înființarea reprezentanței consulare române la Lisabona. Prin intermediul Legației de la Paris, guvernul portughez a primit patenta consulară relativ la numirea lui Carlos

[20] Loc. cit., Nota nr. 21 842 din 22 decembrie 1894 către Legația din Viena, fila 168. Putem menționa că în urma insistențelor lui Antonio Ferreira de Serpa de a fi numit consul al României la Lisabona, Alexandru Lahovary a cerut referiri asupra acestuia prin intermediul legațiilor franceză și germană din Portugalia. Aprecierile fiind negative, Al. Lahovary a notat pe raport : „La dosar, nefiind loc a se da urmare nici înființării postului, nici persoanei arătate" (loc. cit., Raport nr. 1 614 din 10/22 august, semnat de C. Nanu, fila 157).

[21] Ministerul Finanțelor, Direcțiunea Statisticei generale a Finanțelor, *Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor în 1903*, București, 1904, p. 7.

[22] Arhiva M.A.E., Raportul nr. 13 750 din 5 octombrie 1896, fila 220.

[23] Loc. cit., Decretul regal nr. 3 917 din 9 octombrie 1896, fila 221.

[24] Loc. cit., fila 227.

Ferreira dos Santos Silva în funcția de consul al României la Lisabona ; i s-au dat instrucțiunile de rigoare, regulamentul și tariful consular [25], iar la 27 noiembrie 1896 el depune jurămîntul [26]. Guvernul portughez i-a acordat exequaturul, care, printr-o notă a Legației portugheze de la Paris, i-a fost înaintat la 11 ianuarie 1897 [27].

Înființarea primului oficiu consular român la Lisabona a constituit un pas însemnat pentru dezvoltarea ulterioară a relațiilor dintre cele două state și pentru statornicirea unor legături mai strînse între România și îndepărtata Portugalie, cu atît mai mult cu cît, după cum am arătat, aici nu exista o reprezentanță diplomatică română. Începînd din 1905 a fost înființat la Porto un al doilea consulat român onorific, tot de categoria a II-a, fiind numit consul Ioachim Into da Fonesca [28].

II

În anii următori, la propunerea guvernului portughez și cu asentimentul guvernului român, s-a luat în discuție problema înființării legațiilor în cele două țări. Negocierile au fost purtate prin intermediul Legației române de la Paris și au consemnat acordul celor două state de a se ajunge la înființarea reciprocă a primelor reprezentanțe diplomatice.

În august 1909, însărcinatul cu afaceri al României la Paris, C. Mitilineu, adresează președintelui Consiliului de Miniștri român, I. I. C. Brătianu, o notă cu privire la convorbirea purtată între el și prim-secretarul de legație portughez Antonio Carlos dos Santos Bandeira, secretarul particular al colonelului Carlos Roma du Bocage, ministrul de externe al Portugaliei. Cu ocazia unei călătorii la Paris, Bandeira s-a adresat lui Mitilineu, explicîndu-i că este autorizat de superiorul său să afle dacă guvernul român nu dorește să strîngă și mai mult relațiile amicale

[25] Loc. cit., Raportul nr. 2 131 din 28 noiembrie/10 decembrie 1896 de la Legația din Paris, semnat de Gr. G. Ghica către C. Stoicescu, ministru român al afacerilor străine, fila 230.

[26] Ibidem.

[27] Loc. cit., Raportul nr. 2 282 din 31 decembrie/12 ianuarie 1897 de la Legația din Paris, semnat de Gr. G. Ghica, către C. Stoicescu, ministru de externe român, fila 232.

[28] Loc. cit., Raportul nr. 27 din 20 februarie 1921 de la Legația română din Lisabona, semnat de Tresnea Grecianu, către Take Ionescu, ministrul afacerilor străine, filele 1—2.

care există între România și Portugalia prin agrearea unui trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Portugaliei la București. Bandeira adăuga că ministrul afacerilor străine portughez ar dori, înainte de a se trece la tratative oficiale, să știe, cu titlul personal și confidențial, dacă guvernul român ar avea preferință asupra reprezentantului, guvernul portughez avînd intenția de a acredita pe lîngă guvernul român fie pe reprezentantul său la Petersburg, fie pe cel de la Viena [29].

Răspunsul guvernului român sosește peste cîteva zile. În el se arată că acesta nu poate fi decît mulțumit de înființarea unei asemenea legații la București, optînd pentru reprezentantul portughez din Viena.

În răspuns se sublinia totodată că acest act ar contribui și mai mult la strîngerea legăturilor amicale între România și Portugalia, dar din motive bugetare și speciale guvernul român nu putea răspunde manifestării de simpatie a guvernului portughez prin înființarea imediată a unei legații la Lisabona [30]. Mitilineu transmite lui Bandeira răspunsul guvernului român cu privire la înființarea unei legații portugheze la București [31]. Partea portugheză continuă să insiste.

În noiembrie 1909, Du Bocage, într-o scurtă ședere la Paris, caută să-l cunoască și să se întrețină cu Mitilineu. El îi vorbește cu mult interes și simpatie de România și îi confirmă din nou dorința de a se înființa o legație portugheză la București. Ministrul de externe portughez accentuează părerea că trebuie să se strîngă cît mai repede legăturile de prietenie dintre cele două țări. El îl roagă să ceară avizul ministrului de externe român, Alexandru Djuvara, asupra oportunității negocierii și încheierii cu România a unei convenții comerciale. Du Bocage îl anunță că va face propuneri oficiale în această privință îndată ce va avea răspunsul părții române.

Se pare că ideea unei convenții comerciale între cele două țări nu era străină lui Mitilineu, deoarece cu această ocazie el propune drept bază de tratative convenția comercială dintre

[29] Loc. cit., fond. 82, Portugalia, Nota nr. 1405 din 25 august/7 septembrie 1909 de la Legația din Paris, semnată de C. Mitilineu, vol. 94.

[30] Loc. cit., Nota nr. 17 549 din 18 septembrie 1909, semnată de I. I. C. Brătianu, vol. 94.

[31] Loc. cit., Nota nr. 1 896 din 16/29 noiembrie 1909 de la Legația din Paris, semnată de Mitilineu, vol. 94.

Germania și Portugalia încheiată la 30 noiembrie 1908[32]. Discuțiile din această perioadă n-au dus însă la nici un rezultat, convenția comercială dintre cele două state încheindu-se abia mult mai tîrziu. Între timp însă, în urma unui schimb de note între guvernul român și cel portughez[33], ia ființă primul consulat portughez la Brăila. Titu Maiorescu, ministrul de externe român, înștiințează în aprilie 1912 pe ministrul afacerilor străine portughez că începînd cu data de 31 martie/13 aprilie 1912 s-a acordat exequaturul de uzanță lui Achille Litzica în calitate de consul onorific al Portugaliei în România[34].

Un pas înainte pe calea înființării reprezentanței diplomatice române la Lisabona îl constituie acțiunea diplomatică din 1917. În timpul primului război mondial, România și Portugalia deveniseră aliate, participînd la lupta împotriva puterilor centrale alături de Antantă[35].

În aceste condiții, după cum reiese dintr-o notă datată 25 august 1917 și adresată lui I. I. C. Brătianu[36], guvernul portughez trimite pe lîngă guvernul român un reprezentant diplomatic.

Conformîndu-se principiilor de reciprocitate, guvernul român hotărăște instituirea unei misiuni speciale în Portugalia. La 1 septembrie 1917, deputatul Victor Ionescu își ia în primire funcția în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Portugalia. În scrisoarea de acreditare prezentată se subliniază că guvernul român l-a trimis la Lisa-

[32] Loc. cit., Nota nr. 1 896 din 16/29 noiembrie 1909 de la Legația din Paris, semnată de C. M. Mitilineu, către ministrul de externe român, Al. C. Djuvara, vol. 94.

[33] Loc. cit., Adresa nr. 1 695 din 25 noiembrie 1909 de la Legația României din Viena, semnată de N. Mișu, dosar 1, reprez. P. 5 ; Adresa nr. 1 088 din 12/25 ianuarie 1910, idem ; Adresa nr. 179 din 9/21 februarie 1910, idem ; Adresa nr. 362 din 19/31 martie 1910, idem ; Nota nr. 1 368 din 4/17 octombrie 1911 de la Legația din Viena, semnată de P. P. Carp, către Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străine român, dos. 15, reprez. L 1 ; Nota nr. 7 416 din 21 martie 1912 primită la Ministerul Afacerilor Externe român din partea ministerului de externe portughez, idem.

[34] Loc. cit., Nota nr. 7 477 din 9/21 aprilie 1912, semnată de T. Maiorescu.

[35] N. Iorga, *Relations des Roumains avec les alliés*, Iași, Editura „Neamul românesc", 1917, p. 45.

[36] Arhiva M.A.E., Nota nr. 11 823 din 25 august 1917, semnată de I. I. C. Brătianu, către ministrul Portugaliei la Iași, dos. 77, litera I, nr. 24.

bona în misiune specială în dorința de a strînge mai mult legăturile de prietenie care există între cele două țări [37].

În aprilie 1918, după situația foarte grea din anul precedent, România încheie cu puterile centrale „pacea odioasă" de la București. Guvernul condus de Al. Marghiloman, cunoscut pentru vederile sale filogermane, suspendă misiunea specială a lui Victor Ionescu la Lisabona [38]. Din comunicarea pe care i-a remis-o C. C. Arion, noul ministru de externe român, rezultă că rechemarea în țară a lui Victor Ionescu s-a datorat ordinului dat de președintele Consiliului de Miniștri Al. Marghiloman [39]. Nu este lipsit de interes să arătăm că a existat și părerea conform căreia Victor Ionescu ar fi demisionat. În legătură cu aceasta, la Paris anumite comentarii de presă subliniau că devotamentul ministrului plenipotențiar al României la Lisabona față de politica și cauza comună a aliaților îl împiedica să reprezinte în străinătate guvernul Marghiloman [40].

După înfrîngerea puterilor centrale, România a reintrat în rîndurile aliaților din Antantă. Se pune astfel din nou problema înființării reciproce de misiuni diplomatice în capitalele celor două țări.

În noiembrie 1919 se înființează la București Legația Portugaliei [41]. În scrisoarea de acreditare, Antonio Jose de Almeida, noul președinte al Republicii Portugheze, încunoștințează guvernul român că guvernul portughez, dorind să mențină și să strîngă relațiile de prietenie și de bună înțelegere care există între Portugalia și România, a numit pe Martinho Teixeira Homem de Brederode în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la București [42]. Cu acest prilej se reiau și discuțiile pentru înființarea reprezentanței diplomatice a României la Lisabona.

În raportul ocazionat de această problemă, întocmit de președintele Consiliului de Miniștri, Take Ionescu, se arată

[37] Loc. cit., Scrisoarea de acreditare din 31 august 1917, semnată de regele Ferdinand și I. I. C. Brătianu, către Bernardino Machado Guimaraes, președintele Republicii Portugheze, dos. 77, litera I, nr. 24

[38] Loc. cit., Scrisoarea din 6 martie 1918, semnată de C. C. Arion, idem, fila 165

[39] Ibidem.

[40] Loc. cit., Radiograma cifrată din 23 martie/5 aprilie 1918 de la Legația din Paris, semnată de V. Antonescu.

[41] Loc. cit., dos. 15, reprez. B. 1.

[42] Ibidem ; vezi și „Monitorul oficial" nr. 190 din 12 decembrie 1919.

că guvernul român crede de cuviință să creeze la Lisabona o reprezentanță diplomatică permanentă, deoarece, pe de o parte, Portugalia este un stat aliat, iar pe de altă parte se simte nevoia a se strînge mai mult relațiile dintre cele două țări. În același timp, el propunea pentru postul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Lisabona pe Ion N. Tresnea-Grecianu [43]. Propunerea este acceptată și Ion Tresnea-Grecianu intră în funcție începînd cu data de 1 septembrie 1920 [44]. La 17 noiembrie 1920 el prezintă președintelui Republicii Portugheze scrisorile de acreditare [45].

Ion Tresnea-Grecianu [46], primul reprezentant permanent al României în Portugalia, a îndeplinit funcția de ministru plenipotențiar al României la Lisabona pînă la 1 aprilie 1922, cînd a fost rechemat în centrală [47], o dată cu desființarea postului său ca urmare a deciziei luată de statul român de a desființa mai multe legații, printre care și pe aceea din Portugalia [48]. Măsura se datora situației financiare grele a țării, provocată de război. Modul în care s-au desfășurat lucrurile reiese cu claritate din schimbul de note dintre ministerul de externe român și Legația României de la Lisabona. În nota ministerului din 7 februarie 1922 adresată Legației din Portugalia se arată că, avînd în vedere situația financiară a țării, guvernul este obligat să realizeze fără întîrziere toate economiile posibile. În ceea ce privește Departamentul Afacerilor Străine s-a hotărît cu începere de la 1 aprilie 1922 închiderea mai multor oficii diplomatice, printre care și a celui din Lisabona, atribuțiile lui urmînd a fi îndeplinite de plenipotențiarul român acreditat la Paris. În nota adresată către I. Tresnea-Grecianu se mai adăuga : „Vă rog a face să înțeleagă guvernul portughez că măsura de a vă rechema la 1 aprilie se datorește exclusiv datoriei imperioase a guvernului român de a restabili

[43] Loc. cit., Raportul nr. 18 762 din 14 august 1920, semnat de Take Ionescu.

[44] Loc. cit., fond. 82, Portugalia, decretul nr. 3 388 din 15 august 1920, vol. 94.

[45] Loc. cit., Nota nr. 28 226 din 23 noiembrie 1920 către Take Ionescu de la Legația din Lisabona, dos. 77, litera T, nr. 15.

[46] Născut la 12 mai 1866, Ion Tresnea-Grecianu și-a terminat studiile devenind licențiat în drept. A intrat în diplomație la 26 martie 1888. În momentul numirii sale era directorul protocolului, personalului și cancelariei din Ministerul de Externe. Vezi Loc. cit., dos. 77, litera T, nr. 15.

[47] Ibidem.

[48] Loc cit., fond 82, Portugalia, decretul nr. 1 178 din 9/22 martie 1922.

situația financiară. Sperăm că guvernul portughez va rămîne convins de dorința noastră de a menține aceleași relații cordiale ca și cele din trecut" [49].

Cu aceasta se încheie, în mare, istoricul înființării primei reprezentanțe diplomatice a României la Lisabona, act care a adus țării noastre un nou mijloc de dezvoltare a relațiilor sale internaționale.

VENERA TEODORESCU

[49] Loc. cit., Nota nr. 5 310 din 7 februarie 1922 către Legația din Lisabona, semnată de I. Gh. Duca, fond. Portugalia, 1921—1940, vol. 16, fila 126.

BCU SI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TOKIO

Principalele etape ale istoriei mai vechi a Japoniei au rămas necunoscute cărturarilor europeni pînă spre timpurile moderne. Deşi Marco Polo pătrunde în Japonia [1] încă din 1281, o dată cu invazia mongolă, ulterior, în universităţile de pe continentul nostru, despre această ţară se ştia doar că e o prezenţă misterioasă pe planiglob, figurînd sub numele de Cipangu. Cronicarii Grigore Ureche şi Miron Costin nu o vor aminti în scrierile lor.

I

Europa secolului al XVII-lea obţine observaţii mai detaliate asupra Japoniei şi a populaţiei sale prin intermediul scrierilor spătarului Nicolae Milescu. Marele erudit moldovean, în călătoria sa din anii 1675—1676 în China, nu-şi limitează informaţiile doar asupra ţării în care fusese trimis de ţarul Alexei cu o misiune diplomatică, ci înţelege să intre în posesiunea unor date preţioase de ordin geografic, etnografic şi istoric privind o zonă mult mai întinsă. Referirile sale la Japonia provin din izvoare competente şi sînt întrunite în capitolul „Descrierea vestitei şi marii insule a japonezilor şi ce se află acolo", cu care se încheie de altfel *Descrierea Chinei*. Milescu supune realităţile nippone unor consideraţii personale la numai patru decenii după ce cîrmuitorii japonezi luaseră o serie de măsuri severe pentru a desăvîrşi izolarea acestei ţări de restul lumii [2]. Cărturarul moldovean cunoaşte împrejurările în care portughezii se infiltraseră în spaţiul nippon şi fervoarea activităţii iezuiţilor, surprinzînd o stare de dezagregare a autorităţii centrale, întrucît „această insulă e stăpînită de diferiţi hani şi fiecare îşi are ţara lui şi oraşele sale... şi pe

[1] Marco Polo, *Milionul*, cap. „Despre insula Zipagu (Cipangu)", Bucureşti, 1958, p. 152—157.

[2] Abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Imperiul nippon intră pentru prima oară în legătură cu emisarii europeni prin intermediul navelor portugheze, care în 1542 acostează în porturile nippone (vezi Goro Hani, *Istoria poporului japonez*, Bucureşti, 1964, p. 59).

întreaga insulă sînt pînă la 50 de hani" [3]. Milescu își continuă apoi suita de remarce asupra originii japonezilor, religiei și caracterului acestei populații, „foarte curajoasă atît în călătoriile pe uscat, cît și pe mare", evocînd și stările de tensiune care culminau cu războaie între nipponi, coreeni și chinezi. Deși tipărită cu aproape două secole și jumătate mai tîrziu, *Descrierea Chinei*, datorită răspîndirii ei prin manuscrise, va trece de granițele culturii ruse, va pătrunde prin J. G. Sparwenfeldt în Suedia, prin ambasadorul Foy de la Neuville în Franța și prin matematicianul Leibniz în Germania, intrînd astfel în patrimoniul european de informații asupra Japoniei [4].

Un hiatus de peste două secole se va crea în sfera de cunoștințe privind această țară în condițiile în care cîrmuirea șogunală interzisese japonezilor sub amenințarea pedepsei capitale să intre în contact cu alte civilizații, cultivînd totodată cu brutalitate sau cu abilitate suspiciunea față de străini.

Penuria de informații în România asupra Japoniei încetează din deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea. Autoizolării Japoniei i se pune brusc capăt sub presiunea puterilor străine, care solicitau „deschiderea" porților sale în vederea statornicirii legăturilor cu Apusul. Ieșirea Imperiului nippon dintr-un somn letargic și intrarea acestuia în perioada de „restaurare Meiji", unul dintre capitolele cele mai dinamice ale istoriei Japoniei, își are doar cauza ocazională în tratatul de la Kanagawa din martie 1854, impus de comandorul Perry, prin care navele americane obțineau accesul în porturile Shimodo și Hakodate. De fapt nașterea noii Japonii sub auspiciile împăratului Meiji-Mutsuhito și a energicilor săi consilieri își are explicația în aprinsele și succesivele conflicte sociale care au întreținut starea de război civil [5].

Deschisă comerțului cu întreaga lume, permeabilă progresului tehnic, științific, militar, instituțional din Europa și S.U.A., statornică în conservarea culturii naționale, Japonia devine și o activă realitate diplomatică, transformîndu-se la sfîrșitul secolului al XIX-lea într-o mare putere industrială și militară, statut ce-i este recunoscut prin tratatul de la Porthsmouth din 1905.

[3] N. Milescu Spătarul, *Descrierea Chinei*, București, 1958, p. 227.

[4] M. Malița, *Goro Hani și lupta pentru libertate a poporului japonez*, prefață la Goro Hani, op. cit., p. 8.

[5] P. Akamatsu, *Meiji — 1868. Revolution et contre-révolution au Japon*, Paris, 1968, p. 10 și 354.

Schimbările prin care trecea societatea japoneză erau evocate tot mai frecvent de presa românească, iar dorința de a o cunoaște nemijlocit devine manifestă. Inginerul Bazil Assan realizează în 1898 o călătorie în Imperiul nippon, întreține discuții despre comerț și despre posibilitatea prelungirii liniilor maritime ale Japoniei pînă la Constanța și, la înapoierea în țară, ține o comunicare în fața Societății de geografie din București, pledînd totodată pentru exportarea petrolului românesc în Țara Soarelui Răsare. Doctorul Nicolae Russel, prieten cu C. Dobrogeanu-Gherea și cu N. Zubcu-Codreanu, expulzat din România pentru activitatea sa socialistă, după îndelungi peregrinări va ajunge în Japonia, se va căsători cu o nipponă și-și va continua activitatea revoluționară printre prizonierii ruși din războiul ruso-japonez (1905).

La informațiile curente de presă prin care cititorul român își forma o opinie asupra evenimentelor trăite de nipponi, la vizitele sporadice ale unor călători din țara noastră în Japonia și la notificările Ministerului Afacerilor Străine prin care se comunicau înaltelor oficialități de la Tokio fie modificări de seamă în statutul internațional al României, fie știri mai importante despre viața familiei regale, începînd din 1902 se adaugă contactele diplomatice directe între plenipotențiari japonezi și români.

Într-o scrisoare trimisă de la Viena, ministrul plenipotențiar Emil G. Ghica îl informa la 21 mai/3 iunie 1902 pe I. I. C. Brătianu, ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine, că N. Makino, ambasador nippon în capitala Austro-Ungariei, îl rugase să tatoneze confidențial terenul cu privire la posibilitatea creării unei legații a Japoniei la București și a încheierii unui tratat de comerț și altor convenții între regatul român și Imperiul japonez. Makino i-a mai adăugat lui Ghica amănuntul că încă înainte de a fi trimis în Europa i se vorbise la Tokio de intenția guvernului nippon de a intra în relații diplomatice stabile cu Bucureștiul, și în următoarele șase luni, cu ocazia plecării în concediu, va raporta guvernului său în această chestiune[6]. Ghica era de părere că, în ipoteza înființării unei legații japoneze la București, titularul ei nu-și va avea reședința aici, ci într-o altă capitală, și că, după toate aparențele, o reciprocitate în această chestiune nu poate avea loc din partea română, reprezentarea noastră diplomatică fiind

[6] Arhiva M.A.E., Conv., fond. Y 2, vol. II.

la acea dată limitată la Europa ; el preconiza ca eventual Italia să devină exponenta intereselor regatului român în Japonia.

La 5 iunie 1902 lui E. G. Ghica i se răspunde în termeni pozitivi, exprimîndu-se în scrisoare „satisfacţia vie" a lui Carol I faţă de crearea unei legaţii nippone la Bucureşti. „Noi urmărim în România cu cel mai mare interes avîntul luat în toate direcţiile activităţii umane — se motiva în amintita scrisoare asentimentul dat diplomatului ţării noastre de la Viena în acţiunea sa de prospectare a relaţiilor cu Japonia — şi sîntem convinşi că cele două ţări ar putea stabili într-un viitor apropiat raporturi comerciale, urmate de mari avantaje pentru cele două state".

Din corespondenţa diplomatică asupra acestui subiect, care va continua timp de opt ani, se detaşau alternativ intenţiile reciproce de sondare a intereselor reale ale părţilor, precum şi o stare de circumspecţie. Astfel, la 18/31 martie 1904, de la reprezentanţa diplomatică de la Viena i se raporta lui I. I. C. Brătianu că guvernul japonez îşi reînnoise interesul faţă de încheierea unui tratat de prietenie şi comerţ cu guvernul român. Ulterior, la plecarea sa definitivă din postul de la Viena, diplomatul nippon Makino îi exprima lui E. G. Ghica regretul „de a nu avea onoarea de a semna un asemenea tratat" [7]. Dar la 24 mai 1906 generalul Lahovary hotărăşte să nu se dea urmare propunerii japoneze. Se pare că ezitările Bucureştiului îşi aveau sursa în situaţia internaţională încordată întreţinută de războiul ruso-nippon, în împrejurările date întemeierea unor relaţii speciale cu Japonia, solicitate insistent de Tokio, putînd contribui la deteriorarea raporturilor regatului român cu guvernul de la Petersburg.

În octombrie 1909, consulul general român de la Londra atrage atenţia într-un raport asupra posibilităţii exportului petrolului brut din România în Japonia şi asupra oportunităţii încheierii unui tratat comercial cu această ţară ; el mai adăuga că dintr-o convorbire cu ambasadorul nippon în capitala Angliei ar rezulta că Japonia ar fi dispusă să purceadă la încheierea unui asemenea tratat şi că în acest scop „ambasadorul japonez la Viena ar fi însărcinat să trateze cu delegaţii români fie la Viena, fie la Bucureşti". La 9 octombrie 1909, ministrul plenipotenţiar român de la Viena solicita Bucureştiului date

[7] Loc. cit., Scrisoarea lui Ghica din 8 martie 1906.

despre exporturile și importurile României în vederea discuțiilor pe care urma să le întrețină cu interlocutorul japonez, baronul Ushida. Conformîndu-se instrucțiunilor lui Al. Djuvara, ministru al afacerilor străine, N. Mișu, șeful Legației de la Viena, îi sondează pe diplomații nipponi din capitala Austro-Ungariei dacă se află în posesiunea unor indicații ferme privind încheierea unei convenții comerciale cu guvernul român, fără a obține însă un răspuns limpede în acest sens. Abia în iulie 1910, după o întrevedere a lui N. Mișu cu noul ambasador japonez, Satsuo Akidzaki, reiese că guvernul nippon dorea să inaugureze „o nouă politică comercială și că în acest scop a alcătuit un nou tarif vamal, pe baza căruia se vor negocia noile tractate comerciale ce se vor încheia cu diferitele state" [8]. N. Mișu arăta că tariful vamal japonez revizuit indica o creștere de la 16% *ad valorem* la 23%, că guvernul nippon va acorda și în viitor clauza națiunii celei mai favorizate și că Japonia a început denunțarea tratatelor comerciale existente cu Germania, Franța, Elveția ș.a., care expirau la 1 iulie 1911. Ministrul plenipotențiar român rezuma situația în următoarele cuvinte : guvernul japonez nu poate încheia noi tratate înainte de a fi început negocierile cu puterile cu care Japonia este interesată a termina mai întîi tratativele, așa că numai în cursul anului 1911 va putea fi vorba despre o convențiune comercială româno-japoneză. Însă speranțele lui N. Mișu puse pe seama anului următor s-au dovedit a fi premature.

Evident că, aflată încă într-un proces de asimilare precipitată a științei și tehnologiei industriale înaintate vest-europene și nord-americane și de dobîndire a materiilor prime îndeosebi din zona geografică limitrofă, Japonia era animată în relațiile externe de concepția intereselor și avantajelor prioritare ; într-un asemenea context, o Românie insuficient dezvoltată din punct de vedere industrial și cu unele disponibilități de materii prime utile economiei nippone, dar care implicau, datorită distanței, dificultăți de transport, nu constituia pentru diplomația japoneză o atracție suficientă și constantă. Totodată, deși era o mare putere imperialistă, Japonia nu-și exterioriza această trăsătură decît într-o zonă restrînsă a lumii, în Extremul Orient.

[8] Loc. cit., vol. II, Scrisoarea din 14/27 iulie 1910 trimisă de N. Mișu lui Al. Djuvara, ministru al afacerilor străine.

II

La 23 august 1914 Japonia declară război Germaniei și, în acest fel, se situează în prima conflagrație mondială de partea Antantei. Participarea Imperiului nippon la război era limitată la cîteva obiective expansioniste precise de ordin politic și economic, urmărite îndeosebi în China, unde Germania deținea teritoriul Șantung, cu baza navală Tzindao, apărată de o garnizoană modestă, cu un efectiv de 1 500 de soldați în termen și 3 000 de rezerviști, precum și în arhipelagurile Caroline, Marshall și Mariane, așezate la nord de Ecuator, aparținînd sistemului colonial german. Pînă la sfîrșitul anului 1914, militarii nipponi încheiaseră operațiile de luptă. Deși guvernul francez spera că va sosi în Europa un corp expediționar japonez, la Tokio o asemenea eventualitate era exclusă. Japonia „asociată" ca beligerantă împotriva Germaniei, consemnează istoricul Pierre Renouvin, era în fond rivala Antantei [9]. După terminarea ostilităților, Imperiul nippon, profitînd de angajarea țărilor membre ale Antantei, îndeosebi Franța, Rusia și Anglia, în istovitoarele campanii din vestul și estul Europei, întreprinde acțiuni multiple în vederea ocupării poziției de hegemon în China. Anii războiului au reprezentat pentru Japonia o perioadă de prosperitate : valoarea producției industriale a crescut mult, Imperiul nippon devenind principalul furnizor de fabricate al Chinei, Indiei, Indochinei și Rusiei, deoarece Europa nu le mai putea exporta. „Japonia ieșea într-o largă măsură beneficiară a unui război care nu a costat-o nici un sacrificiu", observă istoricul Maxime Maurin [10].

La 13 septembrie 1917, cînd printr-un decret regal semnat de Ferdinand la Iași se hotărăște ca Nicolae Xenopol, senator, fost ministru de stat, să fie plenipotențiar al regatului român la Tokio, învestit și cu atribuția de a încheia o „înțelegere de amiciție" [11] cu Japonia, se pornea de la o premisă cuprinsă în referatul din 6 august al lui Ion I. C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri, în care se aprecia că „împrejurările actuale necesită strîngerea și mai mult a relațiunilor politice și economice între România și Japonia".

[9] Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, vol. 7, Paris, 1965, p. 51.
[10] Maxime Mourin, *Histoire des grandes puissances*, Paris, 1958, p. 577.
[11] Arhiva M.A.E., dos. 77/1917x1.

Într-adevăr, la sfîrșitul verii anului 1917 erau întrunite suficiente condiții care să justifice inițiativa diplomatică a guvernului român. Conflagrația mondială modificase sensibil dimensiunile relațiilor internaționale ale fiecărei țări, și îndeosebi ale statelor participante la coaliția Antantei, în sensul extinderii lor apreciabile dincolo de spațiul tradițional-istoric în cadrul căruia se exercitau. Este simptomatic că momentul adoptării hotăririi privind înființarea unei legații românești la Tokio coincidea cu acela al marilor bătălii de la Mărășești, Mărăști și Oituz, unde, datorită eroismului popular, a fost oprită ofensiva trupelor puterilor centrale înspre ceea ce mai rămăsese din România ; dramaticul efort de supraviețuire românească, care poartă numele celor trei localități moldovenești, era urmărit cu admirație de ofițerii nipponi atașați pe lîngă statul-major român și relatat pe larg în presa japoneză. Japonia făcea parte dintre cele cinci mari puteri ale Antantei, calitate care-i conferea, în perspectiva unei conferințe de pace, un rol important și pe care guvernul român trebuia să-l aibă în considerație. Totodată nu se putea ignora, dată fiind situația excepțional de grea a României, semiizolată de aliații ei, posibilitatea ce se întrevedea ca o parte din furniturile militare și civile strict necesare să-i fie livrate de nipponi prin calea ferată transsiberiană. În acest scop pornește din Iași, într-o îndelungată călătorie spre Tokio, o delegație parlamentară română formată din deputații L. R. Opreanu și A. Maxim, doi ingineri și un interpret, care, după ce au străbătut Rusia și China, sosesc în metropola nipponă la 9 august 1917 [12]. Evenimentul este viu comentat de ziarul „The Japan Times" și se dau amănunte asupra scopului pentru care venise delegația română : „să cumpere medicamente și aparate medicale pentru Crucea Roșie a României, precum și haine pentru soldați și civili". Delegația parlamentară va sta în Japonia aproximativ două săptămîni ; în interviurile acordate presei nipponе, deputatul Opreanu va evoca spiritul de abnegație al soldatului român și va încerca să trezească interesul cercurilor de afaceri japoneze pentru dezvoltarea relațiilor comerciale cu România.

Oficializarea relațiilor diplomatice româno-nippone a permis ca volumul și varietatea contactelor dintre cele două state

[12] Vezi Liviu Petrina, *Nicolae Xenopol — întîiul ministru al României în Japonia*, în „Tribuna" din 16 ianuarie 1969, p. 6.

să devină cu timpul mai reprezentative. Sosirea lui Xenopol în capitala nipponă la 28 octombrie constituie unul dintre elementele acestei evoluții pozitive. Împreună cu soția și cu secretarul său, el descinde la hotelul „Imperial". Primul ministru plenipotențiar român în Japonia izbutește doar să prezinte scrisorile de acreditare împăratului Taisho în ziua de 19 noiembrie, să viziteze apoi redacția influentului cotidian „The Japan Times" și să întreprindă primele sondaje pe lîngă Ministerul de Externe japonez în vederea încheierii unui tratat de prietenie cu această mare putere asiatică. La 18 decembrie 1917 el moare în spitalul Sf. Luca, nereușind să-și ducă la capăt misiunea pentru care venise în îndepărtata Japonie. Guvernul nippon va organiza cu această ocazie adevărate funeralii naționale. Succesorul acestuia, Edgar Mavrocordat, fost ministru plenipotențiar la Viena, își face apariția în capitala Japoniei abia după aproape patru ani : el își prezintă scrisorile de acreditare la 24 iunie 1921 [13]. Dar la 1 aprilie 1922, din motive bugetare, I. G. Duca, ministrul afacerilor străine, suprimă Legația de la Tokio alături de alte cinci legații, cu toate că în același an Japonia își înființase prima sa legație în București.

Reînființarea Legației române în Japonia are loc la 1 aprilie 1927, ministru plenipotențiar pe lîngă Curtea imperială din Tokio fiind numit Aurel Ion Vasiliu, director politic în Ministerul Afacerilor Străine ; el prezintă scrisorile de acreditare la 8 noiembrie 1927. Vasiliu va fi urmat la mijlocul anului 1929 de diplomatul G. G. Stoicescu, care va conduce Legația de la Tokio pînă în 1 ianuarie 1936 ca însărcinat cu afaceri, iar apoi timp de doi ani ca ministru plenipotențiar și trimis extraordinar.

O anumită discontinuitate în activitatea misiunii diplomatice românești de la Tokio, îndeosebi în deceniul al treilea, nu era în concordanță cu realitatea relațiilor multiple dintre România și Japonia. Conferința de pace de la Paris a servit prilejuri succesive de întrevederi între Makino, șeful delegației nippone, și reprezentanții români. Ca răspuns la vizita principelui Carol făcută în 1921 în Japonia, curtea mikadoului se vede îndatorată să trimită în aprilie 1924 într-o misiune specială în România pe alteța imperială Naru Niko Higasi Kuni ; el e primit la Palatul Cotroceni, vizitează Muzeul armatei, Muzeul Antipa și se organizează o paradă militară în

[13] Arhiva M.A.E., dos. 77, mssc. 28.

onoarea sa[14]. În 1930, între 22 și 26 ianuarie, prințul Nobuhito Takamatsu, al doilea frate al mikadoului, în cadrul călătoriei sale de două luni în jurul lumii se oprește patru zile în București, împreună cu o suită impozantă, escală făcută la demersurile întreprinse de Stoicescu.

Rezultatele relațiilor dintre două țări se măsoară pe bună dreptate în numărul și funcționalitatea acordurilor sau tratatelor bilaterale, în instituționalizarea posibilităților de comunicare cu opinia publică din statul unde își desfășoară activitatea o reprezentanță diplomatică. În acest sens se cuvin a fi evocate cel puțin trei evenimente care au ilustrat intensitatea relațiilor româno-nippone. Prin decret regal se înființa cu începere de la 1 mai 1923 un consulat general onorific de categoria a II-a al României, cu reședința la Osaka ; consul general e numit K. Inabata, senator inamovibil, fost președinte al Camerei de comerț din Osaka, mare industriaș, proprietar al uzinelor chimice Inabata & Co. și al casei de export-import cu același nume, personalitate influentă care a întreținut în mediul oamenilor de afaceri un curent de opinie favorabil legăturilor economice româno-nippone. La 26 august 1929 se fondează „Societatea japono-română", cu scopul „de a favoriza dezvoltarea relațiilor amicale între cele două țări". Conducerea societății, alcătuită din 35 de persoane — deputați, senatori, industriași, reprezentanți ai comerțului —, se afla sub președinția contelui N. Ogaswara, secundat de vicepreședinții contele T. Todo și baronul T. Furukawa ; președinția de onoare fusese încredințată baronului H. Mitsui[15]. Începînd din aprilie 1924, revine în actualitate, după o întrerupere de 14 ani, ideea unui tratat comercial româno-nippon ; vor trece însă zece ani pînă cînd, la 12 decembrie 1934, tratatul de comerț, stabilire și navigațiune va fi semnat la București de Savel Rădulescu, subsecretar de stat al Ministerului Afacerilor Străine, și de Eisuke Fujito, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Japoniei în România.

Sinuozitățile negocierilor care au precedat încheierea tratatului comercial româno-nippon se explicau prin faptul că cercurile de afaceri românești își luau, prin intermediul oficialităților, un șir de măsuri de protecție în cazul cînd relațiile economice cu Japonia ar fi devenit obiectul unui acord.

[14] Arhiva M.A.E., vol. 34/4CY 4, fond 71.
[15] Arhiva M.A.E., fond. 71, vol. 12, filele 14 și 15.

În proiectele, contraproiectele și amendamentele aduse fiecăreia dintre variantele tratatului de comerț, stabilire și navigațiune, partea română încerca să realizeze o concordanță a prevederilor tratatului cu legile țării și cu Statutul Dunării și pleda pentru incondiționalitatea clauzei națiunii celei mai favorizate. Pînă la încheierea tratatului, în octombrie 1930 va intra în vigoare aranjamentul comercial româno-nippon : partea japoneză își afirma intenția de a exporta țesături de bumbac, tricotaje, ceai, porțelan și de a importa petrol, lemn, sare, făină de grîu etc.

Întrucît potențialul economic în expansiune al Japoniei putea crea stări de inechitate cu țările inferioare potențialului său economic, partea burgheziei românești care manifesta interes în angajarea de tranzacții cu firmele nippone căuta să obțină un statut de egalitate a intereselor ei cu cel al partenerilor și totodată concurenților din țara Soarelui Răsare.

III

Legația română de la Tokio în cea de-a doua fază a existenței sale, îndeosebi în anii 1927—1936, furniza diplomației Bucureștiului un gen de experiență în domeniul politicii externe dintr-o zonă extrem de nevralgică a lumii interbelice, unde, sub deviza de *pax japonica*, Imperiul nippon tindea să instaleze supremația pe continentul asiatic.

O lectură atentă a rapoartelor lui G. G. Stoicescu ne introduce în peisajul politic frămîntat al societății japoneze, supus ciocnirilor dintre două curente de opinie, simpatiile diplomatului român înclinînd, evident, înspre personalitățile nippone care nu plătiseră tribut fanatismului naționalist, dus pînă la exacerbare. Stoicescu relevă personalitatea baronului Shidehara, ministru de externe nippon. Într-un raport din 3 ianuarie 1930, el atrage atenția guvernului român asupra „naturii împăciuitoare și contrară politicii provocatoare a lui Tanaka", care-l caracterizează pe Shidehara, sprijinitor al Ligii Națiunilor, al pactului Briand-Kellogg și al dezarmării [16]. Shidehara se impusese pe arena diplomatică ca unul dintre protagoniștii proeminenți ai pacifismului deceniului al treilea al secolului nostru, care-i întrunea pe Briand, Stresemann, Herriot, Lloyd George și MacDonald, curent sprijinit totodată

[16] Arhiva M.A.E., fond. 7, vol. I, Japonia, 1928—1937, fila 14.

de Cicerin, conducătorul diplomației sovietice. Șeful legației române revine la 31 ianuarie 1931 într-o amplă informare asupra omului politic nippon, apreciindu-i atitudinea conciliantă față de China, care mergea pînă la a califica ca o „anomalie" faptul că Republica Chineză a rămas singura țară ce nu se bucură de dreptul de jurisdicție completă pe teritoriul ei, interesată de asemenea în menținerea păcii în Extremul Orient. „În ceea ce privește interesele noastre politice cu Japonia — observa Stoicescu — îmi permit a crede că vom putea beneficia de sprijinul ei fie la Geneva, fie la Haga, după cum și dînsa va putea beneficia de concursul nostru la Societatea Națiunilor" [17], emițînd ipoteza, dovedită a fi neîntemeiată ulterior, că Imperiul nippon în anii viitori ar avea tendința să participe tot mai activ la diferitele conferințe internaționale, unde se va afirma în politica externă ca un factor de progres și de pace.

Diplomatul român își susținea raționamentele pe încrederea în stabilitatea guvernului Hamaguchi, lider al partidului Minseito, din care făcea parte Shidehara. Dar în aprilie 1931 cabinetul fusese înlocuit, noua formație guvernamentală devenind un produs al influențelor și combinațiilor lăturalnice. Cu acest prilej, în raportul său de la Tokio, Stoicescu va scrie următoarele : „Baronul Shidehara, căruia i se impută în unele cercuri japoneze de a fi prea suplu și de a face o politică de concesiuni față de China și Rusia, este considerat însă de mulți ca o personalitate din cele mai marcante în politica externă a Japoniei. În chestiunea relațiilor cu Rusia, urmînd curentul cercurilor comerciale și industriale doritoare a favoriza și intensifica exportul, se vede obligat *de louvoyer* și să menajeze interesele economice, atît de numeroase între ambele țări. Cu China, unde aceste interese sînt primordiale (23% din comerțul Japoniei reprezintă afacerile cu China), se găsește forțat să țină seama însă de emanciparea acestui stat" [18]. Cu părăsirea de către Shidehara, partizan al expansiunii „pacifice" (aprecierea îi aparține istoricului Renouvin), a funcției sale, în diplomația nipponă își fac apariția influențele cercurilor militariste și șoviniste, marcate printr-o recrudescență a politicii imperialiste în spațiul asiatic.

[17] Loc. cit., fond. 71, vol. 1, Japonia..., filele 35—37.
[18] Loc. cit., fila 45.

Lui Titulescu, pus în martie 1932 în situația de a defini poziția României în adunarea extraordinară a Societății Națiunilor convocată pentru examinarea conflictului chino-japonez, informațiile căpătate de la Stoicescu asupra noului peisaj diplomatic nippon i-au fost utile. Titulescu, raportînd amintitul conflict la rolul și eficacitatea Societății Națiunilor ca instrument pentru menținerea și întărirea păcii între națiuni și pentru apărarea independenței fiecărui stat, a propus încetarea imediată și definitivă a tuturor ostilităților, încheierea cît mai curînd posibil a unui armistițiu fără condiții politice, aplicarea integrală a obligațiilor prevăzute în articolul 10 din pact (respectarea integrității teritoriale a statelor membre ale Ligii Națiunilor), protejarea bunurilor și a supușilor japonezi, întemeierea viitoarelor negocieri pe respectarea scrupuloasă a tratatelor, necesitatea ca Liga Națiunilor să afirme o doctrină unică față de toți membrii săi oricare ar fi situația lor geografică [19]. Pledînd pentru o doctrină unică a Societății Națiunilor, Titulescu dădea astfel un răspuns tezelor de o largă circulație în rîndurile oficialităților nippone, expuse în dietă și de contele Ushida, în care se susținea că „unele principii din dreptul internațional ar trebui să fie mai puțin rigide în aplicarea lor față de China" și că, „deși este necesar și trebuie să se proclame universalitatea principiului de pace, totuși este nevoie ca în practică acest principiu să fie destul de elastic spre a fi aplicabil și adaptat în cazuri speciale" [20].

Din februarie 1933 semnalele de alertă pornite de la reprezentanța diplomatică română din Tokio devin mai frecvente. Stoicescu, aflat sub influența unui discurs rostit în parlament de Ashida, director al ziarului „Japan Times", deputat și fost mulți ani diplomat, în care arăta că „politica urmată de guvernul Saito lasă străinătatea sub impresia că Japonia e o țară militaristă, în care există două diplomații : aceea a armatei și cealaltă a Ministerului Afacerilor Străine..., că politica exterioară este condusă de fapt de armată", conchide apoi în maniera Cassandrei : „Din informațiile pe care le posed și din cele ce am putut constata eu însumi în urma unor convorbiri pe care le-am avut în cercuri militare, am impresia că șefii

[19] George Macovescu și colectiv, *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, p. 398—403.

[20] Arhiva M.A.E., fond 71, fila 83.

armatei și ministrul de război sînt adesea, sub influența corpului ofițeresc și a cluburilor șoviniste, înflăcărați de curentul naționalist războinic. În ultimele luni s-au organizat societăți patriotice, și acestea, fie pe față... fie în mod ocult, exercită o influență periculoasă, creînd o atmosferă similară acelei care exista în Germania anilor 1913 și 1914, conducînd la catastrofa războiului mondial" [21]. La 1 aprilie 1933 de la Tokio i se raportează lui Titulescu că în Japonia se formează „o stare de spirit care denotă înfăptuirea unei doctrine ce tinde a face din imperiul de Răsărit... metropola asiatică". La 19 ianuarie 1934, inspirat de un articol al amiralului Suetsugu apărut în revista „Gendai", Stoicescu îl pune în gardă pe Titulescu asupra consecințelor propagandei militariste în Japonia. „Tin a atrage atenția asupra unor pasagii din acest articol — scria diplomatul român — unde autorul atribuie țării sale, ca și unii autori germani, o misiune specială — oarecum divină — de a propaga pacea pentru toată omenirea prin forța armelor, aceeași concepție brutală la japonezi, ca și la germani" [22]. Această informare completează de altfel un amplu expozeu trimis tot lui Titulescu, scris de secretarul de legație G. I. Duca, asupra situației politice interne din Japonia, din care spicuim următoarele aprecieri, nu lipsite de interes pentru diplomația românească din acel timp, angajată în neutralizarea consecințelor pentru relațiile internaționale a ascensiunii pericolului fascist în lume: „Paralel cu recrudescența influenței militare — scria Duca — s-a dezvoltat și fascismul japonez, ce nu este de fapt decît un produs al celei dintîi. Aci fascismul este ultrapatriotic, îmbinînd preceptele expansiunii naționaliste cu teoriile unor reforme sociale". Principiile pe care se bazează organizațiile fasciste, remarca diplomatul român, sînt devotamentul absolut față de șeful statului, întoarcerea la tradițiile patriarhale ale vechii Japonii, rolul precumpănitor al armatei, controlul economic exercitat de stat, combaterea internaționalismului pacifist sub orice formă [23].

În anii de după 1933, cînd, sub impulsul hipertrofierii curentelor revizioniste care urmăreau modificarea statu-quo-ului teritorial, a ascensiunii continue a puterilor fasciste și a diferitelor grupări de dreapta și de extrema dreaptă, erau supuse

[21] Loc. cit., Raportul lui Gh. Stoicescu din 10 februarie 1933, fila 98
[22] Loc. cit., fila 149.
[23] Loc. cit., fila 191.

amenințării pacea și securitatea internațională, interesele fundamentale ale națiunilor, drepturile elementare ale omului, diplomația lui Titulescu se conjuga cu eforturile diferiților lideri politici din Franța, Anglia, Cehoslovacia, Iugoslavia și cu acelea ale lui Litvinov întreprinse pe calea întreținerii stabilității ordinii mondiale, a promovării încrederii în valorile etice cultivate de Societatea Națiunilor. La Tokio, diplomații români consemnau nu numai fenomenele de fascizare a vieții politice interne nippone, dar și tendințele de apropiere față de Germania hitleristă. Stoicescu întreținea convorbiri frecvente cu ambasadorul sovietic Iurenev, cu diplomatul Sabarin, director juridic al Comisariatului poporului pentru afacerile externe, care vizita adeseori capitala Imperiului nippon. Într-un raport din 7 noiembrie 1934 adresat lui Titulescu, Stoicescu scrie, de pildă, următoarele: „Sabarin mi-a spus că Moscova este sub impresia că în Germania și Japonia numeroase cercuri doresc o apropiere atît pe teren economic, cît și pe cel politic, că se lucrează în această direcțiune, dar că momentan se pare că nu există nimic concret... La sfîrșitul convorbirii, d-l Sabarin mi-a spus că Litvinof i-a vorbit adesea despre excelența-voastră, a cărei acțiune internațională în favoarea păcii depășește cu mult pe acelea ale celorlalți oameni de stat" [24].

Legația română de la Tokio, atîta timp cît în fruntea diplomației române se afla Nicolae Titulescu și în măsura în care după demiterea sa consecințele politicii sale externe nu puteau fi supuse unor schimbări sensibile imediate, a îndeplinit funcțiunea unui seismograf, plasat într-un stat în care regimul militarist-xenofob se vedea în postura unei „noi lumini..., destinată să purifice Europa, exceptînd Italia și Germania, care sînt regenerate colaborînd cu Japonia" [25].

VALENTIN URUM

[24] Loc. cit., filele 228—229.

[25] Articolul amiralului Hiroharu, apărut în ziarul „Asahi", trimis la 19 ianuarie 1938 de către Stoicescu, Ministerului Afacerilor Străine.

VARȘOVIA

Asupra procesului întemeierii și consolidării statelor feudale românești și-a pus amprenta, pe lîngă alți factori de natură internă și externă, și raportul de forțe dintre puternicele state feudale vecine, regatul Poloniei și al Ungariei. În același timp, prezența turcilor în Europa la mijlocul secolului al XIV-lea și înaintarea lor spre nordul Peninsulei Balcanice au influențat în foarte mare măsură evoluția relațiilor Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei cu statele vecine. O politică externă abilă, desfășurată cu mijloacele specifice epocii, care să permită contracararea tendințelor de cotropire manifestate de unii regi ai Ungariei și ai Poloniei și care să înlesnească rezistența în fața primejdiei otomane, se conturează încă de la început, paralel cu afirmarea statelor feudale românești în contextul politic internațional al vremii.

Astfel, recunoașterea suzeranității regelui polon Vladislav Jagello de către domnul moldovean Petru I în septembrie 1387 era un act care, fără a știrbi neatîrnarea țării, consolida poziția acesteia în relațiile cu Ungaria și crea posibilitatea obținerii ajutorului polon în cazul unei agresiuni turcești [1]. De altfel, dezastrul de la Kossovopolje (1389) și urmările lui a relevat o dată mai mult voievozilor români necesitatea dezvoltării colaborării cu statele vecine. În atare împrejurări, Mircea cel Bătrîn întărește relațiile sale cu Polonia, încheind pe picior de egalitate tratatul de la Lublin în ianuarie 1390 (reînnoit în 1403) [2]. Om politic clarvăzător și bun diplomat, Alexandru cel Bun depune la rîndul său susținute eforturi în direcția îmbunătățirii și dezvoltării relațiilor cu Polonia și, în pofida tentativelor feudalilor poloni și lituanieni de a-l înlătura de la tron, a planurilor de împărțire a Moldovei între Ungaria și Polonia, el reușește să atragă Polonia pe terenul tratativelor. Recunoașterea suzeranității regelui Vladislav Jagello (1402),

[1] N. Iorga, *Polonais et roumains. Relations politiques, économiques et culturales*, București, „Cultura românească", 1921, p. 6—7.

[2] *Istoria medie a României*, partea întîi (sec. al X-lea—sfîrșitul sec. al XVI-lea), București, Editura didactică și pedagogică, 1966, p. 168—170.

ajutorul dat polonezilor în războaiele cu Ordinul cavalerilor teutoni [3], urmat de tratatul de alianță din 1411, atestă cadrul favorabil creat evoluției relațiilor dintre Moldova și Polonia.

În aceeași perioadă de timp, străvechile legături de negoț polono-române, favorizate de cunoscutele drumuri comerciale care legau Marea Baltică de gurile Dunării și de Marea Neagră, ocrotite de „privilegiile" și de înlesnirile acordate de domnii români, au contribuit la înflorirea orașelor și a meșteșugurilor, la dezvoltarea comerțului țărilor române cu centrele din Occident și Orient.

Punînd capăt luptelor acerbe pentru domnie, perpetuate prin amestecul feudalilor poloni, lituanieni și maghiari și amplificate de rivalitățile dintre Ungaria și Polonia, Ștefan cel Mare a obținut relativa normalizare a relațiilor cu Polonia în același cadru al recunoașterii suzeranității regelui polon [4]. Dar aceste relații n-au evoluat spre țelul urmărit de domnul Moldovei : constituirea unei largi coaliții antiotomane. Planurile politice ale regelui Cazimir al IV-lea, vizînd o confederație a tuturor statelor așezate între Marea Baltică și Marea Adriatică, prindeau încetul cu încetul contur, primejduind existența statelor independente, centralizate [5]. Într-un astfel de context, diplomația Moldovei s-a afirmat în direcția dezvoltării relațiilor cu Rusia.

În condițiile accentuării fărîmițării feudale și ale adîncirii rivalităților dintre grupările boierești, feudalii poloni au acționat pe un cîmp tot mai larg în confruntarea pentru obținerea influenței și dominației asupra Moldovei ; este perioada cînd s-au dezvoltat relațiile dintre nobilimea polonă și o seamă de familii boierești din Moldova (Movileștii, Costineștii etc.), care au jucat un rol însemnat în viața politică a țării. Nu e mai puțin adevărat că, pînă la Dimitrie Cantemir, Polonia putea constitui, în contextul raportului de forțe în Europa, un important punct de sprijin al luptei românilor pentru eliberarea de sub jugul turcesc [6].

[3] N. Iorga, op. cit., p. 10.

[4] N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 89 și 173.

[5] Adam Vetulani, *Les grands faits de l'histoire de la Pologne (963—1914)*, în *Pologne. 1919—1939*, vol. I, *Vie politique et sociale*, Neuchâtel—Genève, Editions de la Baconnière, 1946, p. 62—78.

[6] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, București, Editura Academiei, 1958, p. 20.

Decăderea Imperiului otoman, ridicarea Rusiei sub Petru I și a Austriei au modificat coordonatele situației internaționale a țărilor române, influențînd și natura relațiilor lor cu Polonia. Favorizate, pe de o parte, de dezvoltarea activității comerciale și, pe de altă parte, de caracterul raporturilor politice, relațiile pe plan cultural cu Polonia au adus o contribuție importantă în evoluția vieții culturale în țările române, mai ales în Moldova.

Limitate în vremurile mai vechi, de după întemeiere, la legături de un anumit specific cu centrele bisericești catolice din Halici și Siret, relațiile culturale româno-polone s-au intensificat ulterior; puternicele focare de cultură și centre universitare din Lvov și Cracovia au atras numeroși fii de boieri din țările române. Aici s-au format reprezentanți a trei generații de cărturari, ai căror străluciți exponenți au fost Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Costin; epoca de înflorire a istoriografiei moldovene a primit, așadar, o importantă influență apuseană prin filiera polonă.

În ceea ce privește răspîndirea tipăriturilor în țările române și dezvoltarea activității tipografice atît în Țara Românească, cît și în Moldova, tipografiile și meșterii zețari din Polonia au adus un însemnat aport[7].

I

În epoca modernă, idealurile comune ale luptei pentru eliberare națională și socială și pentru constituirea statelor independente și suverane au imprimat un specific aparte relațiilor româno-polone. În timpul revoluției din 1848, oameni cu vederi înaintate — români, poloni, maghiari — au acționat intens pentru unirea forțelor revoluționare într-un singur șuvoi. Nicolae Bălcescu și generalul polonez Bem vedeau posibilă dezvoltarea revoluției maghiare în lupta pentru eliberarea popoarelor din sud-estul Europei, în unirea și colaborarea popoarelor asuprite din Imperiul țarist și din cel habsburgic împotriva despotismului, pentru drepturi și libertăți burghezo-democratice[8]. După înfrîngerea revoluției din 1848,

[7] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea a 2-a, București, 1946, p. 782 și 894—895.

[8] N. Iorga, *Polonais et roumains*, p. 90.

revoluționarii români refugiați la Paris au activat în strînsă legătură cu emigranții polonezi.

Unirea Principatelor Române a avut o influență pozitivă asupra luptei poporului polonez pentru unificarea statală și independență. Un mare număr de patrioți polonezi adăpostiți pe teritoriul român s-au bucurat de sprijin atît din partea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cît și a unor largi cercuri politice și ale opiniei publice. Cuza a întreținut legături cu prințul Adam Czartoryski, conducătorul polonilor în exil, prin mijlocirea doctorului polonez Glück din Cracovia și a doctorului Wojciecki [9]; importante au fost de asemenea și relațiile dintre liberalii radicali români și Partidul democrat polonez. În aceeași perioadă, în vremea tratativelor secrete ce se desfășurau la București cu generalul maghiar Türr în vederea unei eventuale colaborări împotriva Imperiului habsburgic, Cuza a fost gata să acorde cu toată discreția concursul său lui Szoldski pentru a negocia cu revoluționarii maghiari. Dacă în 1863 încercarea colonelului Milkovski și a grupului său de insurgenți de a traversa Moldova pentru a ajunge în Polonia a fost împiedicată de trupele române la Costangalia din rațiuni politice superioare, prizonierii au fost bine tratați și li s-a îngăduit să treacă în Turcia sau în Austria [10].

Mișcarea de eliberare națională a polonezilor și de unificare statală a intrat într-o fază decisivă în anii 1914—1918. Evoluția raportului de forțe dintre marile puteri în timpul primului război mondial, agravarea situației interne — pe plan economic, social, politic — în imperiile austriac și prusac, avîntul revoluționar în Rusia țaristă au favorizat afirmarea puternică a aspirațiilor de libertate și independență națională a milioanelor de polonezi aflați sub opresiunea despotică a acestor imperii; o intensă activitate politică era susținută în toți acești ani în străinătate de un mare număr de polonezi, printre care se aflau personalități politice, savanți, artiști, scriitori și publiciști patrioți. „Comitetul național polon", înființat la Paris în august 1917 sub președinția lui Roman Dmowski, lider al Partidului național-democrat, desfășura pe scară largă o intensă activitate politică și diplomatică în favoarea cauzei polone,

[9] *Ibidem*, p. 93; vezi și Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, Editura științifică, 1966, p. 176—177.

[10] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 51—52 și 176.

urmărind totodată să demonstreze că reconstituirea statului polonez independent se impunea în interesul însuşi al păcii şi securităţii europene [11].

Prăbuşirea Imperiului ţarist şi victoria revoluţiei în Rusia, intrarea Statelor Unite în război, înfrîngerile militare succesive suferite de puterile centrale, intensificarea extraordinară a luptei popoarelor asuprite din Austro-Ungaria şi din Germania pentru emancipare socială şi naţională au impus în centrul activităţii diplomatice şi politice internaţionale imperativul soluţionării problemelor legate de constituirea, reconstituirea sau întregirea statelor naţionale independente în centrul şi sud-estul Europei, dar în acelaşi timp s-au afirmat din partea puterilor învingătoare tendinţe şi încercări de realizare a unei organizări politice europene conforme propriilor lor interese, nesocotindu-se drepturile şi revendicările legitime ale naţionalităţilor oprimate. În această vastă şi complexă acţiune politică şi diplomatică pentru constituirea şi întregirea statelor naţionale independente şi suverane s-au evidenţiat interese şi ţeluri comune, s-au dezvoltat legăturile de cooperare dintre cehi, români, poloni, slovaci şi sîrbi, conturîndu-se coordonatele colaborării de mai tîrziu. „Ne uneşte un scop comun, care este şi scopul real al luptei noastre : dezmembrarea Austro-Ungariei — declara Thomas Masaryk în octombrie 1917. Principiul naţionalităţilor are o validitate pe care şi revoluţia rusă şi aliaţii au recunoscut-o... Principiul naţionalităţilor va trebui să triumfe" [12].

O ripostă hotărîtă proiectelor de organizare postbelică a Europei care nesocoteau însuşi principiul eliberării naţionale şi politice a fost puternica manifestare a solidarităţii naţionalităţilor asuprite din Austro-Ungaria cu prilejul congresului ţinut la Roma în aprilie 1918. Rezoluţia adoptată la acest congres, care reunise reprezentanţi ai cehilor, românilor, polonezilor, sîrbilor, slovacilor, a proclamat hotărîrea tuturor de a continua lupta pînă la obţinerea deplinei independenţe şi a unităţii statale [13].

[11] Roman Dmowski, *Polityka Polska i odbudowa Panstwa*, Varşovia, 1926, p. 196 ; J. Pilsudski, *Pisma zbiorowe*, vol. II, Varşovia, 1934, p. 254.

[12] „Mişcarea", Iaşi, 11 octombrie 1917.

[13] Edouard Beneš, *Souvenirs de guerre et de révolution (1914—1918). La lutte pour l'independance des peuples*, vol. II, Paris, 1929, p. 108 ; Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, p. 36—37.

Acțiunile politice și diplomatice desfășurate în comun sau separat de consiliile naționale în străinătate, indiferent de specificul formulelor susținute și al mijloacelor adoptate, au servit obiectivului major de interes general : constituirea statelor naționale independente, sprijinind totodată, indirect, interesele particulare urmărite de o națiune sau de alta. Așa, de pildă, activitatea „Consiliului național al unității românești" a fost legată nu numai de triumful cauzei drepte a românilor, dar și a celorlalte popoare care nădăjduiau în emanciparea națională și politică, inclusiv a poporului polonez. Pe de altă parte, demersurile diplomatice ale „Comitetului național polon" pe lîngă marile puteri, acțiunile sale politice în susținerea ideii inevitabilității destrămării imperiilor austro-ungar și german și unificării statului polon reflectau în egală măsură și aspirațiile celorlalte naționalități asuprite. În memorandumul intitulat *Problems of Central and Eastern Europe*, alcătuit de Roman Dmowski și remis guvernului britanic, se motiva necesitatea absolută de a se pune capăt dominației habsburgice și prusace asupra națiunilor din Europa centrală ; reconstituirea unei Polonii puternice, crearea statului liber al cehilor și al slovacilor reprezenta, după concepția lui R. Dmowski, obstacolul eficace în fața unei eventuale reafirmări a imperialismului german [14].

Planuri legate de interesele politice, strategice și militare ale puterilor centrale în centrul și răsăritul Europei au dus la proclamarea, prin manifestul din noiembrie 1916 al celor doi împărați, a unui stat polonez independent sub înfățișarea de monarhie constituțională, condus de un consiliu de regență. Subordonat integral Germaniei, acest stat-fantomă nu poseda ca atribute ale „independenței" sale decît un drapel și un imn [15].

Reacția Antantei față de intențiile urmărite de puterile centrale prin crearea statului polonez a fost, pe de o parte, declarația publică a țarului prin care promitea constituirea după război a unui stat polonez autonom în cadrul Imperiului rus, pe de altă parte recunoașterea de către aliați a „Comitetului național polon" de la Paris ca singur reprezentant oficial al

[14] Zygmunt Wierzbowski, *La Pologne recouvre son indépendance (1914—1939)*, în *Pologne, 1919—1939*, p. 108—109.

[15] Ibidem, p. 104.

Poloniei, cu drept de a-şi desemna împuterniciţii pe lîngă diferite guverne. În sfîrşit, la 29 martie 1917, guvernul provizoriu al Rusiei a adresat poporului polonez un manifest prin care-i promitea sprijin pentru constituirea unui stat independent, raliat Rusiei printr-o uniune liberă ; puterile occidentale s-au solidarizat cu poziţia guvernului provizoriu în ceea ce priveşte recunoaşterea independenţei statului polonez. La 29 septembrie 1918, Consiliul Comisarilor Poporului din Rusia Sovietică a dat decretul prin care a declarat nule tratatele cu Austria şi Prusia privind împărţirea Poloniei [16].

II

Creaţii artificiale, formulele adoptate de marile puteri nu corespundeau realităţilor poloneze. Prin lupta maselor populare a luat fiinţă în toamna anului 1918 statul polonez ; la 7 octombrie a fost proclamată independenţa, la 14 noiembrie Josef Pilsudski a preluat întreaga putere civilă şi militară din mîinile Consiliului de regenţă, iar la 22 noiembrie a fost proclamată republica. Acest act a marcat un moment de importanţă covîrşitoare în dezvoltarea Poloniei moderne şi a pus bazele unui nou stat independent în răsăritul Europei. Dar noul stat şi guvernul său nu au fost recunoscute de aliaţi : „Comitetul naţional polon" a continuat să fie considerat drept singurul reprezentant oficial al Poloniei încă o bună bucată de vreme. Din această perioadă datează şi primele încercări în vederea stabilirii relaţiilor diplomatice oficiale între Polonia şi România.

La 12 octombrie 1918, reprezentantul regatului Poloniei la Viena a adresat o scrisoare ministrului de externe român, C. C. Arion, prin care îl recomanda pe dr. Marius de Lindé, delegat pentru România al reprezentanţei regatului Poloniei pentru Balcani, cu sediul la Viena, în calitate de însărcinat cu afaceri al Poloniei în România, solicitînd efectuarea formalităţilor necesare [17]. Guvernul român, socotind situaţia Poloniei ca „nefiind încă bine stabilită din punct de vedere internaţio-

[16] Ibidem, p. 106.

[17] Arhiva M.A.E., Problema 82, Polonia, 1898—1946, Scrisoarea reprezentantului regatului polon pentru Austro-Ungaria, contele Ştefan Przezdzicki, Viena, 12 octombrie 1918, adresată ministrului de externe, C. C. Arion.

nal", a hotărît să nu dea nici un răspuns scrisorii [18]. Conform instrucțiunilor primite de la Viena, Marius de Lindé a continuat să-și desfășoare însă activitatea la București, eliberînd certificate și fișe individuale pentru înmatricularea și recunoașterea cetățenilor austrieci de naționalitate poloneză ca supuși ai noului regat, deși nu avea calitatea de a reprezenta interesele acestora pe lîngă autoritățile române. La începutul lunii noiembrie, o nouă cerere pentru acceptarea lui Marius de Lindé „cel puțin ca agent oficios al Poloniei" a rămas tot fără răspuns [19].

Motivul principal care a determinat guvernul român să amîne stabilirea relațiilor diplomatice cu Polonia a fost nerecunoașterea noului stat și a guvernului de la Varșovia de către marile puteri ; la menținerea în expectativă a părții române a mai contribuit și faptul că în interior situația politică în noul stat era tulbure, iar poziția guvernului neconsolidată. Pe de altă parte, se pare că activitatea lui Marius de Lindé la București era privită cu suspiciune, deoarece acesta reprezentase anterior guvernul austriac la Varșovia și se bucurase de multă încredere din partea Germaniei. De altfel reprezentantul la Iași al „Comitetului național polonez", Emil Rainski a întărit într-o declarație făcută comisarului general al guvernului român pe lîngă comandamentul armatelor aliate de la Dunăre, Corbescu, neîncrederea guvernului român față de Marius de Lindé.

Prin adresa din 18 noiembrie 1918, ministrul de externe al României a răspuns delegatului la București al reprezentantului regatului Poloniei la Viena arătînd că „statul Poloniei nefiind încă recunoscut, guvernul român nu este în măsură de a vă recunoaște în calitate de însărcinat cu afaceri al sus-zisului stat" și a dispus „să vă faciliteze plecarea în cele mai bune condiții posibile, o dată cu a membrilor misiunilor austriacă și ungară" [20]. La 3 decembrie Marius de Lindé se afla încă la București, încercînd să obțină, de data aceasta cu ajutorul

[18] Loc. cit., Adresa nr. 1 794/9/22 noiembrie 1918 a Ministerului Afacerilor Străine către Președinția Consiliului de Miniștri.

[19] Ibidem.

[20] Arhiva M.A.E., Problema 71/1914, Adresa nr. 2 045 din 18/30 noiembrie 1918 a Ministerului de Externe către Marius de Lindé.

„Comitetului național polonez" din Paris, „reglementarea" situației sale „prin intermediul puterilor Antantei" [21].

Acordul intervenit între Varșovia și „Comitetul național polonez" de la Paris la sfîrșitul lunii decembrie 1918 a avut consecințe favorabile asupra relațiilor dintre România și Polonia. După notificarea oficială din 11 decembrie a generalisimului J. Pilsudski adresată României, prin care anunța existența Poloniei „independente, suverane și unificate" și asigura că „noul stat polonez, eliberat definitiv de sub jugul străin, ține să stabilească relații amicale cu România" [22], Ignațiu Paderewski *, devenit președinte al Consiliului de Miniștri și totodată ministru de externe, a trimis un mesaj președintelui Consiliului de Miniștri al României, anunțîndu-i noua sa calitate și exprimînd dorința dezvoltării relațiilor dintre cele două țări [23]. „Românii au văzut cu bucurie Europa restabilind Polonia în drepturile sale și independența sa. O nedreptate evidentă a trecutului este reparată", se sublinia în răspunsul din 4 ianuarie 1919 al guvernului român [24].

Prin decret regal s-a hotărît înființarea, începînd cu ziua de 16 iulie 1919, a unei legații a României la Varșovia și numirea fostului ministru plenipotențiar la Atena, Alexandru Florescu, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar clasa a II-a în Polonia [25].

Relațiile dintre România și Polonia au fost puternic afectate în această etapă de situația internațională a Poloniei și de caracterul poziției cercurilor conducătoare poloneze în ceea ce privește problemele organizării păcii și securității în Europa centrală și sud-estică.

[21] Loc. cit., Adresa nr. 12 din 10 decembrie 1918 a delegatului pentru România a reprezentanței regatului Poloniei la Viena către Ministerul de Externe al României.

[22] Loc. cit., Adresa nr. 13 din 11 decembrie 1918 a reprezentanței pentru România a Republicii Polone către M.A.E.

* Celebrul pianist Ignațiu Paderewski a fost reprezentant al Consiliului național polon pentru Statele Unite și a avut un rol important în realizarea acordului cu Pilsudski. Întors în patrie, el a fost însărcinat cu formarea guvernului.

[23] Arhiva M.A.E., fond. 71/1914, E 2, Polonia, vol. 234, telegrama nr. 364 245, 4/2, din 19 decembrie 1918 către Ion I. C. Brătianu, semnată I. Paderewski.

[24] Loc. cit., Răspunsul din 4 ianuarie 1919 al guvernului român la mesajul lui I. Paderewski.

[25] Loc. cit., Problema 82/Polonia, 1898—1946, decretul regal nr. 3 089 din 18 iulie 1919.

Evenimentele legate de desfășurarea războiului dintre Polonia și Rusia Sovietică au marcat o evidentă diferență de poziție, pe de o parte, a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, pe de altă parte a Poloniei. Este știut că, în pofida presiunilor exercitate de marile puteri și a părerilor exprimate de unii reprezentanți ai cercurilor conducătoare românești, România a refuzat să acorde sprijin Poloniei în acest război [26].

În aceeași perioadă s-au conturat și concepții diferite cu privire la perspectiva organizării păcii în Europa centrală și sud-estică. Dacă România acționa în spiritul vechiului proiect care preconiza o vastă alianță a statelor din centrul și sud-estul Europei pentru consolidarea păcii și securității în această zonă, Polonia se pronunța pentru o altă formulă de alianță în această regiune a Europei.

Interesul deosebit pe care guvernul român îl purta participării Poloniei într-un organism politic antirevizionist regional era legat nemijlocit de pericolul revanșismului și revizionismului, de consecințele contradicțiilor dintre marile puteri asupra țărilor din centrul și sud-estul Europei. Astfel, prin activitatea sa diplomatică, România a insistat în vederea înlăturării tensiunii dintre Polonia și Cehoslovacia pentru antrenarea Poloniei pe făgașul alianței cu celelalte state din Europa centrală și sud-estică. „Apropierea dintre Polonia și Cehoslovacia — considera Take Ionescu, devenit ministru de externe în iunie 1920 — este o necesitate superioară pentru pacea Europei, fiindcă va desăvîrși consolidarea Micii Înțelegeri, care e destinată a juca un rol mare în politica lumii" [27]. Deși însoțită de insistente demersuri ale Franței și Marii Britanii pe lîngă guvernul polonez în favoarea aderării Poloniei la alianța regională ce se pregătea, vizita ministrului de externe român la Varșovia în noiembrie 1920 nu și-a atins scopul [28]. La Varșovia, în cadrul întîlnirilor dintre cele două părți s-au opus două formule diferite privind organizarea alianțelor regionale ; totuși, în cele din urmă a fost acceptată formula tratatului politic bilateral româno-polon. În ceea ce le privea, Cehoslovacia, România și Iugoslavia întrevedeau, o

[26] Vladimir Potiemkine, *Histoire de la diplomatie*, vol. III, Paris, Editions politiques, économiques et sociales, Librairie de Médicis, 1947, p. 98.

[27] „Petit Journal", Paris, 6 octombrie 1921.

[28] Josef Lewandowski, *Polsco Československo a integrace střední Evropy počátkem dvacátych let (Polonia, Cehoslovacia și integrarea Europei centrale la începutul anilor 1920)*, în „Slovansky Prehled" nr. 5/1966, p. 286.

dată cu încheierea tratatului de alianță româno-polon, posibilitatea de realizare treptată pe etape a Micii Înțelegeri în cinci [29].

În prima decadă a lunii decembrie 1920 s-au stabilit cele dintîi contacte între Varșovia și București în vederea pregătirii tratativelor [30]. La începutul lunii ianuarie 1921, generalul Stanislav Haller, însoțit de colonelul Jules Stachiervitch, a sosit la București pentru negocierea tratatului [31]. Discuțiile în jurul stabilirii textului proiectului tratatului de alianță polono-român au fost urmărite cu interes în Franța și Anglia. Călătoria oficială a ministrului de externe polonez, prințul Sapieha, la Londra și la Paris a constituit un bun prilej pentru guvernele occidentale de a pleda în favoarea aderării ulterioare a Poloniei, pe baza tratatului de alianță cu România, la Mica Înțelegere. O susținută campanie de presă a avut ca obiect sublinierea importanței negocierilor de la București din punctul de vedere al consolidării politicii antirevizioniste în Europa centrală și balcanică, al perspectivei favorabile deschise colaborării cu Franța și cu Anglia. „Această alianță nu trebuie să fie considerată incompatibilă cu Mica Înțelegere" [32], preciza ziarul „Le Petit Parisien" în februarie 1921.

La 3 martie 1921, s-a semnat la București textul definitiv al „Convenției de alianță defensivă între Regatul României și Republica Poloniei" [33]; ea a fost ratificată la 25 iulie 1921. Tratatul consemna recunoașterea de către cele două părți contractante a acordurilor încheiate pînă la acea dată de fiecare dintre ele.

Protocolul C, anexă la Convenția de alianță, consemna obiectivul care, în concepția statelor Micii Înțelegeri, a motivat negocierea proiectului tratatului bilateral româno-polon: crearea premiselor aderării Poloniei la pactul Micii Înțelegeri. Guvernul român și guvernul polon se angajau, conform celor stipulate în art. 4 al protocolului C, „să studieze împreună mijloacele prin care vor putea să ajungă la încheierea unei alianțe defensive cu vecinii lor care au semnat împreună cu

[29] Vezi Eliza Campus, *op. cit.*, p. 55—56.

[30] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 52, telegrama nr. 3 087, Varșovia, 12 decembrie 1920, semnată Jakowaki.

[31] Loc. cit., Telegrama nr. 384, Varșovia, 7 ianuarie 1921, semnată Jakowaki.

[32] „Le Petit Parisien" din 17 februarie 1921.

[33] „Monitorul oficial" nr. 89 din 26 iulie 1921.

ele (cu guvernele român și polon. — V. M.) tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon și Neuilly, în scopul de a se garanta reciproc împotriva oricărei agresiuni și de a se ajuta pentru menținerea acestor tratate sau a unora dintre ele" [34].

Convenția militară semnată tot în ziua de 3 martie 1921 de șefii delegațiilor militare specifica ansamblul de măsuri prevăzut pentru situația cînd un *casus foederis* impunea acordarea asistenței armate [35].

Așadar, tratatul încheiat între România și Polonia în martie 1921 era văzut de cercurile conducătoare din România, Cehoslovacia și Iugoslavia ca un prim pas în dezvoltarea relațiilor dintre statele situate în centrul și sud-estul Europei în condițiile în care Polonia nu accepta participarea directă la o alianță regională antirevizionistă, o formulă de tranziție către realizarea unui instrument politic pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial postbelic în Europa centrală și de sud-est.

În urma convenției din 3 martie, care stabilea și bazele unui tratat de comerț, raporturile comerciale dintre România și Polonia au evoluat favorabil în perioada următoare. Regimul națiunii celei mai favorizate acordat reciproc, în favoarea căruia s-au pronunțat cele două părți, stimula atît comerțul româno-polon, cît și tranzitul. În același scop era prevăzută și reglementarea condițiilor de navigație și de transport pe apele navigabile care străbăteau teritoriile României și Poloniei, ca și lărgirea căii ferate în zona de frontieră dintre cele două țări [36]. Comerțul Poloniei cu terțe țări a fost avantajat prin posibilitatea ce i s-a acordat de a folosi portul Brăila ca bază comercială [37]. Acest din urmă aspect ale relațiilor cu România interesa în cel mai înalt grad guvernul polonez din punctul de vedere al accesului la rutele către Orientul Apropiat și Îndepărtat. La rîndul său, România putea beneficia de folosirea portului Gdansk în exportul produselor sale pe calea maritimă nordică. O legătură satisfăcătoare între punctele Gdansk și

[34] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 52, copie de pe protocolul C, anexă la convenția de alianță defensivă cu Polonia din 3 martie 1921.

[35] Vezi D. Tuțu, *Alianțele militare ale României între cele două războaie mondiale* (comunicare, mss).

[36] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 52, copie de pe protocolul C, anexă la convenția de alianță defensivă cu Polonia din 3 martie 1921.

[37] Ibidem.

Galaţi putea contribui, în folosul ambelor ţări, la dezvoltarea schimbului reciproc şi multipartit de mărfuri [38].

La începutul lunii iulie 1921, guvernul polonez a solicitat precizarea condiţiilor pentru folosirea bazei comerciale promise la Brăila [39]. În răspunsul său, guvernul român se angaja „să examineze cu bunăvoinţă în vederea satisfacerii lor orice ofertă care îi va parveni în curs de un an şi jumătate din partea unor societăţi sau bănci poloneze, recomandate de guvernul polon, pentru a obţine utilizarea unui amplasament acostabil în docurile din unul din porturile Brăila sau Galaţi", în funcţie de posibilităţile existente în momentul cererii [40]. Dar, deşi au avut loc unele tratative, nu s-a ajuns la o soluţionare corespunzătoare prevederii înscrise în tratat ; în decembrie 1923 guvernul polonez încerca să actualizeze chestiunea posibilităţii de tranzit prin Brăila sau Galaţi, propunînd o asociere a capitalului român la organizarea amplasamentului portuar de tranzit [41]. În legătură cu perspectiva dezvoltării comerţului cu Orientul Apropiat, a pătrunderii intensive pe piaţa Turciei — acţiune favorizată şi de tratatul de amiciţie polono-turc încheiat în acea perioadă — Polonia a solicitat activizarea traficului polonez de mărfuri pe calea ferată română, autorităţile române de frontieră lăsînd intrarea liberă în ţară a unui număr mai mare de vagoane [42]. Abia la mijlocul lunii martie 1926, o conferinţă polono-română a adus modificări tarifelor pentru transporturile pe C.F.R. şi maritime, îmbunătăţindu-se astfel condiţiile exportului de tranzit polonez prin România către porturile levantine [43].

III

Dezvoltarea relaţiilor comerciale, politice şi culturale româno-polone în perioada următoare a impus rezolvarea cu-

[38] „Deutsche Rundschau" din 3 mai 1923, art. „Polonia şi România" de Nicolae Iorga.

[39] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 52, scrisoarea nr. 396 din 1 iulie 1921 a Ministerului de Externe al Poloniei către Ministerul de Externe al României.

[40] Loc. cit., Copie de pe Nota Ministerului de Externe român nr. 26 275 din 14 iulie 1921 către Ministerul de Externe al Poloniei.

[41] Loc. cit., Raport nr. 5 918, Varşovia, 4 decembrie 1923, personal şi confidenţial pentru ministrul de externe, Duca.

[42] Ibidem.

[43] Loc. cit., Raport nr. 1 534, Varşovia, 14 aprilie 1926, semnat Jakowaki.

rentă a unor multiple și variate probleme de interes comun. Această situație a creat necesitatea înființării unui apreciabil număr de consulate românești în Polonia (de pildă, la Poznań, Zódź, Katowice, Gdansk [44] etc.).

În martie 1922 s-a semnat o nouă convenție militară între Polonia și România, care, păstrînd textul convenției anterioare, a adus unele amendamente în chestiuni de organizare ; s-a prevăzut de asemenea consultarea periodică între statele majore polonez și român asupra problemelor de interes comun. Ulterior, pînă în 1932, au avut loc conferințe anuale ale reprezentanților conducerii statelor-majore ale celor două țări [45].

Este cunoscut că politica franceză urmărea în acest timp consolidarea influenței sale în Europa centrală și sud-estică. Pe această linie se înscriu și acțiunile Franței îndreptate către o apropiere între Polonia și Mica Înțelegere [46]. Această apropiere nu a putut depăși însă anumite limite. Cu toate eforturile depuse, pe de o parte, de diplomația română și, pe de altă parte, de diplomația franceză în vederea găsirii unei soluții de conciliere în diferendul dintre Polonia și Cehoslovacia, vechea tensiune a persistat [47], avînd repercusiuni și asupra securității, păcii și colaborării între țările din centrul Europei. Considerînd că Mica Înțelegere nu oferă o garanție reală și solidă pentru menținerea situației postbelice, cercurile conducătoare

[44] Arhiva M.A.E., Problema 82/Polonia, 1898—1946, copie de pe Jurnalul Consiliului de Miniștri, înregistrat la nr. 35 180 din 13 septembrie 1921 ; Decret regal nr. 525 din 31 ianuarie 1922 ; Decret regal din 3 iunie 1927 ; Decizia din 6 august 1927 a ministrului de externe, Mitilineu ; Raport nr. 2 113, Varșovia, 7 mai 1933, către Ministerul de Externe ; Decret regal nr. 2 009 din 5 iulie 1934.

[45] D. Tuțu, op. cit.

[46] G. Macovescu și colectiv, *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, București, Editura politică, 1967 ; telegrama nr. 3 103, Londra, 29 septembrie 1922, semnată Titulescu, p. 84—85 ; Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 38, telegrama nr. 1 655, Varșovia, 26 aprilie 1922, semnată Florescu.

[47] Loc. cit., vol. 52, Raport nr. 3 097, Varșovia, 17 iulie 1922, semnat Florescu ; raport nr. 5 918, Varșovia, 4 decembrie 1923, confidențial, semnat Florescu ; vezi și art. *Alianța polono-română*, semnat de Nicolae Iorga, în „Rzeczpospolita" din 10 iunie 1923, fond. 71/Polonia, vol. 38, Raport nr. 2 489, Varșovia, 14 mai 1923, semnat Florescu (vizita mareșalului Foch în Polonia).

poloneze au rămas pe aceeași poziție potrivnică aderării Poloniei la pactul Micii Înțelegeri [48].

Spre mijlocul deceniului al treilea, relațiile dintre statele europene au evoluat sub influența crescîndă exercitată de ansamblul evenimentelor legate de pactul de la Locarno. Problema majoră a perioadei postbelice — asigurarea păstrării statu-quo-ului teritorial împotriva revanșismului și revizuirii tratatelor de pace —, a cărei rezolvare Franța și statele din centrul și sud-estul Europei o încercau prin alianțe regionale sau tratate și acorduri bilaterale de asistență, a ajuns după 1921 la masa tratativelor dintre marile puteri în diverse variante ale formulei de „arbitraj, securitate și dezarmare", care tindea spre obținerea garantării statu-quo-ului teritorial pentru marile state, anunțînd și perspectiva revizuirii pe cale „pașnică" a statu-quo-ului teritorial la est de Rin.

Deși între Polonia și Mica Înțelegere continuau să existe elemente de divergență care împiedicau o cooperare în cadrul aceleiași organizații politice regionale, legăturile politice și economice bilaterale dintre statele membre ale organizației amintite și Polonia, determinate de interese și de țeluri comune, s-au manifestat prin poziția adoptată de aceste țări față de pregătirea Locarno-ului. În România, Cehoslovacia și Iugoslavia, ca și în Polonia, cercurile conducătoare erau conștiente de primejdia care rezulta pentru menținerea statu-quo-ului teritorial în Europa de est din concilierea anglo-franco-germană. Securitatea Poloniei și a Cehoslovaciei a devenit o chestiune de interes general, de care depindea intangibilitatea tratatelor de pace. Contactele diplomatice româno-polone, convorbirile și consfătuirile desfășurate la toate nivelele între reprezentanții Poloniei și cei ai țărilor Micii Înțelegeri demonstrau că activitatea diplomatică era dominată de preocuparea apărării integrității teritoriale și independenței naționale.

Baza comună a acțiunilor diplomatice ale României și Poloniei, aceeași ca și a statelor Micii Înțelegeri, împotriva intențiilor marilor puteri de a da mînă liberă Germaniei în

[48] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 52, art. *Prea Mica Înțelegere*, publicat la 29 iulie 1923 în „Rzeczpospolita", ca răspuns la noile încercări ale României de a aplana diferendul polono-cehoslovac, cu prilejul conferinței Micii Înțelegeri din iulie de la Sinaia ; vezi și declarațiile făcute de ministrul Poloniei la București, Wielowiejski, la 4 decembrie 1923 lui Florescu (Raport nr. 5 918, Varșovia, 4 decembrie 1923, semnat Florescu, confidențial pentru ministrul de externe, Duca).

expansiunea sa spre centrul și sud-estul Europei a fost neadmiterea împărțirii statelor europene în două categorii : cele cu granițe garantate și cele cu granițe negarantate [49]. Pledînd în favoarea principiului asigurării securității tuturor statelor, Nicolae Titulescu a susținut în neobosita sa activitate și interesele vitale ale Poloniei [50]. În mai 1925, răspunzînd sugestiei președintelui Republicii Franceze, Doumergue, ca Mica Înțelegere și Polonia să ducă negocieri paralele cu Germania în vederea unor garanții în Orient [51], ministrul de externe al României, Duca, în urma consultării cu aliații săi a exprimat dezacordul unanim al celor patru țări față de orice acțiune care separă în două părți distincte chestiunea garanțiilor statu-quo-ului teritorial al statelor europene. „Am hotărît — arăta el — să urmărim de aproape chestia pactului de garanție și să ne concertăm asupra măsurilor de luat în special spre a evita ca el să se prezinte ca o întocmire menită să împartă Europa în două : în țări cu hotarele garantate și în țări cu hotarele negarantate" [52]. Cu toate acestea, statele membre ale Micii Înțelegeri și Polonia, manifestînd încredere în eficacitatea demersurilor diplomatice ale Franței și în soliditatea alianței sale cu țările din centrul și sud-estul Europei, au acceptat în cele din urmă tratatele de la Locarno.

Curînd însă, caracterul „păcii" locarniene și politica locarniană a marilor puteri, afirmarea tot mai deschisă de către conducătorii republicii de la Weimar a intențiilor de revizuire „pașnică" a statu-quo-ului teritorial în est, ca și stimularea revizionismului horthist, au impus statelor din centrul și din sud-estul Europei dezvoltarea mijloacelor de apărare în comun

[49] Loc. cit., Raport nr. 1 059, Varșovia, 11 martie 1925 ; Raport nr. 1 142, Varșovia, 18 martie 1925, semnat Jakowaki ; Arhiva M.A.E., dos. speciale, vol. 112, telegrama nr. 13 693, București, 11 martie 1925, către Legația României la Paris, semnată Duca.

[50] Arhiva M.A.E., dos. speciale, vol. 112, telegrama nr. 6 513, Paris, 20 martie 1925, semnată Titulescu, despre convorbirea cu Herriot ; loc. cit., fond. 71/Polonia, vol. 41, telegrama nr. 6 514, Paris, 20 martie 1925, semnată Titulescu, despre convorbirea cu ministrul de externe al Poloniei etc. ; vezi și declarațiile făcute de ministrul de externe al Poloniei în Dietă la 24 martie 1925, în loc. cit.

[51] Loc. cit., dos. speciale, vol. 112, telegrama nr. 6 031, Paris, 4 mai 1925, semnată Diamandy, despre audiența la președintele Doumergue.

[52] Loc. cit., telegrama nr. 24 194, București, 13 mai 1925, semnată Duca. Chestiunea de mai sus s-a discutat la Conferința de la București a Micii Înțelegeri din 9—11 mai 1925 (vezi E. Campus, op. cit., p. 71).

a securității și păcii. În acest context, legăturile dintre Polonia și România au consemnat o etapă nouă în dezvoltarea lor o dată cu reînnoirea în martie 1926 a tratatului de alianță din 1921. Negocierea și definitivarea sa au avut loc în condițiile înrăutățirii relațiilor Poloniei cu Germania, a destinderii survenite în raporturile sale cu Uniunea Sovietică, a apropierii de Mica Înțelegere. Considerînd această poziție a Poloniei favorabilă realizării unei mai strînse cooperări pe plan regional pentru contracararea efectelor tratatului de la Locarno, cercurile conducătoare românești au privit cu interes ameliorarea relațiilor polono-sovietice. În declarația făcută unui corespondent al ziarului „Le Mesager Polonais" în octombrie 1925, ministrul de externe român, Duca, sublinia : „Cum scopul și dorința noastră este consolidarea păcii, România nu are nici o obiecție ca raporturile între Rusia și Polonia să ia o întorsătură mai normală și mai amicală decît pînă azi. Noi nu nutrim nici un fel de ostilitate față de Rusia" [53].

O chestiune care a constituit o vreme un punct nevralgic în tratativele româno-polone a fost aceea a întinderii valabilității tratatului. Se știe că în forma sa veche tratatul româno-polon fusese concretizat prin convenția militară, aferentă numai la apărarea hotarelor estice ; în 1926 s-a pus problema unui tratat de garanție general. Din punctul de vedere al cercurilor conducătoare românești, un astfel de specific includea, evident, și clauza asistenței României în ipoteza în care Germania ar ataca Polonia.

La 26 martie 1926, după ce vechiul tratat româno-polon se prelungise cu o lună [54], s-a semnat la București „Tratatul de garanție între Polonia și România", avînd o durată de cinci ani [55]. Prin noul tratat, cele două state se angajau să respecte reciproc și să mențină împotriva oricărei agresiuni externe integritatea lor teritorială și independența politică (art. 1) ; în cazul cînd s-ar fi produs o agresiune neprovocată împotriva unuia dintre cele două state, celălalt se angaja să acorde ime-

[53] Arhiva M.A.E., fond. 71/Polonia, vol. 41.

[54] Printr-un schimb oficial de scrisori între guvernele Poloniei și României și în urma intervențiilor Franței la Varșovia, s-a stabilit prelungirea cu o lună (pînă la 3 aprilie) a tratatului româno-polon, care urma să expire la 3 martie 1926.

[55] Loc. cit., *Traité de Garantie entre la Pologne et la Roumanie, signé à Bucarest le 26 Mars 1926*, semnat de Duca și J. Wielowiejski din partea celor două guverne.

diat ajutor și asistență, aplicînd art. 16 al pactului Societății Națiunilor (art. 2) ; guvernele polon și român se angajau să se consulte pentru a-și coordona acțiunile în chestiunile de interes comun (art. 4).

Așadar, tratatul din 1926, spre deosebire de primul tratat, avea un caracter *erga omnes*. Acest caracter i s-a păstrat și tratatului semnat la 15 ianuarie 1931 la Geneva între Polonia și România [56] ; aranjamente tehnice trebuiau să precizeze modalitățile de aplicare a prevederilor tratatului. Astfel de aranjamente tehnice nu au constituit însă obiectul unor negocieri ulterioare, așa încît valabilitatea *erga omnes* a rămas teoretică.

În a doua jumătate a deceniului al treilea, creșterea necontenită a primejdiei revizuirii tratatelor de pace în Europa, înarmarea Germaniei și eșuarea încercărilor rezolvării chestiunii dezarmării au fost trăsături proprii ale situației internaționale, care și-au pus amprenta și asupra relațiilor româno-polone.

VIORICA MOISUC

[56] Loc. cit., *Traité de garantie entre la Pologne et la Roumanie, fait à Genève le 15 Janvier 1931*, semnat de G. G. Mironescu și August Zaleski.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITARĂ

BUDAPESTA

Relațiile politice româno-maghiare, urmînd cursul sinuos al vicisitudinilor istorice, s-au dezvoltat paralel cu cristalizarea și cu afirmarea politică a statelor din sud-estul Europei. Începînd din secolul al XIV-lea, după ce voievodatele Țara Românească și Moldova, luptînd împotriva tendințelor de suzeranitate ale regilor Ungariei, și-au proclamat neatîrnarea politică, relațiile cu regatul maghiar au fost determinate îndeosebi de pericolul otoman, de invaziile tătarilor și de tendințele de hegemonie ale monarhilor Poloniei.

În momentul în care turcii își fac apariția în Peninsula Balcanică, atacînd Bulgaria și Serbia, necesitatea unei colaborări româno-maghiare se impunea cu acuitate pentru ambele popoare. Ca o ilustrare a acestui fapt, la 7 martie 1395 se semna la Brașov un tratat de alianță între regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, și Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești. Încheiat în condiții de perfectă egalitate, tratatul cuprindea din partea ambilor monarhi prevederi precise de solidaritate și de ajutor politic, militar și economic. Tratatul, care, după opinia lui N. Iorga, pare „dictat de domnul însuși" [1], fusese semnat de Mircea în calitate de domn al Țării Românești, recunoscîndu-i-se și titlurile sale de stăpînire transilvăneană: „duce de Făgăraș și ban de Severin", și de Sigismund, care adăuga titlului de rege al Ungariei și pe acela de rege al Croației, Dalmației și marchiz de Brandenburg [2].

La 28 septembrie 1396, oștile româno-maghiare, întărite și cu puternice detașamente de cavaleri francezi, burgunzi, germani, aveau să dea împotriva turcilor marea bătălie de la Nicopole, care s-a încheiat prin cunoscuta înfrîngere a celor dintîi.

Alianța româno-maghiară va continua însă și în viitor; în 1426 ea este confirmată printr-un nou tratat încheiat de Dan

[1] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 300—301.

[2] Textul tratatului în Pray, *Dissertationes historico-criticae*, vol. VII, p. 144—146; M. Mitilineu, *Tratatele și convențiile României*, București, 1874, p. 8; Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I (în continuare Hurmuzaki, *Documente*).

al II-lea cu regele Sigismund[3], luînd o mare amploare în perioada lui Iancu de Hunedoara, guvernator al Ungariei, care va înmănunchea într-o puternică coaliție antiotomană forțele Ungariei și ale Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei[4].

La 16 februarie 1453 Iancu de Hunedoara încheia un tratat cu Alexandru, voievodul Moldovei[5], iar la 15 noiembrie 1455 un alt tratat cu Vladislav, domnul Țării Românești, prevăzut și cu anumite dispoziții comerciale[6].

Deși tulburate un timp de sprijinul acordat de regii Ungariei unor pretendenți la tronul Țării Românești și al Moldovei, relațiile dintre domnii români și statul vecin, determinate de aceleași considerente, se păstrează și după moartea lui Iancu de Hunedoara. La 6 septembrie 1456 Vlad Țepeș încheie astfel un tratat cu regele Vladislav[7], iar la 12 iulie 1475 Ștefan cel Mare semnează la Iași un tratat cu Matei Corvin, confirmat de acesta la Buda la 15 august[8]. O dată cu amintitul tratat se atribuie lui Ștefan cel Mare cetățile Ciceul și Cetatea de Baltă din Transilvania, împreună cu satele din jurul lor, care aveau să rămînă vreme îndelungată posesiuni ale domnilor Moldovei[9].

După înfrîngerea Ungariei la Mohaci (1526) și după transformarea ei în pașalîc (1540), relațiile voievozilor români se continuă cu împărații habsburgi, care, pentru părțile vestice ungare intrate sub stăpînirea lor, își iau titlul de regi ai Ungariei. Se semnează astfel noi tratate, întărindu-se cele anterioare, cu caracter antiotoman între Radu Paisie și regele Ferdinand I (1536)[10], între Aron-Vodă și Rudolf al II-lea[11], colaborarea luînd un caracter mai dinamic în timpul lui Mihai Viteazul, sub a cărui domnie, prin tratatele încheiate cu Ru-

[3] Vezi F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României (1354—1937)*, vol. I, București, 1938, p. 8.

[4] N. Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Arad, 1926, p. 41.

[5] Textul în Hurmuzaki, *Documente*, vol. II,1, p. 9, și în M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 762.

[6] Textul în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV, p. 41.

[7] Ibidem, vol. XV-1, p. 45.

[8] Ibidem, vol. II-1, p. 8 ; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 330 și 334.

[9] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 179 și 182.

[10] F. C. Nano, op. cit., p. 32 ; textul în Andrei Veress, *Acta et Epistolae relationum Transilvaniae et Hungariae cum Valachia et Moldavia*, p. 257.

[11] Textul în Hurmuzaki, *Documente*, vol. III-1, p. 193.

dolf al II-lea (9 iunie 1598) [12], este reînviată vechea coaliție din epoca lui Iancu de Hunedoara.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, în urma înfrîngerii turcilor de către Habsburgi, atît Ungaria, cît și Transilvania vor cădea sub dominația habsburgică. La 9 mai 1688 delegații principelui Mihail Appafi au fost constrînși de generalul Caraffa să cedeze Transilvania — printr-o declarație semnată la Sibiu — împăratului Leopold I, solicitînd „părinteasca sa protecțiune" [13]. La 13 mai Dieta, întrunită la Făgăraș confirmă sub presiunea forței armate declarația de supunere, iar la 17 iunie a aceluiași an împăratul „binevoia" să ia act de cererea primită [14]. Prin pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699), anexarea Transilvaniei avea să fie recunoscută și de către guvernul otoman, principe al Transilvaniei, ca și rege al întregii Ungarii, urmînd să fie de acum înainte însuși împăratul.

În această nouă fază istorică, relațiile dintre țările române și Ungaria nu se mai efectuează prin Buda, ci exclusiv prin Viena, aici fiind concentrate toate organele centrale ale Imperiului habsburgic.

Un nou capitol în istoria relațiilor româno-maghiare avea să deschidă revoluția de la 1848, prin acțiunile întreprinse de unii exponenți ai revoluționarilor români ca N. Bălcescu și Cezar Bolliac. Urmărind eliberarea ambelor popoare de sub jugul tuturor stăpînitorilor, revoluționarii români au intrat în contact prin Ludovic Kossuth cu guvernul revoluționar maghiar de la Budapesta, care proclamase independența Ungariei, angajînd tratative politice și militare cu el, fără a putea ajunge însă în timp util la înțelegerea dorită [15]. N. Bălcescu poartă astfel de discuții și la Paris cu emigranții maghiari [16].

Discuții asemănătoare cu emigranții maghiari, și îndeosebi cu L. Teleki și cu G. Klapka, s-au inițiat în această perioadă la Paris și de către Ion C. Brătianu și A. C. Golescu, iar la Londra de către Dimitrie Brătianu.

Alte discuții se vor purta în anii 1859 în preajma izbuc-

[12] Ibidem, p. 287 și 289 ; Pray, op. cit., p. 155 ; M. Mitilineu, op. cit., p. 161.

[13] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, I, Sibiu, 1899, p. 71 ; actul la p. 689—691.

[14] Ibidem, p. 691—692.

[15] *Istoria României*, vol. IV, București, Editura Academiei, 1964, p. 164.

[16] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Corespondență*, ediția G. Zane, București, 1964, p. 291 și 574—578.

nirii războiului dintre Piemont, Franța și Austria și apoi în 1863 între emisarii lui Kossuth-Klapka și generalul Türr și între Alexandru Ioan Cuza pentru o acțiune comună împotriva Austriei, dar în același timp și pentru rezolvarea problemei Transilvaniei. Rapiditatea cu care, în urma luptelor de la Magenta și Solferino (4 și 24 iunie 1859), s-a încheiat pacea între cobeligeranți a făcut inoperantă înțelegerea proiectată, iar discuțiile din 1863 au eșuat din cauza noii atitudini a lui Napoleon al IIII-lea față de Austria [17].

În 1866 clasele dominante maghiare au acceptat dualismul propus de Curtea din Viena, contribuind astfel la formarea Austro-Ungariei ; la 8 iunie 1867, împăratul Austriei, după ce în prealabil sancționase încorporarea Transilvaniei la regatul ungar, se încoronează la Buda ca rege al Ungariei [18]. Hotărîrea luată de conducătorii claselor dominante fără consultarea populației române majoritare a rănit adînc sentimentele poporului român și a determinat pe reprezentanții săi ca în congresul politic ținut la Miercurea în 1869 (7—8 martie), o dată cu înființarea Partidului național român, să decidă nerecunoașterea dualismului și să refuze a participa la lucrările parlamentului din Budapesta.

I

Cu toate că prin dualism Ungaria a dobîndit o situație privilegiată în imperiu, din punctul de vedere al relațiilor diplomatice ea avea o situație inferioară Austriei, Ministerul Afacerilor Externe, ca și ministerele de război și finanțe — ministere comune —, continuînd a funcționa la Viena, acolo aflîndu-se ambasadele și legațiile țărilor străine. Centrul vieții diplomatice din Austro-Ungaria se afla deci la Viena, la Buda, în capitala Ungariei, stabilindu-se numai anumite consulate și misiuni comerciale. În acest cadru aveau să se desfășoare și relațiile diplomatice româno-ungare, înființîndu-se mai întîi la Viena, prin transformarea fostei agenții diplomatice române, o legație a României (11 septembrie 1878) [19] și apoi, la 15 de-

[17] Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, Editura științifică, 1966, p. 123—126.

[18] Vezi pentru proclamarea dualismului V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste austro-hongrois de 1867*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1967, nr. 6, p. 907—940.

[19] Vezi *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, *1859—1917*, București, Editura politică, 1967, p. 155—186.

cembrie 1879, un consulat general la Budapesta. Acest consulat avea să funcţioneze necontenit pînă la 14/27 august 1916, dată la care, în urma intrării României în războiul pentru eliberarea Transilvaniei, relaţiile diplomatice dintre statul român şi Imperiul austro-ungar se vor întrerupe pe toată durata războiului.

Misiunea consulatului, care, deşi avea atribuţii proprii, acţiona ca subordonat al Legaţiei de la Viena, era de a îmbunătăţi relaţiile dintre cele două ţări, de a urmări viaţa politică, economică şi culturală din Ungaria şi îndeosebi regimul şi dezvoltarea vieţii românilor din Transilvania, orientarea şi manifestaţiile lor. Concomitent cu problemele de pe teritoriul ungar, consulatul de la Budapesta avea în atribuţiile sale şi urmărirea situaţiei din Bosnia şi Herţegovina, acordate Austro-Ungariei prin Congresul de la Berlin din 1878.

Primul consul român la Budapesta a fost pictorul Eugen Voinescu, numit la 1 ianuarie 1880 [20]. El a sosit la Budapesta la 5 februarie, iar la 8 februarie trimitea Ministerului de Externe raportul de instalare. Peste trei luni, cu ocazia unei vizite făcute la Budapesta de Francisc Iosif I, a fost prezentat împăratului într-o audienţă specială. În raportul adresat ministerului la 29 aprilie/11 mai 1880, el arăta că împăratul i-a vorbit despre dorinţa unor relaţii mai strînse cu România [21]. La 1/13 iulie Voinescu transmitea lui I. Bălăceanu, titularul Legaţiei de la Viena, informaţia că împăratul ordonase să se înfiinţeze pe lîngă cabinetul său un serviciu de traduceri din presa română din Transilvania pentru a putea urmări orientarea românilor [22].

Interesante sînt rapoartele sale din anul următor, după ce reprezentanţii Partidului naţional român, prin Congresul de la Sibiu (11—14 mai 1881), subliniaseră din nou necesitatea continuării luptei pentru obţinerea autonomiei Transilvaniei şi, menţinîndu-şi hotărîrea din 1869, de a nu participa la lucrările parlamentului din Budapesta, au decis să se adreseze printr-un *Memorial* opiniei publice din străinătate ; în el se denunţa politica de deznaţionalizare şi de pauperizare îndreptată împotriva poporului român, cerîndu-se totodată şi adoptarea votului universal. La 2/14 august 1881, Voinescu raporta lui C. A.

[20] Arhiva M.A.E., vol. 180, fila 3.
[21] Loc. cit., fila 10.
[22] Loc. cit., fila 12.

Rosetti, ministrul internelor, care deținea și interimatul Ministerului de Externe, că diferite ziare din Budapesta au făcut loc în coloanele lor unor afirmații în virtutea cărora anumiți emisari români transcarpatini, sprijiniți de C. A. Rosetti, ar fi pătruns în Transilvania pentru a instiga populația românească la răscoală. Învinuirea, după cum rezultă din raport, nu privea numai pe ministrul român, acuzat de a avea legături cu „iredentiștii transilvăneni", ci și guvernul rus, ziarele respective difuzînd zvonul că „România vine cu Rusia" [23]. În urma raportului primit de la Voinescu, C. A. Rosetti a adresat la 13/25 august o lungă notă lui I. Bălăceanu, cerîndu-i să intervină pe lîngă ministrul de externe al Austro-Ungariei pentru a pune capăt acestor zvonuri fanteziste și tendențioase [24].

Chestiuni asemănătoare se află și în rapoartele consulilor care au succedat lui Eugen Voinescu, acesta fiind transferat la sfîrșitul anului 1882 la Legația de la Constantinopol. Succesorii săi pînă la 1916 au fost Alexandru Farra (1882—1887), Alexandru Ghica (1887—1891), N. B. Cantacuzino (1891—1899), Victor Cuciurano (1899—1907), Gheorghe Derussi (1907—1913) și Grigore Bilciurescu (1913—1916).

Tradiția audiențelor particulare la împărat în calitatea sa de rege al Ungariei s-a păstrat și în timpul consulilor succesori ai lui Voinescu. Alexandru Farra, care funcționase pînă atunci la Legația din Constantinopol, în urma intervenției cancelarului Iuliu Andrássy a fost prezentat nu numai lui Francisc Iosif I, ci, ca o atenție specială, și împărătesei Elisabeta, audiența avînd loc la palatul din Buda în ziua de 8 ianuarie 1882 [25]. Dintre rapoartele lui Farra cu privire la problemele politice ale românilor transilvăneni menționăm îndeosebi pe cel de la 9/21 ianuarie 1884 relativ la încercarea mitropolitului Miron Romanul de a constitui un partid național moderat, care, în opoziție cu Partidul național român, să abandoneze din programul său atît revendicarea autonomiei Transilvaniei, cît și preconizarea introducerii votului universal, precum și raportul din 19 iunie/1 iulie 1887 cu privire la rezultatele alegerilor. În primul raport, Farra expunea punctul de vedere al lui Barițiu asupra tendințelor scizioniste și oportuniste ale noului partid, ai cărui inițiatori ținuseră la 14/26 martie o consfătuire la

[23] Arhiva M.A.E., vol. 183, fila 165.
[24] Loc. cit., fila 168.
[25] Arhiva M.A.E., vol. 180, fila 28.

Budapesta, relevînd atitudinea intransigentă a acestuia. Ca documentare anexa ziarul „Observatorul" de la Sibiu în care Bariţiu făcea un drastic rechizitoriu aderenţilor lui Miron Romanul şi îndeosebi lui Ioan cavaler de Puşcariu [26]. Acţiunea moderaţilor, precum se ştie, n-a dobîndit însă asentimentul maselor populare, dornice de luptă şi libertate.

În raportul cu privire la alegerile din 1887, la care au participat românii din Banat,. Crişana şi Maramureş, Farra remarca faptul că, datorită ingerinţelor oficiale, n-au putut pătrunde în Cameră decît 8 deputaţi români, dintre care 6 guvernamentali, 1 moderat (Petre Mihali) şi numai unul cu programul Partidului naţional (Traian Doda). El releva totodată şi impresia defavorabilă guvernului maghiar produsă în opinia publică românească de căderea unor fruntaşi ca Vincenţiu Babeş şi Alexandru Roman, membri ai Academiei Române din Bucureşti ca şi George Bariţiu.

O problemă dificilă, care a format obiectul mai multor rapoarte ale lui Farra, a fost participarea României la expoziţia generală maghiară de la Budapesta din 1885 (1 mai—15 octombrie), în cadrul căreia avea să se organizeze şi o expoziţie internaţională, fiind invitată şi România. Invitaţia fusese adresată guvernului român la 21 februarie 1884 de către reprezentantul Austro-Ungariei la Bucureşti. Din invitaţie rezultă intenţia de a se organiza în cadrul expoziţiei internaţionale un pavilion oriental comun, care să cuprindă produse artistice — în special ceramică, ţesături, construcţii metalice, lucrări în lemn —, precum şi produse industriale şi agricole din România, Bulgaria, Serbia şi Turcia [27]. Prezentarea acestora, după precizările Comisiei de organizare transmise de Farra la 13/25 aprilie 1885, urma să se facă în secţii naţionale distincte, fiecare secţie avînd să fie identificată prin drapelul ţării respective, comisia rezervîndu-şi dreptul de a-şi procura şi selecţiona exponatele [28]. Guvernul român a condiţionat însă participarea României la expoziţie şi prezenţa reprezentantului său la festivităţile inaugurării de organizarea unui pavilion propriu, marcat cu numele, stema şi drapelul ţării. Dorinţa guvernului român nefiind satisfăcută, Farra a primit dispoziţie de a se abţine a participa la inaugurarea expoziţiei prin solicitarea unui concediu. Ple-

[26] Loc. cit., fila 173.
[27] Loc. cit., filele 70—73.
[28] Loc. cit., fila 100.

carea consulului României în preajma deschiderii expoziției a fost înregistrată de unele ziare în mod reprobativ. La 20 aprilie/2 mai, înlocuitorul lui Farra, Ion Porutiu, raporta ministrului că pavilionul oriental a fost construit, dar că drapelul României n-a fost arborat, iar secția română n-a fost organizată [29].

Din rapoartele trimise de Alexandru Ghica, succesorul lui Farra, reținem informațiile transmise la 14/26 noiembrie 1888 cu privire la satisfacția lui Francisc Iosif I, exprimată direct consulului în audiența particulară acordată, de a-l ști din nou pe P. P. Carp ministru de externe al României [30], precum și ostilitatea *(l'hostilité absolue)* manifestată de cancelarul G. L. Kalnoki, raportată la 26 februarie/10 martie 1890, în legătură cu încheierea unei noi convenții comerciale româno—austro-ungare [31]. Convenția avea să se încheie totuși la 9/21 decembrie 1893 [32].

O bună parte a rapoartelor din anii 1892—1895 ale lui N. B. Cantacuzino, următorul consul general la Budapesta, sînt consacrate mișcării memorandiste, relevînd agitația produsă de refuzul împăratului de a primi *Memorandumul* protestatar redactat de comitetul Partidului Național Român, și apoi pregătirea și desfășurarea marelui proces de la Cluj din 7/28 mai 1894 în care au fost condamnați toți conducătorii partidului, în frunte cu bătrînul președinte Ioan Rațiu [33].

Rapoartele consulilor V. Cuciurano, Gh. Derussi și Gr. Bilciurescu, succesorii lui N. B. Cantacuzino, completează informațiile cu privire la relațiile româno-maghiare și la viața românilor din Transilvania pînă la intrarea României în primul război mondial. (Decretarea activității Partidului Național Român în 1905, problemele ridicate de deputații români în Parlamentul din Budapesta, tratativele de împăcare inițiate de contele Tisza în anii 1910—1913.). Rapoartele din anii

[29] Loc. cit., fila 196.

[30] P. P. Carp funcționase între 1871 și 1873 ca agent la Viena, iar în 1882 ca ministru plenipotențiar, avusese o largă contribuție la rezolvarea problemei navigației pe Dunăre și a aderării României la Tripla Alianță. La 23 martie 1888 el fusese numit ministru de externe în cabinetul Teodor Rosetti.

[31] Arhiva M.A.E., vol. 180, fila 312, și vol. 181, fila 7.

[32] F. C. aNno, op. cit., p. 102.

[33] Pentru mișcarea memorandistă și procesul de la Cluj, vezi Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947.

1913—1914 ale lui Gr. Bilciurescu consemnează și eforturile diplomației austro-ungare dintre 1914 și 1916 de a obține cooperarea militară a României.

În urma declarației de război a României, prezentată Ministerului de Externe din Viena la 14/27 august 1916, interesele statului român și ale supușilor săi din Ungaria au fost încredințate consulului general al Elveției, care le va gira pînă la semnarea tratatului de pace.

II

Una dintre principalele consecințe ale primului război mondial a fost dezagregarea Imperiului austro-ungar, toate popoarele împilate pînă atunci proclamîndu-și independența națională. La 28 octombrie 1918 se pun bazele republicii cehoslovace, la 29 octombrie se proclama la Zagreb independența și uniunea slavilor din sud, la 7 noiembrie se constituia statul polonez, iar la 1 decembrie 1918, prin marea adunare de la Alba-Iulia, Transilvania, liberă de orice presiune, se unește cu România. Austria și Ungaria, în urma detronării împăratului rege Carol I, denunță dualismul încheiat la 1867 și se proclamă republici separate și independente (1 și 12 noiembrie 1918). Atît Austria, cît și Ungaria semnează separat armistițiul cu puterile Antantei și în același fel se vor prezenta și la Conferința de pace de la Versailles, care, prin tratatele de la Saint-Germain (10 septembrie 1919) și Trianon (4 iunie 1920), consacrînd voința popoarelor eliberate, avea să stabilească noile frontiere ale Austriei și Ungariei cu vecinii lor.

O dată cu semnarea trătatului de la Trianon începe o nouă fază în istoria relațiilor româno-maghiare, care, pe plan diplomatic, se va concretiza prin înființarea în locul vechiului consulat a unei legații a României la Budapesta și a unei legații proprii a Ungariei la București.

Guvernul maghiar a făcut tatonări directe în vederea reluării relațiilor cu România încă înainte de adunarea de la Alba-Iulia, trimițînd la București pe maiorul Alexandru Kontz. La 8 noiembrie, maiorul înainta un memoriu generalului Coandă, șeful guvernului, cerîndu-i ca pînă la restabilirea relațiilor normale să fie considerat ca reprezentant oficial al guvernului din Budapesta[34]. Cum operațiile militare la acea

[34] Arhiva M.A.E., vol. 16, adresa Ministerului de Război nr. 1 875 din 8 noiembrie 1918.

dată se aflau încă în plină desfășurare, misiunea încredințată lui Kontz n-a putut fi acceptată. După adunarea de la Alba-Iulia instituindu-se la Sibiu Consiliul dirigent, însărcinat cu conducerea provizorie a administrației Transilvaniei, acesta a propus guvernului maghiar să admită funcționarea la Budapesta a unui reprezentant al său, care, cu titlul de ministru plenipotențiar pînă la reluarea relațiilor cu guvernul de la București, să asigure legătura dintre cele două cabinete pentru a ușura rezolvarea rapidă a unor probleme juridice și financiare strîns legate de interesele populației românești și ungurești din Transilvania. Propunerea sa fiind acceptată, la 7 decembrie 1918 Consiliul dirigent a numit ca ministru plenipotențiar al său pe avocatul dr. Ion Erdély, fostul președinte al Consiliului național român din Budapesta[35]. Împreună cu Erdély au fost numiți și Iuliu Mezei în calitate de consilier de legație și Moise Baltă ca atașat de presă.

La stăruința misiunii diplomatice a Consiliului dirigent au fost eliberați în cursul lunii decembrie toți deținuții politici români aflați în penitenciarele din Ungaria și s-au achitat o parte din soldele gărzilor naționale și a salariilor funcționarilor din teritoriile administrate de acesta, separarea financiară a Transilvaniei de Ungaria nefiind încă efectuată[36].

Întîmpinînd dificultăți în realizarea obiectivelor ei, misiunea diplomatică a fost desființată însă la 2 martie 1919, iar personalul ei rechemat la Sibiu[37].

În vara anului 1919, relațiile româno-maghiare au cunoscut o nouă agravare. La 21 martie s-a constituit guvernul muncitoresc și a fost proclamată Republica Sovietică Ungară. După Rusia Sovietică, statul proletar ungar a constituit un nou exemplu înrîuritor pentru muncitorii din alte țări. Din acest motiv, marile puteri imperialiste au organizat, la apelul forțelor reacționare din Ungaria, intervenția militară împotriva Republicii Sovietice Ungare. La această acțiune a participat și guvernul român, care a contribuit cu trupele sale la înăbușirea revoluției și a tinerei Republici Sovietice Ungare. Această acțiune a fost dezaprobată de mișcarea revoluționară din România. Astfel, instrucțiunile conducerii Parti-

[35] Iuliu I. Mezei-Câmpeanu, *Luptători români ardeleni*, Cluj, 1939, p. 105.
[36] Ibidem, p. 111 și 113.
[37] Ibidem, p. 120—124.

dului Socialist din România recomandau membrilor organizațiilor sale „să se ceară neamestecul armatei în contra socialismului în Ungaria" [38]. De asemenea, în rîndurile armatei roșii maghiare au luptat numeroși români.

Relații diplomatice normale aveau să înceapă numai după retragerea trupelor române și după semnarea tratatului de la Trianon.

Tratatul a fost semnat din partea Ungariei de Gaston de Bénard, ministru al lucrărilor publice, și de A. Drasche Lazàr de Thorda, ministru plenipotențiar, iar din partea României de dr. Ion Cantacuzino și N. Titulescu. Ceremonia semnării tratatului a fost anunțată Ministerului de Externe al României de către Demetru Ghica, ministru plenipotențiar la Paris, prin două lungi rapoarte trimise la 5 și 8 iunie 1920. „Tratatul cu Ungaria — scria Ghica în primul raport — a fost semnat într-un mod solemn în Marele Trianon de la Versailles... Presa franceză de azi dimineață relatează ceremonia, subliniind importanța acestei consacrări a eliberării naționalităților..." [39]. În raportul următor Ghica transmitea numeroase detalii asupra istoricei ședințe, prezidată de Alexandre Millerand, președintele Consiliului de Miniștri al Franței [40].

Tratatul a fost ratificat de corpurile legiuitoare ale României la 17 august (Senatul) și 26 august 1920 (Camera), regele Ferdinand I sancționîndu-l la 30 august [41]. Ratificarea tratatului de către Ungaria s-a produs la 14 noiembrie 1920 [42]. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Paris de guvernul român la 4 septembrie 1920 [43], iar de guvernul ungar la 23 martie 1921 [44]. Tratatul a intrat în vigoare la 26 iulie 1921 [45], după ce în prealabil fusese ratificat și de către celelalte puteri semnatare.

[38] *1919. În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor*, București, Editura politică, 1969, p. 19.
[39] Arhiva M.A.E., 9, Convenții cu Ungaria, 1, nr. 12 490.
[40] Loc. cit., nr. 13 681.
[41] „Monitorul oficial" nr. 136 din 21 septembrie 1920.
[42] Arhiva M.A.E., 9, Convenții cu Ungaria, 1.
[43] „Monitorul oficial" nr. 42 din 27 mai 1921.
[44] Arhiva M.A.E., 9, Convenții cu Ungaria 1, telegrama Legației române de la Paris din 23 martie 1921.
[45] Loc. cit., telegrama Legației de la Paris din 13 august 1921, nr. 2 477.

III

Reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Ungaria prin înființarea legațiilor respective la Budapesta și București a fost precedată de numirea și de trimiterea la Budapesta a unei misiuni române de lichidare, însărcinată cu ocrotirea intereselor statului și a cetățenilor români. Ea a fost instituită în urma unui raport al ministrului de externe, Duiliu Zamfirescu, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, semnat la 20 aprilie 1920.

Comisia de lichidare, care urma să lucreze cu Comisia aliată de control, stabilită la Budapesta, avea caracter mixt civil-militar și era dotată cu „depline puteri"[46]. Președinte al comisiei a fost numit Teodor Mihali, fostul președinte al Clubului parlamentar al naționalităților din Ungaria. La 27 aprilie Mihali depunea jurămîntul în noua lui calitate, urmînd ca în curînd, însoțit de un atașat militar, de un atașat comercial, de un expert financiar și de un delegat al Ministerului de Externe să plece la Budapesta. În atribuțiile comisiei intrau demobilizarea forțelor armate (distrugerea materialului de război), repatrierea prizonierilor, preluarea arhivelor, cercetarea situației domeniilor de stat, a căilor ferate, despăgubirile de război, optările de cetățenie, supravegherea importului, exportului și a tranzitului comercial. Plecarea președintelui comisiei s-a amînat însă pe neașteptate din cauza numirii lui Mihali ca președinte al Comisiei de unificare, în locul său fiind numit financiarul transilvănean Ioan Lapedatu, fostul secretar general al resortului finanțelor din Consiliul dirigent.

Între timp, semnîndu-se tratatul de la Trianon, guvernul român a luat hotărîrea de a înființa la Budapesta o legație, în fruntea acesteia urmînd să fie numit colonelul Traian Stârcea, adjutant regal. La 7 august 1920 Ministerul de Externe informa despre intenția sa Legația Franței de la București, rugînd-o să intre în contact cu guvernul de la Budapesta pentru a obține agrementul numirii lui Traian Stârcea ca ministru plenipotențiar și a lui Ioan Lapedatu ca președinte al Comisiei respective[47]. Răspunsul guvernului maghiar, transmis la 21 august prin aceeași legație, fiind afirmativ[48], guvernul român a luat

[46] Loc. cit., Problema 82, vol. 96, înregistrat la nr. 8 939.
[47] Loc. cit., nr. 18 089 din 7 august 1920.
[48] Loc. cit., nr. 19 825 din 26 august.

măsurile necesare pentru înființarea legației și numirea titularului său. La 20 septembrie 1920, generalul Averescu, președinte al Consiliului de Miniștri și ad-interim la Ministerul de Externe, solicita regelui Ferdinand, „urmînd a se relua relațiile cu Ungaria", numirea lui Traian Stârcea ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar clasa a II-a la Budapesta. La 22 septembrie regele aproba raportul primului ministru [49], iar la 1 octombrie se făcea numirea noului diplomat [50].

Concomitent cu măsurile luate la București pentru înființarea legației române, măsuri similare se luau și la Budapesta pentru înființarea unei legații maghiare în capitala României. La 9 septembrie 1920 comisariatul regal român de la Viena raporta Ministerului de Externe de la București că ministrul plenipotențiar maghiar din fosta capitală a Habsburgilor l-a rugat să intervină pe lîngă guvernul român pentru a accepta numirea la București a consilierului de legație Constantin Masirevich ca „envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire" al Ungariei [51]. Din raportul comisarului rezulta că Masirevich funcționase pînă atunci ca atașat și consilier la legațiile Austro-Ungariei de la Atena, Bruxelles, München, Copenhaga, Londra, Washington și Cairo. La 22 septembrie generalul Averescu înainta raportul cu propuneri de acceptare regelui Ferdinand, la 14 octombrie dîndu-se agrementul necesar [52].

În vederea punerii în aplicare a hotărîrilor luate, guvernul român făcea la 30 noiembrie un nou apel la Legația Franței, cerîndu-i să intervină pe lîngă guvernul maghiar pentru a accepta trimiterea la Budapesta spre a realiza „un prim contact cu autoritățile maghiare" a secretarului de legație, M. Arion, care funcționase pînă în 1917 la Legația de la Petersburg și a consulului general, George Trifu [53]. Răspunsul Legației franceze, comunicînd acceptarea Budapestei, sosea la 18 decembrie, Ministerul de Externe român fiind asigurat că reprezentanții săi vor fi bine primiți. La 28 decembrie cei doi diplomați români plecau spre Budapesta, în gara căreia aveau să fie întîmpinați de consulul Hauer și de viceconsulul Szilas.

[49] Loc. cit., dos. 77/1920, S. 63.

[50] „Monitorul oficial" nr. 148 din 7 octombrie 1920.

[51] Arhiva M.A.E., fond. Ungaria, dosar 28, nr. 22 487 din 21 septembrie 1920.

[52] Loc. cit., nr. 22 487 din 22 septembrie 1920 și nr. 24 754 din 14 octombrie 1920.

[53] Loc. cit., nr. 29 259 din 30 noiembrie.

Dorința de accelerare a reluării relațiilor se constată și din partea guvernului maghiar, la 29 noiembrie 1920 ataşatul militar al României la Viena, lt. comandorul Steriopol, raportînd ministerului că a primit vizita lui Masirevich, care dorea să știe data exactă a plecării lui Stârcea la Budapesta [54]. La 15 decembrie 1920 Masirevich făcea în vederea aceluiași scop o nouă vizită la Legația română din Viena, avînd o conversație mai îndelungată cu însărcinatul cu afaceri, N. B. Cantacuzino, fostul consul al României la Budapesta, oferind astfel acestuia posibilitatea de a schița într-un raport trimis ministerului un portret psihologic al diplomatului maghiar. În încheierea raportului, Cantacuzino preciza totodată că șederea lui Masirevich la București avea să fie de scurtă durată, în locul său urmînd să fie numit contele Deneș Szechenyi, fostul ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la Haga [55].

Sosirea la Budapesta a lui M. Arion și G. Trifu și începerea activității acestora au determinat guvernul maghiar să ceară la rîndul său guvernului român ca, pînă la sosirea la București a titularului legației, să admită prezența unui însărcinat de afaceri, însoțit de o delegație de 8 persoane. Demersul respectiv s-a făcut la 4 ianuarie 1921 printr-o scrisoare adresată de primul ministru al Ungariei, contele Paul Teleki — care avea și calitatea de ministru de externe —, lui Take Ionescu, ministrul de externe al României, prin care se preciza că șeful delegației avea să fie Andrei Horyi, consilier de legație [56]. Răspunsul fiind afirmativ, la 11 ianuarie Arion telegrafia la București că plecarea delegației maghiare a fost stabilită pe data de 15 ianuarie. Delegația urma să fie alcătuită din Andrei Horyi, ca însărcinat cu afaceri, contele Iosef Takács, consilier de legație, Bela de Szentzi, consul general, Iuliu Szillaczi, viceconsul, dr. Martin Bona și Richard Schor, secretari.

La 21 ianuarie, fiind întîmpinată la frontieră de un secretar de legație, delegația maghiară intra pe teritoriul românesc, iar în ziua următoare sosea la București. La 25 ianuarie Horyi s-a prezentat în audiență la Take Ionescu, considerînd astfel reluate relațiile diplomatice dintre România și Ungaria.

În urma sosirii lui Horyi, la 15 februarie a plecat spre Budapesta și Traian Stârcea, urmat la 17 februarie de Ioan

[54] Loc. cit., fond. 51, vol. 45, fila 25.
[55] Loc. cit., Problema 82, vol. 96, nr. 32 182 din 26 decembrie 1920.
[56] Loc. cit., nr. 2 207 din 25 ianuarie.

Lapedatu. La 18 februarie Stârcea telegrafia din capitala Ungariei, raportînd că atît la frontieră, cît şi la sosirea în Budapesta „autorităţile maghiare i-au dat cel mai călduros concurs" [57]. În ziua următoare, ministrul plenipotenţiar român era primit de dr. Gustav Gratz, ministrul de externe al Ungariei, care i-a reînnoit mulţumirile guvernului maghiar pentru cordiala primire făcută la Bucureşti lui Andrei Horyi. În prima întrevedere dintre cei doi diplomaţi s-a discutat şi o delicată chestiune de protocol. Chestiunea menţionată era în legătură cu hotărîrea luată de puterile Antantei ca miniştrii lor plenipotenţiari, la reluarea relaţiilor diplomatice cu fostele state inamice, să nu prezinte şefilor de stat respectivi scrisori de acreditare, ci numai adrese de notificare, care urmau să fie prezentate exclusiv în audienţe particulare. Cea mai mare parte din reprezentanţii statelor învingătoare care reluaseră relaţiile diplomatice cu Ungaria procedaseră în acest mod. Pentru a consolida situaţia diplomatică a noii Ungarii şi totodată pentru a crea relaţiilor româno-maghiare un cadru mai cordial, dr. Gratz l-a rugat pe ministrul României să se abată de la hotărîrea respectivă şi să accepte a fi primit în audienţă oficială de către regentul Horthy pentru a remite acestuia tradiţionala scrisoare de acreditare din partea regelui României [58]. Raportînd la Bucureşti rugămintea ministrului de externe al Ungariei şi stăruind pentru satisfacerea ei, Stârcea a primit autorizaţia de a se prezenta regentului Ungariei în modul dorit de acesta. Audienţa de prezentare, cu remiterea scrisorii de acreditare, a avut loc la 4 martie 1921.

Concomitent cu discuţiile purtate de Stârcea cu ministrul de externe, s-au început şi discuţiile dintre Ioan Lapedatu, preşedintele comisiei de lichidare — aceasta după sosirea sa la Budapesta urmînd a se numi „Misiunea economică şi financiară a României" —, cu Paul Teleki, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu Gustav Gratz, ministrul de externe, şi cu Loránd Hegedüs, ministrul finanţelor, pentru rezolvarea problemelor economice-financiare dintre România şi Ungaria.

Principala preocupare a Legaţiei României la Budapesta în primul an al funcţionării sale a fost fixarea definitivă a frontierei stabilite prin tratatul de la Trianon, după necesităţi eco-

[57] Loc. cit., nr. 5 822 din 1921.
[58] Arhiva M.A.E., vol. 96, nr. 6 633 din 25 februarie.

nomice şi naţionale constatate în raport cu terenul [59]. Lucrările comisiei de delimitare au început la 7 septembrie 1921 şi, după discutarea unor obiecţii ale României, ele s-au încheiat la 28 noiembrie 1921, contestaţiile Ungariei urmînd a fi cercetate ulterior de conferinţa ambasadorilor, care a confirmat punctul de vedere al României.

În acelaşi an s-au semnat numeroase convenţii şi tratate între România, Ungaria şi celelalte ţări succesorale ale Austro-Ungariei, precum şi unele puteri interesate, cu privire la asigurările private (12 iunie 1921) [60], statutul definitiv al Dunării (23 iulie) [61], regimul tranzitoriu de circulaţie a materialului de căi ferate (23 noiembrie) [62], reglementarea traficului feroviar internaţional (23 noiembrie) [63], relaţiile poştale (23 noiembrie) [64], serviciile telegrafice şi telefonice (23 noiembrie) [65], regimul paşapoartelor (23 noiembrie) [66], uşurarea schimburilor (23 noiembrie) [67], normalizarea relaţiilor făcîndu-se într-un ritm din ce în ce mai accentuat. Alte convenţii similare urmau să fie semnate în anii următori.

Misiunea primului ministru plenipotenţiar român la Budapesta avea să dureze pînă la 1 octombrie 1928.

Dr. VASILE NETEA

[59] Arhiva M.A.E., 9, Convenţii 41.
[60] F. C. Nano, op. cit., vol. I, p. 457.
[61] Ibidem, p. 457.
[62] Ibidem, p. 473.
[63] Ibidem, p. 474.
[64] Ibidem, p. 475.
[65] Ibidem.
[66] Ibidem.
[67] Ibidem, p. 486.

VATICAN

Relațiile dintre țările române și Vatican* datează din vremuri îndepărtate, fiind determinate, pe de o parte, de tendința de întindere a catolicismului, iar pe de altă parte de pericolul expansiunii otomane. Ele au prezentat aspecte și trăsături distincte de la o perioadă la alta, în funcție de împrejurările specifice.

Poziția geografică a Moldovei și Țării Românești în vecinătatea Imperiului otoman, rezistența populației acestora contra amenințării turcești au atras atenția Scaunului papal asupra lor. De aceea, încă de la întemeierea primelor formațiuni politice românești se constată legături între conducătorii catolicismului și domnii acestora. Redăm cîteva aspecte din relațiile directe care au existat în decursul veacurilor între țările române și Scaunul papal.

I

În secolul al XIV-lea are loc constituirea statului feudal al Țării Românești sub conducerea lui Basarab I, cînd se extind hotarele țării spre răsărit în condițiile luptei neîntrerupte cu tătarii, care mai stăpîneau în ținuturile răsăritene pînă aproape de Dunăre. Ascensiunea noului stat și politica sa independentă față de țările vecine provoacă interesul papilor, șefii spirituali ai lumii creștine apusene. De aceea, în 1327 papa

* Tradiția spune că, pe locul unde a fost îngropat Sf. Petru, Constantin cel Mare a ridicat în 324 o bazilică măreață în jurul căreia papii și-au fixat reședința, care cu timpul s-a mărit, devenind Cetatea Vaticanului. Acela care s-a îngrijit special ca Vaticanul să fie un fel de cetate bisericească a fost papa Simmachus (498—514). Deoarece antipapa Laurențiu îl izgonește din Lateran, unde locuiau de obicei papii, el se retrage pe Vatican, în apropierea bazilicii lui Constantin cel Mare, unde amenajează și apoi lărgește diferite camere pentru a da adăpost papilor și diferitelor instituții papale.

După părăsirea Avignonului, papii și-au așezat definitiv sediul în Cetatea Vaticanului.

Ioan al XXII-lea trimitea din Avignon o scrisoare lui Basarab I, în care, cerînd ocrotire pentru călugării dominicani spre a propovădui catolicismul în aceste părți, îl lăuda pentru zelul ce a depus în izgonirea păgînilor [1] (a tătarilor). De altfel, dorința de extindere a catolicismului în țările române determină intervenții directe în tot cursul secolului al XIV-lea din partea Scaunului papal pe lîngă domnii români.

Pentru domnitorii români, catolicismul a însemnat o cale diplomatică de strîngere a relațiilor cu Apusul, ca și pentru consolidarea scaunului domnesc. Protejînd propaganda catolică, ei căutau, pe de altă parte, să obțină cu ajutorul papalității bunăvoința marilor state vecine catolice, Polonia și Ungaria.

În Moldova, la două decenii după întemeierea statului, se constată existența unor legături de prietenie între Scaunul papal și conducătorii tînărului stat. În 1370 Latcu intră în relații cu papa Urban al V-lea prin doi emisari minoriți, Nicolae de Mehlsack și Paul de Schwidinitz, cerînd să se stabilească în orașul Siret un episcopat catolic [2]. Nu mult timp după aceea el solicită în această demnitate pe călugărul minorit Andrei de Cracovia [3].

În cadrul acțiunii de propagandă catolică printre români este interesantă intervenția papii Grigore al XI-lea în 1374, prin care invită pe arhiepiscopul Ungariei să le pună episcop pe Antonio de Spoleto, care știa românește [4].

Relațiile au continuat și sub domnii următori, dintre care unii s-au arătat foarte binevoitori față de cultul apusean, cum au fost Petru I și Alexandru cel Bun. Acesta din urmă, după tradiție, a zidit o mare biserică la Baia în stil gotic [5]. Ca rezultat al acestor raporturi este apariția a două episcopate catolice : unul la Siret și altul la Baia.

În acest timp, în prima jumătate a secolului al XV-lea, are loc în Occident marea schismă din sînul bisericii catolice.

[1] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I-1, p. 600, n. 476.

[2] Ibidem, vol. I-2, p. 260, n. 124.

[3] Ibidem, p. 262, n. 125 ; *Istoria României*, vol. II, București, Editura Academiei, 1962, p. 353.

[4] Ibidem, p. 217, n. 165.

[5] *Scurtă istorie a artelor plastice*, București, 1957, p. 70.

Acum, în relațiile țărilor române cu papalitatea se conturează aspecte noi.

Din îndemnul lui Sigismund, împăratul Germaniei și rege al Ungariei, este convocat în 1414 un conciliu în orașul Constanța, care a ținut pînă în 1418, în scopul înăbușirii crizei husite și a unirii bisericii ortodoxe cu cea catolică. La Constanța au luat parte nu numai clerici, ci și numeroși civili, nobili și orășeni. Datorită comunităților catolice care existau în Moldova și Țara Românească și îndemnurilor suveranilor țărilor catolice limitrofe, Polonia și Ungaria, Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun au fost reprezentați la acest sinod prin doi boieri : Thobermur (probabil Dobromir) și Georgius (Gheorghe) de Samusinis [6]. Se poate spune astfel că trimiterea de soli la conciliul de la Constanța din partea domnilor români înseamnă prima participare a românilor la un congres internațional.

Moldova a fost reprezentată și la conciliul de la Ferrara, care s-a deschis în ianuarie 1438, iar apoi s-a mutat la Florența, în scopul de a se face unirea între cele două biserici, prin mitropolitul Damian, protopopul Constantin, vicarul mitropoliei, și boierul Neagoe. În ședința din 30 mai 1439, delegația moldovenească a votat contra formulei unirii și numai în urma insistenței patriarhului ortodox din Constantinopol, în ziua de 3 iunie, a votat pentru ea [7].

Legăturile Transilvaniei cu Scaunul papal sînt mult mai strînse. Pe cînd relațiile Moldovei și Țării Românești cu Vaticanul erau în funcție și de faptul că în aceste țări catolicismul putea fi propagat doar cu consimțămîntul autorității domnești, în Transilvania catolicismul era religia oficială, sprijinită de regii ungari.

În vederea intensificării propagandei catolice în Transilvania, papii au trimis călugări misionari din cele două ordine religioase, dominican și franciscan, care au reorganizat biserica transilvană prin înființarea mai multor convente care au împînzit țara. Legații apostolici, care au fost destul de frecvenți

[6] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 173.

[7] N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 76 ; C. Auner, *Moldova la soborul din Florența*, în „Revista catolică", nr. 2, 1915, p. 280.

în Ungaria în această perioadă, au avut același scop, consolidarea religiei catolice.

Pe lîngă misiunea de a consolida biserica latină în Transilvania, călugării ordinelor religioase și legații apostolici au manifestat un interes deosebit pentru aducerea la catolicism a celei mai numeroase populații a țării, populația băștinașă a românilor, care însă s-a arătat refractară încercărilor de convertire.

II

Căderea Constantinopolului în 1453 a produs o mare consternare în lumea creștină, fără a provoca însă o reacție de amploare împotriva turcilor.

În fața primejdiei tot mai evidente, statele feudale hotărau la îndemnul papii, din cînd în cînd, cîte o cruciadă, ca apoi să revină la propriile planuri de cucerire. Chiar noul rege al Ungariei, Matei Corvin, care era direct amenințat, își va îndrepta cu precădere atenția spre chestiunile din Boemia.

De la jumătatea secolului al XV-lea începe o nouă etapă în relațiile papilor cu domnii țărilor române. Noul domn al Moldovei, Ștefan cel Mare, care luase frînele domniei în 1457, își dădea seama de situația politică din această parte a Europei. Așteptîndu-se la un atac din partea turcilor, el face o intensă pregătire diplomatică în vederea susținerii luptei împotriva atacului sultanului. Deschizînd un nou front de luptă împotriva forțelor otomane, Ștefan se punea implicit în slujba unei cauze general-europene. În acest scop el își caută aliați în Europa. Încrederea în Scaunul papal și în puterea lui de a acționa pe lîngă marii feudali europeni îl determină să trimită în 1474 o scrisoare papii Sixt al IV-lea prin solul venețian Paolo Ugniben, care se întorcea de la Uzum Hassan [8]. În scrisoare el cerea ca papa, împreună cu ceilalți suverani, să se unească și să-l ajute ca împreună să poată duce războiul pînă la capăt.

Ecourile marii biruințe de la Vaslui din ianuarie 1475, repurtată de oastea lui Ștefan cel Mare asupra turcilor, au străbătut repede în toată lumea, constituind cea mai însemnată

[8] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II-2, p. 224, n. 202. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, București, 1937, p. 176.

victorie din istoria medievală a Moldovei. Papa Sixt al IV-lea a apreciat această victorie și el nu făcea decît să consemneze răsunetul pe care-l provocase în lumea apuseană atunci cînd îi scria domnului Moldovei la 20 martie 1476 : „Faptele tale au făcut atît de vestit numele tău, că el se află pe buzele tuturor" [9].

Ștefan, care își dădea seama că după înfrîngerea oastei otomane, sultanul va veni împotriva lui, la două săptămîni după lupta de la Vaslui trimite o scrisoare principalilor conducători de state din Europa, în care, arătînd că Moldova este o poartă a creștinătății, cere în numele unității europene de luptă împotriva turcilor să i se trimită ajutoare „pînă mai este vreme" [10].

Printre personalitățile de seamă cărora le adresează această scrisoare era și papa, căruia îi trimite în plus cîteva steaguri și un mic număr de prizonieri. La cererea de ajutor bănesc a domnului, Sixt al IV-lea îi răspunse în martie 1475 prin fraze frumos stilizate, în care îl încurajează să lupte pînă la capăt, deoarece el nu va înceta împreună cu ceilalți suverani să ia măsurile necesare [11].

În anul următor, domnul Moldovei îi trimite doi soli, pe Petru Fenesi, originar din Cristian de lîngă Sibiu, și pe vornicul Cătăneu, cu o dublă misiune. Scopul principal era obținerea de ajutoare bănești în vederea noii campanii antiturcești. În al doilea rînd, cerea numirea lui Petru Fenesi, care era bacalaureat în dreptul canonic și misionar în Moldova, în scaunul episcopal de la Baia. Sixt al IV-lea, la scurt timp, satisfăcu dorința lui Ștefan în ce privește numirea lui Petru, scutindu-l pe noul episcop de taxele pe care era obligat să le plătească o dată cu numirea în funcție, contrar obiceiului curiei papale [12].

Pericolul otoman continuînd să persiste, iar vecinii săi, regii Ungariei și Poloniei, manifestînd o destul de pronunțată indiferență față de situația Moldovei, speranța lui Ștefan rămase la Veneția și la papă. De aceea, în 1478, el a însărcinat pe

[9] Ibidem, vol. II-1, p. 14, n. 16.
[10] I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, București, 1925, p. 95.
[11] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II-1, p. 8, n. 10.
[12] Ibidem, p. 13, n. 16.

ruda sa, Ioan Ţamblac, să meargă în Italia, cu care ocazie papa i-a promis lui Ştefan 10 000 de ducaţi [13].

Tendinţa turcilor de a pătrunde în centrul Europei şi încercările papilor de a organiza cruciade împotriva lor contribui la menţinerea de bune raporturi între Scaunul papal şi domnii ţărilor române şi în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

O dată cu instituirea regimului de vasalitate faţă de turci, activitatea diplomatică a ţărilor române devine din ce în ce mai dependentă de politica şi de interesele Porţii. Cu toate acestea, relaţiile dintre ţările române şi papalitate continuă.

Pe la jumătatea secolului al XVI-lea intervin împrejurări care dau chiar un imbold strîngerii acestor relaţii. Căderea Budei şi instaurarea puterii turceşti în centrul Ungariei a fost elementul care a stimulat un nou elan din partea Scaunului papal în propovăduirea organizării de noi campanii contra otomanilor. Papii trimit soli în special în ţările limitrofe Imperiului turcesc, încurajînd populaţia din aceste părţi de a rezista împotriva presiunii otomane.

Unul dintre aspectele noi ale relaţiilor ţărilor române cu Occidentul este acela al pretendenţilor care căutau sprijin politic pentru ocuparea tronului. Aceştia făceau, bineînţeles, apel şi pe lîngă Scaunul papal.

Uneori sprijinul dat de Scaunul papal, interesat în expansiunea catolicismului, a contribuit la succesul înscăunării unora dintre pretendenţi, cum este cazul lui Petru Cercel, care, după ce ajunge domn în Ţara Românească (1583—1585), are faţă de catolicism o atitudine binevoitoare, bineînţeles din calcule politice. El a căutat să întreţină legături cu Apusul şi să deschidă o cale cît mai largă influenţei occidentale în ţara sa, nefiind străin de planurile de cruciadă pe care le pregătea papa. În 1583 el primeşte o bulă papală în care era felicitat pentru obţinerea tronului [14]. Sivori, trimisul său la papă, avea misiunea să trateze, printre alte însărcinări secrete, şi participarea lui la liga contra turcilor.

Atunci cînd, după plecarea din scaun, Petru Cercel este ţinut la închisoarea din Chioara, el îşi îndreaptă rugăminţile către papa Sixt al V-lea pentru a fi eliberat. Scrisorile sale au fost trimise la Roma prin doi boieri, banul Mihai şi postelnicul

[13] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1874, p. 63—67.

[14] Ştefan Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfîrşitul secolului XVI*, Sibiu, 1944, p. 54.

Radu, fiind însoțiți de Francesco della Plancia. Atît papa, cît și cardinalul Azzolnini, secretarul de stat, susțin pe lîngă regele Poloniei cauza lui Petru Cercel [15]. După ce este transferat la închisoarea din Hust, de unde reușește să scape, se îndreaptă spre Roma, unde este iarăși susținut și i se dau recomandări către senatul Veneției pentru obținerea din nou a tronului [16]. Papii au susținut și pe alți pretendenți la tron, mai puțin norocoși [17].

După ivirea Reformei și statornicirea noii doctrine religioase într-o parte din statele supuse autorității bisericii catolice, o serie de prelați care s-au urcat pe Scaunul papal pentru a compensa pierderile de credincioși suferite în Apus caută să cîștige prozeliți în regiunile ortodoxe din Răsărit [18]. De aceea propaganda catolică în regiunile orientale se intensifică.

Totodată, conflictele militare dintre Austria și Turcia, cu înfățișare de cruciadă, contribuie la întărirea autorității papilor, dar în același timp crește și amestecul acestora în treburile țărilor din Răsărit. Spre sfîrșitul secolului, papii caută să unească în contra sultanului pe regele Poloniei, pe împăratul Austriei, pe principii Transilvaniei și pe domnii din Țara Românească și Moldova. În acest scop sînt trimiși emisari speciali din partea papilor, dintre care unii ajung și în țările române.

În Țara Românească, Mihnea, fiul lui Alexandru, primește cu toate onorurile la dînsul pe trimisul papal, Alessandro Comuleo [19], după cum în Moldova Petru Șchiopul primise pe cunoscutul iezuit Mancinelli [20].

Atenția papilor va fi îndreptată spre țările române și după plecarea din domnie a lui Petru Șchiopul și Mihnea Turcitul. În 1593 Clement al VIII-lea trimite lui Aron-Vodă scrisori de îndemnuri la luptă contra turcilor și acreditează pe lîngă dînsul și pe lîngă domnul Țării Românești pe iezuitul Alessandro

[15] Ibidem, p. 74.

[16] K. Karalewskij, *Relațiunile dintre Domnii români și Sf. Scaun în a doua jumătate a veacului XVI*, în „Revista catolică", III, p. 176—178.

[17] Dintre aceștia menționăm pe fiul lui Iancu Sasul, pe Ștefan, fiul lui Alexandru Potcoavă, pe Ion Iancu, presupusul fiu al lui Alexandru Lăpușneanu.

[18] N. Iorga, *Pretendenți domnești*, p. 200.

[19] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 265.

[20] I. Bărbulescu, *Cercetări istorico-filologice*, p. 81 ; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 115.

Comuleo [21]. În scrisoarea către Aron-Vodă el spune : „Sînteţi urmaşi ai latinilor şi italienilor şi desigur doriţi şi voi gloria strămoşilor voştri" [22]. La rîndul său, domnul Moldovei scrie în două rînduri papii spre a-l încredinţa de bunele sale intenţii faţă de Scaunul papal, cerîndu-i ajutorul în lupta contra turcilor [23].

În ultimă decadă a secolului al XVI-lea, sud-estul Europei este din nou frămîntat de ofensiva turcilor contra Austriei. Papa Clement al VIII-lea se afla în fruntea propagandei pentru alcătuirea unei ligi sfinte a tuturor creştinilor în scopul de a alunga pe păgîni din Europa. Dar, în afară de sforţarea destul de slabă a Austriei, ajutorul dat de celelalte state a fost neînsemnat. Dacă nu ar fi aderat la ligă şi cele trei principate româneşti, Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, e puţin probabil să se fi obţinut vreun succes [24].

În aceste împrejurări, un rol principal l-a jucat Mihai Viteazul. Papa l-a apreciat pe domnul Ţării Româneşti ca pe unul dintre principalii stîlpi care a putut opri atacul năvalnic al lui Sinan-paşa. De aceea i-a trimis îndemnuri la luptă şi a sfătuit pe ceilalţi suverani vecini să-i dea concursul. Un ziar italian din Roma, amintind izbînzile sale asupra turcilor, spunea : „Merită să fie slăvit ca unul din cei mai viteji, puternici, valoroşi şi înţelepţi principi ce trăiesc azi. Putem nădăjdui că va duce la culme gloria sa cu noi lupte împotriva tiraniei turcilor şi că va contribui el cel dintîi la alungarea lor din Europa" [25].

În 1597, Mihai Viteazul, hotărît a duce lupta contra turcilor cu toate şovăielile lui Sigismund Bathory, scrie împăratului şi papii, cerîndu-le ajutor în bani şi oaste. În acest scop el trimite la Roma pe un italian, Ettore Varsio, şi pe un franciscan, Evangelisto Magno. Papa, lăudîndu-l pentru marile lui succese contra otomanilor, îi răspunde că pentru anul 1598 nu-i poate trimite ajutor bănesc, dar îi promite pentru anul următor [26].

[21] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III-1, p. 174, n. 163.

[22] Ibidem, p. 175 ; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 38.

[23] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Bucureşti, ediţia a III-a, vol. V, p. 125.

[24] P. P. Panaitescu, op. cit., p. 37.

[25] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III-2, 532, p. 569.

[26] K. Karalewskij, *Bernardino Quirini, episcop de Argeş*, în „Revista catolică", 1915, nr. 2, p. 20.

Orientarea politică filoturcă a noului voievod al Transilvaniei, Andrei Bathory, nemulțumi cercurile papale. Totuși, Scaunul pontifical căuta să mențină unitatea creștină. Zăbava cuceririi Transilvaniei de către Mihai a fost determinată de rugămințile lui Malaspina, reprezentantul politicii papale de înțelegere între creștini [27].

Dar dacă cu privire la lupta antiotomană relațiile sînt atît de strînse, sub aspectul îndemnurilor papii ca Mihai să treacă la catolicism, legăturile nu sînt tot atît de cordiale. La sfaturile în acest sens ale papii Clement al VIII-lea, Mihai răspunde invitîndu-l a lepăda erorile și a se reîntoarce în sînul adevăratei credințe [28]. Totuși, în general, raporturile diplomatice dintre Scaunul papal și Mihai Viteazul indică în mod vădit un caracter de prietenie.

Ca și unii din predecesorii săi, domnul a căutat să unească acțiunile sale militare cu pricepute acțiuni diplomatice, printre acestea înscriindu-se și legăturile cu papalitatea.

III

După perioada marcată de domnia lui Mihai Viteazul, relații diplomatice mai însemnate cu papalitatea se constată abia pe la mijlocul secolului al XVII-lea. În această vreme se încearcă alcătuirea unei mari ligi contra turcilor la insistența Veneției și sprijinite de papă. La ea trebuia să participe și țările române. Dar deoarece nici una dintre marile puteri nu voia să ia conducerea ligii, ea fu oferită lui Matei Basarab. În acest scop a fost trimis solul papal Parcevici la domnul Țării Românești, care-l primi [29]. Liga însă nu se putu înfiripa din cauza refuzului Germaniei și al Poloniei [30].

Scaunul papal a păstrat relații bune și cu adversarul lui Matei Basarab, cu Vasile Lupu, dar legăturile s-au menținut numai în cadrul intereselor cultului catolic.

Atunci cînd domnii români încercau să întreprindă acțiuni de înțelegere cu puterile creștine apusene contra turcilor, se foloseau de obicei de misionari catolici. Unii dintre aceștia mi-

[27] N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, București, 1935, p. 295.
[28] Szamosközy, în „Monumenta Hungariae historica scriptores", XXVIII, p. 75 ; cf. I. Lupaș, *Studii istorice*, București, 1928, p. 118.
[29] *Istoria Românici*, vol. III, p. 171.
[30] Ibidem.

sionari au jucat și un oarecare rol cultural, cum a fost, de pildă, Vito Piluzio, care, în 1677, tipărește la Roma un catehism în românește [31].

În Transilvania, relațiile cu papalitatea au fost permanente, deși ele au suferit diferite fluctuații, avînd totodată note caracteristice distincte.

În secolul al XVI-lea, răspîndirea curentelor reformatoare (luteranismul, calvinismul, unitarismul) în Transilvania este din ce în ce mai accentuată. Însuși Ioan Zapolya nu se arăta un dușman al acestor curente, ceea ce i-a atras excomunicarea din partea papii Clement al VII-lea. Spre sfîrșitul secolului, catolicismul pierde din ce în ce mai mult teren. Pentru întărirea religiei catolice în Transilvania, principele Ștefan Bathory, care era un susținător al cultului latin, trebui să se sprijine pe noul ordin religios al iezuiților. El ceru ajutorul papii pentru reînființarea episcopiei catolice [32].

Un mare interes pentru Transilvania arată papa Clement al VIII-lea. Acest interes deriva din două împrejurări: expansiunea primejdioasă a Imperiului otoman înspre apus în preajma Transilvaniei și situația grea a cultului catolic, amenințat de biserica reformată.

În vederea reînvierii strălucirii catolicismului, el numi la Alba-Iulia nunții apostolici, putînd raporta direct despre starea religioasă și politică [33]. Interesul luptei împotriva reformei a făcut ca papalitatea să acorde o atenție deosebită și românilor uniți cu biserica catolică, pe care i-a sprijinit prin încurajarea tinerilor români la învățătură în înaltele foruri culturale și prin întreținerea focarelor de cultură latină.

Încheind succinta trecere în revistă a relațiilor mai vechi dintre țările române și papalitate, nu poate fi trecută cu vederea poziția negativă a papalității față de o serie de conflicte sociale din Transilvania, cum au fost răscoalele de la Bobîlna, a lui Gheorghe Doja, a lui Horia, Cloșca și Crișan etc.

În timpurile mai noi pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, relațiile dintre Vatican și țările române au fost de mai mică importanță. Decăderea politică din ce în ce mai accentuată a țărilor române prin intensificarea dominației otomane nu permitea menținerea unor relații cu conducătorii altor state sau

[31] I. Bianu, *Columna lui Traian*, 1883, p. 142.

[32] Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p. 117.

[33] A. Veress, *Nunții apostolici în Ardeal*, în „Mem. secț. istorice", seria III, tom. VIII, 1927—1928, p. 308.

inițierea de acțiuni antiotomane din partea domnilor. Aceste legături se reduceau de multe ori la intervenții din partea acestora la Roma pentru numirea ca vicar apostolic a vreunui protejat de-al lor.

În cursul secolului al XIX-lea, biserica catolică din țară a căutat să se pună sub protecția consulului francez, ceea ce a provocat cîteva neînțelegeri între aceasta și guvern. De aceea spre mijlocul secolului se inițiază o încercare de a se încheia un concordat cu Vaticanul.

Unirea țărilor române în 1859 și lupta lui Alexandru Ioan Cuza pentru recunoașterea dublei sale alegeri au dus la o lărgire și la o puternică dezvoltare a activității diplomatice românești în străinătate. Una dintre manifestările cele mai caracteristice ale Principatelor Unite și ale diplomației lor în direcția dobîndirii independenței depline a statului român a reprezentat-o, în perioada organizării acestuia, încheierea de convenții directe cu statele străine fără intermediul Porții otomane.

Se inițiază astfel, alături de alte acțiuni, încheierea unei convenții cu Vaticanul. În legătură cu aceasta, la 15 iunie 1860 se trimite o notă din partea președintelui guvernului din Moldova către Costache Negri la Constantinopol, în care, arătîndu-se dificultățile ivite pentru tratarea cu Vaticanul a diferitelor chestiuni, prin punerea bisericii catolice sub protecția consulatului francez, se propunea de a se ajunge la o înțelegere cu șeful suprem al bisericii catolice [34].

Negri este însărcinat să ducă negocieri cu ambasadorul francez la Poartă, care se găsea în cei mai buni termeni cu Scaunul papal, în vederea studierii posibilității încheierii unui concordat între Principatele Unite și Vatican în genul celui încheiat cu Franța. În caz că tratativele s-ar desfășura favorabil, guvernul se arăta gata să trimită la Roma un delegat însărcinat să negocieze concordatul. Astfel printre primele manifestări de deplină autonomie pe cale diplomatică ale tînărului stat român se înscrie și această acțiune în legătură cu Vaticanul.

După domnia lui Alexandru Ioan Cuza, relațiile dintre România și papalitate au fost bune. Papa Leon al XIII-lea a satisfăcut dorința guvernului român, desființînd protectoratul Austriei asupra bisericilor de rit latin din România. Papa Pius al X-lea și-a arătat și el simpatia față de români, asociindu-se la comemorarea lui Ștefan cel Mare.

[34] Arhiva M.A.E., 1860, pach. 193, doc. 12, filele 1—4.

IV

Stabilirea de relații diplomatice directe între România și Vatican prin instituirea unei legații române la Roma și a unei nunțiaturi apostolice la București a avut loc abia în 1920. Tendința în acest sens s-a manifestat mai ales în timpul Conferinței de la Paris sub forma propunerii de a se duce tratative în vederea încheierii unui concordat [35].

Dar această chestiune a preocupat pe oamenii politici români mai de mult. Încă din vara anului 1915, Take Ionescu ceruse primului ministru de atunci, I. I. C. Brătianu, ca înainte de a intra în război să încheie un concordat cu Vaticanul. În 1918, la Iași, I. G. Duca se gîndise la redactarea unui proiect în acest sens [36]. În timpul Conferinței de la Paris, chestiunea s-a pus într-un mod mai hotărît, fără a se ajunge însă la un rezultat pozitiv. În 1920, pe cînd la cîrma țării se afla guvernul Vaida, preotul dr. V. Lucaciu a fost trimis la Roma pentru a începe tratativele.

Între timp, schimbîndu-se guvernul, generalul Averescu, noul prim-ministru, ca și ministrul de externe, Take Ionescu, erau de părere că România trebuie să întrețină relații oficiale directe cu Vaticanul. De aceea sub această guvernare s-au stabilit legături diplomatice, urmînd ca chestiunea concordatului, care necesita tratative mai îndelungate, să fie rezolvată mai tîrziu. Astfel se înființează la Roma, pe lîngă Vatican, legația română, fiind numit ca ministru plenipotențiar D. C. Pennescu, directorul afacerilor politice și al contenciosului din Ministerul Afacerilor Străine [37]. Numirea a fost făcută pe data de 1 iunie 1920. Cu aceasta începe o nouă fază în istoria relațiilor dintre România și Vatican.

Dorința de a avea relații directe diplomatice se manifesta de ambele părți. După primul război mondial, prestigiul Româ-

[35] Termen prin care se desemnează convenții, acorduri sau tratate prin care Scaunul pontifical își determină raporturile sale cu statele străine. Sînt raporturi internaționale cu privire la chestiuni de cult sau de administrație ecleziastică. Aceste convenții nu se referă la chestiuni de dogmă sau de credință (vezi termenul în *Dictionnaire Diplomatique*, publié sous la direction de M.A.F. Frangoulis, Paris, f.a.)

[36] Marius Theodorian-Carada, *Acțiunea Sfîntului Scaun în România*, București, 1931, p. 6.

[37] Arhiva M.A.E., dos. 77, fila 115.

niei crescuse. Apoi, prin unirea Transilvaniei, populația de confesiune catolică se mărise, ceea ce explică, pe de altă parte, interesul Vaticanului de a avea relații directe cu guvernul român.

Prezentarea scrisorilor de acreditare din partea ministrului plenipotențiar român la papa Benedict al XV-lea s-a făcut cu o deosebită solemnitate în ziua de 2 iulie [38]. În aceeași zi el a fost primit în audiență de către cardinalul Gasparri, secretarul de stat. Cu această ocazie s-a propus ca tratativele pentru concordat să fie reîncepute la sfîrșitul lunii septembrie [39].

La București, ca nunțiu al Vaticanului a fost numit mgr. Marmaggi, după ce s-a obținut agrementul statului român. El fusese pînă atunci mare demnitar în ierarhia bisericii catolice, fiind subsecretar de stat al Congregației afacerilor ecleziastice extraordinare. În discursul pe care l-a ținut cu ocazia remiterii scrisorilor de acreditare în ziua de 22 octombrie 1920, noul nunțiu a subliniat că „desemnarea unui nunțiu apostolic în București marchează o nouă și importantă fază în istoria relațiilor României și a Vaticanului". El și-a terminat alocuțiunea cu fraza că „prezintă urările sale cele mai călduroase pentru prosperitatea și progresul marii și generoasei națiuni române, pe bună dreptate mîndră de originile sale și de cultura sa latină" [40].

Nu mult timp după înființarea legației pe lîngă Vatican au început și tratativele pentru concordat [41]. Ele au fost îndelungi și anevoioase, încheindu-se abia după ratificarea concordatului de către parlamentul român la sfîrșitul lunii mai 1929.

Dr. docent N. CORIVAN

[38] Loc. cit., dos. 51, fila 132.
[39] Ibidem.
[40] Ibidem.
[41] Vasile Goldiș, *Concordatul*, Arad, f. a., p. 2—3.

PRAGA

Cînd, la 15 septembrie 1920, primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Praga, Constantin Hiott, păşea pe pămîntul Cehoslovaciei, cronica diplomatică consemna, de fapt, sfîrşitul unei lungi perioade din istoria celor două popoare prietene.

Legăturile interstatale care se inaugurau la începutul toamnei anului 1920 își aveau geneza într-o tradițională și încercată amiciție, în permanente și vechi interese politice comune, bizuindu-se în același timp pe deosebit de importante concepții juridice de drept internațional. Cele două state apărau noile principii pe care se sprijinea statutul Societății Națiunilor, considerînd ca deosebit de importante ideile potrivit cărora fiecare națiune are dreptul inalienabil de a dispune de propriul său destin și fiecare stat, mare sau mic, are drepturi deopotrivă egale în ceea ce privește suveranitatea, independența și libertatea sa națională. România și Cehoslovacia înțelegeau de aceea să sprijine cu toată căldura Societatea Națiunilor, for care declara că aceste principii trebuie să fie ridicate la rangul de conduită internațională.

I

Drumul parcurs de ambele națiuni, în împrejurări istorice specifice fiecăreia, a avut același fir călăuzitor: activitatea permanentă pentru promovarea celor două înalte principii menționate și lupta tenace, eroică împotriva asupririi exercitate de Imperiul habsburgic. Popoarele ceh și slovac voiau să-și făurească statul lor național, iar poporul român năzuia să-și desăvîrşească unitatea de stat, eliberînd Transilvania.

Puternica, evidenta solidaritate dintre poporul român și popoarele ceh și slovac descinde din vechi tradiții de trainică prietenie și de încredere reciprocă, făurite pas cu pas de-a lungul multor veacuri de lupte și de vicisitudini.

Începute cu aproape un mileniu [1] în urmă, legăturile dintre aceste popoare s-au dezvoltat, extinzîndu-se atît pe plan economic, cît şi pe plan politic, militar şi cultural. Chiar şi o trecere în revistă extrem de sumară a unor acţiuni politice şi militare atestă existenţa de necontestat a unor interese şi ţeluri comune.

Spre sfîrşitul veacului al XIII-lea, de pildă, voievodul Nicolae al Transilvaniei, în conflict cu regele Ştefan al V-lea, îşi caută scăparea la curtea de la Praga [2] a lui Přemysl Otokar al II-lea. Un veac mai tîrziu, la lupta de la Nicopole, cînd Mircea cel Bătrîn făcea eforturi deosebite pentru a opri invazia turcilor, detaşamente cehe au luptat cu eroism, luînd parte din plin, la această crîncenă campanie [3]. De altfel, cînd la 1443 Ioan de Hunedoara îşi pregătea cunoscuta sa expediţie, prezenţa cehilor [4] este din nou semnalată, marcîndu-se şi faptul că întocmirea şi înarmarea taberelor de luptă s-au realizat atunci după modelul taboriţilor lui Žižka [5].

Şi în 1475, cînd sub conducerea lui Ştefan cel Mare se desfăşura strălucita luptă de la Rahova, o cronică veneţiană consemna modesta contribuţie a unor detaşamente cehe la marea bătălie antiotomană [6] din Moldova. Pe firul aceleiaşi idei constatăm că la 2 februarie 1600 Mihai Viteazul se adresa cu încredere stărilor şi ordinelor din Boemia, cerînd ajutoare băneşti în lupta deosebit de grea ce purta de şapte ani cu Imperiul otoman [7].

Exemplele în acest sens s-ar putea multiplica, dar credem că cele amintite oferă elemente caracteristice suficiente pentru a se putea trage concluzia că între cehi şi români existau puternice legături, rezultînd din voinţa ambelor popoare de a-şi apăra patria.

Variată şi bogată în fapte de netăgăduită prietenie este şi istoria legăturilor culturale. Referindu-se la aceste relaţii,

[1] N. Iorga, *Cehi şi români*, în dr. Ioan Urban Jarník, *Relaţiile româno-cehoslovace din trecut şi din viitor*, Bucureşti, Editura ziarului „Neamul românesc", 1919, p. 38.

[2] Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, Tiparul Tipografiei „Progresul", 1944, p. 23.

[3] Ibidem, p. 67.

[4] Ibidem, p. 121.

[5] Ibidem.

[6] Ibidem, p. 179.

[7] Ibidem, p. 305.

Nicolae Iorga afirma că legăturile artistice și literare [8] dintre cehi, slovaci și români au fost cu mult mai puternice decît întîmplătoarele relații dinastice, în mod necesar schimbătoare [9].

O incursiune atît în trecutul mai îndepărtat, cît și în cel mai apropiat vădește în chip neîndoielnic această stare de fapt. Propaganda husită, de pildă, a avut, așa cum se știe, un larg ecou mai ales în Transilvania, contribuind incontestabil la traducerea în limba română a cărților bisericești [10].

În secolul al XVII-lea, un rol de seamă în adîncirea legăturilor dintre intelectualii cehi, slovaci și români l-a avut în Slovacia Universitatea din Trnava. Învățămîntul secundar care a premers înființarea acestei universități datorește dezvoltarea sa marelui umanist Nicolae Olahus, care l-a organizat și i-a dat un regulament de funcționare în preajma anilor 1554—1559. Primele începuturi ale Universității slovace de la Trnava sînt legate, așadar, și de numele românului Olahus, ceea ce merită să fie subliniat în cadrul relațiilor dintre cele trei popoare [11].

Valorile culturale încep însă să circule intens în secolul al XIX-lea. Este perioada cînd marele pictor Nicolae Grigorescu este inițiat în arta picturii de către distinsul portretist ceh Chladek ; este epoca cînd Cihak elaborează un dicționar etimologic român, cînd în activitatea lor o serie de oameni valoroși, ca Palacky, C. Jirecek, Niederle, Jan Neruda, Kollár, Hertvik Jarník ș.a. se preocupă de trecutul istoric al românilor, cînd Boiagi, Hasdeu, Burada, Iorga și alții cercetează literatura și viața popoarelor ceh și slovac [12] ; este epoca cînd Pič studiază legile românești, susținînd continuitatea românilor în Dacia împotriva tezelor lui Roesler ; este epoca cînd Jan Urban Jarník culege tezaurele poeziei populare românești, publicîndu-le împreună cu Andrei Bârseanu [13].

[8] N. Iorga, *Roumains et Tchecoslovaques*, Praga, Orbis, 1924, p. 15. Iorga adaugă la aceste legături și pe cele militare.

[9] Ibidem.

[10] Mihail P. Dan, op. cit., p. 149 ; dr. Ioan Urban Jarník și dr. Hertvik Jarník, *Relațiunile româno-cehoslovace din trecut și din viitor*, p. 28 ; citează opinia lui N. Iorga.

[11] Mihail P. Dan, op. cit., p. 264—268.

[12] Ibidem, p. 1.

[13] N. Iorga, op. cit., p. 28.

Oprimarea exercitată de Imperiul austro-ungar a dus la o strîngere din ce în ce mai mare a legăturilor dintre cele trei popoare. Între 1890 și 1900, s-a produs o reală fraternizare între studenții români, cehi și slovaci care studiau la universitățile de la Viena, Budapesta, Graz și Cluj [14]. În 1894 am plele manifestări care au avut loc în timp ce se desfășura procesul memorandumului, ca și primele linii ale unui program de activitate comun ce s-au schițat cu prilejul Congresului naționalităților, ținut la Budapesta în 1898, au fost dovezi de netăgăduit ale solidarității ce se făurea pas cu pas între cehi, români și slovaci [15].

Incontestabil însă că aceste legături s-au adîncit în mod izbitor în timpul primului război mondial.

În pofida caracterului imperialist al acestui război, națiunile subjugate care voiau să-și făurească statul național sau cele ce luptau pentru a se uni cu patria-mamă și-au intensificat lupta pentru autodeterminare, căci, așa cum a precizat Lenin [16], devenea din ce în ce mai evident, în cadrul acestor frămîntate împrejurări istorice, dreptul de necontestat al națiunilor la autodeterminare. Aceasta cu atît mai mult, cu cît se refuza în mod permanent, așa cum remarcă și Irène Marton într-o lucrare recentă, „să se recunoască natura reală, a bine întemeiatei chestiuni a naționalităților, reducînd-o în mod exclusiv la o chestiune de limbă" [17]. Principiul autodeterminării, așa cum apreciază și nord-americanul Herbert J. Muller, devenise o „puternică realitate a vieții internaționale moderne, fiind o consecință a unui veac de frămîntări" [18].

În 1916 Eduard Beneš scria cunoscuta sa lucrare *Détruisez l'Autriche-Hongrie* [19], apel patetic către puterile Antantei pentru a desființa dubla monarhie, astfel ca Habsburgii să nu

[14] Alexandru Vaida Voievod, în *Edouard Beneš et la Petite Entente, Volum omagial*, Praga, Melamtrich, 1934, p. 151.

[15] M. Mitilineu, *Relațiile României cu statele fostei Mici Înțelegeri*, în Arhiva M.A.E.

[16] Vezi V. I. Lenin. *Opere complete*, vol. 25, București, Editura politică, 1964, p. 285.

[17] Irène Marton, *Les milieux socialistes et progresistes de Hongrie et la question des nationalités*, în „Revue d'Histoire moderne et contemporaine", Paris, tom. XV, Avril-Juin 1968, p. 272.

[18] Herbert J. Muller, *Fredom in the Modern World*, New York, Harper et Row Publishers, 1966, p. 348 și 349.

[19] Edouard Beneš, *Détruisez l'Autriche-Hongrie*, Paris, Delagrave, 1916.

mai aibă posibilitatea de a-şi continua rolul lor nefast [20]. Tot în 1916 Thomas Masaryk a propus un plan, care, incluzînd lichidarea Austro-Ungariei şi formarea statelor naţionale, specifica totodată că numai prin asemenea mijloace Germania, redusă la propriile ei forţe, putea fi împiedicată să-şi îndeplinească ţelurile sale expansioniste [21] atît în centrul, cît şi în sud-estul Europei.

Cînd în seara de 14/27 august 1916 ministrul României la Viena remitea guvernului imperial şi regal declaraţia de război, documentul înfăţişa starea de fapt reală, cauzele care determinaseră intrarea în război a ţării sale. „Toate nedreptăţile ce au suportat fraţii noştri — se sublinia în documentul menţionat — au întreţinut între ţara noastră şi monarhie o stare de continuă animozitate, pe care guvernele regatului nu ajungeau s-o calmeze decît cu preţul unor mari dificultăţi şi multor sacrificii" [22]. În declaraţie se mai scotea în evidenţă şi faptul că războiul a pus în discuţie „cele mai grave probleme privind dezvoltarea naţională, ca şi existenţa însăşi a statelor" [23], şi că, în consecinţă, România, date fiind necesităţile sale cele mai vitale, „se vede forţată de a intra în război" [24] alături de cei ce îi pot asigura realizarea unităţii sale de stat. Numai pentru aceste motive, se conchidea în declaraţia menţionată, România se considera din acest moment în stare de război cu Austro-Ungaria [25].

Poziţia României a găsit cea mai adîncă înţelegere şi simpatie în sînul naţiunilor cehă şi slovacă, care acţionau pe toate planurile pentru ţeluri similare. De altfel, imediat după ce România a intrat în război, Masaryk, Beneš şi Stefánik au telegrafiat la Bucureşti şi au arătat că, luptînd pentru idealurile sale, „România lupta implicit şi pentru eliberarea poporului cehoslovac" [26].

În octombrie 1917, cînd era încă vie amintirea glorioaselor

[20] Ibidem, p. 71.

[21] Eduard Beneš, *Souvenirs de guerre et de révolution, 1914—1918*, vol. I, Paris, Ernest Leroux, 1928, p. 119, 120 ; T. G. Masaryk, *La résurection d'un Etat*, Paris, Plon, 1930, p. 103.

[22] Arh. ist. centr. (în continuare A.I.C.), fond. Casa regală, dos. 1916, Declaraţia de război (documentul a fost publicat).

[23] Ibidem.

[24] Ibidem.

[25] Ibidem.

[26] T. G. Masaryk, *La résurection d'un Etat. Souvenirs et réflexion, 1914—1918*, Paris, Plon, 1930, p. 206.

lupte de la Mărăşeşti şi Mărăşti, Masaryk, care se afla în vizită la Iaşi, remarca plin de respect că aceste victorii „ridicaseră moralul trupelor, întărindu-le curajul şi voinţa de a rezista" [27] în faţa cotropitorilor şi conchidea apoi că vizita sa a avut din punct de vedere politic rezultate bune [28]. Pe plan militar, deşi s-a pus atunci problema colaborării soldaţilor cehoslovaci pe frontul român, ideea nu s-a putut realiza din cauze cu totul obiective ; se putea consemna însă o modestă contribuţie a unor grupe de voluntari cehoslovaci şi români care au luptat împreună într-o divizie sîrbă ce se afla în Dobrogea [29].

În 1918, după ce România a fost obligată de puterile centrale să încheie oneroasa pace de la Bucureşti, oamenii politici români ce se aflau în emigraţie la Paris au strîns şi mai mult legăturile cu gruparea cehoslovacă care se găsea în capitala Franţei.

Bizuindu-se pe lupta în continuă ascendenţă a naţiunilor oprimate din Imperiul habsburgic, diferitele grupări din emigraţie, unele constituite deja în consilii naţionale, au putut duce tratative diplomatice din ce în ce mai rodnice cu puterile aliate şi asociate. În cadrul acestor tratative, Consiliul naţional român, ca şi Consiliul naţional cehoslovac au contribuit atît la eşuarea iniţiativei lui Carol de Habsburg, care urmărea încheierea păcii separate, cît şi la contracararea punctului 10 din cele 14 ale lui Woodrrow Wilson, punct favorabil dublei monarhii.

În atare împrejurări, grupările naţionale din emigraţie au început lucrările preliminare în vederea ţinerii unui congres al naţiunilor subjugate din Austro-Ungaria. Între români şi cehoslovaci au avut loc cu acest prilej dese discuţii şi consultări. Între Titulescu, Take Ionescu şi Beneš, schimbul de opinii era cu mult mai vechi [30], dar acum participau la pregătirea lucrărilor Elena Văcărescu, Octavian Goga, Drăghicescu şi mulţi alţi oameni politici români, cehoslovaci, sîrbi, polonezi şi italieni [31].

[27] Ibidem ; Emil Ludwig, *Convorbiri cu Masaryk*, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1934, p. 156 ; Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, Editura „Naţionala", S. Ciornei, f.a., p. 141, 143 şi 145.

[28] T. G. Masaryk, *La résurextion d'un Etat*, p. 206.

[29] Edouard Beneš, *Souvenirs de guerre et de révolution*, vol. II, p. 102 şi 103.

[30] Ibidem, p. 104.

[31] Ibidem, p. 105.

În primele zile ale lunii aprilie 1918 au început la Roma, în clădirea Capitoliului, lucrările congresului. Delegația română și delegația cehoslovacă au susținut cu tărie rezoluții de mare importanță națională și internațională. „Fiecare popor — se arăta într-o atare rezoluție — proclamă dreptul său de a constitui unitatea de stat națională sau să completeze această unitate pentru a atinge deplina sa independență politică și economică" [32]. Ambele delegații au susținut și au votat de asemenea rezoluția în care se arăta că dubla monarhie este „un instrument de dominare germanică"[33], constituind obstacolul fundamental pentru realizarea acestor aspirații și drepturi.

La congres s-a mai luat o hotărîre care avea să aibă o mare importanță în viitor, și anume să se creeze legături materiale care vor menține unirea și după război și „o vor întări prin acte inspirate de încredere reciprocă". Așadar, încă în aprilie 1918 se schițaseră premisele unor legături de alianță între România și Cehoslovacia. După ce s-a format apoi la Paris Consiliul național român al unității, fiind recunoscut și de unele puteri aliate [34], convorbirile dintre acest consiliu și cel cehoslovac s-au concentrat din ce în ce mai mult asupra organizării Europei centrale, asupra mijloacelor ce urmau să fie utilizate pentru a se crea după război în această regiune o atmosferă de echilibru și de înțelegere.

Pe atunci circulau în unele cercuri politice o serie de idei negative cu privire la soarta Europei centrale, dată fiind dispariția iminentă a Imperiului austro-ungar. Se lansase teoria, atît de puțin întemeiată și de jignitoare, a „balcanizării" acestei importante regiuni europene, care, după autorii teoriei menționate, nu ar fi putut fi bine organizată de statele din viitoarea hartă politică a Europei centrale și de sud-est [35]. Or,

[32] Biblioteca Academiei R.S. România (în continuare B.A.R.), fond. Dr. C. Anghelescu, mapa 21, plic 5. L.e. Congrès des nations de l'Europe Centrale alliés à l'Entente.

[33] Ibidem.

[34] Arhiva M.A.E., fond. 71/1914, vol. 42, radiograma 2983 din 7/20 octombrie 1918 de la Legația din Paris, semnată Cretzeano ; Arh. Bibl. centrale de Stat (în continuare A.B.C.S.) ; B.A.R. secția mssc., fond. Dr. C. Anghelescu, mapa 21, plic 5, adresă din 12 oct. 1918 de la Ministerul Afacerilor Externe al Franței, semnată Stephen Pichon, către Consiliul național român pentru unitate, Paris.

[35] A.B.C.S., fond. Saint-Georges, dos. 497 ; Take Ionescu, *La Petite Entente*, memoriu din 8 oct. 1921, dactilografiat, conținînd 40 p. ; P. G. Masaryk, op. cit., p. 374 ; Edouard Beneš, op. cit., vol. II, p. 102, 103 și 104.

convorbirile ce s-au purtat în toamna anului 1918 între consiliile naționale ale acestor state, și îndeosebi convorbirile dintre Take Ionescu, Masaryk și Beneș, la care au asistat adesea oameni politici iugoslavi, greci și polonezi [36], infirmă de la bun început teza „balcanizării". Așa cum a arătat mai tîrziu și N. Titulescu, Take Ionescu, ca și Masaryk și Beneș, se gîndea încă din 1918 la o organizare temeinică a Europei centrale de după război [37]. Beneș a precizat în memoriile sale că ei schițaseră jaloanele unei politici generale comune [38].

Ceea ce rezultă clar din documente este însă faptul că în toamna anului 1918 atît Consiliul național român al unității cît și Consiliul național cehoslovac ajunseseră la concluzia că trebuie să se prezinte uniți în fața Conferinței de pace. Take Ionescu era de părere că această luare de poziție comună era necesară mai ales față de marile puteri, care trebuiau să-și dea seama astfel de maturitatea noilor state naționale din Europa centrală, state care puteau, printre altele, să-și reglementeze singure și litigiile dintre ele [39].

În octombrie 1918 consiliile naționale ale viitoarelor state succesoare s-au găsit în fața unei noi probleme, deosebit de îngrijorătoare. Pentru a se salva, dubla monarhie propunea federalizarea ca sistem de administrare a imperiului. Atît consiliul cehoslovac, cît și cel român au dus o puternică luptă diplomatică pentru a dezvălui puterilor aliate și asociate adevăratele motive ale acestei acțiuni, care putea reprezenta o punte de salvare pentru anacronicul imperiu în plină prăbușire. „Și de această dată — se arăta într-una din adresele de protest ale consiliilor naționale menționate — guvernul austro-ungar urmează tradiția binecunoscută de a căuta prin formule seducătoare să evite marile adevăruri ale gîndirii politice" [40]. În ideea federalizării, se arăta în continuare în

[36] Ibidem.

[37] Arhiva M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dos. 1, Discursul lui N. Titulescu în fața parlamentului după reorganizarea Micii Înțelegeri la 16 februarie 1933.

[38] Edouard Beneš, op. cit., vol. II, p. 104.

[39] A.B.C.S., fond. Saint-Georges, dos. 497, Memoriul lui Take Ionescu din 8 octombrie 1921 ; XCVIII/6 ; Theodor Emandy, *Mica Înțelegere* (mss.), partea I, „În război", Paris, 1918.

[40] B.A.R., secția mssc., fond. Dr. C. Anghelescu, mapa 21 ,plic 5, adresă din 10 octombrie 1918, Paris, semnată Conseil national pour l'unité des roumaines ; Conseil national Tchécoslovaquie ; Comité polonais ; Comité jougoslave.

acest document, dubla monarhie a găsit „un nou mijloc pentru a continua sistemul său imoral și anacronic de guvernare" [41] Denunțînd guvernelor aliate și opiniei publice mondiale diversiunea lansată de Habsburgi, consiliile naționale român și cehoslovac, ca și celelalte consilii, au respins cu fermitate ideea federalizării, cerînd să se facă dreptate prin crearea de state naționale.

Lupta națiunilor oprimate s-a dezvoltat în această perioadă, ajungînd la apogeu. La 28 octombrie 1918, la Praga, s-a proclamat republica Cehoslovacia, stat național și suveran, iar la 1 decembrie 1918, prin istorica rezoluție a adunării naționale de la Alba-Iulia, poporul a hotărît unirea Transilvaniei cu România.

O nouă etapă începe în istoria celor două națiuni prietene.

II

Imediat după semnarea armistițiilor cu puterile centrale au început lucrările preliminare pentru Conferința de pace.

Pentru România se punea acum chestiunea recunoașterii pe plan internațional a desăvîrșirii unității sale de stat ; pentru Cehoslovacia, recunoașterea noului stat făurit de cele două națiuni constitutive. Ambele state se găseau, așadar, în fața unor probleme diplomatice cu caracter similar. Ele aveau să se izbească încă de la începutul conferinței de mari dificultăți, rezultînd din comportamentul cvasidictatorial al „Consiliului celor patru" [42] (Franța, Anglia, Italia și S.U.A.), organ conducător al Conferinței de pace, care utiliza, în general, metoda de a impune punctul de vedere al marilor puteri față de micile state [43].

În toamna anului 1919 și la începutul anului 1920, situația statelor mici la Conferința de pace a cerut în mod imperios unirea lor pentru a înfrunta de pe o atare poziție pe cei patru

[41] Ibidem.

[42] Paul Montoux, *Les déliberations du Conseil des quatre*, Centre National de la Recherche Scientifique, vol. II, Paris, 1955, p. 313—320 și 368—375.

[43] Remigiusz Bierzanek, *La Pologne dans les conceptions politiques de puissances Occidentales en 1918—1919*, în „Revue d'Histoire moderne et contemporaine", tom. XV, Avril-Juin 1968, Paris, p. 284.

mari [44]. La 5 ianuarie 1920, Eduard Beneš, ministrul de externe al Cehoslovaciei, scria primului ministru al României : „Avem la Paris o sarcină destul de grea pentru a ne putea apăra. Cred că interesele noastre sînt identice din acest punct de vedere și că avem datoria strictă de a ne ajuta reciproc" [45]. În februarie, Cermak, reprezentantul diplomatic cehoslovac la București [46], îl informa pe Beneš că România este, în principiu, de acord pentru o apărare comună [47] la Conferința de pace. În consecință, cele două delegații, împreună cu cea iugoslavă, au prezentat în februarie la Paris un prim document oficial comun, ceea ce în mod incontestabil a impresionat și a grăbit lucrările referitoare la tratatul cu Ungaria.

Tot în această perioadă dificilă, unele cercuri politice și industriale din Marea Britanie și din Franța au propus un plan de confederație danubiană, care amenința de fapt suveranitatea națională a statelor succesoare. România și Cehoslovacia și-au strîns și mai mult legăturile în lupta diplomatică comună ce au purtat pentru a împiedica realizarea acestui plan.

În fond, sub ipostaza unei organizări economice a bazinului danubian se ascundeau măsuri care ar fi putut aduce mari daune morale și materiale ambelor state. Planul a apărut, desigur, ca seducător pentru unele cercuri britanice, deoarece Budapesta oferise capitalului englez atît participarea, cît și controlul industriilor și căilor ferate. Guvernul maghiar cerea, în schimb, ca România, Cehoslovacia și Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor să fie convinse să furnizeze materiile prime necesare industriei ungare, garantîndu-se totodată tarife speciale pe căile de comunicație. Tarifele urmau să fie stabilite de o comisie mixtă cu sediul la Budapesta [48]. Ministrul României la Londra arăta că exista în unele grupări politice engleze tendința de a impune statelor limitrofe cu Ungaria concesii

[44] Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference*, New York, Bookman Associates, Inc., 1962, p. 73.

[45] *Documents diplomatiques. Decembre 1919—Août* 1921, Praga, 1923, p. 15.

[46] Arhiva M.A.E., fond. 71/1914, dos. 42, Memoriu din 8 iulie 1919 privitor la instituirea unei reprezentanțe diplomatice și consulare la Praga. La 3 februarie 1919, Constantin Isopescul-Grecul este numit delegat pe lîngă guvernul cehoslovac.

[47] *Documents diplomatiques*, p. 17.

[48] V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919—martie 1920*, Sibiu, Tipografia poporului, 1925, p. 52 și 53.

economice care, susținea diplomatul român, puteau anula aproape rezultatele păcii de la Saint-Germain [49]. Pe de altă parte, el informa în continuare că, dată fiind această stare de fapt, ministrul Cehoslovaciei la Londra a propus o acțiune comună împotriva acestui primejdios plan [50]. În încheierea raportului său, Boerescu comunica cu satisfacție că prieteni fideli ca Seton — Waston sau Henry Wickham Steed, directorul ziarului Times, promiseseră să sprijine și ei demersurile în vederea înlăturării planului de confederație danubiană.

În aceeași vreme în care la Londra se purtau atare negocieri, și la Paris se discuta cu asiduitate despre confederația danubiană. Un însemnat grup de industriași francezi, în frunte cu societatea „Creusot", căpătase de la Budapesta promisiunea că va primi spre exploatare rețeaua căilor ferate, ca și reglementarea cursului Dunării și a canalelor Dunăre-Tisa [51]. Dintr-o scrisoare ulterioară a lui D. Ghika, ministrul României la Paris, informarea în această chestiune se lărgește. Reiese că Maurice Paléologue voia să promoveze prin Quai d'Orsay planul Confederației danubiene, susținut fiind și de Raymond Poincaré [52], dar că diplomații cehoslovaci supravegheau cu atenție întreaga această activitate, semnalînd-o românilor [53] și consultîndu-se permanent cu ei.

Planul lui Paléologue a stîrnit mare îngrijorare atît în România, cît și în Cehoslovacia, cu atît mai mult cu cît a apărut tocmai într-o etapă cînd se reluaseră negocierile în vederea încheierii tratatului cu Ungaria. Ambele state, ca și Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor de altfel, erau ferm hotărîte să reziste unei asemenea tentative a marilor puteri și să facă totul pentru a torpila inițiativa franco-engleză.

Între guvernele român și cehoslovac se făcea un schimb activ de opinii, punîndu-se problema unor legături de alianță,

[49] Arhiva M.A.E., fond. 71/1914—1918, dos. 33, telegrama 5801/19 din decembrie 1919 de la Legația din Londra, semnată Boerescu.

[50] Ibidem.

[51] Loc. cit., dos. 302, raport 1579 din 28 iunie 1920 de la Legația din Varșovia, semnat Florescu. Relatează informații deținute de la ministrul Franței.

[52] A.B.C.S., fond. Saint-Georges, VIII/7, scrisoare din 3 august 1920 de la Legația din Paris, semnată D. Ghika.

[53] Ibidem.

fapt ce reiese și dintr-un raport din 12 iunie 1920 al lui Cermak, reprezentantul Cehoslovaciei la București, către Beneš [54].

În august 1920 Eduard Beneš a vizitat Bucureștiul, avînd îndelungi discuții cu Take Ionescu [55]. Informînd guvernul român că a semnat un tratat de alianță defensivă cu Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor în scopul menținerii statu-quoului teritorial, el a declarat totodată, în numele ambelor state, că, dacă România ar voi să adere și ea, aceasta ar produce o mare satisfacție atît la Praga, cît și la Belgrad [56]. Take Ionescu s-a arătat principial de acord, hotărîndu-se în fond atunci viitoarea alianță dintre cele două state.

Acesta a fost, așadar, răspunsul pe care România și Cehoslovacia l-au dat proiectului de Confederație danubiană. S-au unit pentru a se apăra împotriva unei inițiative care le amenința statutul teritorial. Consecința acestei poziții ferme a devenit imediat evidentă, căci proiectul Confederației danubiene a fost înlăturat. Deși cele două mari puteri au înregistrat un eșec, această acțiune de a organiza Europa centrală în defavoarea statelor succesoare a grăbit negocierile româno-cehoslovace care se purtau în vederea încheierii unui tratat de alianță.

În consecință, în septembrie 1920, așa cum am mai arătat, relațiile diplomatice s-au stabilit pe deplin între cele două state, prin acreditarea la București și la Praga a unor diplomați cu rang de miniștri plenipotențiari.

III

După stabilirea relațiilor diplomatice între România și Cehoslovacia, ambele state s-au așezat permanent pe poziția comună de a lupta pentru pace în spiritul principiilor care stăteau la baza statutului Societății Națiunilor ; de a realiza un echilibru economic și politic în Europa centrală prin multilaterale și amicale legături între statele succesoare și printr-o activitate diplomatică destinată să producă o apropiere de Ungaria și de Austria ; de a apăra prin mijloace defensive

[54] *Documents diplomatiques*, Praga, 1923, p. 41.

[55] Arhiva M.A.E., fond. C 10, vol. 19, Memorandum du 19 Août 1920, București, nesemnat.

[56] Ibidem.

teritoriul lor național ; de a crea alianțe și organizații regionale menite să servească acestor scopuri.

În cadrul acestui program general, atît România, cît și Cehoslovacia s-au străduit și au izbutit să împiedice unele acțiuni dăunătoare ale marilor puteri în Europa centrală.

Un exemplu concludent în acest sens îl constituie hotărîrea ambelor state de a nu participa la războiul sovieto-polonez, în ciuda anumitor demersuri franceze și britanice atît la Praga, cît și la București. În august 1920, pe cînd Beneš vizita România, s-au purtat discuții în jurul eventualității dacă Franța și Marea Britanie ar insista, cerînd ajutorul celor două state, pentru o expediție antisovietică. Din textul documentului privind convorbirile lui Beneš cu oficialitățile române rezultă că discuțiile referitoare la această problemă au fost rezervate și prudente, precizîndu-se că cele două guverne se vor consulta între ele înainte de a da vreun răspuns [57]. Ambele state burgheze, nutrind incontestabil sentimente anticomuniste, nu au vrut să participe însă la război, deoarece o atare angajare nu le-ar fi putut aduce decît prejudicii.

Această stare de fapt a determinat unele observații realiste ale lui Raymond Poincaré, care la 15 septembrie 1920 nota cu amărăciune : „Cînd Ungaria s-a angajat să ne împrumute la nevoie forțele sale militare pentru a lupta împotriva armatei roșii, cînd unii dintre noi și-au imaginat că ar putea să unească sub același steag pe cehi, pe iugoslavi, pe români și pe maghari, ei au luat — așa cum se întîmplă prea des francezilor — propriile lor dorințe drept realitate" [58]. Astfel, preciza în continuare omul de stat francez, am făcut „un demers lipsit de reflecție" [59] la Praga, București și Belgrad „pentru ca aceste state să consimtă la o acțiune comună, împreună cu Ungaria, în favoarea Poloniei" [60].

Reiese, așadar, destul de concret din notele lui Poincaré că atît România, cît și Cehoslovacia au rezistat presiunilor exercitate asupra lor. Ele și-au dat seama că interese superioare impuneau o activitate consecventă în vederea consolidării statelor lor naționale și că, în consecință, participarea la războiul sovieto-polonez putea împiedica realizarea acestui

[57] Arhiva M.A.E., fond. C. x, vol. 19, Mémorandum du 19 Août 1920, București.

[58] Raymond Poincaré, *Histoire politique*, Paris, Plon, 1921, p. 18.

[59] Ibidem.

[60] Ibidem.

scop. Pe de altă parte, ambele țări erau conștiente că marile puteri doreau să-și rezolve de multe ori propriile lor dificultăți prin antrenarea statelor mici, fapt ce putea să le aducă acestora din urmă numai prejudicii.

Nevoia de a se uni pentru a opune o rezistență mărită față de ingerințele marilor puteri apărea deci din ce în ce mai mult ca o necesitate imperioasă. Astfel, pas cu pas, s-a ajuns la situația care în mod obiectiv impunea celor două țări realizarea unei alianțe multilaterale.

Beneš fusese informat la 19 august 1920 că România era gata să adere la o alianță cu Cehoslovacia și cu Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor, în spiritul apărării defensive a teritoriilor naționale, cu stricta respectare a statutului Societății Națiunilor. Dacă nu s-a încheiat încă atunci tratatul de alianță româno-cehoslovac, aceasta se datora faptului că Bucureștiul voia ca alianța regională a Micii Înțelegeri să se facă nu numai cu Cehoslovacia și Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor, ci și cu Grecia și Polonia. Cehoslovacia a fost pe deplin de acord ca România să facă demersuri în acest sens, cu atît mai mult cu cît era extrem de interesată în înfăptuirea unei alianțe cu Polonia. Pe de altă parte, cele două state erau convinse că era absolut necesar să adîncească legăturile de alianță cu Franța, singura mare putere europeană care avea interese proprii de a veghea ca statu-quo-ul teritorial să fie păstrat. De asemenea, în cuprinsul acestui program politic realist, născut din necesitățile obiective impuse de situația internațională existentă, program ale cărui jaloane fuseseră schițate, așa cum am mai arătat, încă din 1918, putea fi inclusă acum și vechea propunere a lui Masaryk referitoare la o barieră antigermană [61]. Astfel, după ce au cumpănit toate punctele acțiunii diplomatice ce urmau să întreprindă, România și Cehoslovacia au trecut la acțiune, avînd și asentimentul cordial al Belgradului.

În consecință, Take Ionescu a întreprins o călătorie în capitalele marilor puteri aliate pentru a le arăta scopurile grupării regionale ce se proiecta, care avea drept obiectiv nu numai „menținerea și apărarea tratatelor de pace" [62], ci și

[61] Arhiva M.A.E., fond. 107, vol. 166. Ziarul olandez „Algemeen Handelsblat" din 12 septembrie 1920 se ocupa de proiectul lui Masaryk din 1918.

[62] Loc. cit., fond. Mica Înțelegere, dos. 5, Instrucțiuni trimise la 7 mai 1923 Legației din Londra referitoare la istoricul Micii Înțelegeri.

„stabilirea unui nou echilibru de forțe în Europa centrală", menit „să înlocuiască cu succes vechiul Imperiu habsburgic" [63].

Vizita în Franța a fost încununată de succes, cu atît mai mult cu cît guvernul francez era decis să acționeze mai ales în favoarea alianței cu Polonia. Leygues, primul ministru, a trimis o lungă notă la Varșovia, arătînd că o alianță între Cehoslovacia și Polonia „este o necesitate vitală pentru cele două țări și că România are misiunea naturală de a servi la realizarea acestei uniuni" [64].

După ce a luat contact cu guvernul britanic și cu cel italian, ambele fiind pe deplin de acord cu țelurile viitoarei Mici Înțelegeri, Take Ionescu a mers la Praga pentru a discuta următoarele demersuri ce mai erau necesare pentru înfăptuirea unei Mici Înțelegeri în cinci.

Ajuns la 29 octombrie 1920 la Praga, el a fost primit într-o atmosferă generală prietenească. Din memorandumul [65] elaborat de el și de Beneš la 30 octombrie 1920 reiese că toate problemele nerezolvate pînă atunci între cele două state și-au găsit soluționarea deplin. Astfel s-a instituit o comisie mixtă de opt persoane, care împreună cu experții urma să delimiteze o zonă francă și să găsească în același timp cele mai bune mijloace pentru a facilita comunicațiile la frontiera dintre Cehoslovacia și România [66]. S-au luat măsuri concrete în vederea încheierii unui tratat comercial, care avea să se semneze curînd de către cele două state ; o altă comisie mixtă specială avea de asemenea sarcina să se ocupe de ameliorarea mijloacelor de comunicație : căi ferate, telegraf, poștă etc. [67]

Una dintre problemele politice care a fost îndelung discutată la Praga a fost aceea a ameliorării relațiilor dintre Polonia și Cehoslovacia, guvernul cehoslovac dînd mandat ministrului român să arate la Varșovia că Praga voia o bună și definitivă înțelegere cu Polonia [68].

În această atmosferă constructivă s-a produs însă, atît în România, cît și în Cehoslovacia, o puternică neliniște din

[63] Ibidem.

[64] Loc. cit., fond. C 107, dos. 166, telegrama 1 030 din 4 octombrie 1920 de la Paris, semnată Take Ionescu ; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura științifică, București, 1968, p. 59—62.

[65] *Documents diplomatiques. Decembre 1919—Août 1921*, p. 77 și 78.

[66] Ibidem.

[67] Ibidem.

[68] Ibidem.

cauza tentativei de restaurare întreprinse de Carol de Habsburg, care sosise pe neașteptate la 27 martie 1921 în Ungaria [69], intrînd pe la Stein am Anger (Szombathly). Față de acest act, România, Cehoslovacia, ca și alte state, și-au exprimat în mod hotărît protestul la Budapesta, declarînd că vor recurge la măsuri severe dacă Carol nu va fi obligat să părăsească imediat țara. Într-o telegramă circulară a Ministerului de Externe cehoslovac din 3 aprilie 1921 către reprezentanțele diplomatice se arăta cu precizie și caracterul măsurilor ce urmau să se ia: „Ne-am înțeles cu Iugoslavia, România, Italia și sîntem gata de a adresa guvernului ungar o notă prin care cerem ca exîmpăratul să fie îndepărtat. Fixăm termenul de joi 7 aprilie, ora 6 seara. Dacă nu s-ar executa — se concidea în documentul menționat — rupem relațiile diplomatice și procedăm eventual la o demonstrație militară" [70].

La începutul lunii aprilie, cînd Carol de Habsburg a fost nevoit să plece [71], atît în România, cît și în Cehoslovacia s-a statornicit ideea că trebuiau găsite cele mai adecvate mijloace de apărare pentru ca asemenea fapte să nu mai poată avea loc.

În aceste zile, Take Ionescu a declarat că, date fiind împrejurările, el este gata să semneze imediat un tratat de alianță defensivă pentru menținerea tratatului de la Trianon [72]. La rîndul său, Beneš a răspuns prompt că dorește să se întîlnească cu Take Ionescu la Sighet și că va informa în același timp Belgradul [73]. Ministrul de externe al României a considerat însă că această întîlnire ar întîrzia încheierea alianței și că, practic, era mai bine ca guvernul cehoslovac să trimită o plenipotență lui Ferdinand Veverka, ministru la București, pentru a semna convenția sau viceversa [74]. S-a luat în consecință hotărîrea ca tratatul de alianță să se încheie la București, iar cel

[69] Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. V, București, Editura „Eminescu", 1927, p. 125 și 126; Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. III, București, Editura „Națională", S. Ciornei, f.a., p. 137.

[70] *Documents diplomatiques*, Praga, 1923, p. 111.

[71] Bertrand de Jouvenel, *D'une guerre à l'autre*, Paris, Calman Lévy, 1940, p. 116 și 117.

[72] Arhiva M.A.E., fond. C. 10, dos. 29, telegrama din 4 aprilie 1921 către Legația din Praga, semnată Take Ionescu.

[73] Loc. cit., telegrama 480 din 5 aprilie 1921 de la Legația din Praga, semnată Hiott.

[74] Loc. cit., telegrama din 14 aprilie 1921 către Legația din Praga, semnată Take Ionescu.

comercial la Praga [75]. Astfel la 23 aprilie 1921 s-a semnat la București convenția de alianță româno-cehoslovacă.

Această convenție [76], care conținea un preambul și șapte articole, constituie un model de convenție defensivă între două state pe deplin suverane. Articolele 1 și 2 prevăd luarea unor măsuri militare numai în cazul unui atac neprovocat, întregul tratat înscriindu-se cu totul în măsurile prevăzute de statutul Societății Națiunilor. Articolele 3 și 4 consfințeau în mod oficial relațiile de prietenie statornicite între cele două țări, căci prevedeau, în afară de consultări reciproce, și obligația de a nu încheia o alianță cu o terță putere fără a se înștiința în prealabil *.

În România nu s-a făcut prea multă publicitate acestui foarte important eveniment din istoria relațiilor diplomatice a celor două state, deoarece adversarii lui Take Ionescu au ținut să împiedice o prea mare elogiere a ministrului de externe.

În schimb, în Cehoslovacia, ziarele au comentat pe larg și cu satisfacție importanta convenție ce se încheiase doar la cîteva luni de la stabilirea relațiilor diplomatice. Se sublinia îndeosebi teza, care apărea încă în preambulul documentului, potrivit căreia ambele state își exprimau hotărîrea de a menține prin mijloace cu totul defensive tratatul de la Trianon. Se făcea apoi elogiul armatei române [77], scoțîndu-se totodată în evidență și avantajele economice ce rezultau din această alianță politică. „Ni se dă posibilitatea — se sublinia în ziarul „Narodny Politica" — să ne orientăm sub raport economic spre sud și est și să ne desfacem de sistemul economic german, ceea ce pînă acum, fără România, nu s-a putut realiza" [78]. În genere, factorii răspunzători pentru politica externă cehoslovacă considerau, ca și Ferdinand Veverka [79], că tratatul cu

[75] Loc. cit., telegrama 523 din 7 aprilie 1921 de la Legația din Praga, semnată Hiott.

[76] *Convenție de alianță defensivă între Regatul României și Republica Cehoslovacă*, semnată de Take Ionescu și Ferdinand Veverka, în „Monitorul oficial" nr. 53 din 11 iunie 1921, p. 1 983—1 984.

* Articolele 5, 6 și 7 conțin chestiuni cu caracter organizatoric.

[77] Arhiva M.A.E., fond. C. 10, Relații româno-cehoslovace, dos. 19. „Narodny Listy" din 1 mai 1921 a publicat articolul *Armata română*.

[78] Loc. cit., „Narodny Politica" din 1 mai 1921 ; telegrama 564/17 mai 1921 de la Legația din Praga, semnată Hiott.

[79] *Documents diplomatiques*, Praga, 1923, p. 121.

România, care se adăuga celui cu Iugoslavia, constituia o garanție serioasă pentru consolidarea Europei centrale.

Pe de altă parte, utilitatea alianței a devenit imediat evidentă, dat fiind că tot în aprilie 1921 urma să aibă loc o întîlnire la Roma cu guvernul italian, iar unitatea statelor Micii Înțelegeri putea să aducă multe foloase.

Desigur însă că numai după 7 iunie 1921, cînd România a semnat alianța sa defensivă cu Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor, sistemul de alianțe din Europa centrală se putea considera aproape încheiat. Se aștepta încă adeziunea Poloniei.

*

* *

Securitatea în Europa centrală, păstrarea statu-quo-ului, obiectivele majore ale alianței dintre Cehoslovacia și România au determinat noi eforturi ale ambelor state pentru atragerea Poloniei spre organizația Mica Înțelegere.

Oficialitățile românești și-au exprimat satisfacția cînd la 6 noiembrie 1921 s-a semnat un acord politic defensiv între Cehoslovacia și Polonia, considerînd că se făcuse un pas serios pe drumul realizării unei alianțe mai largi, al consolidării situației din Europa centrală. Dar în cele din urmă, în ciuda eforturilor depuse de-a lungul mai multor ani, acest obiectiv nu va fi atins, cu toate că apariția gravei și complicatei chestiuni a securității în anii 1924—1925 îl făcea cu atît mai necesar.

Pe plan internațional, în această perioadă, Franța și Marea Britanie au inaugurat primejdioasa politică a concesiilor față de Germania. Istoricul Jean-Baptiste Duroselle susține că politica promovată atunci de Aristide Briand marca o nouă etapă, și anume aceea în care a încetat de fapt aplicarea riguroasă a tratatelor de la Versailles [80].

În România, ca și în Cehoslovacia, politica plină de surde primejdii inițiată de franco-britanici a stîrnit o mare îngrijorare. Legăturile dintre ambele state, care apărau securitatea Europei centrale și deci statu-quo-ul teritorial, s-au strîns și mai mult.

Teama de Germania revanșardă a început să-și facă loc, deși aparent republica de la Weimar arăta că voia să intre în

[80] Jean-Baptiste Duroselle, *La France et l'Europe. L'Europe du XIX-e et du XX-e siècle*, Marzorati, Milan, 1964, vol. II, p. 958.

Societatea Națiunilor și, în consecință, să respecte tratatele existente.

Totuși, Thomas Masaryk, președintele Cehoslovaciei, a ținut să avertizeze marile puteri apusene că Germania, deși învinsă, rămîne un stat formidabil, care își va relua fatalmente într-o zi sau alta mersul său spre Răsărit [81]. „Berlin-Bagdad — a ținut să precizeze bătrînul și experimentatul om de stat — a fost un program amînat numai, dar nu părăsit" [82]. Totuși, Franța și Anglia negociau în continuare cu Germania, pregătind cunoscutele tratate de la Locarno.

Guvernele român și cehoslovac, în pofida rezervelor ce aveau față de politica lui Briand, se simțeau atît de atașate de Franța, aveau atîta încredere că ea veghează la păstrarea statu-quo-ului teritorial, încît pînă la urmă nu au protestat cu privire la acțiunea politică purtată de cele două mari puteri occidentale. E adevărat că în mai 1925, cînd a avut loc la București o sesiune a Micii Înțelegeri, au fost examinate cu multă atenție primejdiile izvorîte din tratativele franco-anglo-germane, care au fost apreciate în ultimă instanță ca ducînd la o diminuare a securității în Europa centrală. Atît România și Cehoslovacia, cît și Iugoslavia au conchis că trebuie neapărat să fie întreprinse demersuri spre a evita „împărțirea Europei în țări cu hotare garantate și în țări cu hotare negarantate" [83]. În mod concret nu s-a adoptat însă nici o măsură, aceasta din cauza creditului nemărginit de care se bucura în România, ca și în Cehoslovacia, politica în general antirevizionistă a Franței. Ca urmare a acestei stări de spirit, Beneš a semnat în octombrie 1925, la Locarno, atît declarația de principii, cît și tratatul de arbitraj cu Germania, tratat care nu întărea cu nimic statutul teritorial al Cehoslovaciei.

În fond, și România și Cehoslovacia erau însă conștiente că pactele de la Locarno „nu priveau decît pacea din Europa occidentală" [84], fapt subliniat de altfel și de Winston Churchill,

[81] Arhiva M.A.E., fond. C. 114, dos. 42, raport din 14 mai 1924 de la Legația din Praga, semnat C. Hiott. Relatează asupra interviului dat de Masaryk ziarului „Tribuna" din Roma.

[82] Ibidem.

[83] Loc. cit., dos. 5, A șasea conferință a Micii Înțelegeri, București, 9—11 mai 1925.

[84] Winston Churchill, *Mémoires sur la deuxième guerre mondiale. L'orage approche*, vol. I, Paris, Plon, 1948, p. 30.

care mai preciza că republica de la Weimar „refuza să abandoneze orice revendicare privind frontierele răsăritene" [85]. Statu-quo-ul Europei centrale era grav amenințat. România și Cehoslovacia erau de aceea mai hotărîte ca oricînd să întărească Mica Înțelegere, care devenise acum un important factor de ordine și de solidaritate în această regiune europeană atît de rîvnită de expansioniștii revanșarzi.

Ideea de a se baza mai cu seamă pe forțele proprii pentru a-și apăra interesele își făcea loc acum din ce în ce mai mult în micile state din centrul și sud-estul Europei. România și Cehoslovacia au perseverat de aceea în acțiunea de a atrage Polonia spre Mica înțelegere, făcînd totodată noi pași spre relații mai amicale cu Austria și cu Ungaria.

*

* *

Stabilirea relațiilor, înființarea reciprocă a primelor misiuni diplomatice în capitalele celor două state au constituit, așadar, un adevărat eveniment pozitiv în istoria lor, căci le-a îngăduit să realizeze nu numai legături de alianță și de prietenie reciprocă, ci și acțiuni mai generale, puse în serviciul securității și păcii în Europa centrală.

ELIZA CAMPUS

[85] Ibidem

BCU ASI/CENTRAL UNIVERSITY

HELSINKI

Cele mai proeminente manifestări pe linia legăturilor dintre poporul român și poporul finlandez datează din primele decenii ale veacului trecut. Anexată de Rusia în 1809, Finlanda a rămas ca *mare ducat* în cadrul Imperiului rus pînă după primul război mondial. În felul acesta, marile evenimente din secolul al XIX-lea la care a participat Rusia au atras inevitabil în vîrtejul lor și poporul finlandez.

Două dintre aceste evenimente au prilejuit contacte directe între români și finlandezi. Este vorba de războiul ruso-turc din 1828—1829 și de războiul ruso-româno-turc din 1877—1878, la care, în cadrul armatei ruse, au participat, trecînd prin țara noastră, și unități militare finlandeze. Important prin el însuși, desigur, faptul ar fi fost spulberat de timp dacă nu s-ar fi conservat prin cîteva însemnări, memoriale și scrisori lăsate de finlandezi despre locurile și oamenii din țările române.

Dintre ofițerii finlandezi care au participat la războiul ruso-turc din 1828—1829 în cadrul armatei ruse, coloneii Gustav-Adolf Ramsey, Frederik G. Nyberg și sublocotenentul Berndt Johan Rosenströn au lăsat amintiri sub formă de jurnale sau corespondențe în care înfățișează în chip natural impresiile lor despre poporul român și pămînturile lui [1]. „Moldovenii — nota Ramsey — sînt mîndri de originea lor romană ; limba lor se aseamănă mult cu cea latină". Pe moldovean, adăuga el, „alt nume decît cel de *român* îl jignește în mîndria sa națională" [2]. La rîndul său, Nyberg a rămas cu impresia că Principatele Române erau „țara cea mai roditoare din lumea întreagă" [3]. Din însemnările lui Berndt Johan Rosenströn, care a parcurs călare numeroase sate și tîrguri din Moldova, Muntenia și Dobrogea, se degaje atașamentul și simpatia pe care ospitalitatea poporului român a insuflat-o militarilor fin-

[1] R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, „Cartea românească", 1937.
[2] Ibidem, p. 7.
[3] Ibidem, p. 9

landezi. Despre „Moldova iubită", el spunea că „o consideră ca a doua patrie, pe care nu o va uita niciodată" [4].

În războiul ruso-româno-turc din 1877—1878, prezența finlandezilor în armata rusă a fost mai numeroasă, astfel încît se poate vorbi fără exagerare de o adevărată frăție de arme româno-finlandeză în bătăliile pentru cucerirea independenței naționale a României. La război a luat parte Batalionul 3 al tiraliorilor finlandezi din gardă, comandat de colonelul George Ramsey, alcătuit exclusiv din finlandezi, ofițeri și trupă, care au fost distinși de domnitorul Carol cu decorația „Trecerea Dunării" [5].

Ca și militarii din războiul de la 1828—1829, și participanții finlandezi la războiul din 1877—1878 au lăsat o serie de amintiri, documente, jurnale și corespondențe, din care se degaje, printre altele, interesul lor pentru lupta poporului român în scopul cîștigării independenței naționale. Una dintre cele mai recente evocări a prezenței finlandezilor în România în timpul războiului din 1877—1878 o reprezintă volumul de amintiri și documente tipărit în 1965 de nepotul generalului Casimir Ehrnrooth, fostul comandant al Diviziei XI rusești.

Finlandezii, ei înșiși un popor asuprit, nu puteau să nu vadă în lupta românilor pentru neatîrnare un imbold al propriei lor lupte viitoare pentru independență. Această luptă s-a intensificat spre sfîrșitul veacului trecut, cînd Finlanda a înregistrat progrese însemnate pe calea dezvoltării capitaliste, mai ales în perioada anilor 1880—1890 [6].

Se poate spune că numele Finlandei a intrat în cancelariile diplomatice ale statului român la data de 14 iulie 1890, cînd cetățeanul Eduard Evensen din Helsingfors a adresat o scrisoare pe numele lui Emil Ghika, ministrul României la Petersburg. Scrisoarea lui Evensen cuprindea o propunere însoțită de o ofertă. El propunea guvernului român, prin intermediul legației din capitala Rusiei, de a crea o reprezentanță consulară la Helsingfors, în Finlanda, și se oferea să preia responsabilitatea acestei reprezentanțe. Argumentele lui Evensen

[4] Ibidem, p. 11.

[5] Mangus Ehrnrooth, *Casimir Ehrnrooth*, Soderström et Co. Forlags A-B Borga, 1965. Pentru detalii vezi Gh. Matei, *Mărturii finlandeze privind războiul din 1877—1878 împotriva Imperiului otoman și România*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", nr. 4/1968, p. 52—58.

[6] *La Finlande et le socialisme finlandais*, Helsingfors, 1923, p. 2.

erau pertinente. „Cea mai mare parte dintre puterile europene — scria el —, Olanda și chiar Grecia, au reprezentanți la Helsingfors. România, care numără șase milioane de locuitori, este singura care nu are. Ambiția mea, domnule ministru, va fi să o reprezint". Finlandezul Evensen declara în continuare că România nu-i era o țară străină, soția lui fiind româncă din familia „Balche".

De profesie armator și comerciant, Evensen se afla în legături strînse cu cercurile înalte ale societății finlandeze, iar propunerea pe care o avansa guvernului de la București reflecta dorința acestora de a dezvolta relații directe pe terenul comerțului între Finlanda și România. „Vinurile și pădurile de stejar (ale României. — *N. C.*) vor găsi pe piața finlandeză o desfacere ușoară". Invocînd și experiența sa de opt ani ca titular al agenției franceze, de unde fusese înlocuit recent cu un consul francez „de carieră", Evensen încheia : „Aș fi foarte fericit și foarte flatat de a contribui prin eforturile mele la acest rezultat (adică la dezvoltarea comerțului. — *N. C.*) dacă, după ce ați hotărî crearea unui post consular la Helsingfors, excelența-voastră mi l-ar încredința mie" [7].

Scrisoarea lui Evensen a avut ecou la Ministerul Afacerilor Străine de la București, firește cu întîrzierea determinată de mijloacele de transport a corespondenței diplomatice și probabil de meticulozitatea sau pur și simplu de încetineala cu care se rezolvau asemenea probleme la departamentul diplomației românești. La 11 octombrie, Alexandru Lahovary, ministrul de externe român, comunica la Petersburg punctul de vedere al Bucureștiului : „Precum știți, numai Suedia, Belgia, Olanda, Brazilia, Portugalia și Germania au consuli la Helsingfors, iar alte țări care au relațiuni comerciale întinse cu Finlanda, ca Danemarca, Spania, Italia, Franța, Austria și Englitera, nu sînt reprezentate decît prin viceconsuli. Astfel fiind, ar fi mai nimerit să înființăm, în vederea posibilității de a se crea relațiuni comerciale între Finlanda și România, un simplu viceconsulat" [8]. Întrebat dacă își menține oferta în aceste condiții, Evensen a acceptat fără întîrziere, astfel că la 17 noiembrie 1890, prin decretul nr. 8 143, Regatul României instituia un „viceconsulat de a doua categorie" la Helsingfors,

[7] Arhiva M.A.E., Arhiva Petrograd, vol. 5 bis, fila 11.
[8] Loc. cit., fila 13.

numindu-l în calitate de viceconsul pe Ed. Evensen [9]. Intrarea efectivă în funcțiune a noului funcționar al statului român în străinătate a întîrziat însă o jumătate de an, pînă cînd Ministerul Afacerilor Străine al Rusiei a comunicat, la 17 iunie 1891, ministrului român din Petersburg că împăratul a binevoit să ratifice numirea ca exequatur a viceconsulului Evensen.

Se pare că optimismul lui Evensen cu privire la dezvoltarea relațiilor comerciale româno-finlandeze nu s-a confirmat în anii următori. Primul raport, înaintat la București de inimosul viceconsul la 11 august 1891, în care descria comerțul și industria Finlandei, nu a fost urmat de documente referitoare la o posibilă înviorare a legăturilor comerciale cu România. La 2 octombrie 1896 el trimite (prin Petersburg) la București un raport asupra comerțului finlandez pe anul 1895, în care însă nu atinge de loc problema comerțului cu România.

Dacă din acest punct de vedere activitatea lui Evensen nu a găsit un teren prea fructuos, în schimb un raport al său din 1 aprilie 1899 asupra „mișcărilor politice din Finlanda" ne dezvăluie dorința finlandezului de a capta interesul și bunăvoința unui guvern străin față de lupta poporului său pentru independența națională. Raportul descria cu lux de amănunte frămîntările politice din Finlanda, provocate de modificarea Constituției și de un manifest al țarului din 3 februarie 1899, în urma căruia, după cum scria Evensen, „întreaga populație a Finlandei, spontan, a hotărît să poarte doliu timp de trei luni. Manifestul în legătură cu care cenzura se pare că a înăbușit orice discuție în presa țării a izbit toată populația marelui ducat ca o lovitură de trăsnet în mijlocul unui cer fără nori" [10]. Conștiincios, dar nu fără un scop bine definit, acest cetățean al Rusiei țariste, dar funcționar al statului român, raporta la București nemulțumirea populației finlandeze, care adresase țarului un protest semnat de 523 000 de persoane.

Evensen a murit la 11 aprilie 1905. Postul său a fost girat aproape doi ani de consulul francez M. Pradère-Niquet. La 28 aprilie 1907, prin decretul-regal nr. 2 079, a fost numit consul general al României la Helsingfors Axel Holmström, comerciant și armator (regele României îl avansase pe Evensen, încă din ianuarie 1898, la gradul de consul, funcție pe

[9] Loc. cit., fila 17.
[10] Loc. cit., fila 15.

care o recunoscuse și țarul la 12 aprilie 1899) [11]. Ca și predecesorul său, Axel Holmström a murit în post în ianuarie 1926.

I

Între timp însă Finlanda încetase de a mai fi un „mare ducat" în cadrul Rusiei țariste și devenise un stat independent și suveran pe harta Europei. Unul dintre primele popoare care s-a folosit de dreptul la autodeterminare ca urmare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a fost poporul finlandez. În urma revoluției din februarie, Seimul finlandez a adoptat la 18 iulie 1917 legea potrivit căreia puterea supremă în Finlanda aparținea Seimului. Dar guvernul provizoriu de la Petrograd nu a fost de acord cu această hotărîre și, la 31 iulie, a dizolvat Seimul. În același timp, la primul Congres al Sovietelor din Rusia, bolșevicii au propus și congresul a acceptat acordarea dreptului la autodeterminare poporului finlandez. În aceste condiții, victoria Revoluției din Octombrie a însemnat și independența pentru Finlanda [12]. La 6 decembrie 1917 Seimul a adoptat declarația cu privire la independența de stat a Finlandei, declarație pe care guvernul sovietic a recunoscut-o la 31 decembrie 1917.

Criza politică internă din România în anii 1917—1918 și situația internațională gravă în care se afla țara, cu două treimi din teritoriu ocupat, nu permiseseră guvernului de la Iași să aibă vreo inițiativă în legătură cu proclamarea independenței Finlandei. Pe de altă parte, însăși Finlanda, în ianuarie 1918, a intrat într-o perioadă de adînci frămîntări sociale și de conflicte în exterior, în special pe linia intervenției antisovietice, din care nu avea să iasă decît peste doi ani prin încheierea păcii cu Rusia Sovietică în octombrie 1920 la Dorpat.

În situația politică generală a Europei din anii imediat următori încheierii primului război mondial se poate considera că România a fost una dintre primele țări care a recunoscut, în primăvara anului 1920, Finlanda ca stat independent și suveran. „O telegramă din Helsingfors — informa ministrul Florescu de la Varșovia — a primului delegat finlandez la Conferința de la Varșovia, care s-a încrucișat cu aceea pe care eu i-am trimis-o pentru a anunța recunoașterea Finlandei

[11] Loc. cit., fila 1.
[12] *La Finlande et le socialisme finlandais*, Helsingfors, 1923, p. 8.

de către România..., îmi comunică imediata recunoaștere obținută de guvernul finlandez de la București [13].

După cum reiese din telegrama ministrului român de la Varșovia, guvernul finlandez a grăbit la maximum stabilirea relațiilor diplomatice cu România.

Dacă guvernul din Helsinki se străduia să-și consolideze situația pe plan internațional, nu mai puține probleme de organizare și de reorganizare avea de rezolvat guvernul român în urma desăvîrșirii unității de stat a României. Una dintre acestea privea însuși Ministerul Afacerilor Străine. Pe baza articolului 30 din legea de reorganizare a M.A.S. s-a emis un decret prin care se hotăra înființarea la data de 15 februarie 1921 a unei legații la Helsingfors sub conducerea unui trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Același decret numea pe Dimitrie Plesnilă în respectivul post [14].

Primul diplomat român a plecat spre capitala Finlandei destul de repede, astfel încît la 7 aprilie 1921 a putut fi primit de președintele republicii. Misiunea lui D. Plesnilă în capitala Finlandei a luat sfîrșit după nici un an de activitate, deoarece guvernul român, fie din motive politice, fie mai degrabă din motive economice, a suprimat la 1 aprilie 1922 legațiile României dintr-un număr de șase state, printre care și Finlanda. O dată cu aceasta, la Helsinki a fost acreditat ministrul României în Suedia.

Cele cîteva rapoarte diplomatice care se mai găsesc în Arhiva M.A.E. emanate de la temporarul ministru român la Helsinki lasă să se înțeleagă cu destulă exactitate obiectivele principale urmărite de cele două guverne în cadrul relațiilor lor. „Conform autorizației ce mi s-a dat în septembrie 1921 — raporta ministrul Plesnilă guvernului său de la București —, am tratat aci încheierea unei convenții de extrădare și a unei convenții privitoare la proprietatea artistică și literară" [15].

Dacă ținem seama de obiectivele politice externe urmărite cu insistență de guvernul finlandez, înțelegem că abordarea de către guvernul român a unor probleme destul de inofensive din punct de vedere politic era o modalitate a Bucureștiului de a evita antrenarea sa pe o linie ostilă antisovietică pe ruta fin-

[13] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, vol. 14, Finlanda, fila 1.
[14] Loc. cit., Problema 82, vol. 89.
[15] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Finlanda, vol. 14, fila 3.

landeză. În afara unei colaborări strînse pe plan politic și militar îndreptată nedeghizat împotriva Rusiei Sovietice, ceea ce nu a obținut, guvernul finlandez urmărea de asemenea încheierea unei convenții comerciale cu România. În acest scop, mai mult decît ministrul român la Helsinki a lucrat ministrul finlandez la București. „Am avut plăcuta ocazie — declara el într-un interviu acordat ziarului „Dimineața" — să informez guvernul meu de posibilitățile producțiunilor naturale ale României, care sînt mai mari decît în alte țări, și Finlanda poate fi persuadată de viitorul prosper al țării dv." [16]. Dar nici una dintre convențiile amintite nu s-a putut perfecta, deoarece, după cum se exprima D. Plesnilă, „lucruri cu mult mai urgente au împiedicat parlamentul (finlandez. — *N.C.*) să se ocupe de chestia care ne interesa pînă acum cîteva zile" [17], deși proiectele convențiilor erau deja redactate de ministrul român.

Nerealizarea proiectelor de fundamentare a relațiilor pe baza unor acorduri concrete nu se datora în mod sigur lipsei de bunăvoință a nici uneia din părți, ci exclusiv împrejurărilor. Guvernul finlandez, tînăr în existența sa independentă, avea de rezolvat probleme care vizau consolidarea noului stat. Finlanda cunoștea o febrilă activitate politică. Prima sa telegramă către ministerul de resort de la București, D. Plesnilă și-o începea tocmai sub impresia agitației vieții politice interne finlandeze: „Am căzut în plină criză ministerială, care continuă încă" [18]. Cu toate acestea, președintele republicii l-a primit imediat în audiență de prezentare. La solemnitate a asistat, fapt de loc întîmplător, și generalul Enchell, șeful statului-major finlandez, care a vorbit direct ministrului român despre „servicii reciproce" [19] cu caracter militar, care constau în informații privind situația militară a Rusiei Sovietice. Într-adevăr, serviciile de informații ale statului român au fost din abundență alimentate cu materiale sosite prin intermediul Legației din Helsinki. Trebuie însă precizat că, dacă cercurile conducătoare finlandeze, care continuau să fie antrenate în campaniile intervenționiste împotriva Statului so-

[16] „Dimineața" nr. 5 200 din 3 februarie 1921.

[17] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Finlanda, vol. 14, fila 3.

[18] Loc. cit., U.R.S.S., vol. 30, Probleme militare, 1920—1933, telegrama din 9 aprilie 1921, fila 24.

[19] Loc. cit., telegrama din 11 aprilie 1921, fila 32.

vietic, aveau ca obiectiv principal atragerea României pe drumul periculos al ostilității față de Rusia Sovietică, guvernele românești manifestau multă prudență în atitudinea lor față de vecinul de la Răsărit.

Rapoartele și telegramele diplomatului român confirmă rezerva guvernului de la București la orice propuneri cu ascuțiș antisovietic, în ciuda faptului neîndoielnic că cercurile politice conducătoare din România acelor ani nutreau sentimente care împleteau teama și dușmănia față de regimul sovietic.

Primele informații despre Finlanda trimise de diplomatul român se refereau la mișcarea revoluționară. „În Finlanda comuniștii sînt liniștiți pentru moment, grație supravegherii atente a autorităților". El descria pe larg rebeliunea de la Kronstadt și nu omitea să menționeze „sfaturile" finlandezilor. „Statul-major finlandez ne sfătuiește să nu fim prea optimiști, dar să fim vigilenți în menținerea ordinei publice în interior", căci „adevăratul pericol pentru noi va fi ca revoluția bolșevică să izbucnească într-una sau mai multe țări ale Europei", situație în care „nimic nu-i va împiedica pe bolșevici să ne atace pentru a întinde mîna camarazilor lor revoluționari" [20]. Lăsînd deoparte „sfaturile" oamenilor politici finlandezi, ministrul român avea opinii mult mai realiste, pe care, în concordanță bineînțeles cu poziția guvernului său, le traducea în practică. Astfel, în timp ce la Helsinki în august 1921 a avut loc o conferință a guvernelor din Estonia, Letonia, Finlanda și Polonia, reprezentantul României nu numai că nu s-a amestecat în „combinațiile balticilor", dar a și făcut în așa fel încît să lipsească din oraș în zilele conferinței [21]. Două luni mai tîrziu, comentînd evoluția evenimentelor internaționale, D. Plesnilă sugera Ministerului Afacerilor Străine că „ar fi, după mine, o mare greșeală dacă aliații nu ar profita de acest moment pentru a încheia o pace cu Rusia. Greutățile sub călciiul cărora se zbat astăzi bolșevicii nu sînt eterne... Iar lumina ce revarsă amiciția anglo-franceză... nici ea, din nenorocire, nu e eternă" [22].

Este interesant de reținut și faptul că la sfîrșitul lunii septembrie 1921, printr-o telegramă adresată lui Plesnilă prin in-

[20] Loc. cit., telegrama din 9 aprilie 1921, fila 25.

[21] Loc. cit., raport din 30 august 1921, fila 50.

[22] Loc. cit., fond. 71, 1920—1944, U.R.S.S. general, 1920—1930, vol. I, raport din 8 noiembrie 1921, fila 87.

termediul Legației române din Berna, ministrul român de externe, Take Ionescu, îl informa pe acesta că România intenționa să-și pună candidatura la unul dintre locurile de membru nepermanent din Consiliul Societății Națiunilor. El cerea ministrului român de la Helsingfors să acționeze pe lîngă guvernul finlandez pentru a-i obține sprijinul în acțiunea respectivă [23]. Ca urmare a acestui fapt, la 22 septembrie 1921 Plesnilă răspundea, tot prin intermediul Legației române din Berna, că „guvernul finlandez a dat ordin telegrafic reprezentantului său la Societatea Națiunilor de a vota pentru noi" [24].

Nu sînt lipsite de interes nici comentariile și observațiile pe care le făcea diplomatul român din capitala Finlandei asupra politicii interne și externe a acestei țări. Astfel, descriind partidele politice și luptele dintre ele, D. Plesnilă arăta că „lupta între partide și oameni politici este și aci, în Finlanda, tot așa de pătimașă și tot atît de violentă ca și la noi".

Politica externă a Finlandei în 1921 era vădit antisovietică, iar ministrul de externe, Holsti, care l-a primit pe reprezentantul României, i-a demonstrat acestuia că „interesul Finlandei este să meargă mînă în mînă cu Anglia și Franța", dar că „din această cauză este groaznic combătut de extrema dreaptă..." [25]. Problema concretă pe care conducătorii Finlandei din 1921—1922 au căutat s-o rezolve împreună cu România a fost atragerea acesteia din urmă pe terenul activ al antisovietismului. „Atît pentru România, cît și pentru Finlanda — declara același ministru reprezentantului român —, politica Rusiei va fi un mare punct de întrebare", motiv pentru care, adăuga el, „interesul țărilor noastre este comun" [26]. După cum am arătat mai sus, guvernul român nu a dat curs însă propunerilor finlandeze.

Desființarea Legației din Helsinki la nici un an de la intrarea ei în activitate poate fi pusă și pe seama lipsei de concordanță între obiectivele politicii externe finlandeze cu cea românească. În timp ce Bucureștiul era interesat în consolidarea păcii, în promovarea legăturilor cu puterile care urmăreau garantarea noii configurații a hărții politice create după

[23] Loc. cit., fond. Societatea Națiunilor, vol. 1 (1920—1921), telegrama cifrată nr. 2 297, fila 161.

[24] Loc. cit., telegrama cifrată nr. 234, fila 164.

[25] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Probleme militare, U.R.S.S., vol. 30, 1920—1933, fila 30.

[26] Ibidem.

război, guvernul finlandez, era înclinat să se apropie mai mult, cum va și face de altfel, de puterile învinse în primul război mondial.

Suprimarea Legației române din Finlanda a produs nemulțumiri guvernului finlandez. Ne putem face o imagine asupra atitudinii guvernului de la Helsinki din scrisoarea pe care a trimis-o reprezentantul său din București ministrului de externe român la 11 martie 1922. „Ca urmare a comunicării (despre desființarea legației române din Finlanda. — *N.C.*), guvernul meu m-a informat despre regretul său profund de a vedea eventual întrerupte relațiile directe, atît de fericit întreținute reciproc pînă acum între regat și republică. În același timp, guvernul meu m-a însărcinat să fac demersuri pe lîngă guvernul regal pentru ca relațiile directe între București și Helsinki să nu fie decît provizoriu suspendate". În continuare, diplomatul finlandez, luînd în considerare „regretabila eventualitate" că după 1 aprilie 1922 guvernul român nu va avea nici un reprezentant diplomatic la Helsinki, revenea asupra problemei care interesa guvernul său, aceea de a asigura „un schimb de informații și de vederi... pentru a face față măsurilor care se impun ca urmare a evenimentelor la vecinul nostru din est". Arătînd că acest schimb de informații a fost foarte util, diplomatul finlandez enumera o serie de argumente în favoarea necesității de a se menține strînse relații „între vecinii occidentali ai Rusiei actuale", mai ales în perspectiva apropiatelor conferințe internaționale, la care urma să ia parte și Rusia Sovietică. Nota, aproape patetică, adresată guvernului român, exprimînd dorința guvernului finlandez de „a întreține cu România relațiile diplomatice celei mai perfecte intimități și a celei mai complete încrederi" [27], se încheia cu propunerea de a se menține în cele două capitale cîte un reprezentant diplomatic interimar.

Guvernul român a rămas însă ferm în atitudinea adoptată, cu toate că a însărcinat pe reprezentantul său la Helsinki să declare ministrului de externe finlandez că „suprimarea legațiunii de aci pe ziua de 1 aprilie nu este decît provizorie" [28]. „În ziua de 1 martie — raporta Plesnilă la București la 7 mar-

[27] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 89.
[28] Loc. cit., fond. 71, 1920—1944, Finlanda, vol. 14, fila 2.

tie 1922 —, conform instrucțiunilor ce mi-ați dat, am concediat și restul personalului legațiunii" [29].

Inaugurată în condițiile perturbării generale în mecanismul relațiilor internaționale care a urmat la sfîrșitul primului război mondial, activitatea serviciului diplomatic din Helsinki, în puținul răstimp cît a activat în 1921—1922, a cunoscut vicisitudinile impuse de aceste condiții. Corespondența diplomatică (prin scrisori) cu Bucureștiul era transportată la început de curierul... francez, care ducea plicurile legației române de la Helsinki la Berlin, unde un curier român făcea deplasări săptămînale. Însăși data plecării definitive a personalului legației a fost influențată de posibilitatea traversării cu vaporul a Mării Baltice pe timp de iarnă [30].

II

Suspendarea Legației României din Helsinki, care avea să se prelungească nu mai puțin de 12 ani, nu a însemnat totuși inexistența unor relații amicale între cele două țări după 1922. În fiecare an ministrul român de la Stockholm rezida șase săptămîni în capitala Finlandei, unde de fiecare dată se străduia să reanime relațiile cu această țară.

Problema reînființării Legației române la Helsinki a revenit în preocupările guvernului de la București după căderea partidului liberal. Necesitatea întăririi relațiilor de prietenie cu Finlanda decurgea pentru guvernul român din faptul că reprezentanții acestei țări, prin atitudinea lor sistematic favorabilă Ungariei la conferințele internaționale și la Liga Națiunilor, aduceau prejudicii intereselor României. Petrescu-Comnen raporta din Geneva în septembrie 1928 conținutul unei convorbiri între diplomatul român Pela și Procope, ministrul afacerilor străine al Finlandei. „La întrebările lui Pela privitor la atitudinea net favorabilă Ungariei avută de Finlanda în consiliu mai ales anul trecut..., Procope i-a arătat că această atitudine se datorește în primul rînd faptului că sîntem puțin cunoscuți în țara lui și că nu s-a făcut nimic din partea noastră pentru a se putea intensifica relațiunile între cele două țări" [31].

[29] Loc. cit., fond. 71, 1920—1944, U.R.S.S., vol. 30, Probleme militare, 1920—1933, fila 154.

[30] Loc. cit., Finlanda, vol. 14, fila 2.

[31] Loc. cit., vol. 14, fila 17.

În ceea ce privește problema înființării Legației României la Helsinki, guvernul finlandez, care regretase așa de mult suspendarea ei în 1922, își exprima dorința de a avea legături permanente cu Bucureștiul atît din motive economice cît și din motive politice. „Procope — scria Petrescu-Comnen în raportul citat mai sus — a insistat asupra interesului pe care l-ar avea Finlanda de a încheia cu România o convenție comercială și apoi un tratat de arbitraj, preparînd astfel terenul unui eventual tratat defensiv față de Rusia..." [32]. În iunie 1928 guvernul finlandez a trimis în România un ofițer superior din Marele Stat-Major cu o misiune pe lîngă Marele Stat-Major din România „pentru coordonare și schimb de informațiuni" [33]. Din această cauză, aluziile guvernului român, începînd din 1928, cu privire la reînființarea Legației din Helsinki găseau, în general, ecouri favorabile la cercurile conducătoare finlandeze. „Însărcinatul cu afaceri finlandez — raporta la 10 ianuarie 1928 la București Davila din capitala Poloniei — mă informează că guvernul său a primit cu vie satisfacțiune hotărîrea guvernului român de a restabili Legația României la Helsingfors" [34]. Cam peste un an de zile, o telegramă din Stockholm, de la Emandi, comunica Bucureștiului că acesta s-a reîntors din Helsinki „cu impresiuni foarte favorabile. Am fost prins (probabil primit. — *N.C.)* de către președintele republicii, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe și am constatat pretutindeni un deosebit interes pentru țara noastră. Dorința României de a avea un ministru în Finlanda a făcut o impresiune foarte bună în toate cercurile. Președintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor străine mi-au arătat intenționea guvernului finlandez de a acredita un ministru la București" [35].

În octombrie 1930, Th. Scorțescu telegrafia din Stockholm din nou despre „satisfacțiunea guvernului finlandez față de deciziunea guvernului român de a menține un reprezentant diplomatic permanent la Helsingfors" [36].

Legația română de la Stockholm, care gira și postul din capitala Finlandei, a continuat și după încheierea convenției

[32] Loc. cit., fila 17.
[33] Loc. cit., fila 11.
[34] Loc. cit., Problema 82, vol. 89.
[35] Loc. cit., vol 89.
[36] Ibidem.

comerciale să insiste pe lîngă guvernul de la București să permanentizeze serviciul diplomatic în Finlanda. Relatînd o convorbire pe care a avut-o cu ministrul de externe finlandez, Th. Scorțescu raporta la 16 decembrie 1930 că el însuși a avut prilejul de a constata „cît de rău sînt informați finlandezii asupra României" și că, bineînțeles, numai o legație românească organizată și dispunînd de cele necesare ar putea desfășura aici o activitate eficace" [37].

Cu toate aceste insistente reveniri atît ale conducătorilor finlandezi, cît și ale diplomaților români asupra necesității permanentizării unor reprezentanți diplomatici în cele două țări, fie din cauza unor rațiuni politice în special ale părții române, fie foarte probabil și din pricina crizei economice, rezolvarea amintitei probleme s-a mai tărăgănat pînă în 1934. Nici relațiile economice, în ciuda convenției din august 1930, nu au cunoscut o dezvoltare deosebită : „Relațiunile economice dintre România și Finlanda sînt atît de neînsemnate, încît ele nu figurează în statisticile finlandeze, fiind înglobate împreună cu acelea ale altor state sub o rubrică comună. În cantități mici România exportă în Finlanda fructe și semințe" [38].

III

Abia în primăvara anului 1934 a fost reînființată Legația României din Helsinki, avînd titular pe R. Bossi. Într-unul din primele rapoarte ale acestuia se descria astfel starea de spirit a cercurilor conducătoare finlandeze față de România : „Deși depărtarea dintre România și Finlanda nu permite raporturi politice directe între ele, totuși faptul că amîndouă țările sînt învecinate cu Rusia și că au aderat deopotrivă la convențiunea pentru definirea agresiunii face ca acțiunea noastră diplomatică să fie urmărită cu interes atît de guvern, cît și de presă și opinia publică finlandeză. Toate cercurile oficiale au salutat cu satisfacțiune reînființarea unei reprezentanțe permanente a României în Helsingfors și au fost măgulite de gestul acesta al guvernului regal, pe care îl interpretează ca o dovadă a importanței politice a statului finlandez" [39]. Gu-

[37] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Finlanda, vol. 1, fila 38.
[38] Loc. cit., fila 57 bis.
[39] Arhiva M.A.E., fond. 71, 1920—1944, Finlanda, vol. 1, filele 116—117.

vernul finlandez, drept expresie a atitudinii amicale față de România, a acordat ministrului afacerilor străine al țării (N. Titulescu) cea mai înaltă decorație a statului finlandez.

Legația României în capitala Finlandei a funcționat normal pînă spre sfîrșitul anului 1938, cînd guvernul român, alarmat de norii negri ai războiului apăruți pe cerul vieții politice internaționale, a hotărît să recheme din nou pe reprezentantul său permanent de la Helsinki, în ciuda sfaturilor pe care le primea de la ministrul Brediceanu asupra însemnătății pentru România de a cultiva sentimente prietenești în rîndurile poporului finlandez.

Cea mai bogată perioadă în realizări pe linia apropierii și cunoașterii reciproce dintre cele două popoare a fost reprezentată de anii 1934—1935. În numai șapte luni din 1934, presa finlandeză a publicat 26 de articole privitoare la România. A fost inaugurat un curs de limba română la catedra de limbi romanice a Universității din Helsinki, ținut de profesorul J. V. Tallgren-Tuulio. La 21 februarie 1935 s-a deschis în capitala Finlandei o expoziție de artă românească, care a fost vizitată de circa 4 000 de vizitatori. Toate obiectele de artă populară au fost vîndute. Expoziția a avut un ecou deosebit în opinia publică, despre ea publicîndu-se peste 50 de articole de ziar. Către sfîrșitul anului 1935, Muzeul național din Helsinki a creat printre colecțiile sale etnografice o secțiune de artă populară românească [40].

La 28 februarie 1935 Finlanda a aniversat centenarul epopeii sale naționale *Kalevala*, numele străvechi al cîntecelor populare fineze, adunate și publicate de poetul Elias Lönnroth cu un secol în urmă. La festivități a luat parte și ministrul român Bossi, care, rostind un scurt discurs, a spus : „Națiunea română, profund atașată patrimoniului său folcloric, aduce astăzi omagiul său prin glasul meu «cîntecelor» nemuritoare ale *Kalevalei*, în care se reflectă sufletul nobilei națiuni fineze. Sînt fericit a putea anunța cu acest prilej că, în urma unei comunicări pe care am primit-o de la guvernul meu, Comisiunea română pentru cooperare intelectuală a stabilit un premiu pentru traducerea în limba română a *Kalevalei*" [41].

O anumită înviorare au cunoscut și relațiile comerciale româno-finlandeze în acești ani. Principalele produse de ex-

[40] Loc. cit., fila 482.
[41] Loc. cit., fila 305.

port ale Finlandei pe piața românească erau articolele de cauciuc (România ocupa locul al doilea în exportul firmei „Nokia", cea mai mare producătoare de produse cauciucate din Finlanda). În 1934 Finlanda a importat din România peste 11 000 de tone de produse petroliere, atît direct, cît și prin intermediul unor firme americane și germane [42]. Către sfîrșitul anului 1935, între România și Finlanda s-a încheiat un acord de clearing care rezolva problema efectuării plăților exportului finlandez în țara noastră.

În ce privește relațiile politice, guvernul de la București continua și în acești ani să fie neliniștit de orientarea politicii externe finlandeze, care era potrivnică cursului politicii externe titulesciene, îndreptată spre securitate colectivă, salvgardarea păcii și combaterea tendințelor revizioniste. „Dacă guvernul din Helsinki va înțelege să dea sprijinul său cererilor revizioniste maghiare, este de la sine înțeles că această atitudine nu va putea fi considerată amicală față de România și Mica Înțelegere. În chestiunea rusească, de asemenea, repetatele manifestări de ostilitate din partea Finlandei față de Soviete nu se mai găsesc pe același front cu reluarea relațiilor diplomatice ruso-române" [43], raporta ministrul român din Helsinki la 31 octombrie 1934. În aprilie 1935 rapoartele diplomației românești din capitala Finlandei apreciau faptul că, spre deosebire de restul presei, oficiosul guvernamental „Helsingin Sanomat" a aprobat condamnarea morală a Germaniei la Geneva. „Această atitudine nouă a organului guvernului — se spunea într-o telegramă din 25 aprilie 1935 trimisă de Bossi la București — este foarte mult comentată și denotă că Finlanda își dă seama, în sfîrșit, de primejdia unei apropieri prea strînse de Germania izolată" [44]. Cuvintele diplomatului român exprimau încă o dată consecvența orientării politicii externe românești din anii aceia de condamnare a Germaniei hitleriste.

Dr. N. COPOIU

[42] Loc. cit., filele 222, 223, 295 și 296.
[43] Loc. cit., fila 204.
[44] Loc. cit., fila 193.

Relaţiile româno-braziliene, statornicite şi consolidate de-a lungul anilor în spiritul egalităţii, respectului şi înţelegerii reciproce, ocupă un loc important în istoria relaţiilor internaţionale şi a diplomaţiei româneşti.

Legate prin puternice afinităţi de limbă şi de cultură izvorîte din comunitatea originii latine, România şi Brazilia au înscris în cronica relaţiilor lor bilaterale, deşi situate la mari distanţe şi pe continente diferite ale lumii, momente şi fapte care atestă dorinţa lor de cunoaştere şi înţelegere, colaborare şi cooperare, aşezînd temelia unor relaţii tradiţionale de prietenie. În acest context, un moment de o deosebită însemnătate şi semnificaţie politică din trecutul relaţiilor româno-braziliene l-a constituit cucerirea independenţei de stat a ţării noastre.

I

Împrejurările istorice favorabile create în perioada recunoaşterii internaţionale a României „ca stat liber şi suveran" au permis domnitorului Carol I să folosească prilejul notificării independenţei ţării către statele europene şi extraeuropene, pentru a trimite în acest scop cîteva misiuni speciale în străinătate în dorinţa de a inaugura şi un început în cunoaşterea reciprocă pe calea contactelor diplomatice. O astfel de acţiune de natură diplomatică a fost încredinţată în toamna anului 1880 colonelului Sergiu Voinescu în calitate de „trimis extraordinar în misiune specială" pe lîngă împăratul Pedro al II-lea al Braziliei, la reşedinţa acestuia din Rio de Janeiro [1].

Scopul acestei misiuni speciale a colonelului Voinescu a fost înfăţişat pe larg în scrisoarea ministrului de externe al României, Vasile Boerescu, adresată la 4/16 august 1880 omologului său brazilian, Pedro Luiz Pereira de Souza [2]. Ministrul

[1] Colonelul Sergiu Voinescu a îndeplinit la sfîrşitul anului 1880, în aceeaşi calitate, o misiune specială în Statele Unite ale Americii (vezi Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independenţă, vol. 93, filele 149—151.

[2] Loc. cit., fila 152.

de externe român își exprima în scris speranța că trimisul domnitorului va fi bine primit, adăugînd că misiunea sa are ca scop mai ales să dovedească împăratului și guvernului său „sentimentele inalterabile de simpatie de care suveranul, guvernul și națiunea română sînt animați față de imperiul Braziliei". Din scrisoare reiese de asemenea că diplomatul român avea și misiunea de a înmîna împăratului, împreună cu scrisoarea de notificare a independenței, ordinul „Steaua României", cu brevetul și insignele respective, conferite acestuia de domnitorul Carol I [3].

Vestea trimiterii misiunii române la curtea împăratului Pedro al II-lea a fost primită de la început cu multă satisfacție de către oficialitățile braziliene. Astfel, însărcinatul cu afaceri al Braziliei la Paris, care fusese înștiințat la 13 august 1880 de trimiterea acesteia, anunța la 18 august că este însărcinat de ministrul său de externe, Pedro Luiz Pereira de Souza, să aducă la cunoștința guvernului român că împăratul, informat telegrafic, a declarat „că va primi cu cea mai mare plăcere misiunea la Rio de Janeiro" [4].

Îmbarcat în portul Bordeaux [5] la bordul vasului „Orenoque", colonelul Sergiu Voinescu a pășit pe pămînt brazilian, la Rio de Janeiro, în ziua de 25 septembrie 1880. Din rapoartele redactate de trimisul domnitorului reiese că diplomatul român s-a prezentat mai întîi ministrului de externe, Pedro Luiz Pereira de Souza, după care a fost primit de împărat în audiență publică și particulară. În prima audiență, din 2 octombrie, Voinescu a înmînat împăratului scrisoarea domnitorului, prin care notifica acestuia independența țării și o dată cu aceasta insignele ordinului „Steaua României" [6]. În scrisoarea sa din 5 august 1880, domnitorul Carol I arăta că se considera fericit de a notifica împăratului evenimentul, cunoscîndu-i interesul plin de simpatie cu care acesta urmărea

[3] Loc. cit., fila 153. Ministrului de externe brazilian i-a fost conferit, în același timp, marele cordon al ordinului „Steaua României".

[4] Loc. cit., fila 159, Nota Legației române de la Paris nr. 451 din 6/18 august 1880, semnată Lahovary, adresată ministrului de externe, Vasile Boerescu.

[5] Loc. cit., fila 164, Nota nr. 485 din 28 august/9 septembrie 1880 a Legației române de la Paris, semnată Emil Ghika, înaintată ministrului de externe al României.

[6] Loc. cit., fila 178, Raportul lui Sergiu Voinescu din Rio de Janeiro din 27 septembrie/9 octombrie 1880.

dezvoltarea națiunii române, ceea ce îi dădea speranța că suveranul Braziliei „se va bucura de a vedea astfel încununate de succes eforturile și sacrificiile generoase ale României" [7]. Aducînd domnitorului mulțumiri cordiale pentru conferirea înaltei distincții, împăratul Pedro al II-lea și-a exprimat totdată „urările cele mai sincere pentru fericirea sa și aceea a românilor" [8].

După ședința solemnă, diplomatul român a avut timp de o jumătate de oră o convorbire prietenească cu împăratul. Relatînd această întrevedere într-unul din rapoartele sale diplomatice, trimisul domnitorului scria că Pedro al II-lea i-a declarat că are multă simpatie pentru țara noastră și că „dezvoltarea statului român e trebuincioasă echilibrului european și oferă o garanție de progres și prosperitate în Orient" [9]. În continuare, Sergiu Voinescu arăta că împăratul s-a interesat îndeaproape de modul de funcționare al regimului constituțional din România, de organizarea justiției, a presei și învățămîntului de toate gradele, de bibliotecile publice și literatura românească. Suveranul Braziliei a manifestat, de asemenea, un interes deosebit față de industria națională din țara noastră și de starea mijloacelor de comunicație.

Primit din nou de împărat în ziua de 12 octombrie, colonelul Sergiu Voinescu s-a bucurat de asemenea de o atenție prietenească, constatînd aceleași sentimente de simpatie pe care împăratul le nutrea pentru domnitorul României și poporul român [10]. La 14 octombrie 1880, încheindu-și misiunea, Voinescu intră în posesiunea unui plic conținînd răspunsul împăratului la scrisoarea domnitorului, împreună cu alte trei scrisori destinate ministrului de externe al României, Vasile Boerescu, din partea ministrului de externe al Braziliei, Pedro Luiz Pereira de Souza. Trimisul domnitorului a primit în același timp insignele ordinului „Crucea de Sud", conferit de împăratul Pedro al II-lea domnitorului, precum și insignele ordinului „Christ" pentru ministrul de externe al României,

[7] Arh. st. Buc., fond. Casa Regală, dos. 101/1935.
[8] Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 93, fila 177.
[9] Loc. cit., Raportul lui Sergiu Voinescu din 27 septembrie/9 octombrie 1880.
[10] Loc. cit., Raportul lui S. Voinescu din 14 octombrie 1880.

Vasile Boerescu [11]. Lui Sergiu Voinescu i s-a înmînat brevetul și insignele de Mare Cruce a ordinului „Rozei" [12].

În răspunsul său, suveranul Braziliei observa că domnitorul României „are deplină dreptate cînd este convins de interesul plin de simpatie" pe care acesta îl avea „față de un eveniment atît de fericit pentru națiunea română" și promitea să facă tot ce va fi în puterea sa „pentru ca raporturile fericite stabilite între țările noastre să devină cît mai plăcute posibil" [13].

El își exprima în continuare speranța că domnitorul va accepta ca o dovadă de vie prietenie ordinul „Crucea de Sud" trimis prin Voinescu, încheindu-și scrisoarea cu urări de fericire pentru familia domnitorului și prosperitatea națiunii române. Mulțumindu-i pentru primirea călduroasă făcută lui Sergiu Voinescu în calitatea sa de „trimis extraordinar în misiune specială", pentru conferirea ordinului „Crucea de Sud" și urările transmise, domnitorul Carol I scria acestuia la 26 februarie 1881 : „Aceste dovezi ale unei prietenii care îmi este deosebit de prețioasă și urările pe care maiestatea-voastră imperială a binevoit să le facă pentru fericirea mea și a familiei mele, ca și pentru prosperitatea națiunii române, îmi inspiră cea mai sinceră și cea mai vie recunoștință" [14].

Misiunea colonelului Sergiu Voinescu în calitatea amintită la curtea împăratului Pedro al II-lea al Braziliei se înscrie ca o importantă etapă din începuturile relațiilor româno-braziliene, constituind totodată un punct de pornire în evoluția pozitivă a relațiilor dintre cele două țări.

II

Înființarea primelor oficii consulare pe teritoriile român și brazilian în scopul reprezentării intereselor de ordin consular avea să contribuie și mai mult la strîngerea și la consolidarea legăturilor româno-braziliene. Deși au existat mai multe încercări din partea unor cetățeni brazilieni și străini de a reprezenta onorific interesele consulare ale României în Brazi-

[11] Loc. cit., fila 185, Scrisoarea ministrului de externe al Braziliei din 14 octombrie 1880 către S. Voinescu.

[12] Loc. cit., fila 176.

[13] Arh. st. Buc., fond. Casa Regală, dos. 44/1881, Scrisoarea lui Pedro al II-lea către domnitorul Carol I din 14 octombrie 1880.

[14] Loc. cit., dos. 101/1935.

lia [15], primul consulat onorific al țării noastre pe teritoriul brazilian a luat ființă la 1 mai 1921 la Rio de Janeiro, titular al acestuia fiind numit un comerciant localnic, I. A. Wraubek, originar din România [16]. Cinci ani mai tîrziu, la 16 mai 1926, se creează un nou consulat român în Brazilia, la São Paulo, avînd ca circumscripție consulară întreg statul São Paulo [17].

La baza înființării celor dintîi consulate braziliene în România au stat îndeosebi interese de ordin economic. Aceasta reiese și din scrisoarea ministrului afacerilor externe al Braziliei din 19 iunie 1914 adresată omologului său român, în care arăta că guvernul său a hotărît, „din dorința de a dezvolta relațiile comerciale între Brazilia și România", să înființeze un consulat la București. Totodată se cerea și exequatur-ul pentru Jules Borel, de naționalitate suedeză [18]. Cu toate acestea, primul consulat braziliian în România a fost consulatul general creat în 1919 la Galați, condus de Oscar Parduhos do Silva [19]. Acesta, primind agrementul guvernului român la 10 octombrie 1919, sosește în țară la începutul lunii ianuarie 1920. Consulatul a funcționat la Galați pînă în 1923, cînd a fost mutat la București, ca apoi, un an mai tîrziu, să fie din nou mutat la Galați [20].

Absența îndelungată a unor oficii consulare și mai cu seamă diplomatice, menite a contribui și la intensificarea schimburilor comerciale, stînjenite de lipsa mijloacelor de transport intercontinentale, au avut ca rezultat dezvoltarea insuficientă a relațiilor comerciale româno-braziliene.

Un pas important pe linia dezvoltării acestora s-a făcut în august 1920 prin numirea lui D. M. Popovici ca atașat comer-

[15] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 10. O primă ofertă în acest sens s-a făcut la 24 septembrie 1887 de către G. P. Malan, directorul revistei italiene „Il Brasile" din Rio de Janeiro. Autoritățile române au considerat însă că „absența completă de interese practice și de schimburi materiale între România și Imperiul Braziliei face prematură instituirea unui oficiu consular la Rio de Janeiro" (Nota M.A.S. român din 12/24 octombrie 1887). Răspunsuri asemănătoare s-au dat și altor propuneri făcute ulterior.

[16] Loc. cit., Decretul nr. 1 832 din 23 aprilie 1921.

[17] Loc cit. Acest consulat a fost ridicat la rangul de consulat general onorific prin decretul nr. 2 293 din 20 mai 1937.

[18] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, B.3.

[19] Loc. cit., Reprezentanți, S.6.

[20] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, C.2, D.2. Nota nr. 1 din 18 martie 1924 a consulului Oscar Correia anunță că, potrivit unei decizii, consulatul Braziliei a fost mutat din nou la Galați, iar ca titular va funcționa Osorio Dutra.

cial al României pentru țările Americii Latine, cu reședința în Argentina, la Buenos Aires [21]. Ajuns în America de Sud, atașatul comercial român a început să desfășoare o intensă activitate în țările latino-americane, și în special în Brazilia, țară care prezenta un interes aparte în realizarea unor viitoare proiecte economice.

În acest cadru de preocupări, D. M. Popovici a purtat o serie de tratative la Rio de Janeiro, în cursul cărora a propus înființarea unui depozit permanent de mărfuri braziliene în România destinate Orientului, acordarea unui împrumut de 1 miliard de lei României, înființarea unei camere de comerț româno-braziliană, acordarea de sprijin pentru crearea industriei bumbacului și cauciucului în țara noastră, organizarea unei linii de vapoare în legătură directă cu porturile românești [22].

Întorcîndu-se în țară în 1921 pentru a informa asupra acestor tratative, D. M. Popovici a fost împuternicit din partea guvernului român de a trata unele convenții legate de înființarea în România a unui depozit permanent de mărfuri braziliene pentru Orient. În același an, datorită unor inițiative particulare, a luat ființă la București societatea „South American Office" cu scopul „de a începe și a continua primele relațiuni comerciale între România și America de Sud" [23]. Consulul onorific al României la Rio de Janeiro, I. A. Wraubek, a fost numit administrator-girant al societății pentru Brazilia. Această societate avea ca scop totodată procurarea materialelor necesare organizării expozițiilor românești în Brazilia și în Argentina, după care exponatele erau vîndute în contul societății [24]. Doi ani mai tîrziu, în 1923, societatea „South American Office" a intrat în lichidare.

La 1 septembrie 1921, atașatul comercial al României, D. M. Popovici, împreună cu I. A. Wraubek, au inaugurat oficial în capitala Braziliei prima expoziție de produse românești în America de Sud. Organizată în sala Asociației comerciale din Rio de Janeiro, expoziția românească, la care au participat numeroase personalități braziliene și străine, a fost deschisă

[21] Loc. cit., Problema 75, vol. 10. Numit prin decizia nr. 32 819 din 31 august 1920.

[22] Loc. cit., Raportul lui D. M. Popovici (nedatat).

[23] Loc. cit., Problema 75, vol. 10.

[24] Loc. cit. Cu adresa nr. 12 701 din 24 mai 1921, D. M. Popovici a fost

de ministrul afacerilor externe al Braziliei, dr. Azevedo Marques. Relevînd importanța relațiilor economice româno-braziliene și necesitatea intensificării lor, dr. Azevedo Marques a subliniat în discursul său inaugural că „România prezintă, într-adevăr, o însemnătate în economia mondială" și că „poziția sa excepțională în ce privește distribuirea de produse în Orient este de cel mai mare interes..." [25]. Mulțumindu-i acestuia pentru concursul dat la dezvoltarea comerțului între Brazilia și România, I. A. Wraubek a subiliniat în același timp că expoziția românească din Rio de Janeiro marchează începutul apropierii economice, favorizînd încheierea unor convenții comerciale între cele două țări.

Desfășurînd o bogată activitate în favoarea intensificării relațiilor comerciale între România și Brazilia, I. A. Wraubek a susținut în demersurile sale pe lîngă guvernul român necesitatea înființării unei linii maritime directe între Marea Neagră și America de Sud [26]. Realizarea acestei linii de navigație prezenta avantajul de a fi fost singura care urma să transporte direct, fără ajutorul intermediarilor și al transbordărilor în diferite porturi europene, produsele româno-braziliene de primă necesitate.

În vara anului 1921, consulul României la Rio de Janeiro comunica Ministerului Afacerilor Externe român că guvernul Braziliei ar intenționa, la propunerea sa, să înființeze o linie directă de navigație pînă la Galați, pentru a crea în acest port un depozit liber și permanent destinat produselor braziliene [27]. Guvernul Averescu a fost de acord ca pentru vapoarele braziliene directe portul Galați să fie liber [28]. Un an mai tîrziu, în 1922, Wraubek informa în aceeași problemă că președintele Braziliei a aprobat înființarea liniei de navigație spre România cu condiția ca portul Galați să fie liber pentru vasele braziliene și pentru început țara noastră să pună la dispoziția acestora combustibil ieftin pînă cînd Brazilia își va stabili pro-

însărcinat de către Ministerul Industriei și Comerțului să organizeze primele expoziții de mărfuri și produse românești în Brazilia și Argentina.

[25] „Le Messager de São Paulo" din 10 septembrie 1921, în Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 10.

[26] Loc. cit. (cf. *Memoriu asupra înființării unei linii maritime pentru transporturi de mărfuri de la porturile Dunării în Brazilia).*

[27] Loc. cit., Raportul lui I. A. Wraubek din Rio de Janeiro din 11 iunie 1921.

[28] Decret nr. 12 700, publicat în „Monitorul oficial" din 23 iunie 1921.

priile sale depozite de cărbuni [29]. Totodată, consulul român anunța că guvernul brazilian este dispus să deschidă guvernului român un credit pentru cumpărarea de mărfuri braziliene [30]. Guvernul român din acel timp însă n-a mai aplicat decretul dat în acest sens cu un an înainte de guvernul Averescu. În același timp, Ministerul Industriei și Comerțului opina în defavoarea acestei inițiative, adăugînd „că nu crede posibilă aprovizionarea cu combustibil a vaselor braziliene" [31].

Convins de importanța realizării unei legături directe de navigație între România și Brazilia pentru dezvoltarea relațiilor lor economice, I. A. Wraubek a continuat să susțină acest proiect, apelînd și la ajutorul presei din România. Ziarul „Universul" își anunța cititorii în decembrie 1924 că a primit la redacție o interesantă și bogată lucrare din partea acestuia, intitulată *Un interschimb de mare și absolută necesitate pentru Brazilia*. Sprijinind proiectul Wraubek privitor la înființarea unei linii directe între Brazilia și România, în care portul Brăila s-ar fi transformat în cap de linie transatlantică a Balcanilor, ziarul scotea în evidență că „legătura directă între aceste două țări latine, situate în două continente deosebite, este în adevăr o necesitate pe care ambele părți o recunosc" [32]. Cu toate acestea, proiectul nu a putut fi pus în aplicare, datorită marilor cheltuieli pe care le presupunea.

III

Evoluția ascendentă a relațiilor româno-braziliene a creat premisele necesare stabilirii relațiilor diplomatice normale între cele două țări [33]. Consulul I. A. Wraubek a depus și pe această cale o muncă susținută. Arătînd necesitatea înființării unei reprezentanțe diplomatice românești în Brazilia, consulul

[29] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 10, Raportul lui I. A. Wraubek din Rio de Janeiro din 14 martie 1922.

[30] Ibidem.

[31] Arhiva M.A.E., Problema 75, vol. 10 (cf. corespondența dintre Ministerul de Externe, Ministerul Industriei și Comerțului și Direcția vămilor din România).

[32] „Universul" din 29 decembrie 1924.

[33] Crearea unei legații române la Rio de Janeiro a fost înscrisă și în legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine al României în 1921. Considerente de ordin economic nu au permis însă înființarea ei la acea dată.

României scria într-un raport din vara anului 1923 înaintat la București ministrului de externe I. G. Duca : „Luînd în considerare interesele României, sînt de părere că pentru noi este de urgentă necesitate înființarea unei legațiuni românești la Rio de Janeiro și a unui consulat de categoria I în Buenos Aires. Rio de Janeiro este centrul politic al Americii de Sud, iar Buenos Aires este centrul emigranților români" [34].

În sprijinul înființării legației române, el invoca, în afara prestigiului statului nostru și salvgardarea intereselor cetățenilor români în Brazilia, motive economice, cărora le prevedea largi perspective de dezvoltare. Necesitatea creării unei reprezentanțe diplomatice în această țară a fost expusă de asemenea și în alte rapoarte ale consulului României înaintate ministrului de externe. Arătînd că în Camera Deputaților a Braziliei a fost prezentat la 28 decembrie 1923 un proiect de lege pentru crearea de noi reprezentanțe diplomatice braziliene în străinătate, printre care și în România, Wraubek scria din Rio de Janeiro la începutul anului 1924 ministrului de externe al României : „Cred că nu mai e nevoie de a explica domniei-voastre urgenta necesitate a înființării Legației române în Brazilia, căci știu că singura cauză a inexistenței ei aci e economia desăvîrșită ce preocupă guvernul român" [35]. După ce își exprima convingerea că insistența sa va fi interpretată favorabil, în sens patriotic, el conchidea acest raport cu îndemnul : „Trebuie ca România să fie înaintea Braziliei cu înființarea legației ; numai astfel se poate conta pe un viitor de legături utile și practice între aceste două țări surori, legături pe care le-am studiat de aproape, aci, cît și în țară, și pentru care fac de mult timp și urmez a face o propagandă intensă".

Un rol de seamă în stabilirea relațiilor diplomatice româno-braziliene a revenit diplomatului român Nicolae Titulescu, pe atunci ministru al afacerilor externe. Înțelegînd importanța țărilor Americii Latine pe arena internațională, el și-a consacrat o însemnată parte a activității sale diplomatice acțiunii menite a strînge și dezvolta relațiile bilaterale ale țării noas-

[34] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 87, Raport din 14 iunie 1923, semnat de I. A. Wraubek.

[35] Loc. cit., Raportul lui Wraubek din 14 ianuarie 1924.

tre cu statele latino-americane, printre care Brazilia se bucura de o atenție deosebită. În calitatea sa de ministru al afacerilor externe al României, Nicolae Titulescu a propus la sfîrșitul anului 1927 înființarea primei reprezentanțe diplomatice românești pe continentul sud-american, în capitala Braziliei [36]. Proiectul de lege pentru crearea unei legații la Rio de Janeiro o dată cu alte trei oficii diplomatice românești în străinătate a fost adus în dezbaterea Adunării Deputaților și în Senat la 21 decembrie 1927 [37]. Înștiințînd pe însărcinatul cu afaceri al Legației române de la Londra, C. Laptew, despre această hotărîre, șeful diplomației românești, Nicolae Titulescu, preciza în telegrama ce i-a adresat-o la 27 decembrie să aducă la cunoștința ambasadorului Braziliei în Marea Britanie „că, pentru a dovedi sentimentele noastre de simpatie și a învedera legăturile noastre sufletești cu marea Republică a Braziliei, parlamentul a votat în urma propunerii mele o lege pentru crearea unei legațiuni la Rio de Janeiro". În continuare el adăuga: „Am ținut să fac prin dinsul această comunicare guvernului brazilian. Rog a cere și agrementul pentru Caius Brediceanu, deputat, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine în cabinetul Take Ionescu. Aștept răspunsul dumneavoastră foarte urgent" [38].

Înștiințat a doua zi de conținutul comunicării guvernului român, ambasadorul Braziliei la Londra, P. Regis de Oliveira, preciza în răspunsul său din 6 ianuarie 1928 că este însărcinat de ministrul său de externe să aducă la cunoștința guvernului român că „guvernul Statelor Unite ale Braziliei a primit cu cea mai mare satisfacție știrea despre gestul plin de simpatie al guvernului și parlamentului român", adăugînd că această inițiativă „este chemată să aibă cea mai mare importanță în viitor asupra excelentelor relații de prietenie ce unesc țările noastre" [39].

[36] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 87.

[37] Proiectul de lege pentru crearea Legației de la Rio de Janeiro a fost votat și adoptat în unanimitate cu 135 de voturi în ședința Adunării Deputaților din 21 decembrie. În aceeași zi proiectul de lege a fost votat și adoptat în Senat cu majoritate de 118 voturi contra 1.

[38] Arhiva M.A.E., Dosare personale, 77/B 62, vol. I, telegrama lui N. Titulescu nr. 74 944 din 27 decembrie 1927, înregistrată la Legația României din Londra cu nr. 3 070; cf. și George Macovescu și colectiv, *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, Editura politică, 1967, p. 233.

[39] Arhiva M.A.E., Dosare personale, 77/B 62, vol. I, Nota ambasadei Braziliei la Londra din 6 ianuarie 1928, redactată în limba franceză.

Numit la 1 februarie 1928 în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Rio de Janeiro [40], Caius Brediceanu a sosit în Brazilia la 25 aprilie și și-a prezentat scrisorile de acreditare la 10 mai același an [41]. Cu acest prilej, președintele Republicii Brazilia, dr. Washington Luis P. de Sousa, și-a exprimat „deosebita mulțumire pentru faptul că România a înființat prima sa legațiune din America de Sud în Brazilia", precum și dorința „dezvoltării unor relațiuni culturale și economice cît mai intense între ambele țări" [42].

Înființarea primei reprezentanțe diplomatice a României pe continentul sud-american în Brazilia și numirea lui Caius Brediceanu în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Rio de Janeiro au fost primite cu satisfacție în cercurile diplomatice braziliene, iar presa a subliniat importanța deosebită a acestui eveniment. Salutînd numirea ministrului român, „Jornal do Brasil" arăta că „acest fapt ne produce mare satisfacție, România fiind unica țară latină din Europa care nu avea reprezentant politic la noi" și subliniind că această numire denotă „marea afecțiune ce o are guvernul român pentru Brazilia cu prilejul inaugurării legației sale aici" [43]. La rîndul său, „Jornal do Commercio" scria că alegerea lui Brediceanu pentru a inaugura relațiile oficiale dintre România și Brazilia „a fost o dovadă a importanței pe care guvernul său a dat-o acestor relațiuni sub toate aspectele, demnă de cel mai mare interes din partea guvernului nostru" [44].

Trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Rio de Janeiro a desfășurat o intensă activitate în favoarea strîngerii și lărgirii relațiilor dintre cele două țări. Totodată el a acordat o deosebită atenție organizării serviciului diplomatic și consular al țării noastre în America de Sud.

[40] Decretul nr. 3 826 din 31 decembrie 1927 îl numea în această calitate cu data de 1 februarie 1928 ; cf. „Monitorul oficial" nr. 41 din 19 ianuarie 1928.

[41] Arhiva M.A.E., Dosare personale, 77/B 62, vol. I, telegrama lui Caius Brediceanu nr. 67 din 11 mai 1928, înregistrată la Ministerul Afacerilor Străine la nr. 32 572 din 12 mai.

[42] Ibidem. Cf. și raportul lui Caius Brediceanu din 11 mai 1928.

[43] „Jornal do Brasil" din 8 aprilie 1928 (în Arhiva M.A.E., Problema 82, vol. 87).

[44] „Jornal do Commercio" din 9 decembrie 1928.

Într-un raport diplomatic redactat în acest sens[45], Brediceanu sublinia că înființarea Legației române la Rio de Janeiro a trezit un viu interes pentru România în toate părțile continentului sud-american. De aceea el propunea ca sediul legației să rămînă în capitala braziliană, de unde să fie condusă întreaga organizație consulară. În afară de Rio de Janeiro și São Paulo, diplomatul român era de părere să se creeze consulate onorifice la Bahia (statul Bahia), Cuyaba (statul Mato Grosso), Curitiba (statul Parana) și Porto Alegre (statul Rio Grande do Sul). Referindu-se la crearea unui post de atașat de presă pe lîngă Legația din Rio de Janeiro, reprezentantul diplomatic al României preciza că aceasta ar avea importanță numai dacă i s-ar da titularului posibilitatea de a se deplasa și în alte state ale Americii de Sud, „pentru a prepara legături de ordin economic, comercial și intelectual, pe care lumea de aci începe să le aprecieze și să le dorească".

Considerente asemănătoare au stat la baza hotărîrii guvernului brazilian de a crea în 1929, la București, o misiune diplomatică sub conducerea dr. José Thomaz Nabuco de Gouvêa în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar[46]. Agrementul pentru numirea reprezentantului diplomatic al Braziliei în România, cerut la 2 martie 1929 de ambasadorul acestei țări la Paris prin intermediul legației noastre din Franța[47] a fost acordat de guvernul român două zile mai tîrziu[48]. Înființarea legației braziliene la București și numirea titularului acesteia s-au adus la cunoștința însărcinatului cu afaceri al României la Rio de Janeiro, A. Barcianu, de ministrul de externe al Braziliei, Octavio Mangabeira. În nota din 11 mai același an, șeful diplomației braziliene arăta diplomatului român că misiunea diplomatică de la București a luat ființă „în baza autorizației date de Congresul național

[45] Arhiva M.A.E., Problema 82, vol, 87, Raport din Rio de Janeiro nr. 418 din 9 august 1928, înaintat lui C. Argetoianu, ministrul domeniilor și agriculturii, ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine.

[46] Loc. cit., fond. Brazilia, vol. 8. Legea pentru înființarea Legației Braziliei la București a fost sancționată de președintele Republicii, dr. Washington Luis P. de Sousa, prin decretul nr. 5 648 din 8 ianuarie 1929, publicat în „Diario Official" din 11 ianuarie.

[47] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți N. 3, telegrama ministrului român la Paris, Constantin Diamandy, din 2 martie 1929 către ministrul de externe, G. G. Mironescu.

[48] Loc. cit., telegrama nr. 14 051 din 4 martie 1929 adresată Legației române de la Paris de G. G. Mironescu, ministru de externe.

pentru crearea unei misiuni diplomatice braziliene în România, cu scopul de a strînge și mai mult legăturile de prietenie care, din fericire, există deja între țările noastre..." [49]. Trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Braziliei la București, dr. José Thomaz Nabuco de Gouvêa, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 7 iulie 1929 [50]. După stabilirea la post, el desfășoară în această calitate o susținută activitate diplomatică cu rezultate pozitive, contribuind la strîngerea relațiilor bilaterale dintre cele două țări, dorință pe care, de altfel, o exprimase unor corespondenți de presă români înainte de a veni la București, unde ceruse special să fie numit : „Îmi pare bine că eu inaugurez relațiunile diplomatice cu România și sper că acestea se vor dezvolta tot mai mult" [51]. Mai tîrziu, după primirea călduroasă ce i s-a făcut în România, ministrul brazilian declara : „Cred că voi rămîne mult timp în frumoasa dumneavoastră țară" [52].

IV

Dezvoltarea largă și multilaterală a relațiilor bilaterale între România și Brazilia după stabilirea relațiilor diplomatice între București și Rio de Janeiro a deschis posibilitatea extinderii legăturilor culturale și de presă româno-braziliene. Expoziții de produse industriale și agrare, de pictură și turism, vizite reciproce ale unor oameni de știință și cultură, traduceri de cărți, semnarea unor acorduri de presă sînt numai cîteva dintre manifestările organizate în acest sens. Un puternic ecou au produs în lumea științifică medicală din țările Americii Latine conferințele savantului neurolog român Gheorghe Marinescu cu prilejul călătoriei sale în America de Sud în anii 1928 și 1930 la invitația forurilor de specialitate din Argentina și Brazilia. În această ultimă țară, savantul român a prezentat cu succes în 1928 un ciclu de conferințe la Facultatea de medicină, Societatea de medicină și chirurgie și la Academia din Rio de Janeiro.

[49] Loc. cit. Nota braziliană s-a comunicat în traducere ministrului de externe al României, G. G. Mironescu, prin raportul nr. 521 din 25 mai 1929 al însărcinatului cu afaceri, A. Barcianu.

[50] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, N. 3.

[51] „Universul" din 19 iulie 1929.

[52] „La Roumanie Nouvelle" nr. 55, octombrie 1929 *(La Galerie des diplomates : dr. José Thomaz Nabuco de Gouvêa).*

Mesagerul științei medicale românești a fost pretutindeni primit cu simpatie și apreciat pentru valoroasa sa contribuție la dezvoltarea patrimoniului științei medicale mondiale în domeniul neurologiei. La recepția dată în onoarea sa la Facultatea de medicină din Rio de Janeiro și prezidată de rectorul universității, Manoel Cicero, la care au participat numeroase personalități științifice, membri ai corpului diplomatic acreditați în capitala Braziliei, reprezentanți ai presei și studenți, activitatea și contribuția savantului Gheorghe Marinescu pe tărîmul neurologiei a fost amplu expusă de profesorul Agenor Porto. Subliniind rezultatele cercetărilor științifice publicate de neurologul român în lucrări de specialitate cunoscute în lumea întreagă, profesorul Agenor Porto, care în timpul expunerii îl numise pe acesta „Bucur al neurologiei românești", a vorbit totodată cu multă simpatie despre România și despre unele personalități culturale românești de seamă [53].

Semnarea la Rio de Janeiro la 13 mai 1935 a unui acord între presa română și cea braziliană în cadrul unei ședințe festive prezidate de ministrul afacerilor externe al Braziliei, José Carlos de Macedo Soares, a constituit de asemenea un nou prilej de manifestare a prieteniei româno-braziliene. Acordul a fost semnat din partea Asociației braziliene de presă de Herbert Moses, iar din partea română de Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministrul României la Rio de Janeiro [54]. Prin acordul încheiat, cele două asociații de presă își propuneau să dezvolte o intensă propagandă în scopul de a face cunoscută cultura ambelor țări nu numai în rîndurile membrilor lor, dar și în marele public, prin articole, conferințe, traduceri de opere literare și altele. Acordul prevedea de asemenea efectuarea unui schimb constant de informații și publicarea acestora în organele respective de presă în dorința de a informa cititorii despre mișcarea culturală din fiecare țară, obiceiurile de viață, evenimentele sociale și politice, perspectivele economice și tot ceea ce putea servi bunelor relații dintre România și Brazilia [55].

Relațiile economice, în continuă dezvoltare, s-au reglementat în cadrul unui acord comercial intervenit între cele două

[53] Cf. prof. dr. G. Marinescu, *Impressions d'un voyage de mission scientifique en Argentine*, în „La Roumanie Nouvelle", noiembrie 1928—februarie 1929.

[54] Arhiva M.A.E., fond. Rio de Janeiro, vol. 2.

[55] Loc. cit., fond. Brazilia, vol. 8.

părți. Acordul, încheiat din inițiativă braziliană, a fost negociat și semnat la Rio de Janeiro la 16 decembrie 1931. El s-a pus în aplicare provizorie la 22 mai 1933 și prevedea că părțile contractante convin să-și acorde reciproc tratamentul națiunii celei mai favorizate atît pentru tot ceea ce privește taxele vamale și alte taxe accesorii, cît și pentru regulile, formalitățile și serviciile la care operațiunile de vămuire ar putea fi supuse [56].

Activitatea diplomatică desfășurată de misiunile de la Rio de Janeiro și București a avut ca rezultat firesc intensificarea colaborării și cooperării internaționale româno-braziliene. Aceasta s-a manifestat, în mod constant și eficace, mai ales în cadrul Societății Națiunilor, cel mai înalt for internațional din perioada dintre cele două războaie mondiale, ca și cu prilejul altor reuniuni internaționale.

Interesate în organizarea unui sistem permanent de conciliere în conflictele internaționale, a menținerii și consolidării păcii în lume cu ajutorul pactelor regionale de securitate, România și Brazilia au susținut crearea unor asemenea zone ale păcii și securității. Pe această linie se înscrie aderarea României la 12 decembrie 1934 la „Pactul de neagresiune și conciliațiune", semnat la Rio de Janeiro la 10 octombrie 1933 cu participarea republicilor Argentina, Statele Unite ale Braziliei, Chile, Statele Unite ale Mexicului, Paraguay și Uruguay [57], cunoscut în analele diplomatice și sub denumirea de „Pactul Saavedra Lamas", după numele inițiatorului său, ministrul de externe al Argentinei.

CONSTANTIN I. TURCU

[56] Loc. cit., dos. 2, Convenții B.3, și dos. 2, Convenții B.11. Textul acordului a fost publicat în „Monitorul oficial" nr. 124 din 2 iulie 1933.

[57] Vezi textul pactului în George Macovescu și colectiv, op. cit., p. 610—618.

BUENOS AIRES

I

Deşi despărţite prin mii de kilometri, popoarele român şi argentinian nu au rămas necunoscute unul altuia de-a lungul anilor. Primele lor contacte sînt mult mai vechi decît data stabilirii relaţiilor diplomatice între cele două ţări.

Afinităţile de limbă şi cultură, comunitatea originii latine au facilitat, fără îndoială, o mai mare apropiere şi înţelegere reciprocă între poporul român şi poporul argentinian.

Referiri despre aşezarea geografică şi despre unele elemente demografice şi istorice privind Argentina au circulat în ţările române încă din secolul al XVIII-lea. Astfel, *De obşte Gheografie*, traducere de Amfilochie Hotiniul după Buffier, apărută la Iaşi în 1795, a contribuit la răspîndirea primelor cunoştinţe despre Argentina în ţările române.

În secolul următor, aceste cunoştinţe devin din ce în ce mai bogate şi precise, datorită contactelor directe ale unor călători români în Argentina. Printre primele prezenţe româneşti în această ţară amintim pe inginerul Iuliu Popper. Sosit la începutul anului 1886 la Buenos Aires, Popper va rămîne în Argentina timp de şapte ani, desfăşurînd o activitate care a îmbrăcat preocupări multiple, în centrul cărora s-a situat cercetarea şi explorarea regiunii de sud a Argentinei, crearea, organizarea şi conducerea unei exploatări aurifere de mare importanţă în Ţara de Foc în baza unei înţelegeri cu guvernul argentinian.

„Date aşa de vagi şi nedeterminate — avea să scrie el mai tîrziu — trebuiau negreşit să mărească în mine dorinţa, destul de vie, de a cunoaşte şi a studia această ţară enigmatică, care formează extremul sudic al continentului" [1].

Exploratorul român a făcut numeroase observaţii cu privire la oameni, floră, faună, bogăţiile subsolului etc. Rezultatele ştiinţifice ale cercetărilor sale au avut o deosebită impor-

[1] *Terre de Feu*, Conférence donnée à l'Institut Géographique Argentin, le 5 mars 1887, par l'Ingeneur Jules Popper, Buenos Aires 1887, p. 3—4.

tanță pentru întregirea cunoștințelor din acea vreme asupra Țării de Foc și a altor regiuni sudice explorate.

Vorbind despre valoarea acestor cercetări, cunoscutul istoric argentinian Armando Braun Menéndez, care are meritul de a fi făcut lumină asupra personalității și activității, destul de controversată, desfășurată de Iuliu Popper în Argentina, sublinia în a sa *Scurtă istorie a Țării de Foc*, că prin conferința pe care a expus-o în mod strălucit la Institutul geografic argentinian la 27 iulie 1891 Popper a prezentat un studiu de erudit asupra istoriei, geografiei, etnologiei și a altor caracteristici ale Țării de Foc.

În ea se fac unele previziuni care n-au fost contrazise pînă astăzi. Institutul s-a inspirat din planul întocmit de Iuliu Popper în 1891 asupra sudului Țării de Foc pentru pregătirea atlasului oficial, în care au apărut noutățile expuse de el [2].

De-a lungul locurilor străbătute, el a dat denumiri geografice noi pentru a întregi hărțile existente în acele timpuri. Așa au apărut în îndepărtata Argentină denumiri amintind meleaguri și personalități românești, ca Punta (capul) Sinaia, Rio (rîul) Rosetti, Rio Ureche, munții Lahovari etc.

Corespondența cuprinzînd descrierea regiunilor străbătute în Țara de Foc pe care Popper a întreținut-o cu Societatea geografică română, al cărei membru corespondent a fost ales în 1887, a îmbogățit cu numeroase date inedite cunoștințele cercetătorilor și oamenilor de știință din România asupra acestui teritoriu. Publicarea ulterioară a corespondenței [3] a mijlocit răspîndirea acestor cunoștințe în cercuri largi de cititori din țara noastră [4].

O altă prezență românească în Argentina la sfîrșitul secolului trecut, care a contribuit la stabilirea de legături în domeniul științific și la o mai bună cunoaștere între popoarele român și argentinian, este aceea a savantului român de reputație mondială Emil Racoviță. Acceptînd invitația savantului argentinian Francisco Moreno, naturalistul român a străbătut în cursul anului 1897, timp de trei săptămîni, Patagonia. În această scurtă incursiune în pampasul argentinian, Emil Raco-

[2] Armando Braun Menéndez, *Pequeña Historia Fueguina*, ed. 2, Buenos Aires, Editura AMECE, 1939, p. 238.

[3] Vezi „Buletinul Societății geografice române", 1889, sem. II ; 1892, sem. I.

[4] Pentru detalii vezi Val. Tebeica, *Străbătînd lumea. Călători și explo-*

viță s-a interesat de flora și fauna caracteristice regiunii, colecționînd numeroase exemplare pe care le-a descris [5].

La începutul celui de-al doilea deceniu al secolului nostru notăm prezența în Argentina a globe-trotterilor români Dumitru Dan, Paul Pîrvu și Gheorghe Negreanu [6]. Porniți în 1910 în temerara lor călătorie care avea să dureze șase ani, aceștia ajung în 1912 la Buenos Aires, iar de aici traversează Argentina spre Chile.

De-a lungul traversării Argentinei de la est la vest, globe-trotterii români, îmbrăcați în costume naționale românești, au fost mesageri ai tradițiilor poporului român, cîntecele, dansurile (au prezentat spectacole în numeroase localități) și portul popular românesc fiind admirate pretutindeni. Pe linia cîntecului, dansului și portului popular, prezența celor trei globe-trotteri români în Argentina a constituit prima manifestare românească în această țară.

După primul război mondial, contactele româno-argentiniene în domeniile cultural-științific și economic se înmulțesc. În 1926, la invitația guvernului argentinian, Traian Serghiescu execută unele studii geologice în regiunea Comodoro Rivadavia, unde descoperă zăcăminte de petrol. Numit în Comisia specială a Senatului argentinian, Serghiescu a desfășurat o laborioasă activitate pentru elaborarea legislației petroliere în această țară.

O contribuție remarcabilă la dezvoltarea relațiilor de prietenie și de prețuire reciprocă între oamenii de știință români și argentinieni și între popoarele celor două țări au adus-o vizitele în Argentina ale savantului neurolog român de reputație mondială Gheorghe Marinescu în anii 1928 și 1930. Vizitele savantului român, întemeietor al neurologiei ca știință, au însemnat un și mai mare prestigiu pentru știința medicală românească.

În Argentina, în toate localitățile pe unde a trecut (Buenos Aires, Rosario de Santa Fe, Cordoba etc.), Gheorghe Marinescu a fost primit cu cordialitate și o simpatie deosebită. Cursurile

ratori români la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, București, Editura științifică, 1962, p. 45—107.

[5] Pentru detalii vezi Emil Racoviță, *Spre Sud. Prin Patagonia și spre Polul Sud*, București, Editura tineretului, 1959.

[6] Cel de-al patrulea globe-trotter, Alexandru Pascu, murise în India. Singurul supraviețuitor al acestei călătorii, Dumitru Dan, locuiește în prezent la Buzău.

și conferințele ținute de el cu acest prilej au produs, prin valoarea lor, o puternică impresie asupra cercurilor științifice argentiniene. Presa i-a consacrat numeroase articole ; pretutindeni era întîmpinat de guvernatori și miniștri, savanți și studenți, care țineau să-l cunoască personal.

La Cordoba, vechi oraș de cultură și centru universitar argentinian, Gheorghe Marinescu a fost invitat să participe la ședința Camerei Deputaților din 29 august 1928, în a cărei *Dare de seamă* se poate citi printre altele : „...Se găsește în sală savantul profesor doctor Gheorghe Marinescu de la Universitatea din București. Este o mare onoare pentru Cordoba vizita acestui om, care și-a consacrat toată viața științei medicale. El a făcut mult pentru omenire și este din punct de vedere științific nu numai un cetățean al țării sale, ci și al umanității întregi..." [7].

Călătoriile savantului român în Argentina au însemnat nu numai o nouă și strălucită afirmare a sa pe plan internațional, ci și o contribuție remarcabilă la creșterea prestigiului științei românești peste hotare, la stabilirea unor fructuoase relații între savanții români și cei argentinieni.

II

Eveniment remarcabil în istoria poporului nostru, proclamarea României ca stat liber și suveran — consfințită prin tratatul de la Berlin, semnat la 13 iulie 1878 — a deschis perspective noi tînărului stat național român în năzuințele sale de afirmare pe plan extern.

Începutul contactelor oficiale între România și Argentina datează din 1880, fiind legat de activitatea desfășurată de către diplomația românească pentru recunoașterea independenței de stat a României. Notificarea făcută de România la 20 aprilie 1880 cu privire la cucerirea independenței sale de stat reprezintă primul contact între România și Argentina.

În răspunsul său din 27 septembrie 1880, președintele Republicii Argentina, Nicolas Avellaneda, saluta cu simpatie intrarea României în familia statelor independente, exprimînd în același timp dorința statornicirii unor relații durabile și amicale între cele două țări [8].

[7] Marioara Gh. Marinescu, *Un savant român în America Latină*, în „Magazin istoric", anul 1, nr. 8, 1967, p. 62—63.

[8] Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 93, p. 230 și 235.

În anul următor, răspunzînd dorințelor reciproce exprimate de șefii celor două state de a vedea statornicite relații cordiale între România și Argentina, sînt stabilite relațiile consulare prin înființarea primului consulat onorific al României la Buenos Aires, condus de Henri Theodor Brauss [9].

Desființat în 1884 [10], acesta a fost reînființat la 1 august 1921 [11], avînd succesiv titulari pe José Léon Suarez, G. Pătrășcoiu, Marcus Samovici și Ramón Avellaneda. Mai tîrziu, la 16 ianuarie 1929 [12], consulatul a fost ridicat la rangul de consulat general onorific, avînd o circumscripție cuprinzînd întreg teritoriul Argentinei, cu excepția orașului și provinciei Rosario de Santa Fe, unde în aceeași zi era înființat un consulat general onorific, condus de Marcus Samovici [13].

Argentina a înființat primul său consulat onorific la București în 1900 [14], avînd ca titular pe Carlos Heynemann și pe care în 1906 l-a ridicat la rangul de consulat general [15].

Consulatele românești din Buenos Aires și Rosario de Santa Fe și Consulatul general argentinian de la București au mijlocit contactele oficiale între România și Argentina și au jucat totodată un rol meritoriu în stabilirea de legături directe între instituții cultural-științifice și economice din cele două țări.

Un pas important pe linia dezvoltării relațiilor economice a avut loc în 1912, cînd guvernul argentinian a însărcinat pe ing. George Butză cu misiunea de a întreprinde o călătorie în România și a studia posibilitatea inițierii unor schimburi comerciale oficiale între cele două țări.

Trimisul argentinian a propus României încheierea unei convenții comerciale. În cursul tratativelor cu oficialitățile române, el a făcut oferte pentru cai, lînă, cînepă și alte articole, semnalînd în același timp interesul Argentinei pentru sare, petrol și derivate din petrol, țesături și alte produse românești.

În legătură cu aceste propuneri, la 9 ianuarie 1913 ministrul industriei și comerțului, N. Xenopol, arătînd utilitatea

[9] Decretul nr. 3 019 din 23 decembrie 1881 (Arhiva M.A.E., fond. 75, vol. 5).
[10] Ibidem.
[11] Decretul nr. 3 934 din 12 octombrie 1921, în loc. cit.
[12] Loc. cit., fond. 82, Argentina, decretul nr. 111 din 16 ianuarie 1925.
[13] Ibidem.
[14] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, H. 1.
[15] Ibidem.

unei convenții comerciale cu Argentina, cerea ministrului afacerilor străine, Titu Maiorescu, să dea dispoziții Legației României de la Viena să înceapă discuțiile cu reprezentantul diplomatic argentinian de acolo pentru ca de comun acord să se pună bazele unei convenții comerciale între cele două țări [16].

În 1914 guvernul român trimite în Argentina pe deputatul Dimitrie Plesnilă pentru a studia împreună cu autoritățile locale și cu reprezentanții cercurilor de afaceri posibilitățile concrete de oficializare a schimburilor comerciale între România și Argentina. Declanșarea primului război mondial a rupt firul contactelor economice atît de promițătoare care se inițiaseră între cele două țări în acea perioadă.

După război, interesul României pentru inițierea și dezvoltarea unor schimburi comerciale cu țările latino-americane este sporit. În vederea prospectării pieței sud-americane, la 31 august 1920 a fost creat postul de atașat comercial al României pentru America de Sud, cu reședința la Buenos Aires, condus de D. M. Popovici. Un an mai tîrziu, la 29 decembrie, se deschidea la Buenos Aires o expoziție cu vînzare cuprinzînd țesături și produse românești, prima manifestare românească de acest fel în Argentina.

În 1928 se reiau contactele dintre cele două țări în problema oficializării schimburilor comerciale. În acest scop, guvernul argentinian trimite în misiune la București pe Ernesto di Santo „în calitate de însărcinat cu studiul și informare asupra mijloacelor de a stabili legături comerciale între Argentina și România" [17].

Mai tîrziu, în 1932, au loc la Paris tratative între reprezentanții celor două țări privind încheierea unui acord care să fixeze un preț minimal la exportul porumbului pentru ambele țări. Aceste negocieri au fost finalizate într-un proiect de acord (sub forma unui schimb de note) care fixa un preț minimal pentru vînzare la exportul porumbului. Scopul acestei înțelegeri era realizarea unei „acțiuni comune pentru apărarea producătorilor". Scăderile simțitoare ale prețului porumbului pe piața mondială au determinat modificări ale prețurilor minimale stabilite și în cele din urmă renunțarea la acordul proiectat.

[16] Loc. cit., dos. 2, Convenții, A.12.
[17] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, S.10.

Privite în ansamblu, schimburile comerciale româno-argentiniene, al căror început se plasează, după cum am văzut, în primele decenii ale secolului nostru, s-au desfăşurat în acea perioadă la un nivel destul de redus. Ele vor căpăta o mai mare extindere şi consistenţă după înfiinţarea de către cele două ţări a reprezentanţelor diplomatice la Buenos Aires şi, respectiv, la Bucureşti şi mai ales după semnarea la 14 august 1936 a unui tratat de comerţ româno-argentinian [18].

Tratativele pentru încheierea acordului comercial au fost purtate la Buenos Aires între ministrul României, Alexandru Buzdugan, şi ministrul afacerilor străine, Carlos Saavedra Lamas. Tratatul, semnat în capitala Argentinei, sublinia în articolul 1 : „În dorinţa de a înlesni şi dezvolta relaţiile economice între cele două ţări, părţile au convenit să-şi aplice reciproc tratamentul necondiţionat şi nelimitat al naţiunii celei mai favorizate". Potrivit articolului 5, acest tratament se aplica reciproc şi în materie de navigaţie.

Produsele care au făcut obiectul schimburilor comerciale între România şi Argentina în perioada interbelică au fost, la exportul României, lemn de brad, cherestea, sare în bloc, uleiuri lubrifiante, petrol, covoare, ţesături, orz pentru bere, fructe uscate, celuloză, pastă de hîrtie etc., iar la exportul Argentinei cereale conserve de toate felurile, legume, carne, lînă, piei, talpă, încălţăminte, bumbac, extract de quebracho pentru tăbăcării şi altele.

III

Sfîrşitul celui de-al doilea şi începutul celui de-al treilea deceniu al secolului nostru marchează o etapă nouă în evoluţia pozitivă a relaţiilor româno-argentiniene. Contactele care au avut loc încă din secolul al XIX-lea pe linia cunoaşterii şi apropierii celor două popoare au creat premise favorabile care au condus la creşterea interesului reciproc pentru stabilirea relaţiilor politico-diplomatice între România şi Argentina. În 1928 cele două părţi au convenit în principiu să stabilească relaţii diplomatice. Prin decretul nr. 829 din 26

[18] Textul tratatului a fost publicat în „Monitorul oficial" nr. 232 din 5 octombrie 1936, p. 8 188—8 190.

martie 1928, Caius Brediceanu, ministrul României la Rio de Janeiro, era numit în aceeași calitate și în Argentina [19]. Agrementul a fost cerut și acordat de către guvernul argentinian. Înainte însă de a fi prezentat scrisorile de acreditare în Argentina, Caius Brediceanu a fost numit la 16 iunie 1929, ministru al României la Vatican [20].

Întrucît Caius Brediceanu nu și-a depus scrisorile de acreditare președintelui Argentinei, iar succesorul său în Brazilia n-a mai fost numit și acreditat și în Argentina, partea argentiniană avea să explice mai tîrziu că între cele două țări nu există relații diplomatice stabilite [21].

Anul 1928, fără a fi considerat ca dată a stabilirii relațiilor diplomatice între România și Argentina, este totuși un an important în istoria relațiilor româno-argentiniene. Contactele oficiale între cele două guverne din acest an aveau să fie valorificate de ambele părți în anii imediat următori.

La 8 decembrie 1930, Consulatul general onorific al Argentinei la București făcea cunoscut Ministerului Afacerilor Străine român că „guvernul argentinian, în dorința de a strînge legăturile de prietenie și simpatie dintre cele două țări, a decis crearea unei legații la București" și cerea agrementul pentru numirea lui Ricardo Olivera în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Argentinei la București [22].

Agrementul fiind acordat de către guvernul român, R. Olivera își prezenta scrisorile de acreditare la 24 aprilie 1931 [23], acțiune prin care s-au stabilit relațiile diplomatice între România și Argentina.

În discursul rostit cu acest prilej, ministrul argentinian își exprima satisfacția „de a inaugura relațiile diplomatice dintre cele două națiuni ale noastre". O dată cu aceasta, guvernul argentinian înființează prima sa reprezentanță diplomatică la București la nivel de legație [24].

România a înființat prima sa legație la Buenos Aires mai tîrziu, în 1934, cînd prin decretul nr. 1 008 din 5 aprilie Alexandru Buzdugan, trimis extraordinar și ministru pleni-

[19] Arhiva M.A.E., dos. 77, Reprezentanți, B.52, vol. 1, p. 82.
[20] Loc cit., p. 130.
[21] Loc. cit., fond. Argentina, vol. 3, p. 12.
[22] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, O.1.
[23] Ibidem. R. Olivera a funcționat la București pînă la 16 iunie 1936.
[24] Era acreditat și la Sofia, iar de la 10 aprilie 1935 și la Atena și Belgrad.

potențiar la Tirana, era transferat în aceeași calitate la Buenos Aires [25].

Crearea de reprezentanțe diplomatice în capitalele celor două țări marchează o etapă nouă în relațiile româno-argentiene, care au cunoscut în anii următori o evoluție pozitivă și ascendentă. România și Argentina au stabilit în mai multe rînduri poziții comune în problemele păcii și în activitatea lor la Societatea Națiunilor.

O sensibilă apropiere pe plan politic și diplomatic între cele două țări a avut loc în perioada anilor 1934—1936, datorită în special activității miniștrilor de externe Nicolae Titulescu și Carlos Saavedra Lamas. care au militat activ pe plan internațional pentru triumful ideilor păcii, securității și colaborării între popoare. Prin intermediul reprezentanțelor diplomatice de la Buenos Aires și de la București, cei doi miniștri de externe se informau și se consultau reciproc asupra poziției țărilor lor în problemele internaționale majore ale timpului.

Începutul acestei rodnice colaborări îl constituie aderarea la 12 decembrie 1934 a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la „Pactul de neagresiune și conciliațiune", semnat la Rio de Janeiro la 10 octombrie 1933, cu participarea Republicilor Argentina, Statele Unite ale Braziliei, Chile, Statele Unite ale Mexicului, Paraguay și Uruguay, cunoscut în analele diplomatice și sub denumirea de „Pactul Saavedra Lamas", după numele inițiatorului său.

Conceput ca un instrument permanent de organizare a unui sistem de conciliere în diferendele internaționale, pactul avea ca scop principal consolidarea păcii și dezvoltarea înțelegerii mondiale.

Guvernul argentinian, dornic de a face din „Pactul Saavedra Lamas" o „operă universală", a desfășurat o susținută activitate diplomatică pentru a determina aderarea altor țări, printre care și România. Astfel, la 26 noiembrie 1933, ministrul Argentinei la Varșovia înmîna omologului său român de acolo o notă în care, după ce expunea principiile călăuzitoare ale pactului, își exprima dorința ca „marele jurist, diplomat și om de stat Nicolae Titulescu să poată cunoaște utilitatea acestui pact cu bunăvoința cordială care există și a existat întotdeauna între țările noastre". Se sublinia de asemenea că

[25] Arhiva M.A.E., dos. 77, Reprezentanți, B.107.

„adeziunea României va mări forța, prestigiul și eficacitatea tratatului în viața juridică a națiunilor" [26].

Alături de interesul României și Argentinei pentru organizarea păcii, relațiile strînse prietenești, de stimă și prețuire reciprocă care au existat în această perioadă între miniștrii de externe ai celor două țări au contribuit, fără îndoială, la aderarea țărilor Micii Înțelegeri la „Pactul de neagresiune și conciliațiune" de la Rio de Janeiro. Răspunzînd unei telegrame primite de la Carlos Saavedra Lamas în legătură cu această problemă, Nicolae Titulescu îi comunica la 6 noiembrie 1934 : „Nu mă îndoiesc că studierea formulei noastre de aderare nu va dura multă vreme și că astfel Argentina și România vor fi slujit o dată mai mult cauzei păcii" [27]. Scurt timp după aceasta, la 12 decembrie 1934, Nicolae Titulescu, în calitatea sa de președinte al Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, a adresat guvernului argentinian nota de adeziune a Iugoslaviei, Cehoslovaciei și României la „Pactul Saavedra Lamas". În discursul rostit cu acest prilej de ministrul de externe român se sublinia că, „în clipa în care toate țările sînt preocupate de securitatea europeană, Mica Înțelegere, dîndu-și socoteală mai mult ca oricînd că adevărata pace nu poate fi decît mondială, e fericită de a schimba prin mijlocirea Argentinei cu statele latino-americane semnături prețioase, care vor contribui să mențină ordinea de lucruri actuale și să facă solidare continentul american și cel european" [28].

În acest context, adeziunea României a fost primită cu o simpatie deosebită în Argentina. Într-o notă remisă lui Nicolae Titulescu, guvernul argentinian sublinia că a primit „cu satisfacție aderarea celor trei state ale Micii Înțelegeri la tratatul Carlos Saavedra Lamas", declarîndu-se totodată în deplin acord cu rezervele formulate în nota de aderare a României [29].

Diplomația română și cea argentiniană s-au aflat pe poziții asemănătoare și în aprecierea unora dintre evenimentele

[26] Constantin I. Turcu, *România și Pactul Saavedra Lamas*, în „Lumea" nr. 49 din 1 decembrie 1966, p. 24—25.

[27] G. Macovescu și colectiv, *N. Titulescu. Documente diplomatice*, Editura politică, 1967, p. 587.

[28] Ibidem, p. 777.

[29] Constantin I. Turcu, op. cit. Rezervele României priveau respectarea angajamentelor asumate anterior, decurgînd îndeosebi din pactul Societății Națiunilor, pactul Briand-Kellogg și Convenția de definire a agresiunii de la Londra.

internaționale premergătoare celui de-al doilea război mondial. Agresiunea Italiei fasciste împotriva Abisiniei în 1935 și ocuparea zonei demilitarizate a Renaniei de către trupele hitleriste în primăvara anului 1936 au agravat în mod considerabil situația internațională. O vie activitate diplomatică încerca să găsească soluții pentru salvarea păcii. Între București și Buenos Aires, contactele diplomatice se intensifică, cei doi miniștri de externe consultîndu-se reciproc prin intermediul celor două legații asupra atitudinii în problemele privind cotropirea Etiopiei de către Italia fascistă.

Consecvent vederilor sale cu privire la apărarea principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state, Nicolae Titulescu făcea cunoscut prietenului său argentinian, Carlos Saavedra Lamas, la 10 iunie 1936 că „Mica Înțelegere a luat ferma hotărîre de a nu recunoaște anexiunea Abisiniei, rămînînd credincioasă principiului că nici o achiziție de teritoriu prin forță nu se recunoaște" [30].

În perioada interbelică, colaborarea dintre România și Argentina s-a manifestat și în alte domenii ale vieții politice internaționale, găsindu-și expresie în unele acțiuni inițiate de Liga Națiunilor pentru explorarea căilor de promovare a păcii și prieteniei între popoare.

NICOLAE TURTUREA

[30] Arhiva M.A.E., fond. Argentina, vol. 4, p. 120.

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GENEVA — LIGA NAȚIUNILOR

I

În dezbaterile care au avut loc la începutul anului 1919 în celebrul hotel „Crillon" din Paris, unde s-a formulat și s-a redactat aproape în întregime Pactul Societății Națiunilor, reprezentantul Franței, Leon Bourgeois, insistînd ca în textul pactului să se facă mențiune și despre activitatea conferințelor de la Haga [1], a primit replica neașteptată a delegatului englez, lordul Robert Cecil : „Societatea Națiunilor începe cu hotelul «Crillon»" [2].

Trebuie subliniat însă că statutul Ligii Națiunilor, adoptat la Conferința de la Versailles, nu a născut o instituție nouă ca idee. Tatonări pe linia organizării relațiilor dintre state care să ducă la eliminarea războaielor din societate s-au făcut din cele mai vechi timpuri. În evul mediu întîlnim de acum aproape toate ideile de bază ale Societății Națiunilor : ligi, federații, forțe internaționale, securitate colectivă, asistență mutuală, sancțiuni împotriva agresorului etc. În această epocă de haos politic apar pentru prima dată sistemele științifice de organizare internațională. Sînt marile sisteme de reglementare a relațiilor dintre state, cunoscute de istorie în proiectele lui Dubois, Crucé, Sully, Saint-Pierre, Kant etc., care anticipează și conțin cele mai interesante și esențiale din ideile pactului Ligii Națiunilor. Găsim astfel cea dintîi formulare despre Societatea Națiunilor, expusă în opera avocatului Pierre Dubois (Petrus de Bono). În lucrarea *De Recuperatione Terrae Sanctae*, apărută între 1305 și 1307, Dubois consideră că față de spiritul timpului nu se poate concepe restabilirea unui stat mondial

[1] Convențiile semnate la Haga în 1899 și 1907 au reglementat următoarele probleme : interzicerea gloanțelor care se desfac sau se turtesc în corp ; începerea ostilităților ; legile și obiceiurile războiului terestru ; drepturile și obligațiile statelor și persoanelor în caz de război terestru ; situația vaselor comerciale inamice la începerea operațiilor militare ; comportarea vaselor comerciale față de vasele militare ; plantarea minelor submarine explozive ; bombardamentele forțelor armate maritime în timp de război ; instituirea Curții internaționale de prize maritime ; drepturile și obligațiile statelor neutre în caz de război maritim.

[2] Dimitrie Gusti, *Origina și ființa Societății Națiunilor* în *Politica externă a României*, „Cultura națională", f.a., p. 348.

și a unei monarhii universale. Pentru prima dată în istoria relațiilor internaționale, Dubois dă o formulare științifică necesității de a se crea un tribunal internațional permanent, deoarece „nu este suficient un angajament solemn între suverani" [3]. Reținem însă că proiectul lui Dubois avea aplicare numai la popoarele creștine, angajate în realizarea obiectivelor urmărite de cruciade.

La începutul secolului al XVII-lea, pe arena europeană devine cunoscut numele lui Emeric Crucé. Luînd ca punct de plecare minusurile din proiectul lui Dubois, Emeric Crucé afirmă necesitatea menținerii păcii pe baza statu-quo-ului și sugerează suveranilor trimiterea de ambasadori la Veneția în vederea constituirii unui consiliu însărcinat cu judecarea tuturor diferendelor.

La rîndul său, ducele de Sully, ministru de externe al regelui Franței, Henric al IV-lea, schițează un plan grandios de pacificare a Europei, lansînd ideea creării Societății Națiunilor și înzestrarea ei cu o armată și o flotă comună [4].

Fondatorii dreptului internațional, Grotius, Vitoria, Suarez, sînt totodată și precursorii Societății Națiunilor. Ar fi folositor și întrucîtva necesar ca puterile creștine să formeze între ele un fel de corpuri în adunările cărora neînțelegerile fiecăreia să se termine prin judecata celorlalte și să se caute chiar mijloacele de a constrînge părțile la înțelegere sub condițiuni raționale, scria Grotius în *De jure belli ac pacis* [5].

Ulterior, abatele Saint-Pierre, în proiectul său bazat pe o alianță perpetuă între suverani, emite pentru prima dată ideea garanției teritoriale, reluată în articolul 10 al Pactului Societății Națiunilor [6]. Iar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea Kant concepe celebrul priect filozofic *Spre pacea eternă*, unde înveder ează necesitatea de a se forma „o uniune care s-ar putea numi Uniunea păcii *(Foedus pacificum)* și care s-ar deosebi de tratatul de pace *(Pactum pacis)* prin aceea că acesta pune

[3] Pierre Dubois, *De Recuperatione Terrae Sanctae, Traité de politique générale*. Publié d'après le manuscrit du Vatican par Ch. V. Langlois. Paris, f.a., p. 144.

[4] Henri Carré, *Sully, sa vie et son oeuvre (1559—1641)*, Paris, Payot, 1932, p. 382.

[5] Hugo Grotius, *Despre dreptul păcii și al războiului*, Editura științifică, București, 1968, p. 571.

[6] Dimitrie Gusti, op. cit., p. 353.

capăt numai unui război, pe cînd cealaltă ar căuta să pună capăt tuturor războaielor pentru totdeauna" [7].

Toate actele care nu sînt susceptibile de publicitate sînt contrare dreptului public. Această idee, formulată de Kant, a fost materializată în statutul Societății Națiunilor, statele fiind obligate să înregistreze tratatele internaționale la secretariatul Societății Națiunilor. Totodată Kant a susținut ideea dezarmării și a dispariției armatelor permanente și a condamnat intervenția în afacerile interne ale statelor [8].

La începutul secolului al XX-lea, atenția opiniei publice mondiale se îndreaptă tot mai mult spre crearea Societății Națiunilor. Existența a peste 200 de asociații pentru pace care funcționau în perioada anterioară declanșării primului război mondial dovedește că popoarele erau preocupate de găsirea mijloacelor care să conducă la asigurarea păcii internaționale. În 1919 toate aceste asociații s-au constituit în „Uniunea internațională a asociațiilor pentru Societatea Națiunilor" [9]. În același an, între 10 și 13 martie s-a ținut la Londra Congresul asociațiilor pentru pace, cu scopul de a asigura un consens cît mai larg al statelor asupra ideilor ce urmau să fie introduse în viitoarele tratate de pace. Din partea României a participat o delegație compusă din E. Pangrati, președintele Comitetului activ al asociației românești, D. Negulescu și Elena Văcărescu, în calitate de secretari generali ai asociației. În cadrul dezbaterilor, șeful delegației române, E. Pangrati, a făcut șase propuneri pentru a fi înaintate Conferinței păcii de la Paris, care se ocupa, paralel cu activitatea de încheiere a tratatelor de pace, și de elaborarea Statutului Societății Națiunilor. Propunerile românești aveau în vedere următoarele : a. „Societatea Națiunilor trebuie să fie un organism permanent cu putere legiuitoare, juridică și executivă. b. E de neapărată trebuință să se prevadă toate sancțiunile diplomatice, juridice și economice și mai ales militare, cu organe permanente, poliție și armată interaliate. c. Recunoașterea egalității de drepturi pentru toate statele și dreptul fiecărui stat de a fi reprezentat în

[7] Immanuel Kant, *Spre pacea eternă*, trad. de Ion Gorun, București, f.a., p. 34.

[8] Ibidem, p. 19—21.

[9] *Histoire des relations internationales*, publicată sub direcția lui Pierre Renouvin, tom. VII, *Les crises du XX-e siècle, I, de 1914 à 1929*, de Pierre Renouvin, Paris, Hachette, 1957, p. 137.

Comitetul Executiv al Societății Națiunilor. d. Interzicerea pe viitor a tratatelor secrete. e. Recunoașterea în folosul minorităților naționale a libertății învățământului. f. Recunoașterea dreptului femeii să facă parte din Societatea Națiunilor și reglementarea corespunzătoare în legislația muncii" [10].

Deși punctul e a fost aprobat de participanții la congres, el nu a fost inclus în statutul Ligii Națiunilor, deoarece marile puteri nu înțelegeau să așeze noua organizație pe temelia egalității statelor, chiar dacă o astfel de concepție intra în contradicție cu principiile afirmate anterior de unele puteri.

În discursul rostit la 27 mai 1916, președintele S.U.A., Wilson, spunea : „Principiile dreptului public trebuie să prevaleze de acum înainte asupra intereselor particulare ale cutărei sau cutărei națiuni. Toate națiunile universului trebuie să instituie un fel de ligă pentru a reuși ca dreptul să prevaleze în contra oricărei agresiuni egoiste, pentru a evita ca o alianță să se ridice în contra altei alianțe. Se va institui o forță colectivă pentru a apăra dreptul, interesul primordial și cel mai important pentru toate popoarele și toate guvernele. Forța aceasta nu va mai fi în serviciul ambițiilor politice sau al egoismelor în conflict, ci în serviciul ordinii universale, al păcii universale" [11]. Iar la 8 ianuarie 1918 Wilson preciza în cele 14 puncte că „în baza pactelor specificate se va forma o asociație generală de națiuni în vederea creării de garanții mutuale de independență politică și de integritate teritorială a statelor mari și mici" [12]. Și, totuși, ședința memorabilă de la 24 ianuarie 1919 se întunecă prin reeditarea sumbră a unor tendințe de Concert european. Însuși Wilson s-a alăturat tezei franceze care cerea dreptul de elaborare a pactului viitoarei societăți numai pentru marile puteri. Protestul statelor mici este înăbușit de replica promptă a lui Clemenceau : „Aliații... în ziua în care războiul a încetat aveau pe cîmpul de bătălie 12 000 000 de combatanți... Noi am pierdut morți... Și dacă noi nu am avut în fața noastră marea chestiune a Societății Națiunilor, am avut, poate, egoista conduită de a ne consulta cu

[10] E. Pangrati, *Opinia publică și Societatea Națiunilor*, în *Politica externă a României*, p. 333.

[11] W. Wilson, *Mesages, discours, documents diplomatique*, Publiés par Désiré Roustan, vol. I, 1918, p. 81.

[12] Le Président Wilson, *La guerre-la Paix. Requeil de Déclarations du Président des Etats-Unis, d'Amérique sur la Guerre et la Paix, 20 Décemvre-6 avril 1918*, Paris, 1918, p. 83.

noi înşine. Era dreptul nostru"[13]. Într-adevăr, enunţată în şedinţa plenară a Conferinţei din 18 ianuarie 1919, organizarea Societăţii Naţiunilor este luată în discuţie şapte zile mai tîrziu, cînd Clemenceau dă citire unei rezoluţii care este adoptată de conferinţă. „Este esenţial pentru menţinerea statutului mondial, pe care naţiunile trebuie să-l stabilească acum, de a crea o Ligă a Naţiunilor, organ de cooperare internaţională, care va asigura îndeplinirea obligaţiilor internaţionale contractuale şi va aduce apărarea în contra războaielor. Această ligă, a cărei creaţie va constitui o parte integrantă a tratatului general de pace, va fi deschisă oricărei naţiuni civilizate în care să te poţi încrede că va înlesni scopurile sale. Membrii ligii se vor întruni periodic într-o conferinţă internaţională, care va avea o organizaţie permanentă şi un secretariat pentru a continua eforturile ligii în intervalul dintre conferinţe. Conferinţa numeşte deci o comisie reprezentînd guvernele asociate pentru a elabora în amănunt constituirea şi atribuţiile ligii"[14].

Trebuie subliniat că marile puteri aveau în vedere constituirea unei comisii formate din 15 membri : cîte doi pentru S.U.A., Anglia, Franţa, Italia, Japonia şi cinci reprezentanţi ai puterilor cu „interese limitate". Dar, sub presiunea statelor participante la Conferinţa de pace, la şedinţa din 27 ianuarie 1919 s-a procedat la alegerea membrilor comisiei pentru elaborarea pactului Societăţii Naţiunilor, unde alături de marile puteri au mai fost cooptate şi alte state[15].

În comisia pentru elaborarea pactului s-au înfruntat la început două concepţii diametral opuse : concepţia franceză şi cea anglo-americană. Deosebirea fundamentală dintre proiectul de pact francez şi cel anglo-american consta în caracterul diferit pe care trebuia să-l aibă sancţiunile aplicate de Consiliul Societăţii Naţiunilor. Anglia şi S.U.A. considerau opinia publică şi forţa morală ca fiind suficiente pentru eliminarea con-

[13] H. Lalouel, *Les Conceptions politiques de la Société des nations et l'Elaborations du Pacte*, Paris, 1923, p. 43.

[14] *Dictionnaire diplomatique*, publicat sub redacţia lui A. F. Frangulis, vol. II, Paris, f.a., p. 756.

[15] Din comisie făceau parte Wilson şi House (S.U.A.), Lord Robert Cecil şi Smuts (Anglia), Léon Burgeois şi Ferdinand Larnaude (Franţa), Orlando şi Scialoja (Italia), Makino şi Chinda (Japonia), Hymans (Belgia), Pessôa (Brazilia), Weelington Koo (China), Batalla Reist (Portugalia), Vestnici (Serbia), Venizelos (Grecia), Dmowski (Polonia), Diamandi (România) şi Kramar (Cehoslovacia).

flictelor internaționale. Franța înțelegea să așeze Societatea Națiunilor pe temelii sigure, ajungîndu-se pînă la măsuri coercitive față de statele agresoare. Din această luptă, în cadrul comisiei de elaborare a pactului a învins teza anglo-americană a forței morale [16]. Proiectul de pact este înaintat Conferinței păcii și votat de către statele participante la 28 aprilie 1919. Pactul a fost reprodus ca primă parte în cele cinci tratate de pace de la Paris [17]: Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon și Sèvres și a intrat în vigoare la 10 ianuarie 1920, avînd ca membri originari 26 de state, printre care și România, patru dominioane și India, în calitate de țări care au luptat împotriva Germaniei. Au dobîndit dreptul de a adera la Societatea Națiunilor, în decurs de două luni, 13 state (în special state neutre) [18].

O analiză sumară a principalelor articole ale pactului va învedera că statutul Societății Națiunilor era susceptibil de interpretări, ceea ce îi reducea din eficiență în cazurile de forță majoră.

[16] Au mai fost prezentate Comisiei pentru elaborarea pactului proiectele următoarelor state : Danemarca, Elveția, Germania, Italia, Norvegia, Olanda și Suedia.

[17] *La Société des Nations. Constitution et organisation*, Geneva, 1927, p. 8. Din partea României, pactul Societății Națiunilor a fost semnat de Ion Cantacuzino și Nicolae Titulescu.

[18] Principalele organe ale Societății Națiunilor erau Adunarea și Consiliul, asistate de un Secretariat cu caracter permanent. Pe lîngă Liga Națiunilor ca instituții distincte, dar strîns legate de ea, a funcționat Organizația internațională a muncii și Curtea permanentă de justiție internațională.

Adunarea era compusă din reprezentanții tuturor statelor membre, cîte trei reprezentanți pentru fiecare stat și avînd un singur vot în Adunare. Sesiunile Adunării se țineau anual la Geneva, începînd de obicei în septembrie și ori de cîte ori necesități stringente determinau unul sau mai multe state membre să solicite convocarea Adunării, ceea ce implica în prealabil aprobarea majorității statelor membre. Ședințele Adunării erau publice. Adunarea era competentă să se ocupe de orice problemă care intra în sfera de activitate a ligii sau afecta pacea generală. Hotărîrile Adunării se adoptau prin vot unanim. Pactul prevedea însă excepții de la acest principiu în ceea ce privește primirea de noi membri în ligă și alegerea membrilor nepermanenți ai Consiliului, cînd era necesară o majoritate de două treimi (fără a se ține seama de cei care se abțineau), precum și pentru problemele procedurale, cînd se cerea o majoritate simplă.

Consiliul, format în 1920, constituia organul executiv al Ligii Națiunilor și era alcătuit din membri permanenți și din membri nepermanenți aleși de către Adunarea Generală. Art. 4, paragraful 1 al pactului prevedea că Consiliul Societății se compune din reprezentanții puterilor aliate și asociate, adică S.U.A., Imperiul britanic, Franța, Italia și Japonia ca membri perma-

„Înaltele părți contractante — se stipula în preambulul pactului ligii — consideră că pentru a dezvolta cooperarea între națiuni și pentru a le garanta pacea și securitatea este necesar să nu se recurgă la război și să se întrețină relații internaționale bazate pe justiție și onoare" [19]. Executarea corectă a obligațiilor asumate prin tratat era proclamată ca o prescripție și în același timp ca o condiție a conviețuirii internaționale, iar apărarea principiilor dreptului internațional constituia principala obligație morală a statelor, garantată prin jocul articolelor 10, 12 și 16 din pact.

În virtutea art. 10, statele membre ale Ligii Națiunilor aveau obligația de „a respecta și menține în contra oricărei agresiuni exterioare integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor membrilor societății" [20], precizîndu-se că, în caz de agresiune, de amenințare sau pericol de agresiune, Consiliul ligii va aviza asupra mijloacelor de a asigura executarea îndatoririlor asumate prin pact. Prevederile art. 10 erau completate cu dispoziții ale articolelor 12 și 16. Clauzele art. 12 prevedeau obligația statelor membre ale ligii de a supune diferendele dintre ele unei proceduri de reglementare pașnică și de a nu recurge la război „înainte de expirarea unui termen de trei luni de la decizia arbitrilor sau de la raportul Consiliului Societății Națiunilor" [21]. După cum se poate observa, pactul Ligii Națiunilor menținea în acest articol, ca și în altele, posibilitatea

nenți și din alți patru reprezentanți, desemnați de Adunarea Generală, pentru un termen ce urma a se stabili. Pactul preciza că, pînă la desemnarea acestora de către Adunare, reprezentanții Belgiei, Braziliei, Spaniei și Greciei erau membri ai Consiliului. Competența Consiliului era definită în pact în mod identic cu aceea a Adunării. El avea și unele atribuții proprii, referitoare la rezolvarea pașnică a diferendelor, luarea de măsuri corespunzătoare în ipoteza unei agresiuni, excluderea membrilor din Liga Națiunilor, precum și repartizarea mandatelor. Hotărîrile Consiliului trebuiau luate cu unanimitate de voturi (nu se calculau voturile statelor care se abțineau). În virtutea art. 15 din pact nu se luau în considerație nici voturile părților din diferendul supus rezolvării. Consiliul se întrunea în sesiuni de trei-patru ori pe an. Sesiunile puteau fi publice sau secrete.

Secretariatul era alcătuit din secretarul general, numit de Consiliu cu aprobarea majorității membrilor Adunării, și din personalul necesar exercitării atribuțiilor sale, numit de secretarul general cu aprobarea Consiliului, dinte persoanele competente și cu observarea unei reprezentări geografice echitabile.

[19] Léon Bourgeois, *L'oeuvre de la Société des Nations (1920—1923)*, Paris, Payot, 1923, p. 9.

[20] *Convenant of the seagne of nations*, p. 6.

[21] Ibidem, p. 7.

„legală" de a se recurge la război ca mijloc de „reglementare" a diferendelor dintre state.

Art. 16 se referea la eventualitatea în care, dacă un membru al Societății ar fi recurs la război în pofida angajamentelor luate de a investiga mai întîi soluții pașnice, cazul în speță era considerat drept un act de agresiune săvîrșit de statul respectiv împotriva tuturor celorlalți membri ai Societății. Într-o asemenea împrejurare, statele membre se obligau să rupă orice relații comerciale sau financiare și să interzică orice raporturi între naționalii lor și cei ai statului infractor, membru sau nu al Societății [22]. Rezultă că sancțiunile economice reprezentau, în concret, unica ripostă exprimată de pactul ligii față de statele agresoare ; aspectele privind sancțiunile militare și politice erau descrise într-o formă confuză, echivocă.

Prin urmare, neînțelegerile dintre marile puteri din perioada elaborării statutului ligii s-au resimțit în conținutul pactului, care a devenit obiectul criticii din partea statelor membre din primele zile ale funcționării organizației.

În acest sens, V. Madgearu sublinia că „din această organizare de la început învinșii erau excluși, Rusia Sovietică izolată, iar Statele Unite ale Americii [23] refuzaseră să intre" [24].

La rîndul său, Toma Ionescu, vicepreședinte al Comisiei tehnice și membru în Comisia constituțională a Societății Națiunilor, într-un interviu acordat ziarului „Viitorul" sublinia neputința Societății de a interveni eficace pentru rezolvarea unor eventuale conflicte viitoare [25].

Un punct slab al pactului ligii era și acela că lăsa posibilitatea statelor de a recurge la război pentru „rezolvarea" diferendelor dintre ele în anumite situații. Nicolae Titulescu, subliniind această lacună, arăta că existau patru situații în care războiul „legal" dăinuia : a) „Un stat putea recurge la război după arbitraj, după reglementarea judiciară sau după raportul unanim al Consiliului (ori un raport votat cu majoritatea cerută de Adunare) împotriva unui stat care nu s-ar fi supus sus-ziselor decizii sau raportului. Și aceasta numai după expirarea unui termen de trei luni. b) Un stat putea recurge

[22] Ibidem, p. 11.

[23] Statele Unite ale Americii au refuzat să ratifice tratatul de la Versailles și implicit pactul Societății Națiunilor (vezi *La Société des Nations*, p. 8).

[24] V. Madgearu, *Imperialismul economic și Liga Națiunilor*, în *Politica externă a României*, p. 72.

[25] „Viitorul" din 6 ianuarie 1921.

la război dacă Consiliul nu ar fi pronunțat o rezoluție adoptată în unanimitate și nici Adunarea nu ar fi votat o rezoluție cu majoritatea cerută. În acest caz pactul stipula că membrii Societății Națiunilor își rezervă dreptul de a acționa cum vor crede de cuviință pentru menținerea dreptului și al justiției. c) Un stat putea recurge la război „cînd un diferend între părți este considerat de către una din ele și recunoscut de către Consiliu ca ținînd de dreptul intern" ; în astfel de împrejurări, Consiliul nu avea recomandări de făcut și, în consecință, pactul nu exclude războiul. d) Cazul generat de un diferend între un stat membru și un stat care nu era membru al Societății Națiunilor și ar fi refuzat să supună diferendul Societății Națiunilor. În această situație, statul membru al Societății Națiunilor ar fi avut libertatea de a recurge la război" [26].

Lipsurile evidente ale pactului Societății Națiunilor au fost sintetizate de diplomatul român în termenii următori : „Pactul făcea ca războiul să izbucnească mai greu, dar nu excludea războiul legal în cadrul dreptului ginților ; pactul nu conținea o soluție obligatorie pentru diferendele internaționale și nici soluții pentru toate diferendele fără excepție" [27].

II

După primul război mondial, obiectivele principale ale politicii externe românești au fost participarea la elaborarea tratatelor de pace, a celorlalte acorduri internaționale și, bineînțeles, orientarea către crearea unui sistem de alianțe corespunzător situației internaționale postbelice.

O dată cu semnarea de către România a tratatelor de pace, ea a aderat în mod automat la pactul Societății Națiunilor, inclus în textele acestora. Lăsînd deoparte unele carențe ce se vor face remarcate în timpul activității Societății, trebuie subliniat că această organizație internațională oferea și posibilitatea unor acțiuni îndreptate către apărarea păcii, în primul rînd a acelora care vizau împiedicarea revizuirii clauzelor teritoriale ale tratatelor de pace. Prin aceasta Societatea Națiunilor constituia un bun mijloc pentru statele interesate,

[26] N. Titulescu, *Pactul Societății și legătura sa cu pactul Briand-Kellog*, în *Dictionnaire Diplomatique*, vol. II, p. 826—828.

[27] G. Macovescu și colectiv, *N. Titulescu — Documente diplomatice*, 1967, p. 840.

printre care și România, în menținerea integrității lor teritoriale.

Începutul activității României la Societatea Națiunilor este legat de rezolvarea unor probleme de natură organizatorică fără de care delegațiile române nu și-ar fi putut desfășura activitatea în bune condiții. Așa se face că o dată cu trimiterea primei delegații românești la Geneva s-a ivit necesitatea creării unui organism care să se ocupe exclusiv de sintetizarea și de transmiterea tuturor informațiilor în legătură cu dezbaterile din Adunarea Generală, din Consiliul Societății, precum și cu schimbul de informații curent ce trebuia întreținut cu Secretariatul general.

Problema înființării unor misiuni permanente ale statelor pe lîngă Societatea Națiunilor era cu totul inedită. Ea apare o dată cu crearea acestei organizații internaționale, fiind izvorîtă din necesitățile practice ale unei activități care nu mai existase pînă atunci în relațiile dintre state. De aceea o seamă de greutăți de ordin tehnic, dar și de natură politică legate de această reprezentare, vor găsi abia cu timpul o rezolvare practică. Situația respectivă este vizibilă, bineînțeles, și în modul în care s-a realizat și a evoluat reprezentarea diplomatică a României pe lîngă Societatea Națiunilor. Astfel, pentru a găsi soluția unei probleme care îi era pusă pentru prima oară, Ministerul Afacerilor Străine al României cerea la 21 octombrie 1920, printr-o telegramă adresată Legației române din Berna, o informare asupra modului în care erau constituite serviciile delegațiilor celorlalte state pe lîngă Societatea Națiunilor [28]. La rîndul său, legația răspundea ministerului printr-o telegramă din 1 noiembrie 1920, arătînd că delegațiile celorlalte țări erau considerate ca „ambasade" [29].

Se poate afirma că acest prim schimb de adrese între Ministerul Afacerilor Străine și Legația română din Berna a constituit punctul de pornire în crearea primei misiuni diplomatice românești pe lîngă Societatea Națiunilor, cu sediul la Geneva.

După cum reiese din documentele oficiale cercetate, această misiune a funcționat la început ca secretariat permanent al

[28] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, corespondența delegației române cu Societatea Națiunilor, vol. 1 (1920—1921), fila 1.

[29] Loc. cit., fila 2.

delegației române la Societatea Națiunilor, fiind însă subordonată direct Legației române din Berna. În funcția de șef al Secretariatului respectiv îl întîlnim în noiembrie 1920 pe Alexe Catargi [30]. Apare interesant faptul că printr-o telegramă a Ministrului Afacerilor Străine către Legația din Berna se comunica la 11 noiembrie 1920 că Filip Lahovary a fost numit secretar al delegației române la Societatea Națiunilor, „avînd titlu egal cu Alexe Catargi" [31]. În aceeași zi, Legația română din Berna îl înștiința pe Filip Lahovary despre noua sa funcție, iar o zi mai tîrziu faptul era notificat și Secretariatului general al Societății Națiunilor [32]. Așadar, Secretariatul delegației române de la Geneva va funcționa cu doi șefi, lucru care apare și pe documentele oficiale ale delegației.

Activitatea Secretariatului delegației române pe lîngă Societatea Națiunilor s-a axat la început mai ales pe transmiterea unor indicații primite din partea Ministerului de Externe asupra modului în care trebuia să acționeze delegații României pentru rezolvarea diferitelor probleme dezbătute în cadrul Societății Națiunilor. Totodată era menținut contactul permanent cu Secretariatul general al Societății Națiunilor și cu alte organisme ale acestuia, informînd ministerul asupra tuturor chestiunilor curente. Întreagă această activitate se desfășura prin intermediul Legației române de la Berna, care era de fapt organul ierarhic superior al Secretariatului. Situația respectivă a evoluat însă o dată cu multiplicarea și cu diversificarea activității desfășurate la Societatea Națiunilor și pe măsură ce aici erau abordate o serie de probleme de mare rezonanță internațională.

Se poate spune că activitatea practică propriu-zisă a misiunii diplomatice românești la Geneva a început o dată cu prima sesiune a Adunării Generale a Societății Națiunilor. Astfel, în primul raport asupra acestei sesiuni, întocmit de Florescu, prim-secretar al Legației române din Berna, datat 19 noiembrie 1920 și adresat lui Take Ionescu, ministrul de externe, este relatat pe larg modul în care a decurs ședința respectivă. Aceasta a început în ziua de 15 noiembrie 1920, orele 11 dimineața, și la lucrări au luat parte președintele

[30] Loc. cit., fila 8
[31] Ibidem.
[32] Loc. cit., fila 9

Confederației Elveției, Consiliul federal, șefii misiunilor diplomatice acreditați la Berna și două sute de ziariști „din toate țările lumii" [33]. Delegația română care a participat la lucrările primei sesiuni a Adunării Generale a fost formată din : N. Titulescu, ministrul finanțelor, prof. dr. Toma Ionescu, prof. D. Negulescu, dr. Iancovici, consilier juridic al delegației, A. Catargi și F. Lahovary, șefii Secretariatului de la Geneva [34]. Președinte al Adunării a fost ales Paul Hymans (Belgia). Au fost aleși de asemenea un număr de cinci vicepreședinți.

În prima sesiune au fost desemnate și comisiile Adunării * ; reprezentantul român Toma Ionescu făcea parte din comisiile nr. 1, 2 și 5, iar D. Negulescu din comisiile nr. 3, 4 și 6. De asemenea Toma Ionescu era și vicepreședinte al Comisiei nr. 2 [35].

III

Încă de la începuturile Societății Națiunilor, în cadrul dezbaterilor din acest for au fost abordate o serie de probleme cărora în mod principial aceasta trebuia să le găsească un răspuns. Majoritatea problemelor dezbătute se subordonau, în ultimă instanță, găsirii unor soluții eficiente pentru realizarea securității într-o lume bîntuită de numeroase contradicții nerezolvate, ba, dimpotrivă, multiplicate, de primul război mondial.

Pornind de la aceste imperative și în funcție de interesele statelor pe care le reprezentau, diplomații acreditați la Liga Națiunilor au încercat să întregească prevederile pactului printr-un sistem de tratate de natură a-i asigura eficacitatea și oportunitatea în cazurile de agresiune. Trebuie menționat în

[33] Raportul în loc. cit., fila 16.

[34] Lista delegației române a fost notificată lui sir Eric Drummond, secretarul general al Societății Națiunilor, la 16 noiembrie 1920, de către Legația română de la Berna (vezi loc. cit., fila 14).

* Comisiile Adunării erau în număr de șase : Comisia nr. 1 pentru chestiuni constituționale, Comisia nr. 2 pentru organizarea tehnică, Comisia nr. 3 pentru Curtea internațională de justiție, Comisia nr. 4 pentru organizarea secretariatului și finanțele societății, Comisia nr. 5 pentru admiterea noilor membri, Comisia nr. 6 pentru mandate, armamente și arme economice.

[35] Vezi comunicarea lui Toma Ionescu către Take Ionescu, ministrul de externe, în care anunță acest fapt, cerînd totodată și un cifru pentru a putea comunica cifrat (loc. cit., fila 26).

acest sens proiectul de tratat de asistență mutuală din 29 septembrie 1923 și protocolul de la Geneva din 2 octombrie 1924[36].

Conform proiectului tratatului de asistență mutuală, „războiul de agresiune constituie crimă internațională" și prevedea angajamentul statelor semnatare de a veni în ajutorul statului atacat. Totuși, statul care ar fi dezlănțuit ostilitățile era pus la adăpost de riposta sancțiunilor militare ca urmare a neprecizării cazurilor de agresiune, acest capitol important fiind lăsat la latitudinea Consiliului ligii.

În al doilea rînd, proiectul de tratat nu instituia în caz de agresiune o procedură urgentă, nefixîndu-se nici un termen pentru luarea hotărîrii, ceea ce prezenta pentru statul amenințat o mare gravitate. La toate acestea se adăuga și faptul că prevederile proiectului de tratat nu învederau un ajutor multilateral în cazul în care unul dintre statele semnatare ar fi devenit victima agresiunii, fixarea contingentelor militare fiind lăsată la aprecierea Consiliului, sursă de noi confuzii și echivocuri.

Poziția guvernului britanic, condus de MacDonald, a dus însă la căderea proiectului de tratat ; Anglia respingea principiul tratatelor regionale și cerea înlocuirea acestora printr-un pact general, insistînd totodată asupra demilitarizării zonelor de frontieră cele mai amenințate și acordînd prioritate principiului arbitrajului. De fapt respingerea proiectului tratatului de asistență mutuală de către Anglia se datora în ultimă instanță neînțelegerilor sale cu Franța, atît de vădite în negocierile directe franco-britanice, pentru încheierea între cele două state a unui pact de securitate, negocieri care se desfășurau în aceeași perioadă (1922—1923).

Ulterior, sesiunea a 5-a a Adunării Societății Națiunilor, care și-a desfășurat lucrările în septembrie 1924, a avut la rîndul său drept scop a umple lacunele și a corecta insuficiențele pactului. Astfel, principiul fundamental al protocolului de la Geneva adoptat la 2 octombrie 1924 postulează că nici un stat nu-și poate face dreptate singur, războiul fiind considerat și calificat ca o crimă internațională. Protocolul făcea

[36] *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, cu un studiu introductiv de N. Dașcovici, 1936, p. 90 ; vezi și Sofronie George, *De la Pactul Societății Națiunilor din iunie 1919 la memorandumul Briand asupra organizării unui regim de Uniune federală europeană din 1 mai 1930*, București, 1935, p. 33.

aplicabile dispozițiile principale ale pactului, în special ale art. 10 (membrii Societății Națiunilor se angajează a respecta și a menține contra oricărei agresiuni exterioare integritatea teritorială și independența politică a lor), ale art. 11 (orice război și amenințarea de război a unuia dintre membrii Societății Națiunilor interesează societatea întreagă, care trebuie să ia măsurile necesare pentru a salvgarda în mod eficace pacea națiunilor) și ale art. 16 (sancțiunile contra statului agresor).

Clauzele protocolului precizau procedura pacifică și obligatorie de rezolvare a conflictelor internaționale, desemnau cine este agresorul, impuneau sancțiunile necesare și, în sfîrșit, permiteau statelor a stabili un program de reducere a înarmărilor [37]. Prin urmare, potrivit protocolului, agresiunea rezultă din fapte precise, nemaifiind posibile ezitările și controversele diplomatice, el intrînd în vigoare imediat la declararea agresiunii.

O analiză mai atentă a clauzelor protocolului va scoate în evidență greutatea mare ce se acorda mijloacelor juridice de soluționare a conflictului. Statele semnatare ale protocolului se angajau să recunoască ca obligatorie jurisdicția Curții permanente de justiție internațională și acceptau instituirea unui sistem de arbitraj obligatoriu pentru cazurile care erau de competența Curții și care nu ar fi găsit rezolvarea pe calea mediației.

Nicolae Titulescu, în intervenția sa din dezbaterile în legătură cu protocolul desfășurate la a 5-a sesiune a Adunării Societății Națiunilor, sublinia că asigurarea securității pentru un stat care acceptă clauzele acestuia înseamnă ca acestea să știe că frontierele sale nu pot alcătui obiectul unei discuții. Diplomatul român propunea ca al doilea paragraf al art. 4 din protocol să fie redactat astfel: „Se stabilește de asemenea că dispozițiile prevăzute în articolul doi și trei nu se aplică la diferendele care au drept obiect revizuirea unui tratat sau a unei convenții sau la modificarea integrității teritoriale actuale a diferitelor state semnatare ale protocolului de față, avînd în vedere că numai Adunarea are competența de a se ocupa de acestea în baza art. 19 al pactului" [38]. Introducerea acestui pasaj, în virtutea căruia revizuirea tratatelor internaționale

[37] *La Société des Nations*, p. 76.
[38] G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 158.

și integritatea teritorială a statelor semnatare nu puteau fi supuse arbitrajului, a reprezentat un succes al diplomației românești.

Dar protocolul de la Geneva, ca și tratatul de asistență mutuală, nu a devenit un instrument juridic internațional, capabil să oblige statele la respectarea clauzelor sale. Neînțelegerile dintre Anglia și Franța s-au evidențiat pregnant și cu ocazia adoptării proiectului de protocol. Într-adevăr, problema dezarmării și a securității a pus din nou față în față cele două concepții : cea engleză, care spunea : „Dezarmați și veți avea siguranța", și cea franceză, care afirma contrarul : „Dați siguranța și apoi voi dezarma" [39].

În ceea ce privește problema dezarmării, ridicată încă de la început în dezbaterile de la Societatea Națiunilor, ea a fost deosebit de controversată tocmai datorită acestor neînțelegeri. Prezentînd poziția României în această problemă la prima sesiune a Adunării Generale a Societății, D. Negulescu, membru în Comitetul nr. 6, care se ocupa de chestiunea dezarmării, arăta următoarele : „Noi aplaudăm din toată inima reducerea armamentelor navale și aeriene, care absoarbe o parte considerabilă din bugetul nostru. Noi gîndim că în interesul păcii lumii trebuie să se facă fără întîrziere dezarmarea... România nu dorește să consimtă la fixarea limitei armamentelor sale fără ca Societatea Națiunilor să dispună de un organ permanent de control și investigație pentru a se asigura de buna-credință a celorlalte state" [40]. Pentru ca dreptul de control și investigație să fie efectiv, reprezentantul român considera că el trebuie să se întindă asupra tuturor statelor, inclusiv acelea care nu făceau parte din Societatea Națiunilor. Cît privește limitarea armamentului, această clauză urma să se aplice nu numai statelor membre ale Ligii Națiunilor, dar și acelora care nu făceau parte din Societatea Națiunilor, „căci, dacă un singur stat rămîne înarmat, vecinii săi se înarmează, și din vecin în vecin se ajunge ca întreg universul să fie înarmat" [41].

Dar, deși protocolul relua chestiunea securității și a dezarmării, întrunind chiar unanimitatea voturilor delegaților a 47 de

[39] Dimitrie Gusti, op. cit., în *Politica externă a României*, p. 371.
[40] Demètré Négulesco, *Première Assemblée de la Société des Nations*, p. 10.
[41] Ibidem

națiuni în Adunarea Societății din septembrie 1924 și fiind semnat îndată de 17 state, la a 33-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor Chamberlain a proclamat neadeziunea categorică a Imperiului britanic.

Este interesant de subliniat că sistemul pactelor de asistență mutuală, găsit la propunerea delegatului britanic, lordul Robert Cecil, demn a fi recomandat guvernelor de către a 4-a sesiune a Adunării Ligii Națiunilor din 1923, a fost respins mai tîrziu de MacDonald. A 5-a sesiune a Societății Națiunilor, ținînd seama de obiecțiile delegației engleze contra tratatului de asistență mutuală, a conceput faimosul protocol de la Geneva, care la rîndul său este acum respins tot de guvernul britanic, pentru a se recomanda din nou revenirea la sistemul pactelor de asistență mutuală din 1923 [42].

Ducînd o politică externă de respectare a tratatelor încheiate ca urmare a primului război mondial, cercurile guvernamentale de la București aveau în vedere realizarea acestui deziderat prin asigurarea păcii, securității și statu-quo-ului teritorial. Pentru ele însă „arbitrajul, securitatea și dezarmarea formau un tot condiționat, în cazul arbitrajului, de precizarea riguroasă a sferei sale de aplicare și de realitatea unor sancțiuni economice și militare" [43]. În acest sens vor acționa delegații României la dezbaterile care au avut loc în decursul primilor ani de activitate la Societatea Națiunilor.

Faptul că o serie de state, printre care și Marea Britanie, au refuzat să-și asume obligațiile prevăzute în protocolul de la Geneva era de natură să-i facă conștienți pe reprezentanții României la Societatea Națiunilor că perspectivele de securitate se îndepărtau. Cu toate acestea sau poate tocmai de aceea, ei nu au renunțat a-l susține. În discursul rostit de Duca la ședința din 16 septembrie 1925 a Adunării Generale a Societății Națiunilor, el arăta : „Noi așteptăm ora la care protocolul de la Geneva și principiile sale vor putea fi admise și noi aștep-

[42] Faptul se datorește, desigur, și schimbării, în urma alegerilor din octombrie 1924, a guvernului condus de MacDonald, care deținuse și portofoliul externelor. Noul guvern, prezidat de Baldwin și avînd la externe pe Chamberlain, privea printr-o altă optică problema securității (vezi *Dictionnaire Diplomatique*, vol. V, art. despre MacDonald, p. 634).

[43] G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 18.

tăm această oră cu încredere. Dar noi sîntem de părere că nu este suficient a aștepta pasiv... Pînă în momentul în care protocolul va putea fi acceptat, noi toți trebuie, pe măsura mijloacelor, să lucrăm pentru consolidarea păcii". În continuarea discursului său, Duca arăta că cercurile guvernamentale de la București vedeau asigurarea păcii prin realizarea unor acorduri regionale, acorduri deja încheiate de România cu mai multe țări, prin încheierea unor tratate de arbitraj, ca și a unor pacte de neagresiune cu toți vecinii [44].

Principiile enunțate în acest discurs erau deja aplicate în practică și ele pot fi urmărite în politica externă promovată de România în perioada respectivă. Astfel, reprezentanții României la Societatea Națiunilor, sperînd totuși într-o maleabilizare a pozițiilor Marii Britanii și altor state, acționau în vederea găsirii unor soluții care ar fi înlesnit semnarea protocolului de către toate statele membre ale Societății Națiunilor. În acest sens trebuie amintite încercările lui N. Titulescu de a introduce în textul inițial al protocolului o clauză facultativă de natură să îngăduie statelor ce nu doreau să-și ia noi angajamente față de pactul Societății Națiunilor „limitarea obligațiilor lor suplimentare de asistență la ceea ce aceștia considerau, în deplina lor suveranitate, ca just și posibil în momentul agresiunii" [45]. Tatonările diplomatului român nu au schimbat însă poziția Angliei și a altor state față de protocolul de la Geneva, ceea ce, după cum am mai arătat, a pecetluit soarta acestuia.

Pe de altă parte, politica externă a României era orientată vădit pe calea acordurilor regionale, prin care cercurile guvernamentale de la București vedeau, după cum sublinia I. G. Duca, instrumentele de realizare a păcii și securității, și o dată cu risipirea oricărei iluzii în ceea ce privește intrarea în vigoare a protocolului de la Geneva, preocupările îndreptate în acest sens se vor accentua.

După cum se vede, activitatea României la Societatea Națiunilor s-a diversificat și s-a multiplicat pe măsură ce în forul internațional erau abordate problemele cele mai vitale ale timpului, impunînd organizației o activitate din ce în ce mai largă și mai complexă. Aceste considerente făceau nece-

[44] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, sesiunile Consiliului Societății Națiunilor, 1925, vol. 38, fila 5.

[45] G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 18.

sară cu acuitate îmbunătățirea legăturilor directe ale misiunii românești de la Geneva cu Societatea Națiunilor. Legația României de la Berna, căreia îi revenea, după cum s-a subliniat, atribuția de a coordona activitatea Secretariatului delegației române de la Geneva, a sesizat asupra acestui fapt Ministerul Afacerilor Străine prin telegrama din 5 iunie 1924, în care insista asupra necesității creării unui consulat de carieră la Geneva, titularul acestuia numindu-se și șeful Secretariatului de pe lîngă Societatea Națiunilor [46]. Pe marginea telegramei respective, Duca a pus un referat în care cerea să se reexamineze problema, deoarece sumele necesare nu puteau fi acoperite. Nici sugestia ministerului făcută ulterior Legației din Berna de a se numi în postul respectiv un consul onorific nu a avut succes [47], deoarece activitatea complexă a Secretariatului cerea un organ cu o funcție permanentă și care să se ocupe exclusiv de reprezentarea României la Geneva. În cele din urmă, repetatele cereri, îndreptățite de altfel, ale Legației române din Berna au avut ca rezultat decizia ministerială nr. 5 243/1925, prin care Edmond Ciuntu * era numit în calitate de director al „Secretariatului României pe lîngă Societatea Națiunilor", cu sediul la Geneva. Decizia a fost adusă la cunoștința lui Ciuntu la 23 octombrie 1925 printr-o notă oficială a Legației din Berna, semnată de N. Petrescu-Comnen, șeful misiunii respective [48].

Se poate afirma că o dată cu numirea lui Edmond Ciuntu ca director al „Secretariatului României pe lîngă Societatea Națiunilor" s-a trecut într-o a doua etapă în ceea ce privește reprezentarea diplomatică a României pe lîngă forul de la Geneva. Cu aceasta o mare parte din sarcinile directe ale Legației din Berna legate de activitatea la Societatea Națiunilor au fost preluate de Secretariatul de la Geneva. Legația de la Berna va continua însă să coordoneze activitatea secretariatu-

[46] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, vol. 88 bis, fila 17.

[47] Telegrama Legației de la Berna către M.A.S. din 19 iunie 1924, în loc. cit., fila 18.

* Edmond Ciuntu a fost mai întîi secretar de legație la Varșovia între 1921 și 1923. Din 1923 a lucrat în cadrul Secretariatului delegației române la Geneva pînă în 1925, cînd este numit director al Secretariatului general al României pe lîngă Societatea Națiunilor. În 1934 este acreditat ministru plenipotențiar la Ankara, iar din 1935 îndeplinește aceeași funcție la Moscova.

[48] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, Societatea Națiunilor, Corespondența delegației Române cu M.A.S., vol. 4 (1925—1926), fila 8.

lui, lucru ce reiese și din modul în care erau transmise directivele ministerului către acesta, aproape întotdeauna prin intermediul misiunii de la Berna.

Activitatea Secretariatului general al României de la Geneva va fi orientată în continuare spre urmărirea principalelor probleme care figurau pe ordinea de zi permanentă a Societății Națiunilor, interesînd în același timp direct și România. Astfel într-o telegramă din 5 decembrie 1925, secretariatul informa Ministerul de Externe român că la Societatea Națiunilor se preconizează alcătuirea unei comisii pregătitoare a Conferinței dezarmării. Relevînd importanța conferinței pentru România, se remarca totodată necesitatea prezenței unui delegat român în comisia respectivă și se sugera ministerului intervenția într-o serie de capitale europene în vederea conjugării eforturilor pentru realizarea acestui deziderat [49]. În legătură cu aceasta, ministerul răspunde printr-o altă telegramă, expediată chiar a doua zi și semnată de Duca, unde se arăta că au fost făcute demersurile necesare, dar că cel mai bun mijloc de a acționa era contactul personal pe care reprezentantul român la Geneva trebuia să-l aibă cu o serie de oameni politici ce se aflau în acel moment la Societatea Națiunilor, ca Briand, Chamberlain, Undén, Beneš etc. [50]. Din acest fapt se desprinde și importanța pe care ministerul o acorda reprezentantului de la Geneva, căruia îi recomanda, după cum se vede, să acționeze ca un adevărat șef de misiune diplomatică și ale cărui activități nu trebuiau să se mărginească doar la simple lucrări de secretariat.

Eforturile conjugate ale ministerului și ale reprezentantului român de la Geneva au avut ca rezultat faptul că Consiliul Societății Națiunilor a încuviințat ca România să facă parte din Comisia pregătitoare a Conferinței dezarmării [51]. În comisie figurau în primul rînd reprezentanții statelor membre în Consiliul Societății Națiunilor și, alături de România, mai erau reprezentate Bulgaria, Finlanda, Olanda, Polonia, Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor. Au fost invitate de asemenea să participe la lucrările comisiei guvernele german, sovietic și american.

[49] Loc. cit., fila 35.
[50] Loc. cit., fila 36.
[51] Loc. cit., fila 40.

Pînă la data creării Comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării, problema respectivă făcuse obiectul dezbaterilor în numeroase comisii, ceea ce, concret, s-a soldat în cele din urmă cu elaborarea cunoscutului proiect al tratatului de asistență mutuală din 1923.

Comisia pregătitoare, creată în 1925, avea în primul rînd menirea de a găsi căile de urmat în ceea ce privește limitarea armamentelor. Ea și-a desfășurat lucrările în ședințe ținute în mai și septembrie 1926, martie-aprilie și noiembrie-decembrie 1927, martie 1928, aprilie-mai 1929 și noiembrie-decembrie 1930. La sesiunea din martie-aprilie 1927, România a fost reprezentată de N. Titulescu, care a avut o contribuție activă la desfășurarea lucrărilor sesiunii. În intervenția sa din ședința din 14 martie 1927, diplomatul român arăta că „trebuie să existe o preocupare specială pentru soarta statelor în pericol de a fi atacate de alte state membre ale Societății Națiunilor. Nu este nicidecum vorba — arăta diplomatul român — de o problemă teoretică și este necesar să se dea indicații care să permită statului atacat să nu se găsească într-o situație de inferioritate absolută" [52].

Alături de problemele mari ale situației internaționale care au făcut obiectul dezbaterilor de la Societatea Națiunilor, în diferite organisme ale forului internațional de la Geneva au fost abordate de asemenea și o serie de chestiuni care, fără a fi de natură politică, aveau o largă rezonanță internațională. Poate fi menționată în acest sens activitatea Comisiei de cooperare intelectuală, ca și a altor organisme ale Societății Națiunilor.

Ne vom opri foarte pe scurt doar asupra activității reprezentanților români în cadrul Comisiei de cooperare intelectuală, unde timp de șapte ani profesorul George Oprescu a funcționat în calitate de secretar (1923—1930) [53]. În afară de aceasta trebuie remarcat că delegații români au avut numeroase intervenții în cadrul lucrărilor acestui organism. Amintim aici intervenția din 17 septembrie 1924 a delegatului român, Sextil Pușcariu, în care, după ce a demonstrat că dezvoltarea generală a statelor este imposibilă fără existența unei puternice intelectualități și că formarea acesteia este imposibilă fără

[52] G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 223.

[53] George Oprescu, *Amintiri, evocări*, Editura pentru literatură, 1968, p. 45.

ajutor, delegatul român a propus un proiect de rezoluție spre a fi înaintat celei de a 5-a sesiuni a Adunării Societății Națiunilor. Prin acest proiect, Comisia de cooperare intelectuală urma a pune în studiu problema unui împrumut internațional destinat exclusiv dezvoltării intelectuale a statelor membre ale Societății Națiunilor care solicitau un asemenea ajutor [54].

Dar pe lîngă problemele de interes general care s-au discutat în cadrul Societății Națiunilor trebuie amintite și o serie de chestiuni dezbătute aici care au prezentat un interes special pentru România. Legat de aceasta, activitatea delegațiilor române, precum și a Secretariatului general al României pe lîngă Societatea Națiunilor, a fost deosebit de bogată. Poate fi citată astfel activitatea consacrată problemei optanților, în rezolvarea căreia N. Titulescu a avut un rol deosebit [55], la care se adaugă și activitatea desfășurată în vederea suprimării Comisiei europene a Dunării, a alegerii României ca membru nepermanent al Consiliului Societății Națiunilor etc. În legătură cu problema Dunării vom aminti doar faptul că prin convenția semnată la Paris în 1921 se reglementa statutul Dunării, care era aplicat de o comisie europeană cu sediul la Galați * pentru Dunărea maritimă și de Comisia internațională a Dunării **, a cărei competență se întindea pe porțiunea dintre Ulm și Brăila [56]. Față de Comisia internațională a Dunării, unde majoritatea membrilor o constituiau reprezentanții statelor riverane, Comisia europeană a Dunării, din care făcea parte un singur stat riveran — România —, avea atribuții juridice și de control foarte largi, care aduceau serioase atingeri suveranității țării noastre, dat fiind faptul că aceste atribuții se exercitau de fapt pe teritoriul național. Datorită acestei situații s-a ajuns la o serie de divergențe între România, pe de o parte, și Marea Britanie, Franța și Italia, pe de altă parte. Făcînd un istoric al evoluției acestei probleme, un raport trimis de Secretariatul general al României de la Geneva către Ministerul Afacerilor Străine la 1 noiembrie 1926, nesemnat, dar probabil întocmit de Ed. Ciuntu, menționa, printre altele, că încă

[54] *Politica externă a României*, p. 419—420.

[55] Ibidem, p. 28.

* Comisia europeană a Dunării era compusă din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei și României.

** În Comisia internațională a Dunării intrau reprezentanții tuturor statelor riverane și membrii statelor neriverane ai Comisiei europene a Dunării.

[56] *Dictionnaire Diplomatique*, vol. I, p. 649.

în septembrie 1924 guvernul britanic, căruia i s-au alăturat guvernele francez și italian, au sesizat Comisia consultativă tehnică de comunicații și tranzit a Societății Națiunilor cu privire la diferendul ce s-a ivit între cele trei guverne, pe de o parte, și guvernul român, pe de altă parte, asupra naturii și întinderii competenței Comisiei europene a Dunării [57]. După cum se relevă în raportul amintit, guvernul român a contestat competența comisiei respective, însă a acceptat „din deferență față de Societatea Națiunilor" să dea toate explicațiile necesare în nădejdea unei concilieri [58].

Comisia a întreprins o serie de acțiuni în vederea rezolvării diferendului, fără a se ajunge însă la un rezultat concret [59]. Această situație a determinat cele patru state să semneze la 18 septembrie 1926 un „aranjament" prin care cereau Consiliului Societății Națiunilor să trimită spre aviz Curții internaționale de justiție problema respectivă, guvernele rezervîndu-și însă dreptul de a duce negocieri chiar la șase luni după pronunțarea avizului [60]. În cadrul celei de a 43-a sesiuni a Consiliului Societății Națiunilor, în dispută cu delegatul britanic, N. Titulescu a subliniat că avizul cerut de cele patru state nu are forță obligatorie, declarînd totodată că guvernul român își rezervă toate drepturile în problema amintită [61]. Dar nici în cadrul Consiliului Societății Națiunilor nu s-a ajuns la rezolvarea acestui diferend, ceea ce a determinat scoaterea sa de pe ordinea de zi a Consiliului. De altfel, după această dată, problema Dunării va figura încă mulți ani pe agenda problemelor nerezolvate ale diplomației românești.

O altă problemă importantă pentru care delegațiile române la Societatea Națiunilor au depus în această perioadă eforturi susținute a fost aceea a alegerii României ca membru nepermanent al Consiliului Societății Națiunilor conform prevederilor paragrafului 2 al art. 4 din pactul Societății *. În legătură

[57] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, Societatea Națiunilor, Corespondența delegației române cu M.A.S., vol. 4, f. 155.

[58] Ibidem.

[59] Loc. cit., fila 70.

[60] Loc. cit., fila 155.

[61] G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 214—215.

★ Vezi *Pactul Societății Națiunilor*, în *Dictionnaire Diplomatique*, vol. II, p. 761, și anexa VI, *Reguli de alegere a membrilor nepermanenți în Consiliul Societății Națiunilor*, în op. cit, p. 777.

cu aceasta, o activitate deosebit de laborioasă a desfășurat N. Titulescu, care prin tatonările sale pe lîngă celelalte delegații, urmărea permanent în ce măsură candidatura României ar fi putut avea șanse reale de succes. Contextul în care acționa N. Titulescu a făcut obiectul unei expuneri orale către M. Mitilineu, ministrul român de externe, la 14 iunie 1926 [62]. Cu acest prilej N. Titulescu a sugerat modul de acțiune al delegației române la sesiunea de la Bled a Micii Înțelegeri și, ulterior, al delegației române la Adunarea Generală a Societății Națiunilor în vederea obținerii rezultatului scontat. Eforturile stăruitoare depuse în acest sens au fost încununate de succes. Încă la 28 august 1926, printr-o telegramă trimisă din Geneva către Ministerul Afacerilor Străine, N. Titulescu arăta că în general la Secretariatul Societății Națiunilor predomină părerea că România va fi aleasă în Consiliu. Totodată el scotea în evidență greutățile posibile care s-ar fi putut ivi în calea realizării acestui deziderat, în scopul vădit de a orienta ministerul cît mai bine în problema respectivă [63].

La 16 septembrie 1926, la a 7-a sesiune ordinară a Adunării Generale a Societății Națiunilor, s-a pus în discuție alegerea celor nouă membri nepermanenți ai Consiliului Societății. Trecîndu-se la vot, după primul tur de scrutin au fost declarate alese ca membre nepermanente ale Consiliului următoarele state : Columbia, Polonia, Chile, Salvador, Belgia, România, Olanda și China. Pentru cel de-al nouălea membru s-a mai procedat la încă un tur de scrutin, fiind aleasă Cehoslovacia [64]. S-au ales apoi membri nepermanenți pentru trei ani, pentru doi ani și pentru un an. Întrunind de la primul tur de scrutin cel mai mare număr de voturi, au fost desemnate ca membre nepermanente pentru o perioadă de trei ani Polonia, Chile și România [65].

[62] Rezumatul expunerii lui N. Titulescu în G. Macovescu și colectiv, op. cit., p. 198.

[63] Vezi telegrama în op. cit., p. 203.

[64] Arhiva M.A.E., fond Geneva, Societatea Națiunilor, sesiunile Consiliului, 1926, *Compte rendu de la septième session ordinaire de l'Assemblée de la Société des Nations*, vol. 40, fila 14.

[65] Ibidem.

O dată cu alegerea sa ca membru în Consiliul Societății Națiunilor, România va face parte de drept din toate comisiile Societății Națiunilor *.

IV

Începutul celei de-a treia etape și ultima, în ceea ce privește activitatea și reprezentarea diplomatică a României pe lîngă Societatea Națiunilor este marcat de ultima parte a anului 1927, cînd oficialitățile românești acționează în vederea schimbării structurii organizatorice a misiunii diplomatice românești de la Geneva. Bineînțeles, acțiunile respective erau de natură a răspunde în primul rînd unor necesități stringente create de activitatea din ce în ce mai complexă care se desfășura la Societatea Națiunilor, ceea ce făcea deosebit de necesară existența unui oficiu diplomatic a cărui activitate să fie coordonată direct de centrala ministerului.

Inițiativa creării unui oficiu diplomatic cu rang de legație la Geneva pe lîngă Societatea Națiunilor a fost luată de N. Titulescu, pe atunci ministru al afacerilor străine. Propunerea respectivă, sub forma unui proiect de lege pentru înființarea a patru noi legații, printre care și cea de la Geneva, a fost discutată mai întîi în Comisia de afaceri străine a parlamentului, după care a fost supusă dezbaterilor parlamentare. În ședința din 21 decembrie 1927, proiectul de lege respectiv a fost adoptat în unanimitate. Președintele Adunării Deputaților aducea la cunoștința ministrului de externe acest fapt printr-o adresă oficială din 22 decembrie 1927 [66]. Legea adoptată prevedea înființarea cu începere de la 1 ianuarie 1928 a patru noi legații ale României, printre care și la Geneva pe lîngă Societatea Națiunilor, șeful misiunii respective fiind numit Constantin Antoniade, care avea rangul de ministru [67].

În legătură cu crearea Legației de la Geneva, la 20 decembrie 1927 N. Titulescu expedia o adresă către Secretarul ge-

* De-a lungul întregii perioade pe care o analizăm, cu mici intermitențe, România a avut și un număr de doi funcționari de categoria A în Secretariatul tehnic al Societății Națiunilor. Față de contribuția financiară a României, numărul era, desigur, mic, motiv pentru care oficialitățile române vor face repetate cereri de mărire a numărului acestora. Cea mai îndelungată activitate de această natură a îndeplinit-o profesorul G. Oprescu (1923—1930).

[66] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, problema 82, vol. 88 bis, fila 20.

[67] Legea publicată în „Monitorul oficial" nr. 12 din 17 ianuarie 1928.

neral al Societății Națiunilor, sir Eric Drummond, în care arăta: „Pentru a dovedi într-o și mai mare măsură atașamentul României față de Societatea Națiunilor și deplina încredere în înalta sa misiune, guvernul regal al României dorește să creeze la Geneva, pe lîngă Societatea Națiunilor, o legație al cărei șef ar fi un trimis extraordinar și ministru plenipotențiar..." [68].

Ministrul afacerilor străine a acționat încă înainte de adoptarea legii privind înființarea Legației de la Geneva în vederea cunoașterii modului cum sînt reprezentate celelalte țări și a procedurii uzitate în ceea ce privește acreditarea ministrului român care urma a fi numit. Astfel el a însărcinat Secretariatul general al României de la Geneva, respectiv pe directorul acestuia, Ed. Ciuntu, să obțină informații precise în acest sens. Ciuntu expediază la 10 ianuarie 1928 un raport amănunțit către minister, în care arăta că a avut o convorbire particulară cu Avenol, Secretarul general ad interim al Societății Națiunilor. Acesta și-a exprimat părerea că scrisoarea de acreditare a lui Antoniade nu putea avea caracterul scrisorilor de acreditare obișnuite de la suveran la suveran, nu numai pentru motivul că Societatea Națiunilor „nu exercită suveranitatea", dar și pentru faptul că ea nu este o persoană de drept public cu desăvîrșire distinctă de România, deoarece în compunerea Societății intră și România. După părerea lui Avenol, scrisoarea nu putea fi adresată decît Secretarului general, care avea calitatea de a o primi. Ciuntu expunea în continuare pe baza acestor puncte de vedere modul în care trebuia să se acționeze [69]. Cu aceeași ocazie, diplomatul român expedia ministerului și textele comunicărilor făcute de guvernele Braziliei, Poloniei și Austriei către Secretariatul general al Societății Națiunilor, prilejuite de înființarea unor reprezentanțe permanente la Geneva.

În ianuarie 1928 N. Titulescu îl informează telefonic pe Secretarul general al Societății Națiunilor asupra hotărîrii guvernului român de a înființa Legația de la Geneva, al cărei titular fusese numit C. Antoniade [70].

Răspunzînd unei solicitări din partea lui Duca asupra procedurii folosite în legătură cu acreditarea sa pe lîngă Socie-

[68] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, Problema 82, vol. 88 bis, fila 19.
[69] Loc. cit., filă fără număr.
[70] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, vol. 7 (1928), fila 50.

tatea Națiunilor, C. Antoniade arăta într-o telegramă din 23 februarie 1928 că, urmînd instrucțiunile date de N. Titulescu, N. Petrescu-Comnen, ministrul României la Berna, l-a prezentat în ziua de 26 ianuarie 1928 lui sir Eric Drummond [71]. Același lucru reiese și dintr-o altă telegramă, expediată încă cu o lună înainte din Berna de N. Petrescu-Comnen către Ministerul Afacerilor Străine [72].

După prezentarea care i-a fost făcută la sir Eric Drummond, C. Antoniade adresează o scrisoare către acesta, în care îi aduce la cunoștință că începînd cu data de 10 februarie 1928 a luat conducerea efectivă a Legației române de pe lîngă Societatea Națiunilor [73].

La 20 februarie 1928, sir Eric Drummond răspunde scrisorii lui Antoniade, confirmînd primirea acesteia. În același timp, el arăta că regretă faptul de a nu fi fost prezent la Geneva în momentul trimiterii scrisorii respective, asigurîndu-l totodată pe ministrul român de concursul său și al Secretariatului Societății Națiunilor în îndeplinirea sarcinii sale [74].

C. Antoniade își începe activitatea imediat după luarea postului în primire. Astfel el expediază o telegramă către minister în care arăta că la 15 martie 1928 urma să se întrunească Comisia pregătitoare a dezarmării. Totodată el sublinia că ar fi necesar ca un expert militar să fie prezent la Geneva în momentul deschiderii sesiunii Consiliului Societății Națiunilor, pentru a participa la lucrările Comisiei permanente consultative în cazul în care Consiliul ar hotărî efectuarea unor

[71] Ibidem.

[72] Loc. cit., fila 16.

[73] Arhiva M.A.E., corespondența dintre delegația română și Societatea Națiunilor, vol. 27 (1925—1928), fila 166. După intrarea în funcțiune a Legației României de la Geneva, activitatea Secretariatului general al României de pe lîngă Societatea Națiunilor încetează a se desfășura de sine stătător. Personalul secretariatului, format din Edmond Ciuntu, directorul acestuia, și Th. Galitza, atașat, va continua să funcționeze un timp în cadrul legației. Aceasta reiese și din adresa oficială prin care se comunica Secretariatului general al Societății Națiunilor lista delegației române la sesiunea Adunării Generale din septembrie 1928. Pe această listă, după enumerarea membrilor și experților delegației este trecut și Secretariatul general, format din cei doi diplomați amintiți.

[74] Loc. cit., fila 178.

investigații în legătură cu problema St. Gothard *. Cu același prilej, ministrul român făcea sugestia că ar fi nimerit a se desemna pentru ambele comisii același înalt demnitar militar [75].

Printre obiectivele mai importante ale activității Legației României de la Geneva, imediat după crearea ei, era mai întîi urmărirea evoluției principalelor probleme care stăteau în atenția Societății Națiunilor. În legătură cu aceasta trebuie semnalat raportul lui Antoniade din 26 martie 1928, adresat lui Duca, în care se face pe larg o prezentare a activității Comitetului de arbitraj și securitate întrunit în a doua sa sesiune între 20 februarie și 7 martie la Geneva [76]. Problemele respective sînt reluate într-un raport întocmit la 30 martie 1928, unde se dau detalii asupra desfășurării sesiunii a VI-a a Comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării. Primul punct de pe ordinea de zi a lucrărilor Comisiei era de fapt o prezentare a evoluției lucrărilor Comitetului de arbitraj și securitate. La punctul doi al ordinii de zi figurase examinarea propunerilor sovietice de dezarmare generală, totală și imediată [77].

C. Antoniade aprecia în raportul său că cele mai animate discuții s-au purtat pe marginea proiectului sovietic, prezentat de M. Litvinov. În raportul amintit, Antoniade arăta că aproape toți delegații au criticat fără menajamente proiectul sovietic, cu excepția Germaniei și, lucru remarcabil, cu excepția României și a Cehoslovaciei, care s-au abținut de a lua cuvîntul la dezbateri. Dînd unele detalii asupra acestei chestiuni, mi-

* Problema St. Gothard s-a născut o dată cu descoperirea unui tren cu armament destinat Ungariei în gara St. Gothard. În legătură cu aceasta, Iugoslavia, Cehoslovacia și România au adresat o notă colectivă Consiliului Societății Națiunilor pentru a dispune investigații temeinice. În cele din urmă incidentul s-a stins, guvernul ungar declarînd că a vîndut armamentul respectiv.

[75] Loc. cit., fila 36.

[76] Loc. cit., fila 76.

[77] Delegația sovietică a participat la lucrările Comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării, începînd cu cea de-a IV-a sesiune, care și-a desfășurat lucrările între 30 noiembrie și 3 decembrie 1927. În prima zi a acestei sesiuni, M. Litvinov a citit o declarație în care se arăta că guvernul sovietic „proclamă în fața lumii întregi năzuința sa spre pace între popoare și vrea să stabilească care sînt adevăratele aspirații și dorințe ale altor state în problema dezarmării". La această sesiune, guvernul sovietic a prezentat propunerea cu privire la dezarmarea totală și generală (vezi I. F. Ivașin, *Contribuții la istoria politicii externe a U.R.S.S.*, București, Editura politică, 1960, p. 159—160).

nistrul român de la Geneva arăta că poziția delegației române în problema respectivă a fost dictată de indicațiile exprese date de N. Titulescu, care ceruse ca proiectul sovietic să nu fie criticat [78].

Din concluziile trase de Antoniade asupra evoluției problemelor care făcuseră obiectul celor două prime rapoarte ale sale, se remarcă sterilitatea dezbaterilor și caracterul ambiguu al hotărîrilor *.

În afara urmăririi și informării ministerului asupra marilor probleme care se aflau în atenția Societății Națiunilor, ministrul român de la Geneva trebuia să răspundă și altor însărcinări primite din partea guvernului. Astfel el a fost numit ca membru în diferite comisii ale Societății Națiunilor și ca reprezentant la diferite conferințe desfășurate sub egida acesteia, ca, de pildă, la Conferința pentru suprimarea prohibiției la exportul pieilor brute și al oaselor, ale cărei lucrări au început la 14 martie 1928 [79]. De asemenea, printr-o telegramă expediată din București de V. Brătianu, ministrul finanțelor, i se cerea lui Antoniade să participe la lucrările Comisiei internaționale economice, motivîndu-se că el, ca reprezentant al țării la Societatea Națiunilor, trebuie să fie la curent cu problemele economice, a căror importanță, se remarca în telegramă, „este din ce în ce mai mare în relațiile dintre state" [80]. De asemenea, începînd cu sesiunea din septembrie 1928 a Adunării Generale a Societății Națiunilor, Antoniade va face parte permanent din delegația română.

[78] Arhiva M.A.E., Corespondența dintre delegația română și Societatea Națiunilor, vol. 27 (1925—1928), fila 94.

* Rezultatele dezbaterilor de mai mulți ani din această comisie, a cărei ultimă ședință, a VI-a (partea a II-a), s-a desfășurat în cursul lunilor noiembrie și decembrie 1930, s-au vădit a fi cu totul nesatisfăcătoare. Astfel a fost elaborat un proiect de convenție pentru limitarea și reducerea armamentelor, în care se remarcau divergențele dintre participanții la dezbateri. Unele articole erau acceptate de majoritatea reprezentanților, în timp ce față de altele existau din partea unora serioase rezerve. Acest proiect a fost discutat, la recomandarea Consiliului Societății Națiunilor, în cadrul Conferinței pentru limitarea și reducerea armamentelor, care și-a început lucrările la 2 februarie 1932, dar ale cărei rezultate s-au dovedit a fi neviabile (vezi *Dictionnaire Diplomatique*, vol. I, p. 672).

[79] Arhiva M.A.E., fond. Geneva, vol. 7 (1928), fila 57.

[80] Loc. cit., fila 195.

Desigur, activitatea ministrului român la Geneva s-a desfăşurat şi pe alte planuri mai puţin importante la prima vedere, dar necesare pentru informarea Ministerului de Externe, în ceea ce priveşte o seamă de probleme ce interesau direct guvernul român, ca : trimiterea unor articole selectate din presa străină care abordau probleme în directă legătură cu politica externă românească ; expedierea cu regularitate a publicaţiilor Societăţii Naţiunilor ; întrevederi cu reprezentanţi ai altor state la Geneva pentru rezolvarea unor probleme de interes comun etc., pe scurt tot ceea ce în practica muncii diplomatice se numeşte activitate curentă.

GHEORGHE GHEORGHE,
PETRE BĂRBULESCU

BCUIAŞI/CENTRAL UNIVERSITY

MOSCOVA

I

Noile condiții internaționale de după primul război mondial au constituit cadrul general, politic, economic și diplomatic, în care statul român a căutat să-și asigure legături multilaterale cu toate țările pe baza respectului și avantajului reciproc. Pe această linie de orientare constantă s-a înscris și tendința diplomației românești de a restabili raporturi normale cu Uniunea Sovietică și de a reîntrona un regim de conviețuire pașnică între cele două țări vecine.

Procesul de normalizare a relațiilor diplomatice româno-sovietice a fost îndelungat și sinuos, trecînd anevoios de la o etapă la alta. Numeroase dificultăți a ridicat în calea desfășurării acestui proces poziția de clasă a guvernelor burghezo-moșierești, poziție în care anticomunismul și antisovietismul au rămas constante, indiferent de formele manifestării lor. Exprimînd atitudinea anticomunistă a burgheziei române, regele Ferdinand atrăgea atenția asupra necesității de a se lua măsuri severe împotriva „întinderii comunismului" [1].

Guvernanții României au privit multă vreme cu neîncredere și suspiciune orice act politic sau diplomatic al puterii sovietice, fapt care nu putea să nu contribuie la stînjenirea procesului de apropiere pe tărîm diplomatic între statul român și marele său vecin de la Răsărit. Pe de altă parte, vreme îndelungată a persistat o ascuțită contradicție între punctele de vedere ale celor două state cu privire la sistemul tratatelor de pace postbelice.

Relațiile interne și externe aduceau însă mereu mai insistent pe ordinea de zi a diplomației românești necesitatea conviețuirii pașnice cu statul sovietic și implicit normalizarea raporturilor româno-sovietice. Problema normalizării legăturilor diplomatice cu Rusia Sovietică s-a înscris între deziderate de prim ordin ale curentului de opinie democratică de o deosebită vitalitate, care a cuprins mase largi ale populației muncitoare din țara noastră. Ea s-a pus în chip acut „poporu-

[1] „Dimineața" din 18 aprilie 1919.

lui român, și în primul rînd păturii sale conștiente, proletariatul român" [2], fapt care a determinat o serie de guverne burghezo-moșierești s-o includă în sfera lor de preocupări. Unui asemenea scop i-au fost consacrate o serie de contacte și negocieri inițiate fie de guvernul român, fie de guvernul sovietic în perioada care a urmat denunțării legăturilor diplomatice româno-sovietice din ianuarie 1918 *. Cu prilejul unuia dintre primele contacte s-au fixat condițiile reglementării conflictului ruso-român, condiții care, cu rezervele și corectivele generalului Averescu, pe atunci prim-ministru, au fost înscrise într-o convenție semnată de ambele părți în martie 1918 [3].

Timp de aproape doi ani de la încheierea acestei convenții nu s-a mai înregistrat nici un contact diplomatic destinat să reglementeze în spiritul intereselor reciproce legăturile româno-sovietice.

Atitudinea nebeligerantă a statului român față de revoluția rusă și tendința guvernului sovietic de a normaliza relațiile cu România au creat climatul politic necesar reluării dialogului diplomatic dintre cele două țări vecine. Actul reînceperii dialogului româno-sovietic a fost inițiat de Al. Vaida-Voievod la începutul anului 1920 prin trimiterea unei delegații la Copenhaga pentru a discuta pe cale neoficială cu reprezentantul guvernului sovietic, Maxim Litvinov, chestiunea repatrierii prizonierilor români aflați în Rusia.

În această perioadă, guvernul român a dat curs propunerii comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., G. V. Cicerin, de a reîncepe cît mai curînd negocierea păcii și de a reglementa raporturile diplomatice româno-sovietice: „Propunerea dv. de a începe negocieri pentru reglementarea relațiilor dintre ambele popoare și stabilirea unor legături pașnice între ele, negocieri folositoare ambelor părți — arăta primul ministru al României —, corespunde pe deplin intențiilor guvernului român" [4].

[2] „Socialismul" din 18 februarie 1920.

* Pentru informații cu privire la relațiile româno-ruse din epocile medie și modernă pînă în 1878, vezi studiul lui Gh. Cazan publicat în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, Editura politică, p. 187. După 1878 relațiile româno-ruse și-au păstrat continuitatea pînă în 1918, manifestîndu-se în strînsă legătură cu evenimentele internaționale, care în primii ani ai războiului mondial le-au imprimat o intensitate crescîndă.

[3] *Документы внешней политики С.С.С.Р.*, том. 1, Москва, Госполитиздат, 1956, p. 10 (în continuare *Документы...*).

[4] *Документы...*, том. 2, 1958, p. 403.

Hotărîrea guvernului român de a începe tratative cu reprezentanții statului sovietic a avut un puternic ecou în rîndul maselor populare din România, stîrnind mai ales în opinia publică muncitorească manifestații largi care urmăreau mobilizarea tuturor forțelor politice interne în sprijinul reluării relațiilor cu țara socialismului. Convorbirile româno-sovietice au continuat pînă la sfîrșitul anului 1921 sub forma unui schimb intens de radiograme, telegrame și note diplomatice, în care este consemnată amănunțit evoluția poziției ambelor state privitoare la condițiile normalizării legăturilor dintre ele. Aceste convorbiri, deși n-au putut fi încoronate cu laurii succesului, au avut totuși darul să pună în adevărata ei lumină tendința ambelor state de a normaliza raporturile lor diplomatice.

Orientarea diplomației românești spre înfăptuirea unei înțelegeri cu Rusia Sovietică se reflecta sub forma cea mai grăitoare în abținerea guvernelor române de a se alătura intervenționiștilor împotriva puterii sovietice, lucru important dacă ne gîndim la faptul că România era unul dintre vecinii cei mai apropiați ai Rusiei Sovietice și, după cum observa cu dreptate V. I. Lenin într-un discurs ținut în februarie 1921 la Congresul muncitorilor din industria de confecții, „fără ajutorul unui stat vecin capitaliștii străini n-au cum să organizeze o campanie cît de cît serioasă..." [5].

Cu același prilej V. I. Lenin a dat o apreciere pozitivă atitudinii României de a se abține de la orice amestec în treburile interne ale Rusiei Sovietice, declarînd „...Au mai rămas unele state, ca România, care... nu s-a hotărît să pornească război într-un moment favorabil pentru ea, apoi acum, după ce la noi a fost complet lichidat frontul lui Vranghel, e și mai puțin probabil ca ea să se încumete să facă acest pas" [6]. Dacă cercurile guvernante românești au promovat o politică de neamestec în treburile interne ale Rusiei Sovietice, convinse că această politică venea în întîmpinarea intereselor țării și corespundea nevoilor burgheziei de a-și consolida în liniște pozițiile sale interne și externe, în schimb masele muncitoare au acționat în direcția menținerii păcii cu țara socialismului,

[5] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 42, București, Editura politică, 1966, p. 327.

[6] Ibidem, p. 327—328.

mai ales din considerente naţionale şi de solidaritate internaţionalistă.

Exprimînd starea de spirit a proletariatului român şi în general poziţia maselor muncitoare faţă de puterea sovietică, ziarul „Socialismul" scria : „Ne-am pronunţat şi ne declarăm hotărît pentru pace cu Sovietele din două puncte de vedere. Din punctul de vedere general, fiindcă nu vedem în proletariatul rus, reprezentat prin Soviete, un pericol pentru ţara noastră... Al doilea punct din care cerem această pace este ca să avem un aliat puternic în faţa veleităţilor imperialiste care au mai rămas în Europa şi care ne ameninţă dinspre Apus" [7].

Opinia publică democratică şi muncitorească a acţionat cu vigoare crescîndă în favoarea apropierii dintre Uniunea Sovietică şi România mai ales în anii creării Partidului Comunist Român, care prin multiple şi variate căi propagandistice a reuşit să formeze un curent puternic în sprijinul restabilirii legăturilor diplomatice româno-sovietice şi astfel să exercite o anumită presiune asupra cercurilor guvernante, anihilîndu-le unele şovăieli şi creînd certitudinea că forţele social-politice ale muncitorimii sînt hotărîte să apere politica bunei vecinătăţi cu ţara socialismului. Exprimînd voinţa fermă a celor ce muncesc de a milita pentru o cît mai grabnică reluare a raporturilor diplomatice dintre România şi vecinul său de la Răsărit, partidul comunist sublinia frecvent în coloanele organului său central de presă că „pacea cu Rusia Sovietică, reluarea relaţiilor economice şi politice cu dînsa a devenit astăzi o nevoie socială pentru ţara noastră" [8].

Promovarea neabătută a relaţiilor de prietenie cu ţara socialismului constituia obiectivul principal al preocupărilor unei largi părţi a opiniei publice din România, care polariza grupuri imense ale populaţiei, aparţinînd celor mai diferite convingeri şi orientări politice. Acţiunea acestor cercuri largi ale opiniei publice româneşti, „care se pronunţau pentru stabilirea şi dezvoltarea relaţiilor de bună vecinătate şi colaborare cu Uniunea Sovietică" [9], fiind puternic stimulată de interese economice, politice şi naţionale, s-a reflectat în poziţia majo-

[7] „Socialismul" din 27 februarie 1920.
[8] „Socialismul" din 12 decembrie 1923.
[9] „Analele I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R." nr. 4, 1967, p. 69.

rității partidelor politice și ale organelor de presă de sub influența lor.

În calea dorinței celor două țări de a normaliza legăturile diplomatice dintre ele s-a ridicat însă o suită întreagă de obstacole și divergențe, care au amînat cu peste un deceniu ziua reluării raporturilor româno-sovietice. Nici convorbirile dintre comisarul poporului pentru afacerile externe, Cicerin, și ministrul Ion I. C. Brătianu la Conferința de la Geneva din primăvara anului 1922, nici schimbul fugar de păreri care a avut loc la Conferința de la Lausanne între Cicerin și Diamandy [10], nici Conferința de la Viena din 1924, nici alte contacte diplomatice dinainte stabilite sau realizate accidental în anii următori n-au reușit să apropie data reluării relațiilor diplomatice dintre România și U.R.S.S.

După trecerea cîtorva ani de la Conferința româno-sovietică convocată la Viena, evoluția evenimentelor internaționale a oferit guvernelor sovietic și român prilejuri bune de a întreține dialoguri tot mai fructuoase și de a găsi puncte de contact în acțiunea consacrată prevenirii agresiunii și menținerii păcii, dialoguri care au servit ca premise ale restabilirii relațiilor diplomatice între cele două state.

II

În anii premergători crizei economice mondiale, politica europeană trecuse deja prin etapa aplicării integrale a tratatelor de pace și pătrunsese deja în faza care a urmat anului 1925 și în care spiritul tratatelor de la Locarno punea stăpînire pe cercuri diplomatice din ce în ce mai largi.

Într-un asemenea climat politic, statele învinse în primul război mondial, speculînd cu abilitate divergențele care se adînceau între statele învingătoare, căutau fără încetare să scape de povara apăsătoare a reparațiilor de război, să-și refacă potențialul economic și militar și să-și ia revanșa.

În aceste împrejurări, diplomația statelor antirevizioniste a căutat să ia o serie de măsuri pentru a zădărnici tentativele de revizuire a statu-quo-ului teritorial, consfințit în tratatele de pace. Astfel s-a născut, la jumătatea anului 1927, inițiativa Franței de a propune încheierea unui tratat multilateral care

[10] Arhiva M.A.E., fond. U.R.S.S., vol. 137, Relații cu România, fila 41.

să consemneze renunțarea tuturor statelor la război ca instrument de politică națională. Apelul pe care guvernele francez și american l-au adresat tuturor statelor în vederea încheierii unui pact general de neagresiune a stîrnit un viu interes popoarelor din lumea întreagă. Ca urmare, pactul a devenit în scurtă vreme obiectul adeziunii necondiționate a unui mare număr de țări. Ecoul favorabil pe care l-a avut acest apel a cunoscut o primă consacrare în ziua de 27 august 1928, cînd pactul Briand-Kellogg a fost semnat la Paris de către cincisprezece state [11].

Autoritatea pactului a crescut în chip considerabil prin adeziunea ulterioară a Uniunii Sovietice, care aducea cu sine în sprijinul păcii nu numai o imensă forță economică și militară, dar și un prestigiu internațional unanim recunoscut [12].

Ca stat care milita pentru intangibilitatea statu-quo-ului teritorial, România a îmbrățișat ideea încheierii pactului Briand-Kellogg încă din perioada cînd acesta nu era decît obiect de negociere între guvernele Franței și Statelor Unite ale Americii. Adeziunea României la pactul Briand-Kellogg s-a concretizat prin ratificarea acestuia de către parlamentul român la 27 ianuarie 1929.

Pornind de la ideea consolidării păcii și a creării unor tot mai bune raporturi cu statele vecine, guvernul sovietic a inițiat la sfîrșitul anului 1928 punerea în vigoare cu anticipație a pactului Briand-Kellogg de către țările situate în estul Europei. După ce și-au precizat poziția față de propunerea sovietică, cercurile guvernante românești au pășit pe calea negocierilor propriu-zise, dar nu fără o anumită prudență, care dacă nu excludea stăruința lor de a colabora cu statul sovietic, în schimb marca simțitor spiritul anticomunist de care erau dominate și grija de a-și păstra neatinse alianțele cu țările Apusului. De altfel realitatea istorică dintre cele două războaie mondiale impune constatarea că lupta împotriva propagării comunismului în interior și tendința de a colabora cu prima țară a socialismului în exterior au fost manifestări pe care cercurile guvernante românești le-au considerat întotdeauna perfect compatibile. În virtutea acestui principiu, guvernul român a aderat la începutul anului 1929 la protocolul propus de Uniunea Sovietică. Acordul complet care încununa cu suc-

[11] „Monitorul oficial" nr. 22 din 7 martie 1929, p. 619.
[12] „Dimineața" din 9 septembrie 1928.

ces negocierile dintre guvernul sovietic și statele europene limitrofe U.R.S.S. s-a realizat în ziua de 4 februarie 1929, iar semnarea lui a avut loc cinci zile mai tîrziu la Moscova [13].

Astfel, protocolul de la Moscova și pactul Briand-Kellogg care l-a precedat au jucat rolul unei adevărate punți de legătură între diplomația românească și cea sovietică, au deschis orizonturi largi pentru desfășurarea unor noi acțiuni diplomatice româno-sovietice și, se poate spune, au trasat cele dintîi jaloane pe calea care ducea la normalizarea raporturilor dintre cele două state vecine.

Se remarcă în același timp că pe terenul acțiunilor diplomatice concrete, întreținute de spiritul și de principiile statuate prin pactul Briand-Kellogg și prin protocolul de la Moscova, problema încheierii pactelor bilaterale de neagresiune reținea din ce în ce mai stăruitor atenția cercurilor diplomatice europene. În acest sens, diplomația românească avea în vedere promovarea politicii bunei vecinătăți, și în special politica apropierii de Uniunea Sovietică, prin manifestarea tendinței de a încheia un pact bilateral de neagresiune cu guvernul sovietic.

Convorbirile în vederea încheierii pactului de neagresiune româno-sovietic au început încă din prima jumătate a anului 1931, sub guvernul prezidat de Nicolae Iorga. Inițiativa lor aparține guvernului Uniunii Sovietice, care, pornind de la necesitatea completării și dezvoltării pactului Briand-Kellogg, preconizase încheierea unei rețele de pacte bilaterale atît cu România, cît și cu Finlanda, Estonia, Letonia, Polonia și Franța [14]. Încă de la primele contacte care au avut loc la Riga dintre delegația română și cea sovietică s-a putut constata cu certitudine că punctele de vedere care se confruntau, pe lîngă o serie de laturi comune, prezentau și serioase elemente divergente [15]. Pentru a înlătura aceste divergențe și a netezi calea negocierilor începute într-o conjunctură internațională favorabilă, delegația României a propus reprezentantului sovietic Stomoniakov să accepte o redactare a pactului de neagresiune care să excludă orice mențiune despre existența

[13] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 14 februarie 1929, p. 1 026.

[14] *Внешняя политика С.С.С.Р.*, сборник документов, том III, Москва, 1936, p. 499 și 567.

[15] Arhiva M.A.E., fond. U.R.S.S., vol. 134, nota lui Sturdza către prințul Ghica din 21 ianuarie 1932.

vreunui diferend între cele două state [16]. În esență, delegația română considera că viitorul pact de neagresiune trebuia să constituie o repetare *tale quale* a stipulațiilor cuprinse în pactul Briand-Kellogg, dublate de un angajament în virtutea căruia România se obliga să păstreze o absolută neutralitate în cazul că Uniunea Sovietică ar fi fost atacată de un al treilea stat [17].

Sesizînd iminența impasului conferinței, ambele delegații au căzut de acord să suspende tratativele pentru a căuta un remediu situației create. În perioada suspensiei care a durat din februarie 1932 pînă în luna septembrie a aceluiași an nu s-a mai înregistrat nici un contact direct între delegația română și cea sovietică.

Ceea ce a urmărit diplomația românească în perioada suspendării tratativelor era să dobîndească în timp util sprijinul Poloniei și Franței în virtutea calității lor de aliate, pentru a putea să semneze pactul de neagresiune cu statul sovietic în condițiile respectării punctului de vedere al guvernului român.

Or, în acele împrejurări diplomatice, atît guvernul polonez, cît și cel francez, pornind de la nevoia satisfacerii propriilor interese, n-au acceptat să dea curs cererii aliatei lor. Ele au încheiat în cursul anului 1932 pacte bilaterale de neagresiune cu statul sovietic înainte ca desfășurarea negocierilor sovieto-române să fi oferit României posibilitatea semnării unui pact similar [18].

Noua etapă a negocierilor, inaugurată la sfîrșitul lunii septembrie 1932, a găsit ambele delegații pe vechile poziții.

III

Ideea negocierii pactului a fost reluată de Nicolae Titulescu, căruia i s-a încredințat portofoliul afacerilor externe în a doua jumătate a lunii octombrie 1932. Problema de căpetenie care absorbea în acel moment gîndirea lui Titulescu și a celorlalți membri ai guvernului era stabilirea unui text al pactului de neagresiune care să nu aducă nici un prejudiciu vreuneia dintre părțile contractante. Definind esența poziției

[16] Ibidem.

[17] Loc. cit., telegrama lui N. Titulescu din Geneva din 24 iulie 1932.

[18] *История дипломации*, том III, Политиздат, Москва, 1965, p. 536.

sale față de încheierea pactului de neagresiune româno-sovietic, Titulescu arăta în expozeul său ținut în Cameră: „Din capul locului țin să distrug o legendă, și anume aceea că în acțiunea ce am dus-o aș fi fost inspirat de un sentiment de ostilitate împotriva unui acord cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Îndrăznesc să afirm că nu este nici un român mai pătruns decît mine de necesitatea pentru țara noastră a unor bune raporturi de vecinătate cu marea republică de la Răsărit și nu este nimeni mai dornic decît mine de a putea relua, cu respectul intereselor noastre legitime, raporturi normale spre propășirea și beneficiul ambelor noastre state" [19].

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a demonstrat cu prisosință că eșecul tratativelor pentru încheierea pactului de neagresiune româno-sovietic n-a umbrit voința celor două state vecine de a se apropia pe arena internațională.

Apropierea sovieto-română, și în general apropierea dintre U.R.S.S. și celelalte state capitaliste antirevizioniste din anii posteriori crizei economice, a fost determinată mai ales de ascensiunea vertiginoasă a fascismului european, îndeosebi a hitlerismului, care între timp acaparase puterea în statul german și se pregătea cu febrilitate să pornească pe calea agresiunii și a revizuirii teritoriale. În această perioadă, a creșterii primejdiei fasciste și revizioniste, diplomația statelor învingătoare în primul război mondial, dar mai ales diplomația franceză, alături de cea sovietică, și-au întețit eforturile în direcția menținerii păcii pe calea creării unui sistem de securitate colectivă. Condusă de interesul ei vital pe calea apărării statu-quo-ului teritorial, România, ca și alte state mici și mijlocii, a îmbrățișat ideea organizării sistemului de securitate colectivă. Ea și-a integrat politica de pace în cadrul acestui sistem preconizat de Franța și U.R.S.S., devenind unul dintre elementele lui cele mai active în perioada care a urmat anului 1932.

În cursul lucrărilor Conferinței pentru dezarmare care s-a deschis în acest an, delegația sovietică a luat inițiativa meritorie de a fructifica prilejul reuniunii celor 61 de țări la conferință pentru crearea unui nou instrument diplomatic, destinat să contribuie la consolidarea operei de prevenire a ori-

[19] „Universul" din 25 noiembrie 1932.

cărui act de agresiune. Conținutul acestui nou instrument de menținere a păcii s-a materializat în definiția agresiunii, propusă la 6 februarie 1933 de Litvinov, șeful delegației sovietice la Conferința dezarmării [20]. Delegația română la Conferința dezarmării a considerat că definiția agresorului reprezintă o verigă solidă în lanțul măsurilor destinate să apere pacea mondială și de aceea s-a declarat de acord cu ea. Deși foarte restrîns la început, numărul statelor aderente la definiția agresiunii a fost suficient totuși pentru a permite constituirea unui comitet, împuternicit să examineze în detaliu definiția și să supună rezultatele analizei în fața Comitetului de securitate al Conferinței dezarmării. Una din cele mai importante propuneri ale șefului delegației române privea intercalarea definiției precise a teritoriului în textul definiției agresiunii, propusă de reprezentanții Uniunii Sovietice.

Întrucît punctul de vedere al delegației române cu privire la teritoriul asupra căruia se interzicea cu desăvîrșire agresiunea era în concordanță cu punctul de vedere al delegației sovietice, propunerea lui N. Titulescu a fost integral acceptată.

Formula aceasta, care aducea o precizare importantă în definirea agresiunii și care arată că „prin teritoriu trebuie să se înțeleagă teritoriul asupra căruia un stat își exercită de fapt autoritatea" [21], a fost cuprinsă întocmai în raportul comisiei de redactare a părții din convenția de dezarmare care privea desemnarea agresorului. Esența convenției rezidă însă în definirea juridică absolut exactă a agresorului prin formularea fără echivoc a tuturor cazurilor de agresiune.

În jurul acestui valoros instrument juridic și politic de menținere a păcii, guvernele și cercurile politice de pretutindeni au întreținut o largă publicitate. Pornind de la propria lor orientare în politica externă, unele guverne și cercuri diplomatice, încă din prima fază a discuțiilor, au privit cu interes și în mod favorabil noua contribuție la opera de organizare a păcii ; altele însă, dimpotrivă, au privit-o cu neîncredere, îndoială și chiar cu dușmănie. Pe măsură ce dezbaterile înaintau, creștea și perspectiva adoptării convenției de către un tot mai mare număr de state membre și nemembre ale Societății Națiunilor. Șirul acestor dezbateri s-a încheiat la

[20] *Дипломатический словарь*, том II, Москва, 1950, p. 63.
[21] Arhiva M.A.E., fond. 71, U.R.S.S., vol. 82, fila 59.

începutul lunii iulie 1933, prin acceptarea și semnarea în clădirea Ambasadei Sovietice din Londra a convențiilor privitoare la definiția agresiunii [22].

Avînd în vedere importanța imensă a convențiilor de la Londra pentru consolidarea păcii mondiale, pentru menținerea independenței naționale și apărarea integrității teritoriale a tuturor țărilor semnatare, majoritatea forțelor politice din România au salutat încheierea acestor convenții.

Presa de diferite orientări politice a comentat săptămîni de-a rîndul importantul eveniment, manifestînd satisfacția profundă și vibrantă a opiniei publice românești față de încheierea convențiilor relative la definirea agresiunii. Coloanele presei partidului comunist și ale presei organizațiilor de masă îndrumate de comuniști au răspîndit pe larg în mase vestea încheierii convențiilor de la Londra.

„Între Uniunea Sovietică și România — scria ziarul „Scînteia" — s-a încheiat o convenție asupra formulei agresorului, convenție care în fapt constituie un pact de neagresiune și la care au aderat toate statele Micii Înțelegeri și aproape toate statele vecine cu U.R.S.S." [23].

Vîrfurile reacționare antisovietice, la rîndul lor, căutau să creeze o atmosferă de-a dreptul ostilă în jurul convențiilor de la Londra. Manifestările reacționare n-au fost împărtășite însă în România decît de unele cercuri politice foarte restrînse, al căror anticomunism și antisovietism căpăta forme hipertrofiate.

În ciuda unor asemenea manifestări potrivnice, parlamentul român a ratificat convenția de la Londra și a adoptat unele măsuri menite să contribuie de asemenea la pregătirea normalizării legăturilor diplomatice dintre România și U.R.S.S. Una dintre aceste măsuri a constituit-o înțelegerea verbală dintre N. Titulescu și M. Litvinov, realizată concomitent cu definitivarea convențiilor relative la definirea agresorului [24]. Această înțelegere, cunoscută în practica diplomatică sub denumirea de *gentlemen's agreement*, a fost un acord verbal prin care cei doi diplomați se angajau să vegheze cu deosebită

[22] „Facla" din 5 iulie 1933.
[23] „Scînteia" din 1 august 1933.
[24] Arhiva M.A.E., fond. 71, U.R.S.S., vol. 82, fila 91.

atenție pentru ca în comportarea și în manifestările lor publice să nu mai revină sub nici o formă chestiunea principalelor diferende româno-sovietice [25].

IV

Așezîndu-și interesele naționale sub ocrotirea juridică morală și politică a convențiilor de la Londra și a *gentlemen's agreement*-ului, cercurile oficiale românești apreciau că drumul care ducea la reluarea raporturilor cu statul sovietic nu mai prezenta nici un obstacol serios.

Diplomația românească, în deplin acord cu diplomația celorlalte state membre ale Micii Înțelegeri, a căutat noi forme și căi de acțiune capabile să accelereze procesul apropierii româno-sovietice prin găsirea unor soluții care să satisfacă interesele ambelor țări. Printre asemenea căi de acțiune diplomatică, un rol precumpănitor l-au jucat contactele directe dintre reprezentanții celor două țări vecine și reuniunile consiliului permanent al Micii Înțelegeri.

După încheierea convențiilor de la Londra, în care exigențele poziției românești au găsit deplină satisfacție, cercurile guvernante din România au pornit în întîmpinarea inițiativelor de a stabili relații normale cu statul sovietic. Acestui scop i-au fost consacrate întrevederea din septembrie 1933 a ministrului României la Berlin, N. P. Comnen, cu ambasadorul Uniunii Sovietice [26], convorbirile purtate în noiembrie 1933 la Varșovia între Victor Cădere, ministrul României în Polonia, și Antonov Ovseenko, ambasadorul sovietic [27], precum și multiplele contacte diplomatice care au avut loc ulterior între reprezentanții Uniunii Sovietice și reprezentanții statelor membre ale Micii Înțelegeri.

Apropierea dintre România și U.R.S.S. realizată prin stăruința îndelungată a cercurilor diplomatice din cele două state, cu toate că era foarte avansată, nu putea să treacă totuși în etapa definitivării și perfectării ei juridice decît în urma consultării reciproce a țărilor din cadrul Micii Înțelegeri și a deciziei lor favorabile normalizării raporturilor cu U.R.S.S. Sub

[25] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 112/1933, filele 1—2, telegrama lui N. Titulescu din Paris către I. Lugoșianu din 19 iulie 1933.
[26] Arhiva M.A.E., fond. 71, U.R.S.S., vol. 82.
[27] Loc. cit., fila 138.

imperiul unor necesități interne și externe, țările Micii Înțelegeri au pus în centrul preocupărilor lor ideea stabilirii în bloc a relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, idee care fusese emisă încă din 1928 de către Emandi, ministrul României la Praga, ca un ecou al încercărilor lui Eduard Beneš de a normaliza legăturile ceho-sovietice [28].

Cînd în 1932 rezolvarea acestei probleme s-a pus cu multă acuitate, guvernul român a propus Cehoslovaciei, în Conferința Micii Înțelegeri de la Belgrad, să amîne reluarea raporturilor cu statul sovietic pînă în momentul în care și România va fi pe punctul de a o realiza.

În această conjunctură a situației internaționale, diplomația românească, după cum confirmă documentele, se afla sub presiunea contradictorie a cerințelor care impuneau stabilirea de raporturi normale cu statul sovietic și lipsa condițiilor necesare satisfacerii acestor cerințe. Apreciind situația în care se găsea diplomația românească, Nicolae Titulescu își amintea mai tîrziu : „Mă străduiam să găsesc cu orice preț mijlocul de a ieși din izolare. Priveam harta Europei și vedeam că toate țările erau sau vor fi în curînd în relații cu Sovietele" [29].

Cu prilejul întrevederii de la 11 decembrie 1933, care a avut loc la Košice între Nicolae Titulescu și Eduard Beneš, au fost examinate noi aspecte ale normalizării raporturilor Micii Înțelegeri cu statul sovietic. Ministrul de externe al României a împărtășit pe deplin temerea lui Eduard Beneš că, aminînd stabilirea legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, Mica Înțelegere ar aduce prejudicii greu reparabile situației sale, deoarece ar da posibilitate Ungariei să recunoască ea mai întîi guvernul sovietic și prin aceasta să reducă din valoarea apropierii realizate între Mica Antantă și U.R.S.S. cu prilejul adoptării convențiilor de la Londra [30].

Ținînd seama de rolul Uniunii Sovietice în opera de organizare a securității colective și de avantajul pe care Mica Înțelegere îl dobîndea prin recunoașterea *de jure* a guvernului sovietic, ministrul de externe al României și cel al Cehoslovaciei au hotărît la Košice să acționeze mai departe în comun pentru a preveni eventualele obiecții ale Iugoslaviei și a urgenta reluarea legăturilor diplomatice cu U.R.S.S. Străduințile

[28] Arhiva M.A.E., fond. România, vol. 267, „L'Epoque" din 6 iunie 1939.
[29] Ibidem.
[30] Arhiva M.A.E., fond. 71, U.R.S.S., vol. 82, fila 168.

consacrate normalizării legăturilor diplomatice cu U.R.S.S. au intrat pentru prima dată pe făgașul fructificării la începutul lunii ianuarie 1934, în urma consimțămîntului expres și unanim pe care l-au dat miniștrii de externe ai statelor Micii Înțelegeri. Relevînd conținutul acestui moment politic din viața Micii Înțelegeri, Nicolae Titulescu scria: „La Ljubljana, în ianuarie 1934, Beneš, Ieftici și cu mine am avut o întîlnire, al cărei proces-verbal, redactat de Beneš, constată necesitatea de a relua raporturile diplomatice cu U.R.S.S." [31]. După întîlnirea de la Ljubljana, ministrul de externe al României va continua să acționeze mereu mai insistent pentru ca Mica Înțelegere să ia în discuție la proxima conferință chestiunea normalizării raporturilor sale cu statul sovietic. Cerința lui a fost înscrisă pe ordinea de zi a sesiunii Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, care a avut loc la Zagreb în ziua de 12 ianuarie 1934. Întrunind aprobarea unanimă a membrilor consiliului, propunerea ministrului de externe al României a devenit hotărîrea principală a sesiunii de la Zagreb.

Partea esențială a acestei hotărîri precizează: „Cei trei miniștri sînt în principiu de acord că a sosit momentul prielnic pentru reluarea relațiilor normale între U.R.S.S. și statele Micii Antante. Pe baza propunerii d-lui Titulescu s-a adoptat următoarea hotărîre: cei trei miniștri ai afacerilor străine au hotărît între ei și sub condiția ca hotărîrea lor să nu fie dată publicității că este oportun ca cele trei state ale Micii Antante să reia relațiile normale cu U.R.S.S. atunci cînd condițiile diplomatice pe care le reclamă interesele fiecăreia din cele trei țări vor fi întemeiate. Cei trei miniștri sînt de acord în același timp ca d-l Titulescu să ia, cu prima ocazie, contact cu d-l Litvinov pentru a conveni cu el asupra unei formule satisfăcătoare pentru România" [32].

După ce hotărîrea acestui consiliu, mai precis partea ei care aborda chestiunea obligațiilor și intereselor României, a fost aprobată de regele Carol al II-lea și de guvernul Tătărescu, ministrului de externe nu-i mai rămînea decît să ia contact cu reprezentantul guvernului sovietic pentru a elucida laturile concrete ale reluării raporturilor diplomatice și a sta-

[31] Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 083, fila 43.

[32] Arhiva M.A.E., fond. U.R.S.S., vol. 52, extras din procesul-verbal al sesiunii ordinare a Consiliului permanent al Micii Antante, Zagreb, 22 ianuarie 1934, anexa 30.

bili formula cea mai convenabilă ambelor părți [33]. O telegramă a comisarului poporului pentru afacerile străine al U.R.S.S., M. Litvinov, trimisă de pe Coasta de Azur la sfîrșitul lunii mai 1934, invita pe Nicolae Titulescu să reînceapă tratativele preliminare în vederea normalizării legăturilor diplomatice dintre România și Uniunea Sovietică [34].

Sfera problemelor discutate aici trebuie să fi fost foarte largă și foarte cuprinzătoare, de vreme ce Titulescu scria mai tîrziu regelui : „Am discutat atunci cu el (cu Litvinov. — *I.O.*) toate chestiunile interesînd reluarea relațiilor diplomatice" și „am căzut de acord asupra tuturor condițiilor" [35].

Discuțiile purtate la începutul lunii iunie 1934 la San Remo au permis celor doi diplomați să constate identitatea lor de vederi asupra condițiilor politice și diplomatice care îngăduiau normalizarea raporturilor dintre cele două state, iar rezultatele fructuoase ale acestor negocieri, fiind găsite pe deplin corespunzătoare intereselor naționale românești, au fost aprobate de guvern. În urma convorbirilor din iunie 1934 dintre ministrul de externe al României și comisarul poporului pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri, întrunit la Geneva curînd după încheierea acestor convorbiri, a constatat prezența condițiilor politice favorabile normalizării raporturilor cu statul sovietic și a conchis că țările membre ale Micii Înțelegeri pot, la momentul oportun, să acționeze conform rezoluției de la Zagreb [36]. Spre deosebire de Iugoslavia, guvernul cehoslovac, după cum arată E. Beneš într-o convorbire avută cu N. Titulescu, aprecia că normalizarea relațiilor cu Uniunea Sovietică trebuie să fie tranșată imediat, deoarece noile evenimente internaționale care se anunțau, și anume fiasco-ul iminent al Conferinței dezarmării, negocierile franco-sovietice, tratativele dintre Germania, Franța, U.R.S.S. și Polonia în vederea încheierii pactului răsăritean, puteau să atingă în chip vital interesele Cehoslovaciei dacă aceasta ar fi fost surprinsă fără legături normale cu statul sovietic [37]. Față de interesele și cerințele Cehoslovaciei, ministrul de externe al României s-a arătat foarte

[33] Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 083, fila 44.
[34] Ibidem.
[35] Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 083, filele 44—45.
[36] „Adevărul" din 12 iunie 1934.
[37] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 80, 1934, fila 3.

comprehensiv. El a cerut insistent regelui și guvernului să-i permită, „în ciuda intenției sale inițiale, să reia legăturile normale cu statul sovietic înainte de Conferința Micii Înțelegeri, care urma să aibă loc la București în a doua jumătate a lunii iunie".

Ținînd seama de insistențele ministrului de externe cehoslovac, N. Titulescu a căutat să obțină această aprobare a regelui, invocînd necesitatea de a evita păgubirea intereselor românești, de a salvgarda coeziunea Micii Înțelegeri și de a contribui la apărarea pozițiilor economice și politice ale Cehoslovaciei în Europa [38].

Încuviințarea guvernului și a regelui, ultima din cîte ministrul de externe ceruse pentru săvîrșirea acestui act diplomatic, a fost urmată la 9 iunie 1934 de întocmirea formalităților pe care le reclamă în mod obișnuit stabilirea legăturilor diplomatice dintre două țări [39]. Schimbul instrumentelor diplomatice între ministrul de externe al României și comisarul poporului pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice a avut loc la Geneva în salonul lui N. Titulescu din „Hotel de Bergues", în prezența miniștrilor de externe ai Cehoslovaciei și Iugoslaviei, precum și a altor personalități din lumea diplomatică [40].

Schimbul acestor documente diplomatice, efectuat concomitent cu stabilirea relațiilor ceho-sovietice, reliefa voința celor două state de a trăi în pace și bună vecinătate. În primul document pe care ministrul de externe al României l-a înmînat comisarului poporului pentru afacerile străine al Uniunii Sovietice, după ce se menționau principalele momente ale acestui act diplomatic, se preciza: „...Guvernul regal al României a decis să stabilească relațiuni diplomatice normale cu U.R.S.S. și de a proceda la numirea unui ministru plenipotențiar. Am ferma convingere că relațiunile astfel stabilite vor rămîne pentru totdeauna normale și amicale și că națiunile noastre vor continua să coopereze pentru cel mai mare bine reciproc al lor la menținerea păcii lumii" [41]. După ce comisarul poporului pentru afacerile străine al U.R.S.S., M. Litvinov, a remis lui N. Titulescu un document asemănător, s-a procedat la schimbul unei note cu text identic privind înțelegerea româno-sovietică,

[38] Loc. cit., fila 4.
[39] „Adevărul" din 12 iunie 1934.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.

notă în care cele două state își fixau angajamentele reciproce și totodată își propuneau să respecte cu stricteţe obligaţiile asumate unul faţă de celălalt. Partea principală a notei sublinia : „Guvernele ţărilor noastre își garantează mutual plinul și întregul respect al suveranităţii fiecăruia din statele noastre și abţinerea de la orice imixtiune directă sau indirectă în afacerile interne și în dezvoltarea fiecăruia dintre ele, și în special a oricărei agitaţiuni, propagande și oricărui fel de intervenţiuni sau de sprijin al acestora" [42]. Consemnarea în aceste documente istorice a restabilirii legăturilor diplomatice româno-sovietice a pecetluit în mod hotărît sfîrșitul unei perioade lungi de răbdătoare eforturi și căutări atente ale diplomaţilor sovietici și români. Ea a încheiat 16 ani de raporturi anormale între cele două state vecine, raporturi care au apăsat, firește, asupra politicii externe românești și au stînjenit într-o anumită măsură îmbunătăţirea climatului politic în Europa orientală. Înlăturarea acestei anomalii diplomatice, care a persistat vreme îndelungată, a deschis noi perspective prieteniei seculare dintre poporul român și popoarele din Uniunea Sovietică și totodată a permis celor două state, așa cum arăta ministrul de externe al României, „să meargă mînă în mînă în viaţa internaţională" [43].

V

Pentru viitoarea colaborare dintre cele două state vecine, reluarea legăturilor diplomatice a echivalat cu începutul unei ere pline de nădejdi, pe care miniștrii de externe ai României și Uniunii Sovietice au apreciat-o în gradul cel mai înalt. Încrederea în valoarea acestui act diplomatic și în efectele lui binefăcătoare asupra colaborării viitoare româno-sovietice a fost inspirată ministrului de externe al României și în general majorităţii forţelor politice interne atît de autoritatea imensă a Uniunii Sovietice ca factor al păcii, cît și de forţa materială pe care ţara socialismului o aducea în slujba suveranităţii și independenţei popoarelor. Satisfacţia legitimă pe care o încerca majoritatea covîrșitoare a poporului român faţă

[42] Arhiva M.A.E., fond. U.R.S.S., vol. 135, notă cu text identic adresată reciproc de N. Titulescu și M. Litvinov, Geneva, 9 iunie, 1934.

[43] Arhiva M.A.E., fond. România, vol. 2, declaraţiile făcute de N. Titulescu ziarului „Izvestiia" la 19 ianuarie 1935.

de stabilirea legăturilor normale cu Uniunea Sovietică avea la bază convingerea intimă și speranța întemeiată că noile raporturi diplomatice reprezentau un element de siguranță autentică și viabilă pentru liniștea și securitatea celor două țări vecine, pentru independența națională și integritatea teritorială a României, ca și pentru consolidarea păcii în lumea întreagă. Una dintre cele mai puternice impresii a provocat acest eveniment diplomatic în lumea personalităților științifice, culturale și politice românești. Fondatorii asociației „Amicii U.R.S.S.", din rîndul cărora făceau parte intelectuali de seamă ca Mihail Sadoveanu, George Enescu, N. D. Cocea, Radu Cernătescu, George Mihail Zamfirescu, Petre Constantinescu-Iași, Scarlat Calimachi, Șerban Cioculescu, Sergiu Dan și alții, arătau într-un apel că „reluarea raporturilor cu U.R.S.S. constituie pentru pacea omenirii un fapt de o importanță covîrșitoare" [44]. Diferite alte personalități politice, științifice și culturale își mărturiseau de asemenea acordul deplin față de reluarea legăturilor diplomatice româno-sovietice. Desigur, în corul aprobării generale a acestui act diplomatic s-au ridicat și unele voci discordante. Trebuie subliniat însă că nici atitudinea rezervată a unor lideri politici, nici poziția șovăielnică a regelui [45] și nici acțiunile întreprinse de A. C. Cuza [46] și de căpeteniile legionare împotriva stabilirii raporturilor cu Uniunea Sovietică n-au putut să influențeze vreo parte cît de cît importantă a opiniei publice românești și nici să submineze valoarea acestui act diplomatic. Se poate spune cu certitudine că stabilirea legăturilor diplomatice româno-sovietice a întrunit consensul majorității covîrșitoare a opiniei publice românești și a fost privită cu interes deosebit și cu o mare satisfacție de partidele și de grupările muncitorești din România. Folosind organele sale de presă și pe cele aflate sub influența sa, întrunirile, manifestările și alte mijloace de propagandă, Partidul Comunist Român a făcut o largă publicitate importanței actului reluării raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. La rîndul său, Partidul social-democrat a exprimat de asemenea aprobarea politicii guvernului român față de U.R.S.S. El considera că stabilirea legăturilor diplomatice între Uniunea Sovietică și România corespunde vital intere-

[44] „Clopotul" din 3 august 1934.
[45] Armand Călinescu, *Memorii*, 20 iunie 1934.
[46] „Adevărul" din 6 iulie 1934.

seior celor două țări vecine. Actul normalizării raporturilor diplomatice dintre Uniunea Sovietică și România a avut valoarea unei premise majore atît pentru dezvoltarea pe mai departe a acestor relații, cît și pentru crearea posibilității de a extinde spiritul lor asupra altor domenii de activitate. Împlinirea obligațiilor mutuale care se degajau din litera și din spiritul acestui act diplomatic a dus, firește, la consolidarea legăturilor româno-sovietice și, implicit, la stimularea tendinței celor două țări de a acționa în comun pe plan internațional. Una dintre formele materializării acestor legături a fost, desigur, schimbul reciproc de trimiși extraordinari care s-a produs la începutul lunii decembrie 1934 [47]. Atît reprezentantul sovietic la București, Mihail Ostrovski, cît și reprezentantul României la Moscova, Edmond Ciuntu, au avut însărcinarea expresă de a duce, în cadrul misiunii lor diplomatice, o politică de colaborare și de bună vecinătate, dictată de interesele ambelor țări. În numele guvernelor pe care le reprezentau, ei au depus eforturi apreciabile pentru a șterge consecințele atîtor ani de raporturi anormale. Primul ambasador sovietic la București venea ca mesager al păcii, cu dorința expresă de a lucra în interesul consolidării raporturilor dintre popoarele Uniunii Sovietice și poporul român. „Politica pe care o voi face — declara Ostrovski la sosirea sa în România — va fi politica pe care o face țara mea de la venirea la cîrmă a actualului regim : o politică de pace și de apropiere între popoare. De aceea nu ne place cînd alții vor să se amestece în treburile noastre și tot de aceea guvernul pe care îl reprezint are ca principiu de a nu se amesteca în afacerile lăuntrice ale altor țări" [48].

În concordanță cu manifestările de pace și de bună vecinătate, s-a desfășurat acțiunea României în sprijinul admiterii Uniunii Sovietice ca membră a Societății Națiunilor. Pentru succesul acestei acțiuni diplomatice, guvernanții români au luat în interiorul țării măsuri propagandistice, conjugate cu o inițiativă importantă în cadrul diferitelor foruri internaționale, dar mai ales în cadrul Ligii Națiunilor, al Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice [49].

[47] „Dimineața" din 4 decembrie 1934.

[48] Ibidem.

[49] Arhiva M.A.E., fond. Înțelegerea Balcanică, dos. 16, Comunicatul Consiliului permanent al Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, publicat la 15 septembrie 1934.

Nicolae Titulescu a consacrat intrării Uniunii Sovietice în forul internațional de la Geneva eforturi insistente și rodnice. În perioada cînd chestiunea admiterii statului sovietic în rîndul membrilor Societății Națiunilor făcea obiectul unor vii dezbateri în cercurile diplomatice de pretutindeni, ministrul de externe al României declara ziarului „L'Intransigent" : „Cred că Uniunea Sovietică trebuie admisă în Societatea Națiunilor. Se poate considera, după părerea mea, lucrul acesta ca aproape sigur. Este vorba într-adevăr de o regularizare, deoarece de șapte ani Rusia Sovietică colaborează cu noi la Geneva, mai cu seamă în marea problemă a dezarmării, precum și în alte domenii foarte importante. Date fiind relațiile de prietenie pe care le-au avut întotdeauna România și Rusia, personal consider intrarea Republicii Ruse în organismul din Geneva ca una din garanțiile cele mai importante pentru pace" [50].

Concursul diplomației românești s-a făcut simțit pînă în însăși ziua admiterii Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor. În ajunul acestui eveniment internațional, ministrul de externe al României a examinat la Evian, împreună cu Litvinov, textul invitației care urma să fie adresată Uniunii Sovietice în vederea intrării sale în Societatea Națiunilor [51].

Dînd curs acestei invitații, semnată de 30 de state, U.R.S.S. a intrat la 15 septembrie 1934 în forul internațional de la Geneva, devenind totodată membru permanent în Consiliul Societății Națiunilor [52]. Asociindu-se celorlalte țări din cadrul Ligii Națiunilor, Uniunea Sovietică a sporit considerabil atît forța, cît și prestigiul acestui organism internațional. Semnificația acestei asocieri a fost magistral înfățișată de comisarul poporului pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice, care, reafirmînd hotărîrea țării sale de a lupta împotriva războiului, declara : „Pentru noi toți, războiul apare ca o primejdie de mîine. Nu s-a făcut încă totul pentru a-l evita. De acum înainte trebuie să pornim la opera care va consista în prevenirea răului pentru a se închide calea celor ce voiesc să schimbe harta Europei și Asiei cu sabia" [53].

Îmbunătățirea legăturilor diplomatice dintre Uniunea So-

[50] „Dimineața" din 8 septembrie 1934.
[51] Ibidem, din 14 septembrie 1934.
[52] Ibidem, din 17 septembrie 1934.
[53] „Adevărul" din 20 septembrie 1934.

vietică și vecinii săi a fost cultivată stăruitor în anii următori intrării U.R.S.S. în Liga Națiunilor. Cercurile guvernante românești au căutat să transforme actul reluării legăturilor diplomatice cu U.R.S.S. într-un punct de plecare pentru negocierea unui pact de asistență mutuală între cele două țări vecine, pact conceput ca o parte componentă a sistemului de securitate colectivă. În jurul clauzelor viitorului pact, care, potrivit unei înțelegeri prealabile cu Litvinov, au fost redactate de Titulescu, s-a purtat o îndelungată și fructuoasă discuție. La capătul acestor dezbateri, reprezentanții guvernelor sovietic și român au căzut de acord asupra bazei pactului de asistență mutuală. Definitivarea și semnarea pactului de asistență nu s-au realizat în momentul cînd cei doi miniștri au stabilit principalele lui clauze. Deși avea împuterniciri depline pentru a semna pactul fără un nou aviz din partea guvernului, Titulescu, potrivit relatărilor sale cuprinse într-un raport adresat regelui, a acceptat propunerea lui Litvinov de a amîna semnarea tratatului pînă în septembrie 1936[54].

Sub influența situației interne și internaționale, guvernul Tătărescu și regele Carol al II-lea, care urmărea să-și satisfacă veleitățile sale de dictator, au sacrificat pe marele diplomat, înlăturîndu-l din guvern la 29 august 1936. Cu tot eșecul negocierilor consacrate încheierii pactului de asistență mutuală, de care guvernanții din România nu s-au mai ocupat după înlăturarea lui N. Titulescu, ideea îmbunătățirii raporturilor româno-sovietice n-a fost definitiv părăsită de către cercurile politice din România.

Destinderea survenită în domeniul relațiilor diplomatice româno-sovietice n-a întîrziat să cuprindă și alte zone de activitate. Spiritul colaborării și al amiciției a început, așadar, să-și facă loc și în alte compartimente ale relațiilor româno-sovietice, tinzînd să creeze un climat favorabil îndeosebi schimburilor economice, comerciale, științifice, culturale și artistice. Începutul viitoarei cooperări economice româno-sovietice a fost marcat prin convocarea la București în iunie 1934 a unei conferințe la care au participat reprezentanții organizațiilor comerciale sovietice și oameni de afaceri din România. S-a relevat cu acest prilej necesitatea creării unei societăți comerciale care să se ocupe cu achiziția și exportul mărfurilor în Uniunea Sovietică și s-au făcut primele demer-

[54] Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 083, fila 59.

surî pentru înființarea unui sindicat al exportatorilor [55]. După o anumită perioadă necesară prospectării pieței și încheierii de contracte, schimburile comerciale româno-sovietice au devenit o realitate efectivă. Instituțiile de statistică românești furnizează o serie de date potrivit cărora primul import de mărfuri sovietice, în valoare de 5 771 000 de lei, a intrat pe piața României în 1936, import care în 1937 s-a ridicat la cifra de 38 489 000 de lei [56]. Față de valoarea mărfurilor sovietice importate în acești ani, România a exportat în U.R.S.S. în cursul anului 1937, pentru prima dată de la întreruperea relațiilor româno-sovietice, mărfuri în valoare totală de 52 178 000 de lei [57].

Cum era și firesc, normalizarea legăturilor diplomatice și economice dintre Uniunea Sovietică și România a atras după sine ca un complement necesar restabilirea raporturilor științifice și culturale. În succesiunea momentelor care au marcat îmbunătățirea acestor raporturi, un loc de seamă îl ocupă : transmiterea unui număr important de documente din arhivele sovietice privind istoria României și perfectarea unei înțelegeri potrivit căreia arhivele românești evacuate la Moscova în timpul primului război mondial urmau să fie restituite autorităților românești ; s-au adus în iunie 1935 peste 17 vagoane de documente, cuprinzînd piese valoroase de arhivă care interesau statul român [58]. O dată cu arhivele românești au fost aduse și osemintele domnitorului român Dimitrie Cantemir, care fuseseră păstrate în biserica sa din Moscova și care de acum aveau să rămînă pentru totdeauna în biserica Trei Ierarhi din Iași. Ulterior, potrivit unui angajament între N. Titulescu și M. Litvinov, s-a hotărît introducerea liberă în România a ziarelor sovietice „Izvestiia" și „Journal de Moscou", iar apoi s-a stabilit o legătură directă între agențiile „Rador" și „Tass" în scopul transmiterii reciproce a știrilor de presă [59]. Ceea ce a simbolizat în gradul cel mai înalt reluarea legăturilor științifice româno-sovietice a fost hotărîrea guvernului sovietic de a remite statului român obiecte de o mare valoare științifică, trimise de asemenea la Moscova încă din anii pri-

[55] „Dimineața" din 21 decembrie 1934.
[56] *Anuarul statistic al României*, 1937 și 1938, p. 570—571.
[57] Ibidem, p. 573.
[58] Arhiva M.A.E., fond. U.R.S.S., vol. 83, telegrama către Legația română din Moscova din 16 februarie 1935.
[59] Ibidem.

mului război mondial, pentru a fi salvate de ocupația germană. S-au înapoiat astfel statului român etaloanele aur și platină de măsuri și greutăți, și anume un metru etalon de platină, un kilogram etalon de platină, un disc de cuarț pentru măsurători și nouă termometre de mare precizie pentru temperaturi maxime și minime [60]. Succesele înregistrate pe planul relațiilor diplomatice, economice și culturale româno-sovietice într-un timp relativ scurt au reprezentat un temei suficient pentru ca Titulescu, la aniversarea unui an de la normalizarea raporturilor dintre cele două țări, să constate cu satisfacție într-o telegramă adresată ministrului de externe al U.R.S.S., „cît de fecundă a fost colaborarea loială dintre țările noastre și ce garanție prețioasă constituie ea pe viitor pentru pace" [61].

Dominate de teama ca nu cumva relațiile româno-sovietice să treacă într-un stadiu superior, vîrfurile reacționare românești au căutat pe diferite căi să minimalizeze succesele obținute în cursul evoluției apropierii dintre U.R.S.S. și România. De altfel întreaga operă de apropiere româno-sovietică s-a înfăptuit sub focul neîncetat al criticii ostile, dirijată fie direct, fie din umbră de grupările reacționare. Anticomunismul și antisovietismul reacțiunii române, indiferent de haina în care au fost drapate, s-au manifestat fără încetare. Pentru un timp, opoziția pe care vîrfurile reacțiunii române o făceau operei de apropiere româno-sovietice a putut fi învinsă. Treptat însă, pe măsură ce situația internațională se înrăutățea, iar curentul grupărilor politice de extremă dreaptă progresa, ideea intensificării relațiilor dintre Uniunea Sovietică și România a fost complet abandonată de cercurile guvernante românești, iar după instaurarea dictaturii fasciste la conducerea țării, România a fost tîrîtă în războiul criminal antisovietic. Cu toate acestea, eforturile diplomației românești și ale diplomației sovietice consacrate normalizării legăturilor dintre cele două țări, ca și succesele obținute ulterior în direcția strîngerii raporturilor româno-sovietice, au constituit o etapă remarcabilă a istoriei relațiilor dintre cele două state.

Dr. I. M. OPREA

[60] „Dimineața" din 16 decembrie 1934.
[61] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 112/1935, p. 1

SANTIAGO DE CHILE

Primele noțiuni despre Chile au circulat la noi încă în secolul al XVIII-lea. Într-o lucrare apărută la Iași în 1795 se puteau citi următoarele : „Chile este un pămînt roditoriu și se găsește mult aur curat. Și sînt țapi atîta de mari, cît îi îngiugă de umblă la drum. Iago [Santiago], cetatea, îi este pentru căpetenie unde șade guvernatu, care este supus la viterea [viceregele] de Peru". Iar despre regiunea cea mai de sud se spune : „Maghelanica îi plină de munți și să cheamă Maghelanie, căci s-au găsit de Maghelanul, portogal, trimis de craiul Ispaniei. Locuitorii se cheamă patagoni și sînt de o măsură în stat foarte nalți, cît sînt unii de 4 coți. Această țară este friguroasă și puțin știută și unde nu sînt colonii de a evropenilor. Se zice că șăd prin colibi, dar nu să știe bine" [1].

În secolul următor, legăturile stabilite prin călători și exploratori au sporit și diversificat cunoașterea atît a României în Chile, cît și a acestui stat în țara noastră. Nu avem informații asupra unor călători chilieni ajunși în țara noastră pînă într-o epocă apropiată. În schimb, putem aminti unii exploratori români care au vizitat statul Chile la sfîrșitul secolului trecut. Dintre aceștia, inginerul român Iuliu Popper, care a realizat în această perioadă cercetări geologice și geografice în sudul Argentinei, a făcut explorări interesante și în regiunea Magelan (Magallaes) din Chile.

Amintim, de asemenea, prezența în Chile la sfîrșitul secolului al XIX-lea a savantului român Emil Racoviță [2], ca și trecerea în 1910 a globe-trotterilor români, plecați într-o călătorie în jurul lumii [3].

Începutul relațiilor oficiale româno-chiliene datează din 1880. Primele documente oficiale sînt scrisorile schimbate în-

[1] Amfilochie Hotiniul, *De obște Gheografie*, Iași, 1795, p. 153—154.

[2] Valeriu Bologa, *Emil Racoviță, un mare explorator și biolog român*, p. 13.

[3] Pentru detalii vezi studiul despre Buenos Aires și Val. Tebeica, op. cit., p. 284 și urm.

tre șefii celor două state cu prilejul notificării de către România, la 20 aprilie 1880, a cuceririi independenței sale de stat.

În răspunsul trimis cu această ocazie, datat 16 noiembrie 1880, președintele Republicii Chile, Aníbal Pinto, își exprima satisfacția de a vedea „încoronate eforturile și sacrificiile unui popor", manifestînd totodată dorința de „a vedea stabilite bune și cordiale relații între Chile și România" [4].

Scrisori similare au fost schimbate și în 1881, cu prilejul notificării de către România a ridicării sale la rang de regat [5].

În același an, la 18 septembrie, comunicînd șefului statului român alegerea sa președinte al Republicii Chile, Domingo Santa Maria arăta că va urmări „să stringă și să întărească buna prietenie care există între Chile și România" [6].

O mai mare apropiere între cele două țări se realizează abia la începutul secolului al XX-lea, o dată cu stabilirea de relații consulare. În 1911 partea chiliană deschide un consulat onorific la București, avînd ca titular pe Catone N. Nicoreanu, apoi pe Juan Larrian Alcalde [7]. Desființat în 1926 pentru motive de economie, acesta a fost reînființat în 1928 prin numirea lui Louis Rencoret [8].

Întîiul consulat onorific al României la Santiago de Chile a fost înființat mult mai tîrziu, la 1 iunie 1921 [9], avînd ca titular pe fostul consul al Republicii Chile în România, ing. Catone N. Nicoreanu.

Expresie a dorinței pentru o mai bună cunoaștere reciprocă, înființarea de consulate a avut menirea să stimuleze interesul pentru inițierea raporturilor comerciale între România și Chile. Consulatele celor două țări au mijlocit contacte oficiale atît între guvernele român și chilian, cît și între unele firme comerciale interesate în rezolvarea de tranzacții comerciale avînd la bază importul de salpetru, cupru și iod din Chile în schimbul unor produse românești, cum sînt petrolul, derivatele din petrol, cereale, zahăr etc. [10].

Interesul celor două țări pentru stabilirea unui curent de schimburi de mărfuri crește în jurul anilor 1930, fiind ilustrat

[4] Arhiva M.A.E., fond. Războiul de independență, vol. 93, fila 256.
[5] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 44/1881.
[6] Arhiva M.A.E., Arh. istorică, vol. 133, fila 743.
[7] Loc. cit., dos. 22, Reprezentanți, A.1.
[8] Ibidem.
[9] Arhiva M.A.E., fond. 75, Chile.
[10] Loc. cit., fond. 71, Chile.

de propunerea chiliană făcută prin intermediul consulatului român la Santiago de Chile, privind înființarea unei „linii maritime directe între Valparaiso și Constanța" [11]. Crearea unei asemenea linii maritime avea în vedere asigurarea transportului a 200 000 de tone de petrol anual, care se propunea a fi importate din România în schimbul unor produse chiliene de export, în special salpetru. Propunerea a stîrnit un viu interes în cercurile de afaceri, avînd totodată un ecou larg în presa vremii [12].

Din cauza dificultăților de ordin financiar pe care le comporta o acțiune de asemenea proporții pentru acel timp și a reducerii producției de petrol în România ca urmare a acordului de la Paris din decembrie 1932 *, această inițiativă interesantă pe planul relațiilor româno-chiliene n-a ajuns să fie concretizată.

Dezvoltarea raporturilor consulare româno-chiliene a creat premise favorabile pentru stabilirea de relații diplomatice între cele două țări.

La 5 februarie 1925, Ministerul Afacerilor Străine chilian informa că „guvernul republicii, dorind a strînge cordialele relații ce fericit ne leagă", a hotărît să numească pe Don Juan Larian Alcalde ca însărcinat cu afaceri a.i. la București [13].

La 6 iulie 1925 acesta își lua postul în primire [14].

România a înființat prima sa legație la Santiago de Chile la 1 octombrie 1935, prin numirea lui Nicolae Dianu în calitate

[11] Ibidem, Raportul consulatului român de la Santiago de Chile nr. 216 din 21 octombrie 1931.

[12] „Diario Ilustrado", Santiago de Chile, 5 iulie 1932.

* În martie 1932 s-au întrunit la New York reprezentanți ai întreprinderilor petroliere din lumea întreagă pentru a discuta așa-zisul „Plan Kessler", al cărui scop era definit în felul următor : „A împiedica risipa de țiței și a nu împinge exploatarea dincolo de cererea pieței". Planul era de fapt o încercare a monopolurilor petroliere de a menține nivelul ridicat al prețurilor și de a înlătura concurența prin restrîngerea producției. Tratativele, continuate la Paris, s-au terminat în decembrie 1932 prin încheierea unui acord care stabilea nivelul la care trebuia redusă producția de țiței în fiecare țară în parte. Potrivit prevederilor acordului, România era obligată, sub controlul trusturilor internaționale, să-și reducă producția de țiței cu 30% anual. Este evident că această măsură a limitat considerabil posibilitățile de export ale României de produse petroliere (vezi Gh. Ravaș. *Din istoria petrolului românesc*, București, E.S.P.L.P., 1955, p. 203 și 220).

[13] Arhiva M.A.E., dos. 22, Reprezentanți A.I.

[14] Ibidem.

de ministru plenipotențiar [15]. La 13 decembrie 1935 acesta își prezenta scrisorile de acreditare președintelui chilian.

Acreditarea unui ministru plenipotențiar la Santiago de Chile confirma evoluția pozitivă a relațiilor româno-chiliene, dezvoltarea raporturilor lor bilaterale politice-diplomatice și economice, precum și colaborarea dintre cele două țări, în găsirea căilor pentru soluționarea problemelor care preocupau în acea vreme Societatea Națiunilor.

Chiar în ziua prezentării scrisorilor de acreditare de către Nicolae Dianu, ministrul afacerilor străine al Republicii Chile, Miguel Cruchaga, personalitate marcantă a vieții publice din îndepărtatul stat sud-american, a avut, la solicitarea sa, o convorbire telefonică cu omologul său român, Nicolae Titulescu. Ministrul chilian și-a exprimat cu acest prilej satisfacția pentru crearea de către România a unei reprezentanțe diplomatice permanente la Santiago de Chile și convingerea că această realizare va întări legăturile de prietenie existente între cele două țări. „Țin să vă exprim toată satisfacția mea — spunea, la rîndul său, Nicolae Titulescu — pentru prilejul ce-mi este dat de a avea o conversație directă cu Chile în ziua în care primul nostru ministru în Chile și-a prezentat scrisorile de acreditare" [16]. În aceeași zi, însărcinatul cu afaceri al Republicii Chile la București, Francesco Madrid, era avansat la gradul de ministru plenipotențiar [17]. La colaborarea dintre România și Chile în soluționarea a numeroase probleme înscrise pe agenda politică-diplomatică a timpului, o contribuție însemnată a adus-o Nicolae Titulescu, care acorda o mare importanță participării statelor latino-americane la viața politică internațională.

Cu ocazia încheierii unui acord între Chile și Peru în problema teritoriilor Tacna și Arica, în procesul-verbal al celei de-a 55-a sesiuni a Consiliului Societății Națiunilor se consemna la 13 iunie 1929 : „Titulescu declară că tot ceea ce este în legătură cu pacea interesează în cel mai înalt grad România. Tot ceea ce privește America Latină este urmărit de țara

[15] Arhiva M.A.E., fond. 77, D. 22, p. 237, decret nr. 2 249 din 1 octombrie 1935.
[16] „Universul" din 13 decembrie 1935.
[17] Arhiva M.A.E., fond. 71, Chile, 1920—1944.

sa cu o afectuoasă simpatie..."[18]. În numele guvernului român, el a adresat felicitări călduroase guvernelor celor două țări pentru acest acord.

Aderarea României la pactul de neagresiune și conciliațiune, semnat la 10 octombrie 1933 la Rio de Janeiro cu participarea a șase state latino-americane, printre care și Republica Chile, a fost un act de natură a contribui la strîngerea colaborării dintre România și Chile.

România a privit cu simpatie candidatura Republicii Chile la Consiliul Societății Națiunilor. La 14 august 1934, Titulescu asigura guvernul chilian în numele guvernului român de tot sprijinul. „Rulmentul pentru locurile ocupate de statele Americii Latine — arăta ministrul român al afacerilor străine — este o chestiune care le privește pe ele înainte de toate. România ar fi fericită să vadă Republica Chile desemnată candidată. Delegația română va avea prilejul să discute direct la Geneva cu delegația chiliană această chestiune, cu toată călduroasa amiciție ce leagă cele două țări" [19].

La 26 iunie 1936, în ședința Consiliului Societății Națiunilor, cînd reprezentantul Republicii Chile a propus înscrierea pe ordinea de zi reforma pactului, deși N. Titulescu era împotriva propunerilor de modificare a pactului fără precizarea de măsuri concrete în acest sens, el s-a folosit de prilej pentru a reafirma rolul statelor din America Latină în viața internațională, subliniind că „grație americanilor din sud se poate vorbi de universalitatea Societății Națiunilor" [20].

În 1936, în Republica Chile, unele voci cereau retragerea din Societatea Națiunilor din cauza campaniei contra țărilor din America de Sud și a Republicii Chile în special, dusă de „Journal de Genève". La 8 mai ministrul român de la Santiago de Chile adresa un raport lui N. Titulescu în care expunea amintita situație și arăta că într-o conversație amicală pe care a avut-o cu German Vergara, care conducea M.A.S. din Chile în lipsa titularului, el a fost de părere că România și Mica Înțelegere „ar putea avea o mare influență pentru atenuarea sau

[18] G. Macovescu și colectiv, *N. Titulescu. Documente diplomatice*, p. 309.
[19] Ibidem, p. 572.
[20] Arhiva M.A.E., 77/T, activitatea lui N. Titulescu în perioada iunie—15 august 1936, vol. 9, discursul de la Geneva din 26 iunie 1936, fila 2.

înlăturarea motivului de supărare". Diplomatul chilian a rugat ca acest lucru să fie transmis lui N. Titulescu [21]. Este semnificativ faptul că la scurt timp după aceasta „Journal de Genève" a încetat campania împotriva Republicii Chile.

*
* *

Perioada interbelică a marcat fără îndoială o intensificare și o diversificare a relațiilor româno-chiliene. În legătură cu aceasta, un rol de prim ordin l-au avut misiunea diplomatică românească de la Santiago de Chile, ca și cea chiliană de la București.

NICOLAE TURTUREA

[21] Loc. cit., fond. 71, Chile, vol. 1, filele 62 și 73.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MEXICO

I

Deşi situate la o mare depărtare, meleagurile celor două Americi nu au rămas necunoscute locuitorilor ţării noastre. Pînă la jumătatea secolului al XIX-lea, ştirile despre Mexic ajungeau însă în ţările române prin intermediul aproape exclusiv al cărţilor de istorie şi de geografie.

Prima sursă de informaţii privind această regiune care a circulat în ţara noastră se pare că a fost *De obşte gheografie* a lui Amfilohie Hotiniul, apărută la Iaşi în 1795. Este de fapt o traducere şi o prelucrare a cărţii lui Claude Buffier (1661—1737) *Pratique de la mémoire artificielle pour apprendre et retenir la chronologie, l'histoire et la géographie*, apărută între 1701—1715 în patru volume. Într-un capitol dedicat „Americii despre miază-noapte" [1], înaintaşii noştri puteau citi că aceasta cuprinde, în afară de „Franţiia noaî" (Canada), „Englitera noaî" şi Florida, încă două state, anume „Mesicu Nou" şi „Mesicu Vechi", ultimul numit şi „Ispania noaî". Datelor privind longitudinea şi latitudinea oraşului Mexico — 273 grade „lungime" şi 20 grade „lăţime" — li se adăugau altele despre Peninsula Californiei, aflată astăzi în hotarele Mexicului, ca elemente care semnalează prime încercări de geografie economică : „Ostrov... bun şi frumos... întru care să face cel mai bun şi mai frumos kakao (din care fac ciocolata)".

Informaţii similare despre Mexic se găsesc şi în lucrarea *Gheografia sau scrierea pămîntului*, traducere şi prelucrare de Nicola Nicolau după acelaşi Claude Buffier, apărută în limba română în Crăiasca tipografie a Universităţii ungare din Buda, în două volume, în anii 1814—1815[2].

Imaginea locuitorilor ţării noastre despre Mexic a fost întregită, desigur, de articolele care se publicau în gazetele româneşti ale vremii. Am aminti aici articolul *Despre obiceiurile*

[1] Amfilohie Hotiniul, *De obşte gheografie*, Iaşi, 1795, p. 155 passim.
[2] *Gheografia sau scrierea pămîntului*, vol. II, Buda, 1815.

mexicanilor[3], publicat în 1838 în „Curierul românesc", și articolul *Vizuniea de Cacahuamipla*[4] de madame Calderon de la Barca, publicat în 1843 în „Albina românească".

În ciuda caracterului fantezist uneori, naiv aproape întotdeauna al acestor cărți și articole, ele au meritul de a fi constituit un timp destul de îndelungat unicul izvor de informație al unor oameni dornici să-și depășească propriul orizont, obiectiv limitat de distanțe și de posibilități de călătorie.

Dacă lucrările de istorie sau de geografie au constituit pînă în jurul anului 1850 unicul izvor de informație privind „realitățile" mexicane, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea o serie de români ajung în Mexic, determinați de diverse motive; prezența lor acolo marchează inaugurarea legăturilor româno-mexicane directe, legături ce vor căpăta treptat, în special în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, o mai mare intensitate.

Primii dintre ei au sosit în Mexic în 1862, încadrați fiind în corpul expediționar francez trimis de Napoleon al III-lea pentru înfrîngerea revoluției naționale mexicane. Participant la această campanie, George Bibescu a fost însărcinat de Ministerul de Război din Franța să țină un jurnal lunar al operațiilor. Notele luate i-au servit mai tîrziu la elaborarea unui amplu volum[5], în care, alături de elemente ținînd strict de desfășurarea campaniei militare, sînt cuprinse numeroase date privind istoria, geografia și economia Mexicului, precum și altele despre compoziția etnică a populației, religie, obiceiuri, port etc. Deși relatările sînt făcute prin prisma sentimentelor și țelurilor corpului expediționar francez, George Bibescu recunoștea chiar de la începutul lucrării justețea acțiunii poporului mexican, decis să respingă orice intervenție străină și să-și cucerească independența[6].

Un alt participant la acțiunile corpului expediționar francez a fost și maiorul de cavalerie Iarca, decorat pentru acte

[3] „Curierul românesc", IX (1838), nr. 45, p. 1—3 (trad. din „Journal de Francfort").

[4] „Albina românească", XV (1843), p. 198—200.

[5] Prince Georges Bibesco, *Au Mexique, 1862, Combats et retraite des six mille*, Paris, 1887, 280 p.

[6] Ibidem, p. 2.

de bravură, împlinite, din păcate, împotriva republicanilor conduși de Benito Juárez [7].

În 1864, o dată cu forțele militare trimise de Habsburgi în sprijinul împăratului Maximilian, sosește în Mexic căpitanul-medic Ilarie Mitrea, originar din Rășinari de lîngă Sibiu. Abia ajuns, el primește misiunea de a organiza asistența medicală a garnizoanelor imperiale dintr-un întreg district. Într-una din obișnuitele sale călătorii prin țară, convoiul din care făcea parte este interceptat de un detașament al forțelor insurecționale. Primul contact cu acestea, marcat de un generos efort pentru salvarea unui grup de combatanți răniți, efort ținînd la acea dată exclusiv de etica profesională, este urmat de alte numeroase contacte cu adepții lui Benito Juárez, cărora medicul Ilarie Mitrea înțelege să le dea întregul său concurs, nu numai ca unor membri ai aceleiași specii, în virtutea unor principii general-umanitare, ci ca unor prieteni ale căror idei și sentimente le înțelege din ce în ce mai mult, sfîrșind prin a adera la ele fără nici un fel de rezerve. În 1867 Ilarie Mitrea trece făți̦ș de partea forțelor republicane, primind din partea lui Benito Juárez, care i-a intuit calitățile profesionale și organizatorice, însărcinarea inspecției sanitare din regiunile de răsărit ale Mexicului. Nu rămîne în această funcție însă decît o scurtă perioadă de vreme. Dorul de țară îl face ca în 1867 să părăsească Mexicul și să se reîntoarcă la Rășinari. Alături de impresiile de martor ocular al acelei grandioase epopei care a fost lupta forțelor republicane pentru independența națională — impresii pe care le va face cunoscute, sfîrșind prin a fi considerat un element subversiv —, Ilarie Mitrea aducea din Mexic o bogată colecție de artă populară, incluzînd valoroase piese ceramice din regiunea Tabasco, ca și o colecție de arme indiene (depozitată, în drumul spre țară, la Muzeul etnografic din Viena). Se cuvine menționat faptul că aceste preocupări de colecționar au fost dublate la Ilarie Mitrea de un neobosit spirit de cercetare, medicul român folosind timpul cît a stat în Mexic pentru investigații asupra unor aspecte foarte diverse, legate de viața materială și spirituală

[7] Biblioteca Academiei, Arh. Cuza, LII, f. 24; vezi și Enciclopedia „Cugetarea", p. 413.

a poporului mexican [8]. La întoarcerea în Europa în 1867, medicul transilvănean își va publica, în revista „Albina" din Viena, impresiile culese în timpul expediției în Mexic [9].

Un alt călător și explorator, Iuliu Popper, a ajuns în cursul peregrinărilor sale și în Mexic, unde în anii 1884—1885 a lucrat ca redactor la ziarul „Diario de los Foresteros", îndreptîndu-se apoi spre Argentina și Țara de Foc [10].

Printre primele participări românești la reuniuni internaționale organizate în Mexic, notăm pe aceea a geologului și exploratorului Gregoriu Ștefănescu, profesor la Facultatea de științe din București, la al X-lea Congres internațional de geologie, deschis în toamna anului 1906 în capitala Mexicului. În timpul lucrărilor congresului, dar mai ales după închiderea acestuia, Gregoriu Ștefănescu a călătorit mult prin Mexic în scopul de a observa și studia structura geologică a diferitelor regiuni din nordul țării. Aceste călătorii i-au prilejuit însemnări prețioase asupra celor văzute, însemnări pe care le-a făcut cunoscute în țară cu autoritatea și prestigiul omului de știință de reputație mondială care a fost [11].

În 1910 patru tineri români studiind la Paris, Dumitru Dan, Paul Pîrvu, Gheorghe Negreanu și Alexandru Pascu, au pornit într-o călătorie pe jos în jurul lumii, organizată oficial de „Touring Club de France". În drumul lor, doi dintre participanți, Paul Pîrvu și Dumitru Dan, au traversat Mexicul de la hotarul cu Statele Unite ale Americii și pînă la Tampico, realizînd o interesantă descriere a frumuseților peisajului. Ca și în celelalte state pe unde au trecut, globe-trotterii români au fost mesagerii entuziaști ai cîntecului și jocului românesc [12].

II

Primele documente oficiale din istoria relațiilor româno-mexicane au fost scrisorile schimbate în 1880. Răspunzînd

[8] Val. Tebeica, *Străbătînd lumea. Călători și exploratori români la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*, București, 1962, p. 28—33.

[9] „Albina", 1867, nr. 73, 75, 76, 78 și 93 ; vezi I. D. Suciu, *Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic*, în „Magazin istoric", anul III, nr. 5 (26), mai 1969, p. 92—97.

[10] Val. Tebeica, op. cit., p. 46.

[11] V. Hilt, *Călători și exploratori români pe meleagurile îndepărtate*, București, 1961, p. 36—38.

[12] Val. Tebeica, op. cit., p. 283—364.

notificării făcute la 8/20 aprilie 1880 în legătură cu proclamarea independenței de stat a României, președintele Mexicului, Porfirio Diaz, sublinia la 30 noiembrie 1880 că a primit „cu mare satisfacție notificarea privind independența României" și că dorește să cultive „relații cordiale" între cele două țări [13]. O procedură asemănătoare a fost urmată și în 1881, cu prilejul proclamării României ca regat [14].

Încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea au fost făcute diverse încercări de creare a unui consulat onorific al României în Mexic. La 22 iunie 1885 ministrul României la Bruxelles a propus Ministerului Afacerilor Străine din București crearea unui consulat onorific de categoria a II-a la Vera Cruz și numirea în acest post a lui José Gonzales Páges, recomandat în acest sens și de ministrul Mexicului la Bruxelles. Apreciindu-se că un atare consulat nu era necesar, date fiind interesele minore la acea dată ale țării noastre în Mexic, propunerea a rămas fără urmare [15]. Rezultate similare au cererile adresate la 12 octombrie 1899 de către J. M. Crespo [16], reprezentantul unei firme de import de mașini-unelte, acelea adresate la 30 septembrie 1911 de către Carl Reichert [17] și în 1921 de către Robert Habermann [18]. Arătînd că țara noastră nu are nici un reprezentant în intreaga regiune a Americii Centrale și că este necesar a se asigura un sprijin românilor care locuiau sau călătoreau cu diferite treburi prin aceste regiuni, la 2 ianuarie 1923 ministrul României la Washington propunea, fără succes însă, crearea unui consulat onorific de categoria a II-a la Mexico [19]. Lista solicitanților pentru obținerea unui

[13] Arhiva M.A.E., fond. Războiul ruso-româno-turc, 1877—1878, vol. 93, filele 205, 214, 226, 266 și 268.

[14] Loc. cit., vol. 133, dos. 71. 81. R.1., filele 10, 19, 426, 538, 539, 667 și 668.

[15] Arhiva M.A.E., Problema 75, Consulate onorifice, vol. 38 (Liban, Liberia, Luxemburg, Mauricius, Mexic, Monaco), 1880—1949, filele 450—452, raport nr. 228, Bruxelles, 22 iunie/4 iulie 1885, Legația României de la Bruxelles către M.A.S. Pe raport a fost pusă rezoluția : „Nu se vede nici o utilitate în crearea unui asemenea post consular. Din ordinul ministrului, la dosar".

[16] Loc. cit., fila 453.

[17] Loc. cit., fila 454.

[18] Loc. cit., fila 455.

[19] Loc. cit., filele 456 și 457, raport nr. 34/6, Washington, 2 ianuarie 1923, Legația României de la Washington către G. Mârzescu.

asemenea post nu se încheie însă aici. Astfel cererile [20] depuse de Hermann Rosenow la 6 iunie 1924 și în aprilie 1925 și de Armin Anton von Ehrenberg la 5 iulie 1926 rămîn de asemenea fără răspuns.

Marea depărtare geografică, necunoașterea posibilităților reciproce de import și export au făcut ca, în ciuda intențiilor exprimate de ambele părți, română și mexicană, cu ocazia unor contacte oficiale sau în convorbiri cu caracter particular, între cele două țări să nu se poată stabili legături economice durabile, cele realizate avînd un caracter cu totul întîmplător și fiind nesemnificative sub raport valoric ; această situație, alături de prezența unui mic număr de români în Mexic, explică nefinalizarea tuturor încercărilor de stabilire a unor relații consulare între cele două țări.

Primele contacte oficiale, stabilite o dată cu proclamarea independenței și a regatului României, nu au rămas singulare. Noi ocazii au oferit înștiințările oficiale privind alegerea unor președinți ai Statelor Unite ale Mexicului. Acestea au fost făcute fie prin intermediul Legației României de la Paris, fie uneori direct la Ministerul Afacerilor Străine din București. Porfirio Diaz își anunță alegerea în anii 1896, 1901, 1905 și 1910, Francisco y Madero în 1910, Emilio Portes Gil în 1928, Pascual Ortiz Rubio în 1930, Abelardo L. Rodriguez în 1932 și Lazaro Cardenas în 1934. De fiecare dată ambele părți și-au exprimat reciproc dorința de a dezvolta bunele raporturi existente [21].

Relațiile româno-mexicane capătă un plus de consistență în al patrulea deceniu al secolului nostru. În 1931 Mexicul intră în Societatea Națiunilor. Salutînd acest eveniment în discursul de închidere a celei de-a 12-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor, rostit la 29 septembrie 1931 în calitate de președinte al acestei sesiuni, marele diplomat român Nicolae Titulescu spunea : „Pe această cale spre universalitate, cea de-a 12-a Adunare a putut să înregistreze progrese de cea mai mare importanță. Intrarea Mexicului în împrejurările actuale dovedește că, dacă criza de încredere s-a extins

[20] Loc. cit., filele 458, 459—461, 462 și 463.
[21] Arhiva M.A.E., Problema 74, Mexic, 1895—1936.

la toată lumea, există totuși un domeniu în care n-a putut pătrunde : este acela al Societății Națiunilor" [22].

Cooperarea în cadrul Societății Națiunilor — cele două țări situîndu-se de numeroase ori pe poziții foarte apropiate în marile probleme politice ale vieții internaționale — și prezența alături în cadrul pactului de neagresiune și conciliațiune de la Rio de Janeiro au dat un plus de substanță relațiilor româno-mexicane din perioada interbelică, constituind premisele stabilirii de relații diplomatice între cele două țări.

La 1 octombrie 1935 România își numea în persoana lui Dimitrie Drăghicescu primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în Mexic [23]. Sosit la 18 decembrie în orașul Mexico, Dimitrie Drăghicescu a fost salutat de șeful protocolului, Vicente Veloz Gonzalez, și primit la 23 decembrie de către generalul Hay, ministrul afacerilor externe, care a exprimat „profunda simpatie ce poporul mexican păstrează poporului român..., simpatie firească, date fiind afinitățile de civilizație ce unesc cele două popoare". Cu această ocazie, ministrul Hay a exprimat „marea sa admirație și simpatie" pentru „persoana, opera și marile talente și calități" ale lui Nicolae Titulescu [24]. Declarînd că guvernul român ar fi foarte bucuros să primească la București un reprezentant al Mexicului, Dimitrie Drăghicescu a primit asigurări că Mexicul își va numi în cel mai scurt timp posibil un ministru în România. La 7 ianuarie 1936 Dimitrie Drăghicescu își prezentă scrisorile de acreditare președintelui Lazaro Cardenas ; ceremonia propriu-zisă a fost urmată de o convorbire cordială, în care președintele Mexicului a dat glas „simpatiei pentru România, inspirată din solidaritatea latină" [25].

[22] În SDN, A, XII (1934), Supplément spécial, no. 93, p. 163—166, doc. 93 ; același discurs și în G. Macovescu și colectiv, *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, București, Editura politică, 1967, p. 386.

[23] „Monitorul oficial", 1935.

[24] În 1936 guvernul mexican a decorat pe N. Titulescu, ministrul de externe al României, cu Cordonul Ordinului Național „Vulturul Aztec" (vezi Arhiva M.A.E., fond. Paris, vol. 671, Paris, 2 mai 1936, Jaime Torrés Bodet, însărcinatul cu afaceri a.i. al Mexicului în Franța, către C. Cesianu, ministrul României la Paris).

[25] Arhiva M.A.E., fond. 71/1920—1944, Mexic, Chestiuni economice, culturale, diverse, 1926—1943, vol. II, filele 301 și 303—306, telegramă cifrată, Mexico, 9 ianuarie 1936, D. Drăghicescu către M.A.S., și raport nr. 43/2, Mexico, 10 ianuarie 1936, D. Drăghicescu către N. Titulescu.

În septembrie 1936 guvernul român și-a dat agrementul pentru numirea lui Vicente Veloz Gonzalez ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Mexicului la București [25]. Acest fapt a fost primit cu deosebită satisfacție în capitala mexicană, înființarea legației de la București fiind considerată una dintre realizările pozitive ale guvernului și menționată ca atare în mesajul pe care președintele Lazaro Cardenas îl adresa la începutul anului 1937 Camerei Deputaților.

III

În calitatea pe care o avea, Dimitrie Drăghicescu a desfășurat în cursul anului 1936 o activitate susținută în sensul dezvoltării raporturilor româno-mexicane, căutînd ca relațiile politice să fie completate de relații economice stabile. Ocaziile pe care i le ofereau diferitele întîlniri cu caracter protocolar sau altele de lucru convocate în mod special au fost folosite pentru a face mai bine cunoscută România în cercurile oficiale mexicane și în rîndul diplomaților acreditați în capitala Mexicului, pentru prospectarea unor noi posibilități de contact și de acțiune solidară în problemele politice internaționale ale vremii [27]. Un scop identic au urmărit și conferințele despre România prezentate de Dimitrie Drăghicescu [28]. În același timp, redacțiile ziarelor mai importante din capitala Mexicului au fost informate asupra realităților din România, ceea ce a avut ca urmare înlăturarea treptată a unor relatări inexacte. În afară de știri sau de articole privind economia țării noastre, în ziarele mexicane din această vreme apar materiale privind istoria, cultura și frumusețile peisajului țării noastre [29].

Paralel cu această activitate, desfășurată în direcția unei mai bune cunoașteri a realităților românești în Mexic și pen-

[26] Față de întîrzierea acordării agrementului pentru numirea lui Vicente Veloz Gonzalez, prin telegrama cifrată nr. 395, Mexico, 21 septembrie 1936, adresată M.A.S., D. Drăghicescu atrăgea atenția asupra complicațiilor și impresiei neplăcute pe care această situație le crea ; prin telegrama cifrată din 23 septembrie 1936, V. Grigorcea comunica Legației României din Mexic agrementul pentru numirea lui Vicente Veloz Gonzalez ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Mexicului la București (loc. cit., filele 316 și 317).

[27] Loc. cit., filele 293—295.

[28] Loc. cit., fila 318.

[29] Cornelius Barga, *Los monasterios de Bucovina*, în revista „Mapa" nr. 54, septembrie 1938, p. 29.

tru dezvoltarea relațiilor româno-mexicane, Legația României de la Mexico a realizat în această perioadă o amplă și utilă muncă de informare, privind aspectele cele mai diverse ale politicii interne și externe mexicane [30].

La 1 aprilie 1937, din cauza unor dificultăți financiare, în locul ministrului Dimitrie Drăghicescu a fost numit ca reprezentant al României în Mexic un însărcinat cu afaceri, în persoana lui Vintilă Petala [31]. Într-o scrisoare publicată în „Le Moment", ministrul Mexicului la București exprima încrederea că, în ciuda unor dificultăți de moment, România va continua să fie reprezentată în viitor printr-un ministru plenipotențiar [32]. Dînd o înaltă apreciere activității depuse de Dimitrie Drăghicescu în direcția consolidării și dezvoltării bunelor raporturi stabilite între cele două țări, președintele Statelor Unite ale Mexicului i-a remis prin intermediul Legației de la București Ordinul de mare ofițer „Vulturul Aztec" (distincția a fost acordată, deși fostul ministru nu stătuse în Mexic cel puțin trei ani, așa cum cerea regulamentul pentru atribuirea acestei decorații) [33].

În decembrie 1937, invocînd dificultăți financiare, guvernul Mexicului a înlocuit un număr de patru ambasadori și opt miniștri plenipotențiari din diferite țări prin însărcinați cu afaceri. În locul lui Vicente Veloz Gonzalez a fost desemnat ca însărcinat cu afaceri al Mexicului la București Francisco Vasquez Treserra [34].

La doi ani după înființarea Legației României în capitala Mexicului, însărcinatul cu afaceri, Vintilă Petala, a propus la 23 octombrie și 5 noiembrie 1937 deschiderea a două consulate în orașele Monterey (cu jurisdicție asupra statelor mexicane din nord) și Vera Cruz (cu jurisdicție asupra statelor mexicane din sud), indicînd și persoanele ce ar fi putut ocupa

[30] Arhiva M.A.E., fond. 71/1920—1944, Mexic general, 1924—1944, vol. I, filele 69—72, 89—93, 94—97, 98—100, 102—153, 154—155, 156, 160—162 și 316—319 ; Arhiva M.A.E., fond. 71/1920—1944, Mexic, Chestiuni economice, culturale, diverse, 1926—1943, vol. II, filele 2—4, 273—274 și 276—286.

[31] Loc. cit., filele 320 și 321, telegrama cifrată nr. 8 962, București, 15 februarie 1937, telegrama cifrată nr. 11 955, București, 1 martie 1937.

[32] „Le Moment" din 17 iulie 1937.

[33] „Dimineața" și „Le Moment" din 14 iulie 1936.

[34] Arhiva M.A.E., fond. 71/1920—1944, Mexic, Chestiuni economice, culturale, diverse, 1926—1943, vol. II, filele 339 și 346—347.

aceste funcții [35]. Insistînd asupra propunerilor sale, la 3 februarie 1938 Ministerul Afacerilor Străine din București a comunicat însărcinatului cu afaceri, Vintilă Petala, că ar fi dispus să creeze un consulat la Vera Cruz și a cerut recomandarea unei persoane care să aibă și agrementul guvernului mexican ; din păcate, și acest proiect a rămas nefinalizat [36].

În august 1938 Mexicul a propus României semnarea unui tratat de prietenie între cele două țări. Cele cinci articole ale proiectatului tratat prevedeau : stabilirea unei păci inviolabile și a unei amiciții perpetue, reciprocitate de tratament pentru reprezentanțele diplomatice și consulare ale celor două țări cu aplicarea clauzei națiunii celei mai favorizate, deschiderea unor consulate, începerea negocierilor pentru încheierea unui acord comercial. Comunicînd la București textul proiectului, însărcinatul cu afaceri al României adăuga că guvernul mexican intenționează să semneze de asemenea o convenție de extrădare și de asistență juridică și una de arbitraj și de conciliație [37].

În urma unei largi consultări, realizată prin intermediul oficiilor diplomatice din Ankara, Atena, Belgrad, Praga și Washington, guvernul român a ajuns la concluzia că momentul politic de la acea dată nu întrunea cele mai bune condiții pentru încheierea în acel moment a tratatului proiectat [38]. Ca urmare, Ministerul Afacerilor Străine al Romaniei a informat pe însărcinatul său cu afaceri din capitala Mexicului că nu poate da curs „deocamdată" propunerilor pentru încheierea

[35] Loc. cit., filele 471 și 473, raport nr. 549, Mexico, 23 octombrie 1937 (era propus Rodolfo Garza) ; raport nr. 578, Mexico, 5 noiembrie 1937 (era propus Rodolfo Palazuelos).

[36] Loc. cit., filele 476—479, raport nr. 69, Mexico, 16 februarie 1938 ; telegramele cifrate nr. 12 510 din 17 martie 1938 și nr. 188, Mexico, din 12 aprilie 1938.

[37] Loc. cit., filele 341—345, raport nr. 531, Mexico, din 2 august 1938.

[38] Loc. cit., dos. 9 M 5, telegrama cifrată circulară nr. 52 663, august 1938, M.A.S. către legațiile României de la Ankara, Atena, Belgrad, Praga și Washington ; nr. 1 652, Atena, din 2 septembrie 1938, Legația României de la Atena către M.A.S. ; nr. 2 288, Praga, din 8 septembrie 1938, Legația României de la Praga către M.A.S. ; nr. 10 577, din 13 septembrie 1938, Legația României de la Washington către M.A.S. ; vezi și loc. cit., fond. 71/1920—1944, Mexic, Chestiuni economice, culturale, diverse, 1926—1943, vol. II, fila 348 ; nr. 2 736, Belgrad, 12 septembrie 1938, Legația României de la Belgrad către M.A.S.

unui tratat [39]. Reticențele diplomației burgheze românești față de încheierea tratatului și a convențiilor proiectate erau determinate și de orientarea radicală a programului de reforme inițiat de către guvernul mexican pe plan intern, de divergențele intervenite între Mexic, pe de o parte, și Anglia și S.U.A., pe de altă parte, ca urmare a naționalizării industriei petrolului din Mexic, ca și de poziția oficială fermă adoptată de regimul Cardenas față de ascensiunea fascismului în diferite țări.

Cu toate acestea, cele două țări au continuat să dezvolte bune raporturi și să-și acorde reciproc sprijin în organismele internaționale. Am aminti aici doar sprijinul pe care ele și l-au dat în chestiunea alegerii de noi membri ai Curții permanente internaționale de justiție de la Haga [40].

*

* *

Stabilite sub cele mai bune auspicii, relațiile diplomatice româno-mexicane — întrerupte, din păcate, prea devreme — materializau ideea că, în ciuda distanțelor, țări aflate la antipozi pot găsi, în responsabilitatea comună față de problemele păcii și cooperării internaționale, reale puncte de contact pentru dezvoltarea unei acțiuni solidare în care interesele naționale converg cu interesele comunității internaționale.

GEORGE G. POTRA

[39] Arhiva M.A.E., dos. 9 M 5, telegrama cifrată nr. 34 990, București, M.A.S. către Legația României din Mexic.

[40] Guvernul Mexicului a sprijinit candidaturile României (Negulescu) și Greciei (Politis), determinînd și voturile pozitive ale Republicii Dominicane și Boliviei, dar a cerut reciprocitate din partea țărilor membre ale Pactului balcanic pentru alegerea unui reprezentant al său, Eduard Suarez, în același organism internațional (Arhiva M.A.E., fond. 71/1920—1944, Mexic, general, 1924—1944, vol. I, filele 42—44). Nu am putut afla dacă țările pactului balcanic au sprijinit efectiv candidatura lui Eduard Suarez.

MONTEVIDEO

Cu toate că România și Uruguay [1] se află pe continente diferite și la mari distanțe geografice, datorită afinităților de limbă și cultură ce le leagă, interesul de cunoaștere reciprocă se întîlnește în documentele vremii cu mult timp înainte ca cele două popoare să fi obținut independența de stat.

Astfel, informații despre Uruguay — este adevărat puține și lipsite de substanță — au străbătut la noi încă de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Asemenea informații se găsesc în lucrarea — tradusă, probabil, după un original grecesc în 1795 de către arhimandritul Gherasim de la Mitropolia Iașului și dedicată lui Antonie, episcopul Romanului — intitulată *Istoria Americăi cuprinzînd un prelipsis a aflării ei, ferimoniile bisericești și politicești, începutul legilor, a lor tagme și desidemoni, rînduelile cîrmuirii, firele și obiceiurile locuitorilor ei.* Printre altele, lucrarea oferă informații geografice, istorice și etnografice despre America de Sud, cu referiri la teritoriul care formează astăzi Republica Orientală a Uruguayului.

Secolul al XIX-lea aduce însă o creștere a fluxului de informații de toate felurile. În țările române apar o dată cu aceasta o serie de publicații specializate sau de popularizare. Așa era, de pildă, revista „Icoana lumei", care de-a lungul mai multor ani (1841—1846) inserează în paginile sale o serie de informații despre America Latină [2]. Toate aceste informații sînt, desigur, vagi, dar ele atestă interesul manifestat în țara noastră pentru ceea ce se petrecea în Lumea nouă.

Relațiile oficiale româno-uruguayene, intervin însă mai tîrziu. Primele mărturii documentare ale acestor relații sînt scrisorile schimbate în 1880 între șefii celor două state cu prilejul notificării de către România a proclamării independenței sale [3]. Scrisori similare au fost schimbate și în 1881, cu prilejul notificării ridicării României la rang de regat [4].

[1] Spaniolii au pătruns în Uruguay la începutul secolului al XVI-lea sub conducerea lui Pedro de Mendoza. În 1776 actualul teritoriu al Uruguayului este introdus în viceregatul spaniol La Plata.

[2] *Icoana lumei.*

[3] Arhiva M.A.E., fond. Paris, dos. 8.

[4] Arh. st. Buc., fond. Casa regală, dos. 44/1881.

Pentru perioada anilor 1881—1911 lipsesc documente care să ateste existența unor contacte oficiale între România și Uruguay.

În 1911, prin nota nr. 3 987 din 27 noiembrie, Ministerul Afacerilor Străine din Uruguay comunica că, „în dorința de a stimula relațiile comerciale între Republica Orientală Uruguay și Regatul României, puterea executivă a hotărît cu data de 24 noiembrie 1911 să numească pe Don Abelardo Rey O'Shanahan ca Agent comercial în România" [5].

Nota de răspuns a ministrului român de externe comunica la 9 aprilie 1912 acordul guvernului privind această numire. Confirmînd primirea răspunsului părții române, O'Shanahan făcea cunoscut la 15 iulie 1912 că sediul central al agenției comerciale a fost stabilit la Fiume *.

El adăuga că, pînă la stabilirea unei agenții comerciale la București, toți oamenii de afaceri români care doreau să inițieze schimburi comerciale, atît exporturi, cît și importuri cu Uruguay, se puteau adresa deja Agenției de la Fiume, „care nu va întîrzia să dea toate detaliile necesare pentru stabilirea unui curent de schimburi comerciale directe între România și Uruguay în beneficiul comun" [6].

Doi ani mai tîrziu, prezentînd o motivare similară cu cea din 1911, Ministerul Relațiilor Externe uruguayan anunța hotărîrea de a numi la 24 februarie pe Sopkez Richard în calitate de consul onorific la București. Activitatea acestuia a fost însă de scurtă durată, deoarece la 24 mai 1915 Ministerul Relațiilor Externe al Republicii Orientale a Uruguayului comunica părții române că printr-o rezoluție din 20 mai a acceptat demisia titularului său [7].

Problema reprezentării intereselor consulare ale Republicii Orientale a Uruguayului în România a fost reluată abia în 1928, cînd prin intermediul Legației României la Viena se comunica intenția de a numi un viceconsul onorific la Bucu-

[5] Arhiva M.A.E., dos. 22, Reprezentanți, S3.

* Actualul oraș Rijeka din R.S.F. Iugoslavia.

[6] Loc. cit. Lipsesc documente care să ateste existența unor contacte românești cu această agenție comercială.

[7] Loc. cit., S. 4.

rești [8]. La 16 aprilie 1929, răspunzînd patentei consulare din 10 aprilie 1929, se acorda exequaturul [9] pentru Ioan Cosăcescu.

În lipsa unei reprezentanțe românești la Montevideo, începînd de la 2 ianuarie 1927 și pînă la stabilirea relațiilor diplomatice între România și Uruguay, interesele României în această țară au fost reprezentate oficial, din încredințarea guvernului român, de către Legația Franței din Montevideo [10].

Aderarea României la 12 decembrie 1934 la pactul Saavedra-Lamas a constituit începutul unei mai strînse colaborări între România și Uruguay, membru fondator al pactului. Un an mai tîrziu, prin decretul nr. 2 254 din 1 octombrie 1935, Alexandru Buzdugan, ministrul României la Buenos Aires, era acreditat în aceeași calitate și la Montevideo [11].

La 18 septembrie 1936 Buzdugan prezenta președintelui Republicii Uruguay scrisorile de acreditare, inaugurînd astfel relațiile diplomatice româno-uruguayene [12]. După această dată, reprezentanții diplomatici ai României în Argentina au fost acreditați cu regularitate și în Uruguay [13].

Înființarea reprezentanței diplomatice românești la Montevideo a constituit un exemplu de continuitate a politicii externe a țării noastre privind dezvoltarea relațiilor cu țările latino-americane.

NICOLAE TURTUREA

[8] Ibidem.
[9] Ibidem.
[10] Loc. cit., fond. 82/1913—1944, Uruguay.
[11] Loc. cit., dos. 77, Reprezentanți, B. 107.
[12] Loc. cit., fond. 82/1913—1944, Uruguay.
[13] Deși între România și Uruguay au existat relații amicale, din motive de ordin financiar cele două țări nu au înființat reprezentanțe diplomatice permanente la Montevideo și București decît mult mai tîrziu. Relațiile diplomatice între România și Uruguay nu au fost întrerupte și nici suspendate în timpul războiului. Din punct de vedere juridic, relațiile au continuat să existe, deoarece ultimul reprezentant al României în Argentina, acreditat și la Montevideo, nu a fost rechemat în mod oficial din Uruguay după întreruperea în 1944 a relațiilor româno-argentiniene.

TEHERAN

Cînd la 1 octombrie 1935 se hotăra înființarea primei misiuni diplomatice a României în capitala Iranului, relațiile dintre cele două popoare, departe de a se înfiripa atunci, aveau o bogată istorie, ale cărei începuturi coborau în adîncurile vremurilor.

I

Îndelungata istorie a relațiilor româno-iraniene consemnează din epoci îndepărtate existența unor legături între cele două popoare.

Încă în epoca feudalismului timpuriu, doi învățați persani au lăsat în operele lor informații deosebit de importante cu privire la existența românilor în nordul Dunării în secolele XI—XIII e.n. În secolul al XI-lea, geograful persan Gardizi semnala în scrierile sale că „lîngă slavi este un popor din Imperiul roman și toți sînt creștini și pe ei îi numesc (N-n-d-r) și ei sînt mai mulți decît maghiarii, însă sînt mai slabi..." [1]. Amănuntele descrise de Gardizi, atît cele geografice, cît și cele etnice, se potrivesc în întregime poporului român și sînt de o mare importanță, întrucît în secolul al XI-lea, deci într-o perioadă cînd asemenea știri scrise sînt foarte rare, apare încă o dovadă împotriva teoriei care contestă continuitatea românească în spațiul carpato-maritim.

O altă operă iraniană, evocînd un moment al istoriei românilor, aparține cronicarului persan Rașid-ed-Din. Acesta, în cronica sa scrisă în jurul anului 1300, menționează o luptă a prinților tătari în 1241 cu românii [2]. Știrile, care sînt cuprinse în cronica persană denumită în istoriografia română *Bezeremban*, au fost confirmate de letopisețul rusesc *Voskresenskaia*. Importanța lor deosebită constă în faptul că semnalează prezența și organizarea militară a românilor în 1241 în nordul

[1] Aurel Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi*, București, p. 7—9.

[2] Titus Hotnog, *Bezeremban*, Iași, 1919.

Dunării, relatează luptele acestora cu mongolii și așază corect din punct de vedere geografic țara românească.

În evul mediu, o linie comună străbate istoria celor două popoare. Este vorba de luptele duse de-a lungul secolelor împotriva atacurilor Imperiului otoman. Aceste războaie, purtate de perși și români împotriva aceluiași inamic, au avut nu numai o înrîurire reciprocă favorabilă prin slăbirea dușmanului comun, dar au prilejuit și unele încercări de coordonare a eforturilor îndreptate împotriva pericolului care amenința cele două țări. Astfel, politica expansionistă a sultanului Mahomed al II-lea, care țintea noi teritorii după cucerirea Constantinopolului (1453), a prilejuit stabilirea unor relații politice strînse între Ștefan cel Mare și Uzun Hasan, șahul turcoman al Persiei, în cadrul eforturilor acestora de a organiza, împreună cu Republica Venețiană și cu alți principi creștini din Europa, o coaliție antiotomană. În relațiile sale cu Veneția și cu principii creștini din Europa, Uzun Hasan folosea adesea, în calitate de trimis al său, pe medicul Isaac Beg. Isaac Beg vine în 1472 la curtea lui Ștefan cel Mare, unde, pe lîngă faptul că îngrijește rana de la picior a domnitorului, are de îndeplinit o misiune specială cu un pronunțat caracter politic-diplomatic: pregătirea unei acțiuni comune împotriva Porții otomane. După ce vizitează curțile unor prinți creștini și apoi Veneția, el se întoarce la stăpînul său, Uzun Hasan, neuitînd să treacă pe la curtea lui Ștefan cel Mare în 1473. Isaac Beg revine în Europa, trecînd și pe la curtea lui Ștefan cel Mare, în 1474. De data aceasta Isaac Beg avea să aducă lui Ștefan un mesaj adresat domnitorului moldovean de către Uzun Hasan. Mesajul, care se păstrează în zilele noastre la Biblioteca Marciană din Veneția, începea astfel: „Hasan, fiul lui Ali, fiul lui Osman, marelui domn milostiv și marelui domn în țara sa, lui Ștefan-voievod, celui mai puternic asupra Moldovei întregi închinăciuni nesfîrșite din inimă curată. Să știți că pe Isaac Beg din partea noastră-l trimitem la prea luminații domni ai frîncilor...". În continuare, Uzun Hasan, după ce descrie lupta sa contra lui Mahomed al II-lea, comunica domnilor europeni dorința sa de a relua lupta antiotomană[3].

În ciuda unor victorii ale lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor, ca acelea din ianuarie 1475, cînd îi zdrobește

[3] N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, vol. III, p. 15—16.

lîngă Vaslui, sau a succeselor lui Uzun Hasan în Asia, coaliția antiotomană — lipsită de unitate — nu-și realiză scopul propus. Colaborarea politică-diplomatică și militară a celor două mari căpetenii de stat în decursul luptei lor comune constituie o pagină memorabilă în isoria relațiilor româno-persane.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, încordarea în relațiile turco-persane a influențat indirect raporturile dintre Poartă și țările române, în sensul unei slăbiri a presiunii Porții asupra acestora.

Luptele duse de șahul Persiei, Ismail, pe care D. Cantemir ni-l descrie în *Istoria Imperiului otoman* ca pe un „inamic incarnat și perpetuu al Casei osmanice" [4], împotriva expansiunii turcești (1513—1514) și războiul dus de turci în anul imediat următor în Sudan au creat o situație externă favorabilă țărilor române, care a facilitat menținerea în Moldova, la începutul secolului al XVI-lea, sub Bogdan cel Orb și Ștefăniță-vodă, a relativei independențe față de Poartă, cîștigată în lupte îndelungate de Ștefan cel Mare.

O influență similară asupra situației din Moldova au avut-o grelele războaie duse în 1533—1536 de șahul Persiei Tahmasp, fiul lui Ismail, împotriva sultanului Soliman al II-lea, care au concentrat în Asia pentru o perioadă de aproximativ trei ani principalele forțe ale Imperiului otoman.

Petru Rareș, viteazul domn moldovean, și-a ales tocmai acest moment pentru a încerca să scape Moldova de tributul datorat turcilor. El aprecia atunci că planul său putea fi înfăptuit printr-o alianță cu Ferdinand al Ungariei, fratele puternicului împărat al Germaniei, Carol al V-lea. Iată de ce Rareș, fiind vizitat de un sol al imperialilor în 1535, îl rugă prin acesta pe Ferdinand să folosească momentul favorabil creat și „să trimită la maiestatea-sa împăratul [Carol al V-lea] pe omul său ca să-și pună în mișcare acum toate forțele *(universa castra)* maiestății-sale, căci momentul a sosit, întrucît sultanul și-a dus oștile păgîne cu el (în Persia)" [5].

Această conjunctură favorabilă creată de luptele otomanilor cu perșii nu a fost folosită de imperiali, care nu au dat urmare propunerilor repetate ale lui Petru Rareș de a porni împotriva Înaltei Porți.

[4] D. Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, 1876, p. 193.
[5] I. Ursu, *Petru Rareș*, București, 1932, p. 37.

Coaliția antiotomană organizată de imperiali la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în condițiile favorabile create de slăbirea forțelor turcești în lungul război persan (1578—1590), avea să situeze din nou țările române și Persia în aceeași tabără. Cînd oștile țărilor române, conduse de Mihai Viteazul și de Aron-vodă, începură în noiembrie 1594 lupta antiturcă pe linia Dunării, un nou aliat părea dornic să se alăture acestei coaliții. Acesta era șahul Persiei, Abbas, care nu se putea considera rege al Persiei, după cum remarca istoricul englez John Malcolm în *Histoire de la Perse*, atîta vreme cît o mare parte a teritoriului țării sale era ocupat de turci în urma păcii cu Poarta din 1590 [6].

Cu toate că șahul Abbas nu a intrat imediat în luptă împotriva Porții, ci numai în 1603, amenințarea de pe frontul persan avea să influențeze favorabil lupta plină de succes pe care Mihai Viteazul, marele domn muntean, o ducea în 1595 împotriva turcilor, blocînd în Asia o parte a forțelor Imperiului otoman.

În scrisoarea sa către marele duce de Toscana, Mihai Viteazul descrie importanta sa victorie asupra turcilor la Călugăreni (23 august 1595) și arată că otomanii n-au trimis mai multe trupe „din cauza greutăților cu perșii și cu frîncii pe mare și n-au venit nici tătarii" [7].

Șahul Abbas al Persiei, la rîndul său, avea să fie informat despre faptele vitejești ale lui Mihai Viteazul împotriva armatelor otomane, deoarece „Sigismund al III-lea, regele Poloniei, trimite în Persia pe armeanul Sever Muratovici, care trece prin țările noastre, se îmbarcă la Mangalia pentru Trapezunt și se întoarce în 1602; el spuse șahului și despre «voievodul muntean», «mare și puternic dușman» al sultanului", care „a bătut de multe ori pași și beglerbegi", a silit pe vizirul Sinan „să fugă înaintea lui și să-i risipească oastea" [8]. După asasinarea mișelească a lui Mihai Viteazul, lupta antiotomană a Țării Românești sub Radu Șerban și a Persiei avea să se desfășoare din 1603 simultan, influențîndu-se reciproc.

Și sub domnia lui Matei Basarab (1632—1654) în Țara Românească s-a manifestat o atitudine fermă față de otomani.

[6] J. Malcolm, *Histoire de la Perse*, Paris, 1921, p. 315 și 320—321.
[7] N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 429—430, nr. X.
[8] N. Iorga, *Grigore D. Buicliu (1840—1912)*, București, 1914, p. 66.

De aceea lupta curajoasă dusă de perși împotriva turcilor și tendințele de răscoală internă în tabăra turcă erau urmărite cu simpatie și speranță de Matei Basarab. Aloisiu Contarini, un contemporan, caracteriza astfel starea de spirit din Muntenia într-un raport al său către doge din decembrie 1637 : „Apar cîteva veşti noi din Valahia, care lasă să se ştie, deşi pe ascuns, că toate gîndurile valahilor sînt îndreptate către Persia" [9].

*

* *

Tărîmul politic-diplomatic și militar nu a fost singurul pe care s-au dezvoltat relațiile româno-persane.

Schimburile economice dintre români și perși și comerțul de tranzit dintre Persia și Europa centrală, care se realiza și prin țările române, au avut, se pare, tradiție. Încă în secolul al XVII-lea Paul de Alep relata că arama românească este achiziționată în Turcia, Trebizonda, Kastamona și Persia [10]. La sfîrșitul secolului al XVII-lea și mai ales în secolele XVIII—XIX, mărfurile persane par a fi avut o circulație relativ mare în țările române. Tarifele vamale din secolele XVIII—XIX menționează printre mărfurile importate în țările române „dibazele de Agem" (stofe scumpe din Persia), „dibari de Persia" și „dibas de fir persan", „tiutiun persaciu", iar un călător german, dr. Karl Koch, care trecuse prin țările române între 1843 și 1844, întîlnește la Constanța „armeni din înaltul neam al Mamigonienilor, care duc spre Persia optzeci de baloturi din Leipzig" [11]. Spre mijlocul secolului al XIX-lea Galații aveau să primească, pe lîngă alte vase străine, și un vapor persan. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, supuși persani veneau să facă comerț în România [12].

II

Formarea statului național român în 1859 și cucerirea de către poporul român a independenței de stat în războiul din

[9] Hurmuzachi, *Documente*, vol. IV—2, p. 494.

[10] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie în țările române*, vol. II, Londra, ed. F. C. Belfour, p. 356.

[11] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. IV, p. 31.

[12] Arhiva M.A.E., dos. 2, Convenții, P/1.

1877—1878 au creat premisele unei dezvoltări mai largi a relațiilor dintre România și Persia.

Primii pași pe linia stabilirii unor relații cu oarecare permanență între cele două țări s-au făcut la sfîrșitul secolului al XIX-lea. La 16 decembrie 1880 guvernul român l-a însărcinat pe cavalerul Keun de la Legația Olandei din Teheran cu reprezentarea intereselor românești în Persia. El acționa în această țară în calitate de consul general onorific al României.

Misiunea cavalerului Keun nu a avut însă un caracter pur consular, ci mai mult unul politic-diplomatic. Ea constituia o parte integrantă a acelei mari acțiuni pe care guvernul român o inițiase după războiul din 1877—1878 în vederea recunoașterii independenței țării de către un număr cît mai mare de state străine și pentru stabilirea de relații permanente cu ele. De altfel, textul împuternicirilor date de guvernul român diplomatului olandez prevedea ca acesta să obțină în Persia „recunoașterea independenței României și... să deschidă perspectivele unor raporturi amicale" [13].

În această perioadă, Persia, deși formulase propunerea de a înființa un consulat general la București încă în 1875 [14], nu avea nici o formă de reprezentanță în România. Relațiile existente erau purtate prin consulul general onorific de la Teheran și prin reprezentanții celor două țări din Turcia.

Misiunea cavalerului Keun avea să fie încununată de succes. La 21 noiembrie/4 decembrie 1881, el înștiința guvernul român că în îndeplinirea sarcinii sale a obținut recunoașterea independenței României. În același timp el dădea relații și asupra schimbului de decorații între șahul Persiei și regele României [15].

Tot în 1881 țara noastră a fost vizitată de Neriman Khan, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al șahului Per-

[13] Arhiva M.A.E., dos. 2, Convenții, P/1.

[14] La 1/13 noiembrie 1875, generalul Gr. Ghica, agentul diplomatic al României la Istanbul, telegrafia Ministerului Afacerilor Străine că ministrul Persiei în Turcia întrebase dacă guvernul român și-ar da agrementul pentru înființarea unui consulat general al Persiei la București, „fără a mai cere aprobarea Porții", și ce formalități trebuie îndeplinite pentru acreditare. Cu toate că la 6/18 noiembrie 1875, V. Boerescu, ministrul de externe, răspunsese că guvernul român este de acord cu stabilirea „unei misiuni a Persiei la București", demersul Persiei a rămas fără vreun rezultat concret (Arhiva M.A.E., fond. Constantinopol, vol. 71, 1861—1877, consulate).

[15] Arhiva M.A.E., dos. 2, Convenții, P/1.

siei. Acesta a înmînat regelui Carol I cea mai înaltă distincție persană, decorația „Leul și Soarele" clasa I, ornată cu diamante și marele cordon al acestui ordin, precum și un mesaj al șahului, în care era cuprinsă în mod expres recunoașterea independenței României de către Persia. „Noi am fost foarte fericiți și bucuroși — arăta suveranul Persiei — să aflăm știrea bună cu privire la independența României". Mesajul mai conținea felicitările șahului cu prilejul independenței României și urarea sa ca „această țară să se bucure de ea de-a pururi" [16].

Dorința celor două țări de a avea relații diplomatice directe și permanente a început să se concretizeze începînd din 1902, cînd între cele două guverne s-au stabilit contacte în vederea deschiderii unei legații a Persiei la București și a acreditării în România a unui diplomat persan.

La 5 mai 1902, ministrul României la Viena, Emil I. Ghika, anunța Ministerul Afacerilor Străine că Mirza Ibrahim Khan, care fusese numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al șahului Persiei în România, era pe punctul de a părăsi Viena și a sosi în București pentru a-și lua postul în primire.

La București, această depeșă provoacă nedumerire ; nimeni nu anunțase guvernul român despre intenția Persiei de a deschide o legație în capitala României și nici nu se ceruse agrementul pentru numirea unui ministru plenipotențiar.

Ulterior, la Viena avea să fie clarificată neînțelegerea apărută. Guvernul Persiei ceruse prin ambasada sa din Turcia Legației române din această țară asentimentul guvernului de la București pentru deschiderea unei reprezentanțe diplomatice în capitala României, solicitînd cu același prilej agrementul pentru numirea lui Mirza Ibrahim Khan în calitate de reprezentant diplomatic persan în România. Datorită unei neglijențe survenite pe acest canal diplomatic, partea persană avea să fie anunțată în mod eronat că guvernul român răspunsese favorabil propunerii persane, deși, în realitate, autoritățile de la București nici nu fuseseră sesizate cîndva de o astfel de intenție a guvernului persan [17].

Între reprezentanțele diplomatice română și persană din capitala Imperiului austro-ungar interveni o înțelegere, potrivit

[16] Biblioteca Academiei, Arh. Palatului, fond. Kirileanu (neordonat).

[17] Arhiva M.A.E., dos. 20, Repr. I. 2, raportul Legației române la Viena din 22 aprilie/5 mai 1902 ; telegrama cifrată a M.A.S. român din 30 aprilie/13 mai 1902 ; raportul Legației din Viena 3/16 mai 1902.

căreia demersul persan pe lîngă guvernul român urma să fie reluat printr-o notă scrisă, avînd forma oficială cuvenită. Astfel, la 18 iunie, ministrul plenipotențiar al Persiei la Viena, generalul Neriman Khan, adresa reprezentantului diplomatic român din această localitate o notă în care arăta că „maiestatea-sa șahul, ...doritor să strîngă legăturile de prietenie care în mod fericit există între Persia și România și voind să dea o dezvoltare avantajoasă relațiilor dintre cercurile comerciale și industriale din statele sale și cele din România, s-a decis, în interesul reciproc, să creeze o legație permanentă pe lîngă guvernul regal din București [18]. Nota diplomatică persană cuprindea, de asemenea, rugămintea ca reprezentantul român la Viena să facă demersurile necesare pe lîngă guvernul român pentru a obține consimțămîntul acestuia în legătură cu înființarea Legației Persiei la București și agrementul său în vederea numirii lui Mirza Ibrahim Khan, Moaven ed Dovléh, aghiotant general, fost ministru al comerțului, în calitate de trimis extraordinar și plenipotențiar la București [19].

Într-o notă adițională din 19 iulie 1902 adresată colegului său român, reprezentantul diplomatic persan la Viena preciza că „Legația imperială a Persiei la București va fi permanentă și că excelența-sa Mirza Ibrahim Khan, Moaven ed Dovléh, va avea reședința în menționatul oraș" [20]. Agrementul părții române pentru numirea lui Mirza Ibrahim Khan în postul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Persiei la București a fost acordat la 24 iulie 1902 [21].

La 5/18 octombrie 1902 ministrul Persiei la București și-a prezentat scrisorile de acreditare [22]. În mesajul adresat lui Carol I, șahul Persiei, Muzaffer-ed-Din, înfățișa actul acreditării unui ministru al său la București ca pe o manifestare a dorinței sale de „a menține și a întări relațiile de bună amiciție care există de mult timp între Persia și România" [23].

[18] Arhiva M.A.E., dos. 20, Repr. I, 2, nota diplomatică a Legației Persiei la Viena din 18 iunie 1902.

[19] Ibidem.

[20] Loc. cit., nota din 19 iulie 1902.

[21] Arhiva M.A.E., dos. 20, Repr. I, 2, telegrama M.A.S. român adresată Legației României la Viena din 24 iulie 1902.

[22] Loc. cit., știre publicată în presa română la 5/18 octombrie 1902.

[23] Loc. cit., mesajul șahului Persiei adresat lui Carol I, datat 2 Chaval 1319.

Răspunzînd mesajului suveranului persan, Carol I arăta că năzuințele șahului „de a întări relațiile de bună amiciție între Persia și România corespund prea deplin celor ale mele pentru ca să nu contribui în toate împrejurările la realizarea lor" [24].

Prin reprezentanța sa diplomatică de la București, Persia își realiza relațiile sale diplomatice cu țările din Balcani (cu excepția Turciei), ministrul persan cu reședința permanentă în capitala României fiind acreditat totodată în Serbia, Grecia, Muntenegru și Bulgaria [25].

În ce privește reprezentarea României în Persia, stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări nu a adus nici o modificare. România nu a deschis o legație la Teheran.

Stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări a impulsionat însă dezvoltarea contactelor româno-persane, permițînd organizarea unor vizite reciproce de delegații reprezentative. Astfel, în 1906, o misiune specială română a vizitat Persia, pentru ca un an mai tîrziu, cu ocazia suirii pe tron a șahului Mahomed Ali, o ambasadă extraordinară a noului suveran, în frunte cu Mirza Reza Khan, să sosească la București, remițînd părții române un mesaj al șahului. Înființarea Legației Persiei la București a determinat de asemenea o intensificare a relațiilor consulare cu Persia. Între 1902 și 1910 au fost înființate la Galați, Brăila, Iași, București și Constanța consulate ale Persiei, în cele mai multe cazuri cu caracter onorific.

La 26 august 1919 este numit la București în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Persiei Mirza Ali-Akbar Khan Bahman, care este acreditat în același timp și în Grecia, Bulgaria, Serbia și Muntenegru.

Exceptînd anii primului război mondial, care au dus la o stagnare fortuită a oricăror contacte, relațiile româno-persane au cunoscut o desfășurare normală. Începînd cu data de 1 aprilie 1929, Legația Persiei din București și toate consulatele persane din România și-au sistat activitatea, Legația Belgiei girînd interesele Persiei în România [26]. Încetarea activității Legației Per-

[24] Ibidem.

[25] Titlul exact al ministrului persan la București era : „Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Imperiului Persiei, acreditat pe lîngă curțile României, Serbiei, Greciei, Muntenegrului și Bulgariei" (loc. cit., nota Legației Persiei la București din 26 martie 1903).

[26] Arhiva M.A.E., dos. 20, Repr. M. 4.

siei la București nu a fost pusă, în nici un document oficial sau neoficial emis de partea persană, în legătură cu vreun motiv politic. Credem că această măsură trebuie explicată prin greaua situație financiară pe care criza din 1929—1933 a creat-o în Persia și care a dictat unele economii bugetare.

III

Între 1929 și 1934 guvernele român și persan comunicau între ele în vederea rezolvării problemelor bilaterale prin reprezentanții lor diplomatici din terțe state, deși între cele două țări continuau să existe neîntrerupt relații diplomatice. Această situație se datora faptului că Legația persană la București își încetase în 1929 activitatea, iar România nu avea încă o reprezentanță diplomatică la Teheran.

Relațiile de prietenie și de colaborare statornicite între cele două țări reclamau remedierea acestei situații nefirești. De aceea în 1934 au început la Ankara tratative între legația română și ambasada persană din localitate în scopul redeschiderii Legației Persiei la București și înființării unei legații a României în Persia.

La 23 noiembrie 1934, însărcinatul cu afaceri român din Turcia, C. M. Eliad, comunica Ministerului Afacerilor Străine al României că „șahul Persiei dorește a numi un ministru plenipotențiar cu reședința într-unul din statele balcanice, fiind acreditat și în celelalte țări din Balcani" [27]. Mai departe, reprezentantul român în capitala Turciei explica condițiile concrete ale acestei propuneri. „Dacă noi sîntem dispuși a acredita la Teheran unul din miniștrii noștri dintr-o capitală apropiată — arăta el —, atunci ministrul Persiei va fi acreditat și la București. În cazul cînd ar fi posibil ca noi să numim un ministru plenipotențiar cu reședința la Teheran, ministrul Persiei pentru statele balcanice ar lua reședința la București" [28].

Printr-o telegramă cifrată din 3 decembrie 1934, N. Titulescu, ministrul de externe al României, răspundea Legației române de la Ankara că „dorința noastră este să numim un ministru chiar la Teheran" [29].

[27] Loc. cit., fond. 71/1920—1944, România, telegrame, vol. 92/1934, fila 422.
[28] Ibidem.
[29] Loc cit., fila 426.

Acest prim contact, pe baza căruia se realizase un început de înțelegere între cele două părți în problema schimbului de reprezentanțe diplomatice, avea să fie consolidat și concretizat în primăvara anului 1935, în cadrul unei întîlniri între miniștrii de externe ai celor două țări.

Ca urmare a celor hotărîte cu prilejul întrevederii amintite, Ministerul Afacerilor Străine al României informa la 8 martie 1935 Legația sa din Ankara că „d-l ministru Titulescu a convenit cu ministrul afacerilor străine al Persiei că va numi în scurt timp un ministru al țării la Teheran, iar Persia va înființa o legațiune pentru țările Balcanice, avînd reședința la București" [30].

Tratativele între cele două părți în această chestiune au continuat pînă în vara anului 1935. La 15 iulie Ministerul Afacerilor Străine al României cerea ministrului său la Ankara să obțină prin colegul său iranian agrementul pentru numirea lui Grigore Constantinescu ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Teheran [31]. După nici zece zile de la această comunicare, ministrul României la Ankara înștiința Ministerul Afacerilor Străine că însărcinatul cu afaceri iranian îi comunicase următoarele : „Potrivit conversațiilor și deciziilor recente, guvernul său a hotărît a înființa o legațiune la București...". Diplomatul român mai aducea la cunoștința Bucureștiului că partea iraniană cerea agrementul „pentru numirea d-lui Mohamed Ali Khan Moghadam, actualmente ministrul Persiei în Hedjaz, fost consilier al Legației la Londra și director de cabinet la Ministerul Afacerilor Străine... Ministrul Persiei — arăta mai departe reprezentantul diplomatic român la Ankara — va fi acreditat și în capitalele din Balcani, dar va avea reședința la noi" [32].

Acordarea agrementului pentru viitorii reprezentanți diplomatici la București și, respectiv, la Teheran a fost aproape simultană : la 2 august, Legația română din Ankara comunica la București că agrementul pentru numirea lui Gr. Constantinescu ca ministru la Teheran fusese acordat de partea iraniană [33]. După numai o zi, la 3 august, partea română avea și

[30] Loc. cit., vol. 93/1935, fila 152.

[31] Loc. cit., dos. repr. C. 102, fila 99.

[32] Loc. cit., fond. 71/1920—1944, România, telegrame, vol. 9, telegrama din 24 iulie 1935, p. 476.

[33] Loc. cit., dos. Repr., C. 102, fila 101.

ea să acorde agrementul său lui Mohamed Ali Khan Moghadam în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Iranului la București [34]. La 23 octombrie 1935 trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Iranului la București și-a prezentat scrisorile de acreditare [35].

Prin decretul din 1 octombrie 1935, Grigore Constantinescu era numit în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Teheran [36]. La 20 februarie 1936 primul reprezentant diplomatic român în capitala Iranului sosea la post, luînd conducerea Legației României. Ministrul plenipotențiar român la Teheran și-a prezentat la 10 martie 1936 scrisorile de acreditare șahului Iranului [37].

Scrisoarea de acreditare a diplomatului român prezenta deschiderea misiunii diplomatice române la Teheran și numirea primului ministru plenipotențiar în Iran ca pe o expresie a dorinței de a strînge și mai mult relațiile de bună înțelegere și prietenie „care în mod fericit există între România și Imperiul Iranului" [38]. În mesajul său de răspuns la scrisorile de acreditare ale ministrului român, șahul Iranului asigura pe proaspătul reprezentant diplomatic al României la Teheran că sentimentele cuprinse în mesajul său „sînt cu totul reciproce" și își exprima nădejdea ca „sosirea întîiului ministru al României la Teheran să însemne sporirea, dacă se poate, a relațiilor atît de cordiale care există între țările noastre" [39].

IV

Deschiderea reprezentanțelor diplomatice de la București și Teheran a coincis cu un nou avînt al relațiilor dintre România și Iran [40]. Cu ocazia reîntoarcerii sale de la studii din Elveția, principele moștenitor al Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, actualul șah, a trecut prin România în drum spre patrie.

[34] Loc. cit., dos. 20, Repr. M. 5.
[35] Ibidem.
[36] Loc. cit., dos. Repr. C. 102, fila 103.
[37] Loc. cit., fila 110.
[38] Loc. cit., fila 107—108.
[39] Loc. cit., fila 110.
[40] În 1935 a fost publicată în Persia hotărîrea schimbării denumirii oficiale a țării din „Imperiul Persiei" în „Imperiul Iran" (această hotărîre a căpătat efect cu începere de la 22 martie 1935).

La 1 mai 1936 el a sosit la București într-un vagon special, pus la dispoziție de guvernul român, și a fost întîmpinat de Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României, și de alți demnitari. La plecarea din București, principele moștenitor al Iranului a fost condus de ministrul român al afacerilor străine.

Principele moștenitor de atunci și suveranul de azi al Iranului avea să declare mai tîrziu, în aprilie 1939, ministrului plenipotențiar român: „Iubesc mult România și sper că voi avea ocazia să revăd țara dumneavoastră frumoasă. Impresiile culese cu ocazia trecerii mele prin România acum trei ani sînt cele mai bune..." [41].

Colaborarea româno-iraniană în domeniul comercial între cele două războaie mondiale, în ciuda relațiilor cordiale existente și a eforturilor de a se ajunge la încheierea unor acorduri comerciale și de amiciție [42], nu a atins valori importante. Schimburile comerciale existente nu aveau un caracter de permanență.

De o mai mare importanță a fost pentru cele două state comerțul lor de tranzit. În colaborare cu Turcia, Iranul construise o șosea carosabilă care lega Tabrizul, oraș în Iran, de Erzerum, ajungînd la țărmul turcesc al Mării Negre în orașul Trebizonda. Șoseaua, pe care în anii 1936—1940 se circula deja, oferea o cale prielnică pentru ca schimburile de mărfuri ale Iranului cu Europa centrală să fie tranzitate prin România în vase românești pe ruta Trebizonda—Constanța (sau Galați), de unde mărfurile urmau să fie transportate în țările de destinație fie pe Dunăre, fie pe calea ferată.

Acest tranzit ar fi fost avantajos pentru ambele țări și, în plus, se considera că înființarea liniei de navigație amintite ar fi fost în măsură să favorizeze dezvoltarea comerțului româno-iranian.

[41] Arhiva M.A.E., dos. 71/1938, Iran I. 11, raportul Legației române la Teheran, datat 30 aprile 1939.

[42] Încă în 1880 au avut loc negocieri între cele două guverne pentru încheierea unui tratat de comerț și amiciție româno-persan. Tratativele, purtate mai întîi la Teheran prin cavalerul Keun și apoi prin Legația României la Viena, nu s-au soldat cu un rezultat pozitiv în această primă fază a relațiilor dintre cele două state. În perioada 1937—1940 s-a pus problema încheierii a două tratate, unul de amiciție, celălalt de comerț, însă și de această dată negocierile româno-iraniene, datorită agravării situației din Europa nu s-au cristalizat într-un tratat.

În aprilie 1936, ministrul român la Teheran propunea deschiderea liniei maritime Trebizonda—Constanța, iar la 27 iunie 1936 N. Titulescu dădea dispoziții de la Geneva „să se pună urgent în studiul serviciilor competente concluziile raportului recapitulativ pe luna aprilie al ministrului român la Teheran, relativ la legătura între Galați sau Constanța și Trebizonda..." [43].

Oamenii politici de vază din Iran păreau a fi favorabili înființării liniei maritime Trebizonda—Constanța. „Știrea — arăta în raportul său din 29 iulie 1937 însărcinatul cu afaceri român la Teheran — a fost primită cu bucurie mai ales din partea Ministrului Industriei și Comerțului, care socotește că «înființarea acestei linii va asigura Iranului o ieșire foarte prețioasă în Europa»" [44].

Linia respectivă va fi deschisă în 1940.

*

* *

Interesele celor două țări, legate de salvgardarea păcii și asigurarea securității în lume, au făcut ca România și Persia să aibă o poziție comună și să se găsească, în deceniul al patrulea al secolului nostru, printre promotorii unor acțiuni menite să statornicească relații pașnice și amicale între state.

Între 3 și 5 iulie 1933 au fost încheiate la Londra convențiile pentru definirea agresorului. Printre statele care au semnat convențiile figurau atît România, cît și Persia. Punîndu-și semnătura pe aceste importante documente internaționale, Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, și Patoulah Khan Noury Esfandiary, însărcinatul cu afaceri al Persiei la Londra, exprimau în fapt dorința țărilor lor de a apăra integritatea teritorială a statelor semnatare, mai ales a statelor mici, împotriva oricărei agresiuni.

Principiile definirii agresiunii, cuprinse în convențiile de la Londra, au fost incluse atît în textul Înțelegerii Balcanice, semnată la 9 februarie 1934 de România, Grecia, Iugoslavia și Turcia, cît și în pactul de la Saadabad (1937), încheiat între Iran, Irak, Turcia și Afganistan.

[43] Loc. cit., dos. 1, Convenții, I. 4.
[44] Ibidem.

Convențiile de la Londra au jucat un rol considerabil în relațiile internaționale din acea epocă, fiind în fapt un pact perpetuu de neagresiune. N. Titulescu, marele om de stat român, dădea o înaltă prețuire acestor acte internaționale, arătînd că „cu cît această definiție va fi acceptată de un număr mai mare de state, cu atît se va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale" [45].

În martie 1936, cînd guvernul hitlerist păşise deschis pe calea încălcării tratatelor încheiate după primul război mondial, violînd zona demilitarizată renană, iar N. Titulescu lupta încă în Liga Națiunilor pentru a se pune stavilă acțiunilor agresive ale Germaniei hitleriste, guvernul iranian s-a situat pe o poziție apropiată de cea a guvernului român. Ministrul de externe al Iranului, declara în această perioadă ministrului român la Teheran : „Guvernul iranian urmărește cu îngrijorare dezvoltările din Europa. Condamnînd de pe acum încălcarea angajamentelor internaționale luate, guvernul iranian așteaptă limpezirea situației create prin denunțarea pactului de la Locarno de către Germania și violarea zonei demilitarizate înainte de a-și forma un punct de vedere" [46].

Încheierea la 9 iulie 1937, în castelul Saadabad de lîngă Teheran, a „pactului oriental" dintre Iran, Irak, Turcia și Afganistan era privită de cercurile acestor țări ca o acțiune de prelungire în Orient a Înțelegerii Balcanice, punctul de legătură fiind Turcia, membră a ambelor pacte. Ministrul afacerilor străine al Turciei, Tewfik Rustü Aras, aprecia în 1935 „pactul oriental" (pe atunci încă în devenire) astfel : „În afară de semnificația lui pentru consolidarea raporturilor dintre cele trei state, pactul poate fi considerat ca o prelungire orientală a pactului balcanic, astfel cum Mica Înțelegere reprezintă o prelungire a lui spre Europa centrală. Lucrul este valabil mai ales în ce privește colaborarea la Societatea Națiunilor. În virtutea pactului de consultațiune cu Iranul și Irakul, Turcia este în măsură să asigure Înțelegerii Balcanice în toate chestiunile ce o interesează la ligă — și ele sînt numeroase — sprijinul acestor state" [47].

[45] Loc. cit., dos. 9, Convenții, R. 4, vol. I, discurs ținut la 3 iulie 1933.
[46] Loc. cit., dos. 7:, Iran, 1935—1941, general.
[47] Loc. cit., dos. 71/1935, T. 3, vol. 465.

Cercurile conducătoare iraniene aveau aceeași optică asupra „pactului oriental". În raportul său din 16 iulie 1937, ministrul român la Teheran sublinia : „În cursul conversațiilor intime ce au avut loc aci timp de un an cu reprezentanții celor patru state semnatare, care consideră «pactul oriental» ca o prelungire a Înțelegerii Balcanice, de cîte ori n-au auzit spunîndu-se că scopul lor adevărat și final este de a scăpa țările lor prin unirea [atunci] proiectată, de influența și protecția «binevoitoare» a marilor puteri..." [48].

*

* *

Situate pe tărîmul rodnic al tradiției istorice și al comunității de interese, relațiile româno-iraniene au cunoscut de-a lungul vremurilor o dezvoltare ascendentă, materializată în anii dintre cele două războaie mondiale prin pozițiile comune ale celor două state într-o serie de probleme internaționale, prin conlucrarea lor în Liga Națiunilor și prin ridicarea pe o treaptă superioară a comerțului lor de tranzit.

ARTHUR VAISMAN

[48] Ibidem.

BCUIASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexe

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXA I*

MINIȘTRII DE EXTERNE ROMÂNI ÎN PERIOADA 1900-1939

În tabel nu s-a ținut cont de schimbarea guvernelor sau dacă ministrul afacerilor străine a avut continuitate în funcția sa în noul cabinet.

În listă au fost incluși și cei care au asigurat interimatul în lipsa titularului.

Datele (stil nou) sînt cele menționate în decretele de numire.

ALEXANDRU MARGHILOMAN, 20 iulie 1900 — 27 februarie 1901.

— *Titu Maiorescu*, ministru secretar de stat la Departamentul justiției, ad-interim pe timpul concediului titularului, 10 septembrie — 13 octombrie 1900,
25 octombrie — 14 noiembrie 1900.

DIMITRIE A. STURDZA, președintele Consiliului de Miniștri, ministru de externe și ad-interim la război, 27 februarie 1901 — 31 iulie 1902.

— *Petre S. Aurelian*, ministru secretar de stat la Departamentul internelor, ad-interim la Președinția Consiliului de Miniștri și la Ministerul Afacerilor Străine, titularul fiind plecat în concediu; 20 iulie — 28 august 1901.

— *Ion I. C. Brătianu*, ministru secretar de stat la Departamentul lucrărilor publice, este însărcinat cu interimatul Ministerului Afacerilor Străine în urma numirii lui D. A Sturdza și în calitate de ministru la Departamentul finanțelor, 22 ianuarie — 31 iulie 1902.

— *Ion C. Stoicescu*, secretar de stat la Departamentul justiției, ad-interim pe timpul concediului lui I. I. C. Brătianu, 6—24 mai 1902.

ION I. C. BRĂTIANU, 31 iulie 1902 — 26 decembrie 1904.

— *Dimitrie A. Sturdza*, președintele Consiliului de Miniștri, ministru secretar de stat la Departamentul de război, ad-interim pe timpul concediului titularului, 14 august — 5 noiembrie 1902.

* Anexele I și II au fost întocmite de I. Vlasiu.

DIMITRIE A. STURDZA, președintele Consiliului de Miniștri, secretar de stat la Departamentul de război, ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine în urma demisiei lui I. I. C. Brătianu, 26 decembrie 1904—4 ianuarie 1905.

IACOB LAHOVARY, general, 4 ianuarie 1905 — 11 martie 1907.

— *Ion N. Lahovary*, ministrul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, ad-interim pe timpul concediului titularului, 14 august — 11 septembrie 1905.

— *George Gr. Cantacuzino*, președintele Consiliului de Miniștri, ad-interim în perioada cît titularul se găsea în misiune la Madrid, 26 mai — 26 iunie 1906.

— *Ion N. Lahovary*, ministrul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, ad-interim pe timpul concediului titularului, 27 ianuarie — 22 februarie 1907. De la 22 februarie pînă la 11 martie 1907 continuă interimatul în urma decesului generalului Iacob Lahovary.

ION N. LAHOVARY, 11 martie — 25 martie 1907.

DIMITRIE A. STURDZA, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 25 martie 1907 — 9 ianuarie 1909.

— *I. I. C. Brătianu*, ministru la Departamentul internelor, ad-interim pe timpul concediului titularului, 18 iulie — 27 august 1907.

— *I. I. C. Brătianu*, idem, 15 iulie — 11 septembrie 1908.

— *I. I. C. Brătianu*, idem, 28 decembrie 1908 — 9 ianuarie 1909.

I. I. C. BRĂTIANU, președintele Consiliului de Miniștri și ad-interim la externe în urma demisiei lui D. A. Sturdza, 9 ianuarie — 14 noiembrie 1909.

— *Alexandru G. Djuvara*, ministrul industriei și comerțului, ad-interim pe timpul concediului titularului, 22 iulie — 5 septembrie 1909.

ALEXANDRU G. DJUVARA, 14 noiembrie 1909 — 11 ianuarie 1911.

— *I. I. C. Brătianu*, președintele Consiliului de Miniștri, ministru la interne, ad-interim pe timpul concediului titularului, 25 octombrie — 25 noiembrie 1910.

TITU MAIORESCU, 11 ianuarie 1911 — 17 ianuarie 1914.

— *Petre P. Carp*, președintele Consiliului de Miniștri și ministru la Departamentul finanțelor, ad-interim pe timpul cît titularul a fost în concediu, 24 mai — 21 iulie 1911.

— *Theodor Rosetti*, ministrul finanțelor, ad-interim în timpul concediului titularului, 25 mai — 5 iulie 1912.

— *Alexandru Marghiloman*, ministrul finanțelor, ad-interim la Președinție și externe, 13 octombrie — 7 noiembrie 1913.

EMANOIL PORUMBARU, 17 ianuarie 1914 — 21 decembrie 1916.

ION I. C. BRĂTIANU, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 21 decembrie 1916 — 10 februarie 1918.

— *Take Ionescu*, ministru fără portofoliu, ad-interim pe timpul cît titularul se găsea în concediu : 18 ianuarie — 18 februarie 1917 și 30 aprilie — 17 mai 1917.

ALEXANDRU AVERESCU, general, președintele Consiliului de Miniștri și ad-interim la externe, 11 februarie — 19 martie 1918.

CONSTANTIN C. ARION, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 19 martie — 6 noiembrie 1918.

CONSTANTIN COANDĂ, general, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 6 noiembrie — 12 decembrie 1918.

ION I. C. BRĂTIANU, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 12 decembrie 1918 — 27 septembrie 1919.

— *Mihail Pherekide*, ministru fără portofoliu, ad-interim la Președinția Consiliului de Miniștri și la externe în timpul absenței titularului, plecat în misiune în străinătate, 11 ianuarie — 8 iulie 1919.

ARTHUR VĂITOIANU, general, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne și ad-interim la externe, 27 septembrie — 15 octombrie 1919.

NICOLAE MIȘU, 15 octombrie — 1 decembrie 1919.

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 1 decembrie 1919 — 13 martie 1920.

— *Ștefan Ciceo Pop*, ministru fără portofoliu, ad-interim pe timpul cît titularul s-a aflat în străinătate, 15 ianuarie — 13 martie 1920.

DUILIU ZAMFIRESCU, 13 martie — 13 iunie 1920.

TAKE IONESCU, 13 iunie 1920 — 11 decembrie 1921.

— *Alexandru Averescu*, general, președintele Consiliului de Miniștri, ad-interim în timpul absenței titularului, 3 septembrie — 6 noiembrie 1920.

— *Nicolae Titulescu*, ministrul finanțelor, ad-interim pe timpul cît titularul a fost în concediu, 25 aprilie — 7 mai 1921.

— *Mihail Antonescu*, ministrul justiției, ad-interim în timpul concediului titularului, 20 august — 2 septembrie 1921.

— *Alexandru Averescu*, general, președintele Consiliului de Miniștri, ad-interim pe timpul absenței titularului, 2 septembrie — 12 octombrie 1921.

GHEORGHE DERUSSI, 17 decembrie 1921 — 19 ianuarie 1922.

ION G. DUCA, 19 ianuarie 1922 — 30 martie 1926.

— *George Mârzescu*, ministrul sănătății publice, al muncii și prevederilor sociale (de la 30 octombrie 1923 ministrul justiției), ad-interim pe timpul cît titularul a fost în concediu sau plecat în străinătate,
5 iunie — 10 iunie 1922,
17 noiembrie 1922 — 18 ianuarie 1923,
22 iunie — 29 iunie 1923,
8 ianuarie 1924 — ?
7 aprilie 1924 — ?
29 august — 16 septembrie 1924.

ION M. MITILINEU, 30 martie 1926 — 4 iunie 1927.

— *Alexandru Averescu*, general, președintele Consiliului de Miniștri, ad-interim pe timpul cît titularul a fost plecat la Conferința Micii Înțelegeri de la Belgrad, 16 iunie — 21 iunie 1926.

— *Constantin Coandă*, general, ministru secretar de stat, ad-interim în timpul concediului titularului, aflat în străinătate, 4 septembrie — 29 septembrie 1926.

— *Alexandru Averescu*, general, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul finanțelor, ad-interim pe timpul concediului titularului, 16 mai — 4 iunie 1927.

BARBU ȘTIRBEY, președintele Consiliului de Miniștri și ad-interim la externe pînă la numirea titularului, 4 iunie — 22 iunie 1927.

ION I. C. BRĂTIANU, 22 iunie — 24 noiembrie 1927.

NICOLAE TITULESCU, 24 noiembrie 1927 — 10 noiembrie 1928.

GHEORGHE G. MIRONESCU, 10 noiembrie 1928 — 18 aprilie 1931. (Între 7 și 13 iunie 1930 și de la 10 octombrie 1930 și președinte al Consiliului de Miniștri.)

— *Alexandru Vaida-Voevod*, ministru de interne, ad-interim, titularul fiind plecat în misiune în străinătate,
25 martie — 24 aprilie 1929,
18 mai — 31 mai 1929,
17 iulie 1929 — ?

— *Iuliu Maniu*, președintele Consiliului de Miniștri, ad-interim pe timpul absenței titularului,
26 noiembrie — 17 decembrie 1929,
31 decembrie 1929 — 30 ianuarie 1930.

— *Alexandru Vaida-Voevod*, ministru de interne, ad-interim, titularul fiind plecat în străinătate sau concediu,
24 iunie — 29 iunie 1930,
9 iulie — 30 august 1930,
4 septembrie — 7 octombrie 1930.

— *Mihai Popovici*, ministrul finanțelor, ad-interim pe timpul concediului titularului, 30 decembrie 1930 — ?

CONSTANTIN ARGETOIANU, ministrul finanțelor, ad-interim la externe pînă la numirea titularului, 18 — 27 aprilie 1931.

DIMITRIE I. GHIKA, 27 aprilie 1931 — 6 iunie 1932.

— *Nicolae Iorga*, președintele Consiliului de Miniștri și ministru la Departamentul instrucțiunii publice și cultelor, ad-interim pe timpul absenței titularului,
9 iulie 1931 — ?
18 ianuarie 1932 — ?
13 mai — 17 mai 1932.

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, 6 iunie — 20 octombrie 1932.

— *Grigore Gafencu*, subsecretar de stat *, 9 iunie — 21 octombrie 1932.

NICOLAE TITULESCU, 20 octombrie 1932 — 30 august 1936.

— *Savel Rădulescu*, subsecretar de stat, 21 octombrie 1932 — 30 august 1936.

VICTOR ANTONESCU, 30 august 1936 — 28 decembrie 1937.

— *Victor Bădulescu*, subsecretar de stat, 1 septembrie 1936 — 28 decembrie 1937.

ISTRATE MICESCU, 28 decembrie 1937 — 10 februarie 1938.

— *Lucian Blaga*, subsecretar de stat, 30 decembrie 1937 — 10 februarie 1938.

GHEORGHE TĂTĂRESCU, 10 februarie — 30 martie 1938.

— *Nicolae Petrescu-Comnen*, subsecretar de stat, 17 februarie — 30 martie 1938.

NICOLAE PETRESCU-COMNEN, 30 martie — 21 decembrie 1938.

GRIGORE GAFENCU, 21 decembrie 1938 — 1 iunie 1940.

* Prin înființarea postului de subsecretar de stat, numirea interimarilor la M.A.S. devine formală și încetează în 1933.

BCUAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXA II

PRIMII REPREZENTANȚI DIPLOMATICI STRĂINI ÎN ROMÂNIA

(Misiuni diplomatice înființate în perioada 1900—1939)*

ALBANIA

DINO DJEMIL, dr. — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 23 ianuarie 1926.

ARGENTINA

RICARDO OLIVERA, dr. — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 24 aprilie 1931.

AUSTRIA

GUILLAUME STORCK — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 24 decembrie 1920.

BRAZILIA

JOSÉ THOMAS NABUCO de GOUVÊA, dr. — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 7 iulie 1929.

CEHOSLOVACIA

BOHUMIL CERMAK — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 30 ianuarie 1920.

CHILE

JUAN LARRAIN ALCALDE — însărcinat cu afaceri, 6 iulie 1925.

FRANCISCO MADRID ARELLANO — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 26 februarie 1936.

DANEMARCA

NIELS PETER ARNSTEDT — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar (cu reședința la Varșovia), 10 noiembrie 1924.

* Data depunerii scrisorilor de acreditare.

EGIPT

IZZET CHOUCRY BEY — însărcinat cu afaceri, mai 1925.

ABDEL AZIM RACHED PACHA — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 26 ianuarie 1928.

ELVEȚIA

GUSTAVE BOISSIER — însărcinat cu afaceri, 3 noiembrie 1916.

GUSTAVE BOISSIER — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 10/23 februarie 1919.

FINLANDA

VÄINÖ TANNER, dr. — însărcinat cu afaceri, 7 august 1920.

VÄINÖ TANNER, dr. — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 26 iunie 1921.

IRAN

MIRZA IBRAHIM KHAN de GAFFARI MOAVEN — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 5/18 octombrie 1902.

JAPONIA

GENSHIRO NISHI — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 20 martie 1922.

MEXIC

VICENTE VELOZ GONZALES — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 9 decembrie 1936.

NORVEGIA

JOHANNES IRGENS — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 27 mai 1930.

POLONIA

ALEXANDRU SKRZYNSKI, conte — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 22 iunie 1919.

PORTUGALIA

MARTINHO TEIXERIA DE BREDERODE — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 7 decembrie 1919.

SUEDIA

HANS IOACHIM BECK FRIIS — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 18 martie 1916.

BCU CENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

UNGARIA

ANDREI DE NORI — însărcinat cu afaceri, 21 ianuarie 1921.

RUBIDO ZICHY, baron — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 22 iulie 1921.

U. R. S. S.

MIHAIL OSTROVSKI — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, 30 decembrie 1934.

VATICAN

FRANCESCO MARMAGGI — nunțiu apostolic, 22 octombrie 1920.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDICE

A

Aargau, canton din Elveția. — 39.
Abbas I cel Mare (aprox. 1557—1629), șah al Persiei (1587—1629). — 317.
Abdul-Hamid al II-lea (1842—1918), sultan otoman (1876—1909). — 54.
Abisinia, vezi *Ethiopia*.
Abrud, oraș în jud. Alba. — 38.
Adolf de Nassau (1817—1905), mare duce de Luxemburg (1890—1905). — 31, 33.
Adrianopol, oraș în Turcia europeană (azi Edirne). — 40.
Adriatică, marea. — 135.
Afghanistan. — 327, 328.
Agem, postavuri de (din Persia). — 318.
Agenor, Porto, neurolog brazilian. — 229.
Akamatsu, P., istoric japonez. — 121.
Akidzaki, Sotsuo, diplomat japonez. — 124.
Alba Iulia, municipiu în România. — 13, 88, 160, 161, 177, 189.
Albania. — 13, 14, 21, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67.
Alcade, Don Juan Larian, diplomat chilian. — 295, 296.
Alcon, Ramon, diplomat italian. — 74.
Alecsandri, Vasile (1821—1890), scriitor și om politic român, ministru al afacerilor externe al Moldovei (ianuarie—noiembrie 1859). — 74.
Aleksei Mihailovici (1629—1676), țar al Rusiei (1645—1676). — 120.
Alexandru (?—1615), călugăr elvețian al Ordinului Sf. Mormînt, căzut în luptele de la Giurgiu împotriva turcilor. — 39.
Alexandru cel Bun (?—1432), domn al Moldovei (1400—1432). — 134, 169, 170.
Alexandru I Karagheorghevici (1888—1934), rege al Iugoslaviei (1921—1934). — 20.
Alexandru al II-lea Mircea, domn al Țării Românești (1568—1574, 1574—1577). — 174.
Alexandru (Alexăndrel), domn al Moldovei (1449, 1452—1454, 1455). — 153.
Alexandru Potcoavă, pretendent la scaunul Moldovei (1578). — 174.
Alfons al XII-lea (Francisco de Asis Fernando Pio Juan Maria Gregorio Pelayo) (1857—1885), rege al Spaniei (1874—1885). — 69, 70, 71, 73.
Alfons al XIII-lea (León Fernando Maria Isidro Pascual Antonio) (1886—1941), rege al Spaniei (1886—1931). — 75, 76.
Ali, tatăl lui Uzun Hasan. — 315.
Almeida, Antonio José de (1866—1929), om politic portughez, președinte al Portugaliei (1919—1923). — 117.
Almeria, oraș în sudul Spaniei. — 73.
Alpi, munții. — 37.
Alströmer, baron, diplomat suedez. — 89.
America. — 300, 311.
America Centrală. — 304.
America Latină. — 21, 22, 221, 224, 228, 234, 297, 298, 311.
America de Sud. — 21, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 236, 298, 311.
Amfilohie Hotiniul (sec. XVIII), cleric și cărturar român. — 7, 231, 294, 300.

Amsler, Renné, diplomat elvețian. — 48.

Andersen, Christian Hans (1805—1875), scriitor danez. — 77, 78, 79.

Andrássy, Gyula (1823—1890), om politic austro-ungar, prim-ministru al Ungariei (1867—1871) și ministru al afacerilor externe al Austro-Ungariei (1871—1879). — 157.

Andrei Wasilo Jastrzebicz din Cracovia, călugăr franciscan, primul episcop de Siret (1371—1387). — 169.

Angelescu, Constantin, dr. (1869—1948), medic, om politic și diplomat român, prim-ministru (1933—1934). — 187, 188.

Anglia. — 22, 35, 47, 61, 93, 123, 125, 133, 144, 189, 199, 209, 246, 254, 256, 258, 310.

Ankara. — 12, 20, 21, 259, 309, 323, 324.

Antipa, Grigore (1867—1944), biolog român. — 41.

Antonescu, Victor (1871—1947), om politic și diplomat român, ministru al afacerilor externe (1936—1937). — 117.

Antoniade, Constantin (1880—?), scriitor, filozof, jurist și diplomat român. — 262, 265, 266, 267, 268.

Antonie de Putna (?—1796), episcop de Roman (1787—1796). — 311.

Antonio de Spoleto (sec. XIV), cleric catolic. — 169.

Antonov-Ovseenko, Vladimir Aleksandrovici (1884—1938), diplomat sovietic. — 282.

Apafi Mihail I (1632—1690), principe al Transilvaniei (1661—1690). — 154.

Arad. — 41, 153, 180.

Aras, Tewfik Rüstü (1883 — ?), diplomat turc, ministru al afacerilor externe (1925—1938). — 20, 328.

Ardeal. — 38, 153, 177.

Argentina. — 22, 221, 222, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 294, 303, 313.

Argeș, episcopia catolică de. — 175.

Argetoianu, Constantin (1871—1952), om politic român, prim-ministru (septembrie—noiembrie 1939). — 227.

Arghezi, Tudor (1880—1967), poet român. — 49.

Arica, oraș și departament în provincia Tarapacá (Chile). — 297.

Arion, Constantin C. (1856—1923), om politic și diplomat român, ministru al afacerilor externe (martie—noiembrie 1918). — 55, 117, 140.

Arion, Mihail (1884 — ?), diplomat român. — 164, 165.

Aron Vodă (Aron Tiranul), domn al Moldovei (1591—1592, 1592—1595). — 153, 174, 175, 317.

Ashida, Hitoshi (1887—1959), ziarist și om politic japonez, ministru al afacerilor externe (1947—1948) și prim-ministru (februarie—octombrie 1948). — 131.

Asia. — 290, 316, 317.

Assan, Bazil G. (1860—1918), inginer și călător român. — 122.

Assan, George (n. 1897), jurist și diplomat român. — 86.

Atena. — 12, 20, 58, 75, 142, 164, 238, 309.

Atlantic, oceanul. — 68.

Augustin, M. — 23.

Auner, Carol (? — 1932), istoric și prelat romano-catolic. — 170.

Ausenburg, d', conte, diplomat luxemburghez. — 34.

Austria. — 12, 13, 24, 29, 38, 42, 136, 137, 140, 155, 160, 174, 175, 178, 192, 200, 203, 266.

Austro-Ungaria. — 12, 43, 58, 69, 102, 122, 124, 138, 140, 155, 157, 158, 164, 165, 167, 185, 186.

Avellaneda, Nicolás (1836—1885), ziarist și om politic argentinian, președinte al Argentinei (1874—1880). — 234.

Avellaneda, Ramón, diplomat argentinian. — 235.

Avenol, Joseph Louis Anne (1879—1952), om de stat francez, secretar general al Ligii Națiunilor (1933—1940). — 266.
Averescu, Alexandru (1859—1938), mareșal și om politic român, prim-ministru (ianuarie—martie 1918, 1920—1921, 1926—1927). — 164, 179, 222, 223, 272.
Avignon, oraș în sudul Franței, fostă reședință papală. — 168, 169.
Azevedo, J. M. Marques de, diplomat brazilian, ministru al afacerilor externe al Braziliei (1919—1922). — 222.
Azzolnini, cardinal, secretar de stat în timpul papei Sixtus al V-lea. — 174.

B

Babeș, Vincențiu (1821—1907), publicist și om politic român. — 158.
Baden, provincie istorică germană (actualmente în landul Baden-Württemberg, R.F.G.). — 38.
Badgastein, stațiune climaterică în vestul Austriei. — 36.
Bagdad. — 199.
Bahia, stat în estul Braziliei. — 227.
Bahia, vezi *Salvador*.
Baia, capitala Moldovei în timpul lui Bogdan I (actualmente comună în jud. Suceava). — 169, 172.
Balcani, vezi *Peninsula Balcanică*.
Balche, vezi *Balș*.
Baldacci, A., istoric italian. — 57, 58, 60.
Baldwin Stanley (conte *Baldwin of Bewdley*) (1867—1947), om de stat englez, prim-ministru al Marii Britanii (1923—1924, 1924—1929, 1935—1937). — 257.
Balș, familie de boieri din Moldova. — 203.
Baltă, Moise, ziarist român, atașat. — 161.
Baltică, marea. — 135, 211.
Banat. — 78, 158, 159.
Bandeira dos Santos, Antonio Carlos, diplomat portughez. — 114, 115.
Barcelona, oraș în nord-estul Spaniei. — 73, 74.
Barcianu, Achil (1890 — ?), diplomat român. — 227, 228.
Barițiu, George (1812—1893), om politic, publicist și istoric român. — 154, 157, 158.
Barthou, Jean Louis (1862—1934), jurist și om politic francez, prim-ministru (martie—decembrie 1913) și ministru al afacerilor externe (1934). — 17, 19, 20.
Basarab I, domn al Țării Românești (aprox. 1310—1352). — 168, 169.
Basarab-ban (Bazaran-bam, Bezerembam), presupus conducător din Țara Românească, pomenit cu prilejul invaziei tătare din 1241. — 314.
Basel, oraș-canton în nordul Elveției. — 45.
Báthory, Andrei (aprox. 1562—1599), cardinal și principe al Transilvaniei (martie—octombrie 1599). — 176.
Báthory, Sigismund (1572—1613), principe al Transilvaniei (1581—1597, 1598—1599, 1601—1602). — 38, 175.
Báthory, Ștefan (1533—1586), voievod (1571—1575) și principe al Transilvaniei (1575—1583). — 177.
Balowski, Henryk, istoric polonez. — 61.
Baumont, Maurice, istoric francez. — 59, 60.
Baziaș, oraș în jud. Caraș-Severin. — 41.
Bălăceanu, Ion (1825—1914), ministru de externe al României (ianuarie—aprilie 1876). — 43, 72, 156, 157.
Bălcescu, Nicolae (1819—1852), om politic, istoric și gînditor democrat-revoluționar român. — 40, 136, 154.
Bărbulescu, Ilie (1873—1945), istoric și slavist român. — 174.

Bărcănescu, ofițer român. — 80, 91.
Bârseanu, Andrei (1858—1922), poet și publicist român. — 183.
Bech, Joseph (n. 1887), om politic luxemburghez, prim-ministru (1926—1932, 1932—1937, 1953—1958) și ministru al afacerilor externe (1937—1958; între anii 1940 și 1944 în exil). — 36.
Beeck-Fuïs, baron, diplomat suedez. — 101.
Beldiman, Alexandru A. (1855 — ?), diplomat român. — 59, 95, 96, 99.
Belgia. — 29, 31, 32, 35, 42, 44, 47, 203, 246, 248, 264, 322.
Belgrad. — 12, 20, 86, 192, 193, 194, 196, 238, 283, 309.
Bem, Joszef (1794—1850), revoluționar polonez, general, unul din conducătorii revoluției din Ungaria (1848—1849). — 136.
Bénard, Gaston de, om politic ungur. — 162.
Benedict al XV-lea (Giacomo della Chiesa) (1854—1922), papă (1914—1922). — 180.
Beneš, Edvard (1884—1948), om de stat și diplomat cehoslovac, ministru al afacerilor externe (1918—1935), prim-ministru (1921—1922) și președinte al republicii (1935—1948; între anii 1938 și 1945 în emigrație). — 9, 11, 18, 138, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 260, 283, 284, 285.
Bengescu, George (1848—1922), scriitor și diplomat român. — 98.
Bentzon Lyder, Johann, comerciant norvegian. — 97.
Berg, castel în Luxemburg. — 34.
Berg, O. C., consul onorific al României în Suedia și Norvegia. — 92, 93, 95.
Bergen, oraș în sudul Norvegiei. — 97, 108.
Berlin. — 12, 32, 43, 59, 60, 71, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 106, 156, 199, 211, 234, 282.
Berna. — 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 209, 251, 252, 253, 259, 260, 264.
Bernhoft, A. H., diplomat danez. — 83.
Bezerem-bam, vezi *Basarab-ban*.
Bianu, Ion (1856—1935), filolog român. — 177.
Bibescu, George (1834—1902). — 301.
Bibescu, Gheorghe (1805—1873), domn al Țării Românești (1842—1848). — 41.
Bierzanek, Remigiusz, istoric polonez. — 189.
Bilbao, oraș în nordul Spaniei. — 73, 74.
Bilciurescu, Grigore (1874—?), diplomat român. — 94, 101, 102, 103, 106, 108, 157, 159, 160.
Bistrița, oraș, reședința jud. Bistrița-Năsăud. — 30.
Bitolia (Bitola sau *Bitolj)*, oraș în sudul Iugoslaviei. — 64.
Björnstjerne, de, ministru al afacerilor externe al Suediei și Norvegiei. — 92, 93.
Blaj, oraș în jud. Alba. — 177.
Blanc, Louis-Pierre (1860—1903), arhitect elvețian stabilit în România. — 41.
Bled, oraș în nord-vestul Iugoslaviei. — 264.
Blum, Léon (1872—1950), om politic francez, prim-ministru (1936—1937, martie—aprilie 1938, 1946—1947). — 23.
Bobîlna, răscoala de la, comună în jud. Cluj. — 177.
Bodet, Jaime Torrés, diplomat mexican. — 306.
Boemia, denumirea oficială a Cehiei în cadrul Imperiului german. — 90, 109, 171, 182.
Boerescu, Vasile (1830—1883), jurist, diplomat și om de stat român, ministru al afacerilor externe (1873—1875, 1879—1881). — 69, 70, 92, 93, 191, 216, 217, 218, 219, 319.
Bogdan al III-lea cel Orb (? — 1517), domn al Moldovei (1504—1517). — 316.

Bogdan, Ioan (1864—1919), filolog și istoric român. — 153.
Boiagi (Boiadji), Mihail G. (1780—1823), cărturar aromân. — 183.
Boissier, Gustav, diplomat elvețian. — 48.
Bolaney, Jules, scriitor elvețian. — 41.
Bolivia. — 310.
Bolliac, Cezar (1817—1881), poet și publicist român. — 154.
Bologa, Valeriu Lucian (n. 1892), medic român. — 284.
Bona, Martin, diplomat ungur. — 165.
Bordeaux, oraș în sud-vestul Franței. — 217.
Bordier, G. F. (? — 1821), elvețian din Geneva, educator al copiilor lui Al. Ipsilanti. — 39.
Borel, Jules, diplomat suedez. — 220.
Borell, Antonio y Falch, diplomat al României în Spania. — 74.
Bosnia. — 156.
Bossy, Raoul V. (n. 1894), diplomat român. — 201, 213, 214, 215.
Botoșani, municipiu, reședință a jud. cu același nume. — 39.
Bourgeois, Léon (1851—1925), om politic și diplomat francez, prim-ministru (1895—1896). — 242, 246, 248.
Braga, Cornelius. — 307.
Brandenburg, provincie istorică în Germania. — 152.
Brașov, municipiu, reședința jud. cu același nume. — 152.
Bratislava, oraș în Cehoslovacia, capitala R. S. Slovacia. — 16.
Brauner, Victor (1903—1966), pictor român. — 49.
Brauss, Henri Theodor, diplomat al României în Argentina. — 235.
Brazilia. — 22, 203, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 238, 239, 246, 248, 266.
Brăila, municipiu, reședința jud. cu același nume. — 38, 52, 54, 90, 97, 98, 111, 116, 145, 146, 223, 262, 322.
Brăilolu, Constantin (1893—1958), muzicolog, folclorist și compozitor român. — 50.
Brătianu, Dimitrie C. (1818—1892), om politic român, ministru al afacerilor externe și prim-ministru (aprilie-iunie 1881). — 154.
Brătianu, Ion C. (1821—1891), om politic român, prim-ministru (1876—1881, 1881—1888). — 142, 154.
Brătianu, Ion I. C. (1864—1927), om politic român, ministru al afacerilor externe (1902—1904, 1916 — 1918, 1918—1919, iunie-noiembrie 1927) și prim-ministru (1908—1910, 1914—1918, 1918—1919, 1922—1926, iunie-noiembrie 1927). — 103, 114, 115, 116, 117, 122, 123, 125, 179, 275.
Brediceanu, Caius, diplomat român. — 214, 225, 226, 238.
Briand, Aristide (1862—1932), diplomat și om politic francez, prim-ministru (1909—1911, ianuarie-martie 1913, 1915—1917, 1921—1922, 1925—1926, iulie-octombrie 1929) și ministru al afacerilor externe (1915—1917, 1921—1922, 1925—1926, 1926—1932). — 8, 129, 198, 199, 240, 250, 254, 260, 276, 277, 278.
Brîncoveanu, Basarab Grigore, principe, diplomat român. — 80, 81, 91.
Brun, Daniel, istoric militar danez. — 80.
Bruxelles. — 11, 15, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 50, 93, 95, 97, 98, 164, 304.
Bucovina. — 307.
București. — passim.
Buda, vezi *Budapesta*.
Budapesta. — 13, 57, 102, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 173, 184, 190, 191, 196, 300.

Buffier, Claude (1661—1737), geograf francez. — 77, 231, 300.
Buicliu, Grigore Mithridathe (1840—1914), jurist și publicist român. — 317.
Bulgaria. — 12, 13, 21, 43, 61, 93, 152, 158, 260, 322.
Burada, Teodor T. (1839—1923), folclorist român. — 183.
Burghele, Mihail (1864—1945), diplomat român. — 59, 60.
Burgundia, ducat. — 29.
Burkhardt, I., om politic elvețian. — 46.
Burkhardt, consul onorific al României în Elveția. — 45.
Burkhardt, L., om politic elvețian. — — 46.
Butculescu, Dimitrie C. (1845—1916), arheolog român. — 54.
Butză, George, ing., trimis în misiune economică în România din partea guvernului Argentinei. — 235.
Buvelot, Frantz Johan, profesor și scriitor elvețian. — 41.
Buzău, municipiu, reședința jud. cu același nume. — 38, 41, 233.
Buzdugan, Alexandru (1892—1938), om politic și diplomat român. — 237, 238, 313.

C

Cadix (Cadiz), oraș în sudul Spaniei. — 73, 74.
Cairo. — 12, 15, 22, 164.
Calderon de la Barca, Pedro (1600—1681), dramaturg și poet spaniol. — 301.
Calèm, Antonio, consul onorific al României în Portugalia. — 111.
Callimachi, Scarlat (n. 1896), publicist și istoric român. — 288.
Callimachi-Catargi, Nicolae (1831— ?), diplomat român, ministru al afacerilor externe (1869 — 1870, 1870—1871). — 31, 44.
Callimachi-Papadopol, Al. — 88.
Calmès, Albert, istoric belgian. — 30.
Cambridge, oraș în Marea Britanie, la nord-est de Londra. — 36.
Campus, Eliza (n. 1908), istoric român. — 9, 10, 138, 144, 149, 195.
Canada. — 300.
Cantacuzino, Ion (1863—1934), medic și bacteriolog român. — 162, 247.
Cantacuzino, Nicolae B. (1864—1948), diplomat român. — 45, 46, 157, 159, 165.
Cantemir, Dimitrie (1673—1723), învățat român, domn al Moldovei (1693, 1710—1711). — 135, 292, 316.
Cap Martin, vezi *Roquebrune — Cap-Martin.*
Capidan, Theodor (1879—1953), lingvist român. — 52, 54.
Caraffa, Antonio (? —1693), general italian în serviciul Habsburgilor. — 154.
Caragea, Ioan Gheorghe, domn al Țării Românești (1812—1818). — 39.
Cárdenas, Lázaro (n. 1895), președinte al Mexicului (1934—1940). — 305, 306, 307, 310.
Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1839—1914), domnitor (1866—1881) și rege al României (1881—1914). — 31, 32, 33, 42, 59, 71, 75, 123, 202, 216, 217, 219, 320, 321, 322.
Carol al II-lea de Hohenzollern-Sigmaringen (1893—1953), rege al României (1930—1940). — 127, 284, 291.
Carol I de Habsburg (Karl Franz Josef) (1887—1922), împărat al Austriei și rege al Ungariei (1916—1918). — 160, 186, 196.
Carol al V-lea de Habsburg (1500—1558), împărat al Germaniei (1519—1556) și rege al Spaniei, sub numele de Carol I (1519—1556). — 316.
Carol al IV-lea de Luxemburg (1316—1378), împărat al Imperiului german (1347—1378), încoronat în 1355. — 29.
Carol al XII-lea (1682—1718), rege al Suediei (1697—1718). — 87, 88, 89, 97, 99.

Carol cel Mare (742—814), rege franc (768—814), împărat al Occidentului (800—814). — 29.
Caroline, arhipelag în vestul Oceanului Pacific. — 125.
Carp, Ioan P., diplomat român. — 36.
Carp, Petre P. (1837—1918), om politic român, ministru al afacerilor externe (aprilie-decembrie 1870, 1888—1889) și prim-ministru (1900—1901, 1910—1912). — 111, 116, 159.
Carpații, munții. — 37.
Carr, Edward Hallett (n. 1892), istoric britanic. — 6, 19, 22.
Carré, Henri, istoric francez. — 243.
Cartagena, oraș în sudul Spaniei. — 72, 74.
Cassandra, eroină din poemele homerice, înzestrată cu darul profeției. — 131.
Catargi, Alexandru (1841—1914), diplomat român. — 252, 253.
Catargi, Alexe (1871—1927), diplomat român. — 249.
Catargi, Henri, diplomat român. — 35—36.
Cazan, Gheorghe (n. 1931), istoric român. — 272.
Cazimir al IV-lea (Kazimierz IV Jagiellończyk) (1427—1492), rege al Poloniei (1447—1492). — 135.
Cădere, Victor (n. 1891), jurist și diplomat român. — 282.
Călărași, municipiu în jud. Ialomița. — 54.
Călinescu, Armand (1893—1939), om politic român asasinat de legionari, prim-ministru (martie-septembrie 1939). — 288.
Călinești, sat în com. Florești, jud. Prahova. — 52.
Călugăreni, lupta de la. — 317.
Cătăneu, vornic, sol al lui Ștefan la Roma. — 172.
Cecil, Edgar Algernon Robert, vicomte Cecil of Chelwood (1864—1958), om politic și diplomat englez. — 242, 246, 257.
Cehoslovacia. — 5, 18, 133, 143, 145, 147, 148, 181, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 239, 240, 264, 268, 283, 285, 286.
Cermak, diplomat cehoslovac. — 190, 192.
Cernavodă, oraș în jud. Constanța. — 78.
Cernătescu, Radu (1894—1958), chimist român. — 288.
Cernăuți, oraș în U.R.S.S. (R.S.S. Ucraineană). — 69.
Cervena Voda, localitate în nordul Bulgariei. — 52.
Cesianu, Constantin (1887—?), diplomat român. — 306.
Cetatea de Baltă, cetate pe actualul teritoriu al comunei cu același nume din jud. Alba. — 153.
Cetatea Vaticanului, vezi *Vatican*.
Chamberlain, sir Joseph Austen (1863—1937), om de stat britanic, ministru al afacerilor externe (1924—1929). — 257, 260.
Charlotta de Nassau (1896—1964), mare ducesă, suverană a Marelui Ducat al Luxemburgului (1919—1964). — 35.
Chile. — 22, 230, 233, 239, 264, 294, 299.
China. — 24, 120, 121, 125, 126, 130, 131, 246, 264.
Chinda, Sutemi (1856—1929), diplomat japonez. — 246.
Chioara. — 173.
Chladek, Anton (1794—1882), pictor român. — 183.
Christian al IX-lea (1818—1906), rege al Danemarcii (1863—1906). — 80.
Christiania (denumirea pînă în 1925 a orașului Oslo). — 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 103, 106, 108.
Churchill, sir Winston Leonard Spencer (1874—1965), om politic britanic, prim-ministru (1940—1945, 1951—1955). — 199.
Ciachir, Nicolae (n. 1928), istoric român. — 54, 55.
Cicerin, Gheorghi Vasilievici (1872—1936), om de stat și diplomat sovietic, comisar al poporului pentru

afacerile externe (1918—1930). — 130, 272, 275.
Ciceu, veche cetate în Transilvania, aproape de com. Ciceu-Giurgeşti (jud. Bistriţa-Năsăud). — 153.
Cihak, Alexandru (1825—1887), lingvist român. — 183.
Cioculescu, Şerban (n. 1902), critic şi istoric literar român. — 288.
Ciuntu, Edmond, diplomat român. — 259, 262, 266, 267, 289.
Cîmpineanu, Ion I. (1841—1888), om politic român, ministru al afacerilor externe (1878—1879, februarie-octombrie 1885). — 44, 74, 81.
Clemenceau, Georges (1841—1929), om de stat francez, prim-ministru (1906—1909, 1917—1920). — 245, 246.
Clement al VII-lea (Giulio de Medici) (1478—1534), papă (1523—1534). — 177.
Clement al VIII-lea (Ippolito Aldobrandini) (1536—1605), papă (1592—1605). — 74, 75, 76, 77.
Cloşca (pe numele adevărat *Ioan Oargă*) (aprox. 1747—1785), conducător al răscoalei din 1784—1785. — 177.
Cluj, municipiu, reşedinţa jud. cu acelaşi nume. — 38, 159, 161, 184.
Coandă, Constantin (1857—1932), general, prim-ministru şi ministru al afacerilor externe (noiembrie-decembrie 1918). — 160.
Coasta de Azur (Côte d'Azur), porţiune a litoralului francez al Mării Mediterane cuprins între Cassis şi Menton. — 285.
Cocea, N. D. (1880—1949), scriitor şi publicist român. — 288.
Codrescu, Fl., istoric român. — 7.
Coimbra, oraş în Portugalia centrală. — 109.
Colţea, Sandul (sec. XVII-XVIII), colonel român în armata suedeză. — 88.
Colţea, turnul. — 88.
Columbia. — 264.
Comodero Rivadavia, oraş în Argentina centrală. — 233.
Comuleo, Alessandro, sol papal în Ţara Românească. — 174, 175.
Confederaţia dunăreană. — 7, 191.
Confederaţia elveţiană, vezi *Elveţia*.
Constantin, protopop, vicarul Mitropoliei Moldovei, participant la Conciliul de la Ferrara-Florenţa (1438). — 170.
Constantin cel Mare (Flaviu Valerius Constantinus) (aprox. 280—337), împărat roman (306 (307) — 337). — 168.
Constantin Şerban, domn al Ţării Româneşti (1654—1658). — 88.
Constantinescu, Grigore, diplomat român. — 324, 325.
Constantinescu-Iaşi, Petre (n. 1892), istoric român. — 288.
Constantinopol (Istanbul). — 12, 38, 52, 53, 54, 58, 64, 70, 99, 157, 170, 171, 178, 315, 319.
Constanţa, municipiu. — 61, 78, 90, 122, 296, 318, 322, 326, 327.
Constanţa, (Konstantz), oraş în sudul R.F.G. — 170.
Contarini, Aloisiu. — 318.
Copenhaga. — 14, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 164, 272.
Corabia, oraş în jud. Olt. — 41.
Corbescu, Gheorghe Matei (1876— ?), ziarist şi om politic român. — 141.
Cordoba, oraş în centrul Argentinei, centrul administrativ al provinciei cu acelaşi nume. — 233, 234.
Correia, Oscar, diplomat brazilian. — 220.
Cortina, Multedo J., diplomat spaniol. — 76.
Cosăcescu, Ioan (1891— ?), avocat, consul onorific al Uruguayului în România. — 313.
Costaforu (Costa-Foru), Gheorghe C. (1820—1876), om politic şi jurist român, ministru al afacerilor externe (1871—1873). — 69, 70.
Costangalia, localitate în România. — 137.
Costăchescu, Mihai (1884—1953), istoric român. — 153.

Costin, Miron (1633—1691), cronicar din Moldova. — 87, 120, 136.
Costin, Nicolae (1660—1712), cronicar din Moldova. — 136.
Costineşti, familie de boieri din Moldova. — 135.
Cracovia, oraş în sudul Poloniei. — 61, 136, 137.
Crespo, J. M. — 304.
Cretzianu, George (1865—1931), diplomat român. — 75, 76, 187.
Cristian, comună suburbană în municipiul Sibiu. — 172.
Crişan (pe numele adevărat *Marcu Giurgiu*) (1733—1785), conducător al răscoalei din 1784—1785. — 177.
Crişana. — 158.
Croaţia. — 152.
Crucé, Emeric. — 242, 243.
Cruchaga Tocornal, Miguel (1869—1949), om de stat şi diplomat chilian, prim-ministru (1905—1906). — 297.
Cuciureanu, Victor (n. 1850— ?), diplomat român. — 156, 157, 159.
Cuiabá, oraş în sud-vestul Braziliei (statul Matto Grosso). — 227.
Curitiba, oraş în sudul Braziliei, centrul administrativ al statului Paraná. — 227.
Cuyaba, vezi *Cuiabá.*
Cuza, Alexandru C. (1857—1940), om politic reacţionar şi publicist român. — 288.
Cuza, Al. Ioan (1820—1873), domnitor al Principatelor Unite (1859—1862) şi al României (1862—1866). — 40, 137, 155, 178.
Czatoryski, Adam Jerzy, (1770—1861), general şi om de stat polon, preşedinte al guvernului provizoriu (1830) şi al guvernului naţional (1831). — 137.

D

Dacia. — 183.
Dacia Traiană. — 175.
Dacia Transalpină. — 39.
Dalmaţia. — 152.
Damian, mitropolit al Moldovei (1437—1451). — 170.
Dan al II-lea (? —1431), domn al Ţării Româneşti (1422—1431, cu întreruperi). — 109, 153.
Dan Dumitru, globe-trotter român. — 233, 303.
Dan, Mihail P., istoric român. — 182, 183.
Dan, Sergiu (n. 1903), prozator român. — 288.
Danemarca. — 14, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 203, 247.
Darmastadt, oraş în R.F.G. — 69.
Daşcovici, Neculai (1888 —?), jurist român. — 254.
Davila, diplomat român. — 212.
Decei, Aurel (n. 1905), istoric român. — 314.
Delvina, Sulelman-bei, om politic albanez. — 60, 62.
Derussi, Gheorghe (1870—1931), om politic român, ministru al afacerilor externe (1921—1922). — 85, 102, 157, 159.
Deşliu, M., cenzor al societăţii „Drita". — 54.
Diamandy, Alciblade, diplomat român. — 64.
Diamandy, Constantin, diplomat român. — 149, 227, 246, 275.
Dianu, Nicolae (1889— ?), diplomat român. — 296, 297.
Diaz Portirio (José de la Cruz Portirio) (1830—1915), general şi om de stat mexican, preşedinte al republicii (1877—1880, 1884—1911). — 304, 305.
Ditlen von Thor, diplomat norvegian. — 99.
Djuvara, Alexandru (1858—1913), om politic român, ministru al afacerilor externe (1909—1911). — 33, 34, 115, 116, 124, 314.
Djuvara, Trandafir G. (1856—1935), diplomat român. — 33, 34.
Dmowski, Roman (1864—1939), diplomat şi om de stat polonez, ministru al afacerilor externe (octombrie-decembrie 1923). — 137, 138, 139, 246.

Dobrogea. — 41, 78, 186, 201.
Dobrogeanu-Gherea, Constantin (1855—1920), sociolog și om politic român. — 122.
Doda, Traian (1822—1895), general român în armata austro-ungară. — 158.
Dogani, Lăzaridis, diplomat al Albaniei în România. — 62, 63.
Doja, Gheorghe (? —1514), mic nobil secui, conducătorul războiului țărănesc din Transilvania din 1514. — 177.
Dona, M., istoric român. — 57.
Dora d'Istria (Elena Ghica) (1828—1888), scriitoare română. — 53.
Dorpat, vechea denumire a orașului estonian Tartu. — 205.
Doumergue, Gaston (1863—1937), om politic francez, președinte al republicii (1924—1931) și prim-ministru (1912—1913). — 149.
Dovana, B., diplomat român. — 64.
Doxat, Nicolaus, specialist elvețian în fortificații a lui Eugeniu de Savoya. — 39.
Drasche Lazăr de Thorda, Alfred, diplomat ungur. — 162.
Drăgășani, oraș în jud. Vîlcea. — 39.
Drăghicescu, Dimitrie, diplomat român. — 186, 306, 307, 308.
Drummond, Eric, sir, viconte Strathallan (1876—1951), diplomat englez, primul secretar general al Ligii Națiunilor (1919—1933). — 253, 266, 267.
Dubois, Pierre (Petrus de Bono). — 242, 243.
Duca, Ion G. (1879—1933), om politic român asasinat de legionari, ministru al afacerilor externe (1922—1926) și prim-ministru (noiembrie-decembrie 1933). — 7, 9, 10, 14, 119, 127, 132, 146, 148, 149, 150, 179, 223, 257, 258, 259, 260, 266, 268.
Dunărea. — 38, 41, 52, 72, 78, 90, 97, 109, 129, 135, 141, 159, 167, 168, 191, 202, 222, 262, 263, 314, 315, 317, 326.
Duroselle, Jean Baptiste, istoric francez. — 15, 18, 19, 20, 198.
Durrës, oraș în vestul Albaniei. — 51, 57, 59, 60, 63, 64.
Dutra, Osorio, diplomat brazilian. — 220.

E

Echternach, Bertles, abate de, istoric luxemburghez. — 29.
Eggermann, M. — 40.
Egipt. — 12, 61.
Ehinger, Carol, pseudonim al regelui Carol I al României. — 42.
Ehrenberg, Armin Anton von. — 305.
Ehrenrooth, Casimir, general finlandez, a comandat Divizia a XI-a rusă în timpul războiului ruso-româno-turc (1877—1878). — 202.
Ehrenrooth, Mangus, nepotul lui Casimir E., autorul unei monografii. — 202.
Ekman, Karl Gustav (1872—1945), om politic suedez, prim-ministru (1926—1928, 1930—1932). — 104.
Eliad, C. M., diplomat român. — 323.
Elisabeta (1837—1898), soția împăratului Austro-Ungariei Frantz Josef. — 157.
Elisabeta de Goerlitz (sec. XIII—XIV), contesă luxemburgheză. — 81.
Elveția. — 14, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 124, 160, 247, 253, 325.
Emandy, Theodor G. (1868—1942), jurist, ziarist și om politic român. — 188, 212.
Enckell, Carl (1876—1959), om politic finlandez, ministru al afacerilor externe (1918—1919, 1944—1950). — 207.
Enescu, George (1881—1955), compozitor, violonist, dirijor și pianist român. — 288.
Englitera, vezi *Anglia.*
Englitera nouă, vezi *Noua Anglie.*
Erdely, Ion, reprezentant al Consiliului dirigent la Budapesta în 1918—1919. — 161.

Ermesinda de Luxemburg, contesă luxemburgheză (1196—1247). — 29.
Ernesto di Santo, trimis al guvernului argentinian în România. — 236.
Erzerum, oraș în nord-estul Turciei. — 326.
Esarcu, Constantin (1836—1898), om de știință și diplomat român, ministru al afacerilor externe (februarie-noiembrie 1891). — 173.
Escherwise-Zürich, constructor elvețian. — 41.
Essad-pașa (1863—1920), președinte al Albaniei (1914—1916). — 60.
Essen, de, baron, diplomat suedez. — 91.
Estonia. — 208, 277.
Etiopia. — 23, 24, 241.
Eugeniu de Savoya (1663—1736), general austriac. — 39.
Europa. — passim.
Evensen, Eduard (? —1905). — 202, 203, 204.
Evian (Evian-les-Bains), localitate în estul Franței. — 290.
Extremul Orient. — 124, 130.
Eyschen, Paul (1841—1915), om politic luxemburghez, prim-ministru (1889—1915). — 32, 33, 34.

F

Falbe, Frederik Christian de, diplomat danez. — 81.
Farando, specialist elvețian în grădinărit. — 41.
Farra, Alexandru (1844— ?), diplomat român. — 157, 158, 159.
Făgăraș, oraș în jud. Brașov. — 152, 154.
Ferdinand I de Habsburg (1503—1564), rege în vestul Ungariei (1526—1563) și împărat german (1556—1564). — 153, 316.
Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringen (1865—1927), rege al României (1914—1927). — 63, 64, 65, 76, 117, 125, 162, 164, 271.
Ferrara, oraș în nordul Italiei. — 170.
Ferreira de Serpa, Antonio, diplomat portughez. — 111, 112, 113.
Ferreira dos Santos Silva, Carlos, consul onorific al României în Portugalia. — 113, 114.
Feulen, domeniu. — 29.
Filip cel Bun (1396—1467), duce al Burgundiei (1419—1467). — 29.
Filipescu, Dimitrie (Mitică) (1808—1843), om politic român. — 40.
Finlanda. — 5, 13, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 260, 277.
Firenze, vezi *Florența*.
Fitso, Rauf, ministru de externe al Albaniei. — 67.
Fiume, vezi *Rijeka*.
Flandra, provincie istorică. — 30.
Fleva, Nicolae (1840—1914), om politic român. — 44.
Flood, Gunnar, ofițer norvegian, participant la războiul ruso-turc (1877—1878). — 79.
Florența, oraș în nordul Italiei. — 53, 58, 170.
Florescu, Alexandru (1867—1925), ziarist și diplomat român. — 75, 142, 147, 148, 191, 205, 252.
Florescu, Emanoil Ioan (1819—1893), general și om politic român, prim-ministru (aprilie 1876, februarie-noiembrie 1891). — 71.
Florida, stat în sud-estul Statelor Unite ale Americii. — 300.
Foch, Ferdinand (1851—1929), mareșal francez. — 147.
Focșani, municipiu, reședința jud. Vrancea. — 54, 102.
Francfort, vezi *Frankfurt*.
Francisc, conte de *Senmarti Bruges*, diplomat liberian. — 73.
Francisc Iosif I de Habsburg (Franz Josef) (1830—1916), împărat al Austriei (1848—1916) și rege al Ungariei (1867—1916). — 156, 157, 158.
Frangulis, F. A. — 17, 179, 246.
Frankfurt pe Main (Frankfurt am Main), oraș în R.F.G. — 301.
Frasheri, Kristo, istoric albanez. — 53.

Franța. — 7, 8, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 29, 42, 46, 47, 61, 77, 87, 88, 93, 103, 113, 121, 124, 125, 133, 140, 144, 147, 148, 149, 150, 155, 162, 163, 164, 178, 186, 187, 189, 190, 193, 194, 195, 198, 199, 203, 209, 227, 242, 246, 247, 254, 256, 262, 275, 276, 277, 278, 279, 285, 301, 306, 313.

Franțiia noaî, vezi *Canada.*

Frederic I (1676—1751), rege al Suediei (1720—1751). — 88.

Frohlich, conte de, ofițer suedez în misiune în România. — 91.

Fujito, Eisuke, diplomat japonez. — 128.

Furukawa, T., vicepreședinte al „Societății japono-române". — 128.

G

Galați, municipiu, reședință jud. cu același nume. — 38, 41, 45, 78, 82, 90, 97, 98, 111, 146, 220, 222, 262, 318, 322, 326, 327.

Galitza, Th., diplomat român. — 267.

Galkin, Ilia Savici (n. 1898), istoric sovietic. — 56, 59.

Gardizi (sec. XIII), geograf persan. — 314.

Garza, Rodolfo. — 309.

Gaspari, Pietro (1852—1934), cardinal italian, secretar de stat (1914—1930). — 180.

Gavoudi, Honoré, diplomat al Suediei în România. — 90.

Gdansk, oraș în nordul Poloniei. — 145, 147.

Geneva, oraș în sud-vestul Elveției. — 14, 18, 19, 20, 22, 24, 41, 43, 45, 47, 48, 50, 107, 130, 135, 151 211, 215, 242, 247, 251, 252, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 275, 278, 286, 287, 290, 298, 299, 327.

Gerken, Adolphe J., consul onorific al României în Portugalia. — 111.

Germania. — 6. 11, 12, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 46, 47, 77, 99, 102, 109, 116, 121, 124, 125, 132, 133, 138, 139, 141, 148, 149, 150, 151, 170, 176, 185, 198, 199, 203, 215, 247, 268, 285, 316, 328.

Gheghel, familie de boieri din Botoșani. — 39.

Gheorghe Ștefan (? —1668), domn al Moldovei (1653, 1653—1658). — 88.

Gherasim de Putna, arhimandrit moldovean. — 311.

Ghica, Albert, prinț. — 56.

Ghica, Alexandru (1847—1915), diplomat român. — 157, 159.

Ghica, Alexandru (1795—1862), domn al Țării Românești (1834—1842). — 53.

Ghica, Dimitrie I., prinț (1875— ?), diplomat și om politic român, ministru al afacerilor externe (1931—1932). — 11, 162, 171, 277.

Ghica, Dimitrie I. (1848—1914), diplomat român. — 43.

Ghica, Elena, vezi *Dora d'Istria.*

Ghica, Emil (1848—1911), diplomat român. — 112, 122, 123, 202, 217, 320.

Ghica, Grigore I. (1847—1911), diplomat român. — 113, 114.

Ghica, Ion (1817—1897), scriitor și om politic român, ministru al afacerilor externe (februarie-mai 1866). — 73, 112.

Ghica, Ion Gr. (1829—1881), general și om politic român, ministru al afacerilor externe (1862—1863). — 69, 70, 71, 319.

Ghica, Mihalache D. (1792—1850), mare ban, președinte al Sfatului domnesc. — 53.

Ghilardi, colonel, reprezntant al guvernului albanez. — 64.

Giorgius (Gheorghe) de Samusinis, boier din Moldova. — 170.

Giurescu, Constantin C. (n. 1901), istoric român. — 77, 82, 136, 137, 155.

Giurescu, Dinu C., istoric român.— 18.

Giurgiu, municipiu în jud. Ilfov. — 39, 41.
Glück, medic și revoluționar polonez. — 137.
Goga, Octavian (1881—1938), poet și om politic român, prim-ministru (1937—1938). — 186.
Goldiș, Vasile (1862—1934), om politic român. — 180.
Golescu, Alexandru G. (Negru) (1819—1881), om politic român, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (februarie—aprilie 1870). — 40.
Golescu, Alexandru C. G. (Albu) (1815—1873), om politic român. — 154.
Golescu, Dinicu (Constantin) (1777—1830), cărturar român, — 40.
Gonzales, Vicente Veloz, diplomat mexican. — 306, 307, 308.
Gorceakov, Aleksandr Mihailovici, prinț (1798—1883), diplomat și om politic rus, ministru al afacerilor externe (1856—1882). — 71.
Goro, Hani, istoric japonez. — 120, 121.
Gorun, Ion (pe numele adevărat *Alexandru I. Hodoș*) (1863—1929), scriitor și ziarist român. — 244.
Göteborg, oraș în sud-vestul Suediei. — 96, 98, 105.
Gouvêa, José Thomas Nabuco de, diplomat brazilian. — 227, 228.
Gratz, Gusztáv (1875—1946), diplomat și om politic ungur, ministru al afacerilor externe (ianuarie—aprilie 1921). — 166.
Graz, oraș în sud-estul Austriei. — 184.
Grecia. — 9, 11, 20, 47, 61, 194, 203, 246, 248, 310, 322, 327.
Green, bancher danez. — 83.
Grigorcea, Vasile (1883 — ?), diplomat și om politic român. — 307.
Grigore al XI-lea (Pierre Roger de Beaufort) (1331—1378), papă (1370—1378). — 169.
Grigorescu, Nicolae (1837—1907), pictor român. — 41, 183.
Groenlanda, insulă în nordul Oceanului Atlantic, face parte din regatul Danemarcii. — 84.
Grotius, Hugo (Huig de Groot) (1583—1645), jurist și om de stat olandez. — 243.
Guggisberg, localitate în Elveția, la sud-vest de Berna. — 39.
Guillermon, J. J., pictor elvețian. — 41.
Gurănescu, Alexandru, diplomat român. — 103, 104.
Gustav al V-lea Vasa (1858—1950), rege al Suediei (1907—1950). — 105.
Gusti, Dimitrie (1880—1955), sociolog, filozof și etician român. — 242, 243, 256.

H

Habermann, Robert. — 304.
Habsburgi, dinastie de principi și suverani germani. — 7, 38, 154, 164, 189, 302.
Haga. — 11, 15, 35, 36, 47, 130, 165, 242, 310.
Hakodate, oraș japonez în sudul insulei Hokkaido. — 121.
Halici, cnezat rus. — 196.
Halland, prefectură în Suedia. — 96.
Haller, Stanisław (1872—1939), general și om politic polonez. — 144.
Hälsingborg, oraș în sudul Suediei. — 105.
Hamburg, oraș-land în R.F.G. — 111.
Hamaguchi, Juko (1870—1931), om politic japonez, prim-ministru (1929—1931). — 130.
Hasdeu-Petriceicu, Bogdan (1838—1907), scriitor, lingvist și istoric român. — 53, 54, 55, 183.
Hasan, fiul lui Ali, vezi *Uzun, Hasan*.
Hauer, consul ungur. — 164.
Hawaii, arhipelag în partea centrală a Oceanului Pacific. — 111.
Hay, general, diplomat mexican, ministru al afacerilor externe. — 306.
Hedemann, Frederik Marius von, căpitan danez, participant la răz-

boiul ruso-româno-turc (1877—1878). — 77, 78, 79, 80.
Hedjaz (Hijaz sau Hidjaz), regiune în Peninsula Arabă. — 324.
Hegedüs, Roland von (1872—1943), scriitor și om politic ungur. — 166.
Heliade-Rădulescu, Ion (1802—1872), scriitor, gînditor și om politic român. — 110.
Helsingfors, vechea denumire a orașului Helsinki. — 13, 202, 203, 204, 205, 206, 219, 212, 213.
Helsinki. — 13, 15, 201, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215.
Henric al IV-lea (1553—1610), rege al Navarrei (ca Henric al III-lea, 1562—1610) și al Franței (1589—1610). — 243.
Henric le Blondel (sec. XIII), conte de Luxemburg. — 29.
Herriot, Edouard (1872—1957), om politic francez, prim-ministru (1924—1925, aprilie — decembrie 1932) și ministru al afacerilor externe (aprilie—decembrie 1932). — 129, 149.
Herțegovina. — 156.
Hesdin, localitate în nord-vestul Franței (Artois). — 77.
Heynemann, Carlos, diplomat argentinian. — 235.
Hilt, Virgil (n. 1894), geograf și publicist român. — 303.
Hiott, Constantin (1861—1941), diplomat român. — 181, 196, 197, 199.
Hiroharu, amiral japonez. — 133.
Hitler, Adolf (1889—1945), om politic fascist german, führer al Germaniei (1934—1945). — 17, 24.
Hîrtibați, afluent pe dreapta Oltului. — 30.
Holmström, Axel (? — 1926), consul onorific al României în Finlanda. — 204, 205.
Holsti, Eino Woldemar (1881—1945), om politic finlandez, ministru al afacerilor externe (1919—1922). — 209.
Horea (pe numele adevărat *Vasile Ursu Nicola*) (aprox. 1730—1785), conducător al răscoalei din 1784—1785. — 177.
Horngren, Gunnar Carl, diplomat suedez. — 94, 102, 104.
Horthy, Miklós (1868—1957), om politic și amiral ungur, dictator fascist al Ungariei (1920—1944). — 166.
Horyi, Andrei, diplomat ungur. — 165, 166.
Hotnog, Titus, istoric român. — 314.
House, Edward Mandell (supranumit *„Colonelul House"*) (1858—1938), diplomat american. — 246.
Huelva, oraș în sud-vestul Spaniei. — 73.
Hurmuzaki, Eudoxiu (1812—1874), istoric și om politic român. — 52, 152, 153, 169, 171, 172, 175, 318.
Hust (Huszt), cetate în Polonia unde a fost închis Petru Cercel. — 174.
Hymans, Paul (1865—1941), diplomat și om de stat belgian, ministru al afacerilor externe (1918, 1918—1919, 1919—1920, 1924—1925, 1927—1929, 1929—1931, 1931—1932, 1932, 1932—1934, 1934—1935), primul președinte al Ligii Națiunilor. — 246, 253.

I

Iacob Heraclit Despot (? — 1563), domn al Moldovei (1561—1563). — 77.
Iago, vezi *Santiago*.
Iancovici, jurist și diplomat român. — 253.
Iancu de Hunedoara (? — 1456), voievod al Transilvaniei (1441—1446) și regent al Ungariei (1446—1453). — 153, 154, 182.
Iancu, Ion, pretendent la scaunul Moldovei. — 174.
Iancu Sasul (? — 1582), domn al Moldovei (1579—1582). — 174.
Iarca, Aristide I. (1838—1873), ofițer român, membru al Corpului expediționar francez în Mexic. — 301.

Iași, municipiu, reședința jud. cu același nume. — 41, 77, 85, 116, 125, 126, 137, 138, 141, 153, 179, 186, 205, 231, 292, 294, 300, 311, 314, 322.
Imperiul austro-ungar. — 156, 160, 184, 187, 320.
Imperiul Braziliei, vezi *Brazilia*.
Imperiul britanic. — 247, 257.
Imperiul german. — 5.
Imperiul habsburgic. — 5, 136, 137, 154, 186, 195.
Imperiul Iran, vezi *Iran*.
Imperiul nippon. — 120, 121, 122, 125, 133.
Imperiul otoman. — 5, 12, 44, 61, 136, 168, 173, 177, 178, 182, 202, 315, 316, 317, 319.
Imperiul Persiei (din 22 martie 1935 s-a numit Imperiul Iran). — 325.
Imperiul rus, vezi *Imperiul țarist*.
Imperiul turcesc, vezi *Imperiul otoman*.
Imperiul țarist. — 5, 136, 138, 139.
Inabata, K., consul onorific al României în Japonia. — 128.
India. — 125, 233, 247.
Indochina. — 125.
Into de Fonseca, Ioachim, consul onorific al României în Portugalia. — 114.
Ioan, vezi *João I*.
Ioan al XXII-lea (Jacques d'Euse) (1249—1334), papă (1316—1334). — 169.
Ioan de Brandenburg și Lusace, marchiz. — 31.
Ionescu, Dumitru (Take) (1858—1922), om politic român, ministru al afacerilor externe (1920—1921) și prim-ministru (1921—1922). — 11, 12, 51, 57, 84, 114, 117, 118, 140, 165, 179, 186, 187, 188, 192, 194, 195, 196, 197, 209, 225, 252, 253.
Ionescu-Gion, Gh. (1857—1904), publicist și istoric român. — 99.
Ionescu, Toma (1860—1926), chirurg român. — 41, 249, 253.
Ionescu, Victor (1861—1919), ofițer și diplomat român. — 116, 117.
Iordan, Iorgu (n. 1888), lingvist și filozof român. — 88.
Iorga, Nicolae (1871—1940), istoric, scriitor, publicist și om politic român asasinat de legionari, prim-ministru (1931—1932). — 37, 38, 41, 49, 51, 53, 61, 68, 72, 77, 79, 88, 97, 105, 109, 110, 116, 134, 135, 136, 146, 147, 152, 153, 170, 171, 174, 176, 182, 183, 186, 196, 277, 315, 317, 318.
Ipsilanti, Alexandru, domn al Țării Românești (1774—1782, 1796—1797) și al Moldovei (1786—1788). — 39.
Ipsilanti, Constantin, domn al Țării Românești (1802—1806, 1806—1807, iulie—august 1807) și al Moldovei (1799—1801). — 52.
Irak. — 327, 328.
Iran. — 314, 325, 326, 327, 328.
Isaac, Beg, medic, trimis al lui Uzun Hasan la curtea lui Ștefan cel Mare. — 315.
Islanda, insulă și stat în nord-vestul Europei. — 84.
Ismail (1487—1524), șah al Persiei (1502—1524). — 316.
Isopescu-Grecul, Constantin (1871—1938), jurist și diplomat român. — 190.
Ispania nouă, vezi *Mexic*.
Istrati, Panait (1884—1935), scriitor român. — 49.
Italia. — 12, 20, 23, 24, 42, 58, 60, 61, 63, 64, 66, 74, 123, 133, 173, 189, 196, 203, 241, 246, 247, 262.
Iugoslavia. — 5, 18, 20, 62, 64, 66, 133, 143, 145, 148, 196, 198, 199, 239, 240, 268, 283, 285, 286, 312, 327.
Iurașcu, D., diplomat român. — 106, 107.
Iurenev, Konstantin Konstantinovici (1888—1938), diplomat sovietic. — 133.
Ivașin, I. F., istoric sovietic. — 264.
Înalta Poartă, vezi *Imperiul otoman*.

J

Jacquet, Maurice, scriitor elveţian, profesor la Iaşi. — 41.

Jakovaki, diplomat român. — 144, 146, 149.

Japonia. — 61, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 246, 247.

Jarnik, Jan Orban (1848—1923), istoric ceh. — 182, 183.

Jarnik, Hertvik (1877—1939), istoric ceh. — 183.

Jeannennaud, Paul, conducătorul misiunii elveţiene pentru organizarea serviciului poştal român. — 42.

Jevtić (Jeftić), Bogoljub (Bosko) (1886—1960), om de stat iugoslav, ministru al afacerilor externe (1932—1935) şi prim-ministru (1934—1935). — 18, 20, 284.

Jireček, Konstantin (1854—1918), istoric ceh. — 183.

João I (1357—1433), rege al Portugaliei (1385—1433). — 109.

Johannson, Johann, consul onorific al României în Norvegia. — 93, 94, 95, 96, 100.

Jouvenel, Bertrand de, istoric francez. — 196,

Juárez, Benito Carlos (1806—1872), om de stat mexican, preşedinte al Mexicului (1861—1872), provizoriu (1858—1861). — 302.

K

Kálnoki, Gustav von (1832—1898), cancelar al Austro-Ungariei (1881—1895). — 159.

Kammer, Ernest. — 109.

Kanagawa, localitate în sudul insulei Honshu (Japonia). — 121.

Kant, Immanuel (1724—1804), filozof german. — 242, 243, 244.

Karadja, Constantin I. (1889—1950), diplomat român. — 104, 105.

Karalewskij, K. — 174, 175.

Karlowitz, localitate în Iugoslavia (azi Sremski-Karlovci). — 154.

Kastamonu, oraş în nordul Turciei. — 318.

Katowice, oraş în sudul Poloniei. — 147.

Keller, Louis, inginer elveţian, specialist în canalizări. — 41.

Kellogg, Frank Billings (1856—1937), om politic american, secretar al Departamentului de Stat (1925—1929). — 129, 240, 250, 276, 277, 278.

Kemal bei Vlora, Ismail, preşedinte al Albaniei (1912—1914). — 57, 58.

Kessler, planul. — 296.

Keuen, Jean A., diplomat olandez. — 32, 319, 326.

Klapka, György (1820—1892), general ungur. — 154, 155.

Koch, Karl (1809—1897), botanist şi călător german. — 318.

Kogălniceanu, Mihail (1817—1891), om politic, istoric şi ziarist român, ministru al afacerilor externe (august—noiembrie 1869, aprilie—iulie 1876, 1877—1878). — 43, 68.

Kohly, Emil, preceptor elveţian în familia Ghegheł din Moldova. — 39.

Koht, Halodan (1873 — ?), diplomat şi om politic norvegian, ministru al afacerilor externe (1935—1941). — 107.

Kollár, Jan (1793—1852), poet şi erudit ceh. — 183.

Kontz, Alexandru, militar ungur, ataşat. — 160, 161.

Koo, Wellington (Ku Wei-chün) (1887 sau 1888 — ?), diplomat şi om de stat chinez, prim-ministru (iulie—septembrie 1924). — 246.

Košice, oraş în Cehoslovacia (Slovacia de est). — 283.

Kossovopolje, cîmpie în sudul Iugoslaviei. — 134.

Kossuth, Lajos (1802—1894), om politic şi publicist ungur, preşedinte guvernator al Ungariei (aprilie—august 1849). — 154, 155.

Kramář, Karel (1860—1937), om de stat ceh, prim-ministru al Cehoslovaciei (1918—1919). — 246.

Kretzulescu, Nicolae (1812—1900), medic și om politic român, prim-ministru (1862—1863, 1865—1866). — 71.
Kristianstand, oraș în sudul Suediei. — 96.
Kronstadt, oraș în U.R.S.S. pe insula Kotlin. — 208.
Kudaschef, prinț, diplomat rus. — 34.
Kull, Jakob, scriitor elvețian. — 41.
Kuni Higasi Naru Niko, alteță imperială japoneză. — 127.
Küntz, Conrad, președinte al Comitetului bernez al Crucii Roșii. — 48.

L

Lahovary, munți în Argentina. — 232.
Lahovary, Alexandru (1841—1897), om politic român, ministru al afacerilor externe (1889—1891, 1891—1895). — 32, 82, 98, 112, 113, 203.
Lahovary, Alexandru E. (1855—1950), diplomat român. — 75, 95.
Lahovary, Filip, diplomat român. — 252, 253.
Lahovary, Iacob (1846—1907), general și om politic român, ministru al afacerilor externe (1904—1907). — 96, 123.
Lahovary, Ion N. (1848—1915), om politic și diplomat român, ministru al afacerilor externe (1899—1900, februarie—martie 1907). — 217.
Lalouel, H., istoric francez. — 246.
Langlois, Charles Victor (1863—1929), istoric francez. — 243.
Lapedatu, Ioan (1873 — ?), financiar român. — 163, 166.
Las Palmas, fort în insula Tenerife (Canare-Spania). — 73, 74.
Laptew, C., diplomat român. — 225.
Larnaude, Ferdinand (1853 — ?), jurist francez. — 246.
Lateran, complex de edificii din Roma aparținînd statului Vatican. — 168.
Lațcu, domn al Moldovei (aprox. 1365—aprox. 1374). — 169.
Laurençon, F. Q., autor al unei lucrări despre Valahia. — 39.
Laurențiu, antipapă (498, 501—505). — 168.
Lausanne, oraș în sud-vestul Elveției. — 10, 22, 36, 50, 275.
Laval, Pierre (1883—1945), om politic francez colaboraționist, prim-ministru (1931—1932, 1935—1936, 1942—1944). — 20.
Layvraz, specialist elvețian în grădinărit. — 41.
Lăpușneanu, Alexandru (? — 1568), domn al Moldovei (1552—1561, 1564—1568). — 174.
Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646—1716), filozof și matematician german. — 121.
Leipzig, oraș în R.D.G. — 318.
Lemberg, veche denumire a Lvovului. — 69.
Leningrad, oraș în nord-vestul U.R.S.S. — 14.
Lenin, Vladimir Ilici (1870—1924), teoretician marxist, întemeietor și conducător al statului sovietic. — 49, 184, 273.
Leon al XIII-lea (Gioacchino Vincenzo-Pecci) (1810—1903), papă (1878—1903). — 178.
Leonte, Mihail (1873 — ?), ziarist român. — 54.
Leopold I de Habsburg (1640—1705), rege al Ungariei (1655—1705) și Boemiei (1675—1705) și împărat (1658—1705). — 154.
Leopold al II-lea (1835—1909), rege al Belgiei (1865—1909). — 32.
Letonia. — 208, 277.
Lewandowski, Josef, istoric polonez. — 143.
Leygues, Georges (1858—1933), om politic francez, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (1920—1921). — 195.
Liban. — 304.
Liberia. — 73, 304.
Lindé, Marius de, diplomat polonez. — 140, 141.

Lippmann, Walter (n. 1889), ziarist american. — 6.
Lisabona. — 15, 22, 76, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119.
Litvinov, Maksim Maksimovici (1876—1951), om de stat și diplomat sovietic, comisar al poporului pentru afacerile externe (1930—1939). — 19, 20, 24, 133, 268, 272, 280, 281, 284, 285, 286, 287, 290, 291, 292.
Litzica, Achille, consul onorific al Portugaliei în România. — 116.
Ljubljana, oraș în nord-vestul Iugoslaviei. — 284.
Lloyd-George, David, conte de Dwyfor (1863—1945), om politic britanic, prim-ministru (1916—1922). — 129.
Locarno, localitate în sudul Elveției. — 15, 22, 148, 149, 150, 199, 275, 328.
Lódź, oraș în Polonia. — 147.
Londra. — 6, 9, 10, 11, 14, 16, 19, 44, 58, 73, 85, 101, 111, 123, 144, 147, 154, 164, 190, 191, 196, 225, 240, 244, 281, 282, 283, 324, 327.
Lönnroth, Elias (1802—1884), poet finlandez. — 214.
Lorena (Lotaringia), provincie istorică în nord-estul Franței. — 29.
Lotar I (795—855), împărat al Occidentului (840—855). — 29.
Lövland, Jorgen Gunnerson (1848—1922), diplomat și om politic norvegian, prim-ministru (1907—1908) și ministru al afacerilor externe (1905—1907). — 100.
Lublin, oraș în estul Poloniei. — 134.
Lucaciu, Vasile (1852—1922), preot și om politic român. — 179.
Lucilinburch, veche cetate romană în Luxemburg. — 29.
Ludwig, Emil (pe adevăratul nume *Cohn*) (1881—1948), scriitor și biograf german. — 186.
Lugoșianu, Ion (1890 — ?), diplomat și om de stat român. — 282.
Luiz, Washington (Washington Luiz Pereira de Souza) (1869—1957), om de stat brazilian, președinte al Republicii Brazilia (1926—1930). — 226, 227.
Lumea Nouă, vezi *America*.
Lushnjî, oraș în Albania. — 60, 61.
Lupaș, Ioan (1887—1967), istoric român. — 176.
Luşnie, vezi *Lushnjî*.
Luxemburg. — 14, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 304.
Luxemburg, dinastie de duci, regi și împărați. — 30, 31.
Luxemburg-Limburg, ramură a dinastiei Luxemburg. — 29.
Lvov, oraș în U.R.S.S. — 136.

M

Macarie Zaim, patriarh al Antiohiei (1647—1672), călător în Moldova, Țara Românească și Rusia (1653—1658). — 318.
Macartney, C., istoric britanic. — 9.
Mac Donald, James Ramsay (1866—1937), om de stat englez, prim-ministru al Marii Britanii (ianuarie—noiembrie 1924, 1929—1931, 1931—1935). — 129, 254, 257.
Macedo Soares, José Carlos de (1883 — ?), diplomat brazilian, ministru al afacerilor externe (1934—1937, 1955—1958). — 229.
Machado, Guimaraes Bernardino (1851—1944), președinte al Portugaliei (1925—1926). — 117.
Maciu, Vasile (n. 1904), istoric român. — 155.
Macovescu, George (n. 1913), scriitor, ziarist și diplomat român. — 36, 131, 147, 225, 230, 240, 250, 255, 257, 258, 261, 263, 264, 298, 306.
Madero, Francisco Indalecio (1873—1913), revoluționar și om politic mexican, președinte al Mexicului (1911—1913). — 305.
Madgearu, Virgil (1887—1940), economist și om politic român, asasinat de legionari. — 249.

Madrid. — 15, 22, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76.
Madrid, Francesco, diplomat chilian. — 297.
Magellan (Magalhaes), Fernando (Fernao) (1480—1521), navigator portughez. — 294.
Magenta, oraș în nordul Italiei. — 155.
Maghelanica, regiune în sudul Perului. — 294.
Maghelanul, vezi *Magellan.*
Magno, Evengelisto, franciscan, trimis al lui Mihai Viteazul la Roma. — 175.
Mahomed (Mehmed) al II-lea Cuceritorul (1430—1481), sultan otoman (1444—1446, 1451—1481). — 315.
Maiorescu, Titu (1840—1917) critic literar, estetician și om politic român, prim-ministru (1912—1914) și ministru al afacerilor externe (1911—1914). — 45, 59, 74, 75, 116, 206.
Makino, Nobuaki (1861—1949), diplomat și om de stat japonez. — 122, 123, 127, 246.
Maksutovici, Gelcu, istoric român. — 53, 55, 56.
Malaga, oraș în sudul Spaniei (Andaluzia). — 73, 74.
Malan, G. P., ziarist brazilian. — 220.
Malaspina, cleric catolic. — 176.
Malcolm, sir John (1769—1833), general, diplomat și istoric englez. — 317.
Malița, Mircea (n. 1927), sociolog, diplomat și publicist român. — 121.
Malmö, port în sud-vestul Suediei. — 96, 98, 105.
Malmöhus, regiune în sudul Suediei. — 96.
Mamigomian, una dintre cele mai puternice și bogate familii din Armenia în timpul evului mediu timpuriu. — 318.
Mancinelli, emisar iezuit în Moldova. — 174.
Manderstroem, ministru de externe al Suediei. — 90.
Mangabeira, João Otavio (1886—1960), om politic și diplomat brazilian, ministru al afacerilor externe (1926—1930). — 227.
Mangalia. — 317.
Manoel Cicero, învățat brazilian, rector al Universității din Rio de Janeiro. — 229.
Manolescu, Radu (n. 1929), istoric român. — 31.
Maramureș. — 38, 158.
Marea Britanie. — 8, 98, 101, 140, 190, 193, 198, 225, 257, 258, 262.
Marghiloman, Alexandru (1854—1925), om politic român, prim-ministru (martie—octombrie 1918). — 102, 117, 196.
Maria Ana de Braganza, infanta Portugaliei. — 33.
Mariane, insulele, arhipelag în Oceanul Pacific, în nordul Microneziei. — 125.
Marie-Adélaide de Nassau (1894—1924), mare ducesă luxemburgheză (1912—1919). — 35.
Marinescu, Gheorghe (1863—1938), neurolog român. — 228, 229, 233, 234.
Marinescu, Marioara Gh. — 234.
Marmaggi, nunțiu papal la București (1920 — ?). — 180.
Marshall, arhipelag în Oceanul Pacific, în estul Microneziei. — 125.
Marsilia. — 20.
Marti, Hugo, scriitor elvețian. — 42.
Marton, Irène, istoric ungur. — 184.
Masaryk, Tomáš Garrigue (1850—1937), om politic ceh, președinte al republicii (1918—1935). — 138, 185, 186, 187, 188, 194, 199.
Masirevich, Constantin, diplomat ungur. — 164, 165.
Matei Basarab (1580—1654), domn al Țării Românești (1632—1654). — 178, 317, 318.
Matei Corvin (1440—1490), rege al Ungariei (1458—1490). — 153, 171.
Matei, Gheorghe, istoric român. — 202.

Mato Grosso, stat în vestul Braziliei. — 227.
Mauricius (Maurițius), stat în Oceanul Indian, la est de Madagascar. — 304.
Maurin, Maxime, istoric francez. — 125.
Mavrocordat, Edgar Alexandru (1857—1934), diplomat român. — 127.
Maxim, Alexandru (1853—1926), om politic român. — 126.
Maximilian (Ferdinand Maximilian Joseph) (1832—1867), împărat al Mexicului (1864—1867). — 302.
Maximos, Demetrios (1873—1955), om politic grec, diplomat, prim-ministru (ianuarie—august 1947) și ministru al afacerilor externe (1933—1935). — 20.
Mazo y Gherardi, Cipriano del, diplomat spaniol. — 69.
Mărășești, oraș în jud. Vrancea. — 126, 186.
Mărăști, sat în com. Răcoasa, jud. Vrancea. — 126, 186.
Mediterană, marea. — 68.
Meiji (Mutsu-Hito) (1852—1912), împărat al Japoniei (1867—1912). — 121.
Meiji, perioadă în istoria Japoniei. — 121.
Mendoza, Pedro de (aprox. 1487—1537), conchistador spaniol. — 311.
Menéndez, Armando Braun, istoric argentinian. — 232.
Mexicu nou, vezi *New Mexico*.
Mexicu vechi, vezi *Mexic*.
Mexic. — 22, 230, 239, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310.
Mexico. — 300, 304, 306, 307, 308.
Mezei, Iuliu I. (Cimpeanu), diplomat român. — 161.
Miercurea, comună în jud. Sibiu. — 155.
Mihai, boier român, ban, sol al domnului Țării Românești Petru Cercel la Vatican. — 173.
Mihai Viteazul (1548—1601), domn al Țării Românești (1593—1601), al Transilvaniei (1599—1600) și al Moldovei (1600). — 38, 52, 153, 175, 176, 182, 317.
Mihali, Petre, deputat român în Camera de la Budapesta. — 158.
Mihail, Teodor (1855—1934), om politic român, memorandist, deputat român în parlamentul ungar, președintele Clubului parlamentar al naționalităților din Ungaria, vicepreședinte al Adunării de la Alba Iulia. — 163.
Mihnea Turcitul (1566—1601), domn al Țării Românești (1577—1583, 1585—1591). — 174.
Milano. — 198.
Milescu, Nicolae Spătarul (1636—1708), cărturar umanist și călător moldovean. — 120, 121.
Milkowski, Sigmund, colonel polonez, conducător de insurgenți. — 137.
Millerand, Alexandre (1859—1943), om politic și publicist francez, președinte al republicii (1920—1924). — 162.
Mircea cel Bătrîn (? — 1418), domn al Țării Românești (1386—1418). — 31, 38, 134, 152, 170, 182.
Miron, Romanul, dr. (1828—1898), cleric și om politic român, mitropolit al Ardealului (1874—1898). — 157, 158.
Mironescu, George G. (1874—1949), om politic român, ministru al afacerilor externe (1928—1931) și prim-ministru (iunie 1930, 1930—1931). — 151, 227, 228.
Mirza Ali-Akbar Khan Bahman, diplomat persan. — 322.
Mirza Ibrahim Khan, Moaven ed Dovleh, diplomat persan. — 320, 321.
Mirza Reza Khan, diplomat persan. — 322.
Mișu, Nicolae (1858—1924), diplomat român, ministru al afacerilor externe (octombrie—decembrie 1919). — 83, 101, 116, 124.
Mitilineu, Carol Mihail (1866—1939), diplomat român. — 114, 115, 116.

Mitilineu, Ion Mihail (1868—1946), jurist și diplomat român, ministru al afacerilor externe (1926—1927). — 147, 184, 264.
Mitilineu, Mihail (1836—1903), istoric și diplomat român. — 31, 152, 154.
Mitrea, Ilarie (? — 1904), medic român, călător în America, Asia și Europa. — 302, 303.
Mitsui, Hachiroemon, baron (1857—1948), industriaș japonez, președinte de onoare al „Societății japono-române". — 128.
Mîndrescu, Simion (1868—1947). — 62, 63, 64, 65.
Mîrzescu, Gheorghe M. (1876—1926), jurist și om politic român. — 304.
Mohács (Mohaci), localitate în sudul Ungariei. — 153.
Mohammed (Mahomed) Ali (1872—1925), șah al Persiei (1907—1909). — 322.
Mohamed Ali Khan Moghada, diplomat iranian. — 324, 325.
Moldova. — 30, 31, 38, 40, 51, 77, 87, 88, 90, 134, 135, 136, 137, 152, 153, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 178, 182, 201, 202, 315, 316, 317.
Möller, Frederic, consul onorific al României la Stockholm. — 93, 98.
Monaco. — 304.
Montandon, Arnold, om de știință elvețian. — 41.
Monterrey, oraș în nordul Mexicului — 308.
Montevideo. — 311, 313.
Montoux, Paul, istoric francez. — 189.
Montpellier, oraș în sudul Franței (Languedoc). — 77.
Montreux, oraș în Elveția (Vaud). — 22, 23, 50.
Moral, marchiz, diplomat spaniol. — 73.
Moravia, regiune naturală în Cehoslovacia centrală, la est de Boemia. — 90.
Moreno, Francisco, savant argentinian. — 232.
Moret y Prendergast, Sigismundo (1838—1913), om politic spaniol, prim-ministru (1905—1906, noiembrie—decembrie 1906, 1909—1910). — 73.
Moscova. — 56, 133, 259, 271, 272, 277, 278, 280, 289, 292.
Mosella, riu în vestul Europei (Franța, Luxemburg, R. F. a Germaniei). — 30.
Moses, Herbert, ziarist brazilian. — 229.
Moskva, vezi *Moscova*.
Mousset, A., istoric francez. — 8, 58, 59, 60, 61, 62, 63.
Movilă, Ieremia (? — 1606), domn al Moldovei (1595—1600, 1600—1606). — 38.
Movilă, Simion (? — 1607), domn al Țării Românești (1600—1601, 1601—1602) și al Moldovei (1606—1607). — 52.
Movilești, familie de boieri din Moldova. — 135.
Müller, Herbert Joseph (n. 1905), istoric american. — 184.
München. — 69, 164.
Munes, Lopez, om politic spaniol. — 75.
Muntenegru. — 322.
Muntenia. — 38, 201, 318.
Muralt, Caesar Iulius (? — 1605), fiul lui Johann von Muralt. — 38.
Muralt, Johann von, medic din Zürich în serviciul lui Sigismund Báthory, stabilit în Transilvania (1587—1605). — 38.
Muratovici, Sever, sol al regelui Poloniei în Imperiul otoman. — 317.
Murcia, provincie istorică în sudul Spaniei. — 72.
Mussolini, Benito (1883—1945), dictator fascist al Italiei (1922—1945). — 15, 18, 19, 66.
Muzaffar-ed-Din (1853—1907), șah al Persiei (1896—1907). — 321.

N

Nacio, N., fruntaș al emigrației albaneze din România. — 54, 55.

Nano, C. F., istoric român. — 65, 100, 105, 107, 153, 159, 167.
Nanu, N. C., diplomat român. — 73, 113.
Napoleon I (1769—1821), împărat al Franței (1804—1814 și 1815). — 29.
Napoleon al III-lea (Ludovic-Napoleon) (1808—1873), președinte (1848—1852) și împărat al Franței (1852—1870). — 155, 301.
Nassau, familie princiară și dinastie în Germania și Olanda. — 30, 33.
Natchi, G.D.L., istoric. — 58.
Neagoe, boier român, unul din reprezentanții Moldovei la Consiliul de la Ferrara-Florența (1438). — 170.
Neagră, marea. — 135, 222, 315, 326.
Neculce, Ion (aprox. 1672—1745), cronicar moldovean. — 87, 88.
Negreanu, Gheorghe, globe-trotter român. — 233, 303.
Negri, Costache (1812—1876), om politic, diplomat și scriitor român. — 178.
Negulescu, Demetru (1875—1950), jurist român. — 244, 253, 256, 310.
Neriman Khan, general persan, în misiune în România. — 319, 321.
Neruda, Jan (1834—1891), poet, romancier și ziarist ceh. — 183.
Netea, Vasile (n. 1912), istoric și publicist român. — 159.
Neuchâtel, oraș în vestul Elveției. — 135.
Neuilly-sur-Seine, oraș în Franța, în conurbația pariziană. — 6, 9, 145, 247.
Neuville de la Foy, diplomat francez. — 121.
New Mexico, stat în sud-vestul S.U.A. — 300.
New York. — 6, 7, 184, 190, 296.
Nicaragua. — 111.
Nicolae, voievod al Transilvaniei (1263—1270, 1272—1273, 1273—1274). — 182.
Nicolae de Mehlsack, călugăr minorit, emisar (în 1370—1371) al domnului Moldovei Latcu la papa Urban al V-lea. — 169.
Nicolau, Nicola. — 300.
Nicolau, Rotondo Ernesto, directorul Muzeului protoiberic din Madrid. — 74.
Nicopole (Nikopol), oraș în nordul Bulgariei. — 31, 152, 182.
Nicoreanu, Catone N., inginer și diplomat român. — 295.
Niederle, Lubor (1865—1944), arheolog și istoric ceh, specialist în arheologie slavă. — 183.
Niels, Peter Arnstedt, diplomat danez. — 86.
Noli, Fan Stylian (1882—1965), om politic, scriitor și istoric albanez, prim-ministru (iunie—decembrie 1924). — 55, 57, 62, 63.
Norvegia. — 14, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 247.
Noua Anglie, teritoriu în nordul S.U.A., cuprinzînd statele Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island și Connecticut. — 300.
Nyberg, Frederic G., colonel finlandez în armata rusă în timpul războiului ruso-turc (1828—1829). — 201.

O

Odesa, oraș în U.R.S.S. — 82.
Ogaswara, N., conte, președintele „Societății japono-române". — 128.
Oituz, trecătoare în Carpații Orientali. — 126.
Olahus, Nicolaus (1493—1568), umanist român din Transilvania. — 183.
Olanda. — 29, 31, 32, 35, 111, 203, 247, 260, 264, 319.
Olivera, Ricardo, diplomat argentinian. — 238.
Olsen, Hedvig, filolog danez specialist în romanistică. — 86.
Olt, rîu. — 30.
O'Neil, Arthur. — 110.
Oprea, I. M., dr., istoric român. — 8, 11.
Opreanu, L. R., deputat român. — 126.

Oprescu, George (1881—1969), istoric, critic și colecționar de artă român. — 261, 265.
Oradea, municipiu, reședința jud. Bihor. — 38.
Orange-Nassau, dinastie olandeză, ramură a dinastiei Nassau; s-a aflat la conducerea Olandei (ca stathuderi între anii 1572 și 1795, cu întreruperi, iar din 1815, ca regi). — 30.
Orlando, Vittorio Emmanuele (1860—1952), jurist, diplomat și om de stat italian, prim-ministru (1917—1919). — 246.
Orșova, oraș în jud. Mehedinți. — 78.
Osaka, oraș în Japonia. — 128.
Oscar al II-lea (1829—1907), rege al Suediei (1872—1907) și al Norvegiei (1872—1905). — 91, 97, 99.
O'Shanahan, Don Abelardo Rey, agent comercial uruguayan. — 312.
Oslo. — 15, 87, 102, 106, 107.
Osman, conducător turcoman. — 315.
Ostrovski, Mihail, diplomat sovietic. — 289.

P

Paderewski, Ignacy Jan (1860—1941), om politic, compozitor și pianist polonez, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (ianuarie—decembrie 1919). — 142.
Páges, José Gonzales, diplomat mexican. — 304.
Pahlavi, Mohammed Reza (n. 1919), șah al Iranului (din 1941). — 325.
Palacký, František (1798—1876), istoric, filozof, om de cultură, unul din conducătorii luptei de eliberare națională a cehilor. — 183.
Paléologue, Maurice, diplomat francez, autorul unui plan de creare a unei confederații danubiene. — 191.
Palermo, oraș în Italia insulară (Sicilia). — 53.
Panaitescu, Petre P. (1900—1967), istoric și slavist român. — 31, 135, 170, 175.
Pandeli, Sotir, albanez stabilit în România. — 53.
Pangrati, Emil (1864—1931), arhitect și om politic român. — 244, 245.
Paraguay. — 230, 239.
Paraná, stat în sudul Braziliei. — 227.
Parcevici, Petru, cleric croat, emisar al lui Matei Basarab în Bulgaria pentru ridicarea comună împotriva turcilor. — 176.
Paris. — 5, 8, 10, 15, 40, 47, 48, 58, 59, 61, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 102, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 125, 127, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 149, 154, 162, 179, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 199, 217, 227, 236, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 276, 282, 296, 301, 303, 305, 306, 317.
Pascu, Alexandru, globe-trotter român. — 283, 303.
Pascu, Ștefan (n. 1914), istoric român. — 173, 177.
Pašić, Nicola (1845—1926), om politic sîrb, prim-ministru (1891—1892, 1904—1911, 1912—1918) și ministru al afacerilor externe (1904—1911, 1912—1918) al Serbiei, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (1920—1924, 1924—1926) al Regatului sîrbilor, croaților și slovenilor. — 11.
Patagonia, regiune naturală în sudul Americii de Sud. — 232, 233.
Patoulah Khan Noury Esfandiary, diplomat persan. — 327.
Paul-Boncour, Joseph (n. 1873), jurist și om de stat francez, prim-ministru (1932—1933) și ministru al afacerilor externe (1932—1934, martie—aprilie 1938). — 9.
Paul de Alep (? —1670), prelat ortodox și călător sirian. — 318.
Paul de Schweidnitz, călugăr minorit, emisar (în 1370—1371) al domnului Moldovei Latcu la papa Urban al V-lea. — 169.

Pătrășcoiu, G., diplomat român. — 235.
Pedro, duce de Coimbra, Dom (1392—1449), prinț portughez. — 109.
Pedro al II-lea (Dom Pedro de Alcántara) (1825—1891), împărat al Braziliei (1831—1889, încoronat în 1841). — 216, 218, 219.
Pella, Vespasian V. (n. 1897), jurist și diplomat român. — 211.
Peninsula Balcanică. — 7, 13, 17, 20, 21, 46, 51, 55, 58, 64, 66, 67, 134, 140, 152, 223, 322, 323, 324.
Peninsula California. — 300.
Peninsula Iberică. — 68, 74.
Peninsula Scandinavă. — 87.
Pennescu, Dimitrie G. (1874—1956). — 103, 179.
Pera, cartier în Istanbul. — 69.
Perry, Matthew Colbraith (1794—1858), ofițer de marină american. — 121.
Persia. — 22, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327.
Perú — 291, 297.
Pessôa, Epitacio da Silva (1865—1942), jurist și om politic brazilian, președinte al Braziliei (1919—1922). — 246.
Petala, Vintilă. — 308, 309.
Petersburg, vechea denumire a Leningradului. — 14, 47, 115, 123, 164, 202, 203, 204.
Petrașcu, Nicolae (1859— ?), scriitor și diplomat român. — 24.
Petrescu-Comnen, Nicolae (1881—1958), jurist, diplomat și om politic român, ministru al afacerilor externe (1938—1939). — 211, 212, 259, 267, 282.
Petrina, Liviu. — 126.
Petrograd, vechea denumire a Leningradului. — 203, 205.
Petru (Simeon) (? — aprox. 67), sfînt creștin. — 168.
Petru I, domn al Moldovei (aprox. 1365—aprox. 1374). — 134, 169.
Petru I cel Mare (1672—1725), țar (1696—1721) și împărat (1721—1725) al Rusiei. — 136.
Petru Cercel (1541—1590), domn al Țării Românești (1583—1585). — 173, 174.
Petru Fenesi, cleric catolic din Cristian, episcop al Moldovei (1476). — 172.
Petru Rareș (? —1546), domn al Moldovei (1527—1538, 1541—1546). — 316.
Petru Șchiopul (1537—1594), domn al Moldovei (1574—1577, 1578—1579, 1582—1591). — 174.
Pič, Josef Ladislav (1847—1911), istoric și arheolog ceh. — 183.
Pichon, Stéphen Jean Marie (1857—1933), om politic francez, ministru al afacerilor externe (1906—1911, 1917—1920). — 187.
Piemont, regatul. — 155.
Pildsudski, Joséf (1867—1935), general și om de stat polonez, președinte al Poloniei (1918—1922) și prim-ministru (1926—1928, august-decembrie 1930). — 140, 142.
Piluzio, Vito, misionar catolic, a tipărit la Roma un catehism în limba română (1677). — 177.
Pinto, Anibal (1825—1884), om politic chilian, președintele Republicii Chile (1876—1881). — 295.
Pirinei, munții. — 29.
Pittard, antropolog elvețian. — 41.
Pius al X-lea (Giuseppe Melchiorre Sarto) (1835—1914), papă (1903—1914). — 178.
Pîclianu, Mihail M., diplomat român. — 46, 103.
Pîrvu, Paul, globe-trotter român. — 203, 303.
Plagino, Alexandru, om politic și diplomat român. — 73, 110.
Plancia, Francesco della, sol al lui Petru Cercel la papa Sixtus al V-lea. — 174.
Plesnilă, Dimitrie, diplomat român. — 206, 207, 208, 209, 210, 235.
Plevna (Pleven), oraș în nordul Bulgariei. — 79, 80.

Ploiești, municipiu, reședința jud. Prahova. — 41.
Poarta otomană, vezi *Imperiul otoman*.
Poincaré, Raymond (1860—1934), om politic francez, prim-ministru (1912—1913, 1922—1924, 1926—1929) și președinte al republicii (1913—1920). — 191, 193.
Polena, D. — 56.
Politis, Nicolaos Sokrates (1872—1942), jurist și diplomat grec, ministru al afacerilor externe (1916—1920, 1922, 1936). — 310.
Polo, Marco (1254—1324), călător venețian. — 120.
Polonia. — 5, 9, 77, 88, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 169, 170, 172, 174, 176, 189, 193, 194, 195, 198, 200, 208, 212, 246, 260, 264, 266, 277, 278, 282, 285, 317.
Polul Sud. — 233.
Pop, Z. N. Augustin. — 68.
Popa, Mircea N. (n. 1940), istoric român. — 10, 12.
Popescu, D. N. — 61, 82, 91, 92.
Popescu-Pașcani, Ion, diplomat român. — 66, 67.
Popișteanu, Cristian, ziarist român. — 9, 20, 21.
Popovici, D. M. — 220, 221, 236.
Popper, Iuliu (1857—1893), inginer și explorator român. — 231, 232, 274, 303.
Portes Gil, Emilio (1891— ?), jurist și om politic mexican, președinte al Mexicului (1928—1930). — 305.
Porthsmouth, oraș în nord-estul S.U.A. (New Hampshire). — 121.
Porto, oraș în nordul Portugaliei. — 111, 114.
Porto Alegre, centrul administrativ al statului Rio Grande do Sul. — 227.
Portugalia. — 6, 33, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 203, 246.
Porumbaru, Emanuel (1845—1921), om politic român, ministru al afacerilor externe (1914—1916). — 101.
Poruțiu, Ioan (1842— ?), diplomat român. — 159.
Potemkin, Vladimir Petrovici (1873—1946), istoric și diplomat sovietic. — 143.
Poznań, oraș în Polonia. — 147.
Pradère-Niquet, M., diplomat francez. — 204.
Praga. — 13, 21, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 283, 309.
Prahova. — 38, 52.
Predeal, oraș în jud. Brașov. — 99.
Predescu, Lucian (n. 1907), lexicograf român. — 102.
Principatele dunărene. — 40.
Principatele române. — 132, 201.
Principatele Unite. — 178.
Procopé, Hjalmar (1889—1954), ministru al afacerilor externe al Finlandei (1924—1925). — 211, 212.
Přemysl al II-lea Ottokar, rege al Cehiei (1253—1278). — 182.
Prusia. — 30, 77, 140.
Przezdzicki, Stefan, conte, diplomat polonez. — 140.
Punta (capul) *Sinaia*. — 232.
Preșeanu, Ioan, cavaler de (1824—1911), jurist, scriitor și om politic român. — 158.
Pușcariu, Sextil (1877—1948), lingvist și filolog român. — 261.

Q

Quirini, Bernardino, cleric catolic, episcop de Argeș (1590—1604 sau 1607). — 175.

R

Raboredo, viconte, diplomat portughez. — 112.
Racoviță, Emil (1868—1947), biolog român. — 232, 233, 294.
Racovski, Cristian (1873—1941), medic și publicist, militant al mișcă-

rii muncitorești din România. — 49.
Radu, boier român, sol al domnului Petru Cercel la papă. — 174.
Radu Paisie, domn al Țării Românești (1535—1545). — 153.
Radu Prasnaglava (? —1427), domn al Țării Românești (1420—1422, 1423, 1424, 1426, 1427). — 109.
Radu Șerban (? —1620), domn al Țării Românești (1602—1610, 1611). — 317.
Rahova (Oreḥovo), localitate în nordul Bulgariei. — 182.
Rainski, Emil, reprezentantul la Iași al Comitetului național polonez. — 141.
Rákóczi Gheorghe I (1593—1648), principe al Transilvaniei (1630—1648). — 88.
Rákóczi Gheorghe al II-lea (1621—1660), principe al Transilvaniei (1648—1657). — 87, 88.
Ramsey, George, colonel finlandez, participant în armata Rusiei la războiul ruso-româno-turc (1877—1878). — 202.
Ramsay, Gustav-Adolf, colonel finlandez, participant în armata Rusiei la războiul ruso-turc (1828—1829). — 201.
Ranette, A., diplomat român. — 60.
Rasty, ofițer român în misiune pe lîngă armata spaniolă. — 71.
Rașid-ed-Din (supranumit *al Tabib*) (aprox. 1250—1318), istoric și medic arab. — 314.
Rațiu, Ioan (1828—1902), om politic transilvănean. — 159.
Rădulescu, Savel (1895—1970), diplomat român. — 36, 128.
Rășcanu-Langa, Constantin, diplomat român. — 85.
Răvaș, Gheorghe, economist român. — 296.
Recordan, François, elvețian, secretar al domnului Moldovei Ioan Gh. Caragea (1812—1818). — 39.
Regatul României, vezi *România*.
Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor. — 190, 191, 192, 194, 198, 260.
Reichert, Carl. — 304.
Reist, Batalla, diplomat portughez. — 246.
Renania, zonă în Germania, demilitarizată prin Tratatul de pace de la Versailles (1919). — 22, 23, 241.
Rencoret, Louis diplomat chilian. — 295.
Renouvin, Pierre (n. 1893), istoric francez. — 8, 15, 19, 125, 130, 244.
Renty, bătălia de la. — 77.
Republica Argentina, vezi *Argentina*.
Republica Cehoslovacă, vezi *Cehoslovacia*.
Republica Chile, vezi *Chile*.
Republica Dominicană. — 310.
Republica Franceză, vezi *Franța*.
Republica Helvetiorum Foederata Pagus San-Galensis, vezi *Elveția*.
Republica Orientală Uruguay, vezi *Uruguay*.
Republica Rusă, vezi *U.R.S.S.*
Republica Venețiană, vezi *Veneția*.
Richter, Axel, consul onorific al României în Suedia. — 96.
Riga. — 22, 277.
Rijeka, oraș în Iugoslavia (Croația). — 312.
Rin (Rhin), fluviu în vestul Europei (Elveția, Franța, R.F.G. și Olanda). — 38, 148.
Rio de Janeiro, capitala Braziliei între anii 1889 și 1960. — 22, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 238, 239, 240, 298, 306.
Rio Grande de Sol, stat în sudul Braziliei. — 227.
Rio Rosetti, rîu în Argentina. — 232.
Rio Ureche, rîu în Argentina. — 232.
Ritter, W., critic de artă elvețian. — 41.
Rișnov, oraș în jud. Brașov. — 109.
Rodriguez, Abelardo L. (n. 1889), om de stat mexican, președinte al Mexicului (1932—1934). — 305.

Roesler, Robert (1840—1881), istoric german. — **183.**
Roma. — 19, 57, 59, 60, 66, 86, 138, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 187, 198, 199.
Roma du Bocage, Carlos, om politic portughez, ministru al afacerilor externe. — **114, 115.**
Roman, municipiu în jud. Neamț. — 311.
Roman I, domn al Moldovei (1391—1394). — **31.**
Roman, Alexandru (1826—1897), publicist și profesor transilvănean. — 158.
Romanescu, Marcel (1897—1955). — 78.
România. — passim.
Ron (Rhône), fluviu în vestul Europei (Elveția și Franța). — 38.
Roquebrune-Cap-Martin, localitate în sud-estul Franței. — 24.
Rosario, oraș în Argentina. — 232.
Rosenon, Hermann. — 305.
Rosenorn-Lehr. baron, om politic danez, ministru al afacerilor externe. — 80.
Rosenström, Bernard Johan, ofiter finlandez în armata rusă în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829. — 201.
Rosetti-Bălănescu, Nicolae (1827—1884), om politic român, ministru al afacerilor externe (1863—1865). — 90.
Rosetti, C. A. (1816—1885), scriitor și om politic român. — 157.
Rosetti, Radu R. (1877—1949), general și istoric militar român. — 80.
Rosetti, Teodor (1837—1923), om politic român, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (1888—1889). — 159.
Rousseau, Ch., jurist francez. — 7.
Roustan, Désiré. — 245.
Rubio, Pascual Ortiz (1877—1963), om politic mexican, președinte al Mexicului (1930—1932). — 305.
Rudolf al II-lea (1552—1612), împărat german (1576—1612) și rege al vestului Ungariei (1572—1606). — **153, 154.**
Rus, Ioan, cărturar român din Blaj. — **89.**
Rusciuk, vezi *Ruse.*
Ruse, oraș în nordul Bulgariei. — 64.
Rusenescu, Mihail, istoric român. — 19.
Rusia. — 7, 34, 42, 125, 126, 130, 135, 136, 137, 138, 140, 157, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 272, 290.
Rusia Sovietică, vezi *U.R.S.S.*
Russei, Nicolae, dr. (1850—1930), medic și militant socialist român. — 122.
Ryswick, sat în Olanda, la sud de Haga. — 29.

S

Saabad, castel lîngă Teheran. — 328.
Saavedra-Lamas, Carlos (1878—1959), jurist, diplomat și om de stat argentinian, ministru al afacerilor externe (1932—1938). — 21, 230, 237, 239, 240, 241, 313.
Sabarin, diplomat sovietic la Tokio. — 133.
Sachs, Simon, consul onorific al României în Suedia. — 92.
Sadoveanu, Mihail (1880—1961), scriitor român. — 288.
Saint-Germain en Laye, oraș în nordul Franței (Ile-de-France). — 6, 145, 160, 191, 247.
Saint-Maximin de Trèves, abație. — 29.
Saint-Pierre (Charles Irénée Castel), abate de (1658—1743), scriitor francez. — 242, 243.
Saito, Makoto (1858—1936), om politic japonez, prim-ministru (1932—1934) și ministru al afacerilor externe (mai—iunie 1932). — 131.
Salvador. — 264.
Salvador, oraș în estul Braziliei. — 227.

Samos, insulă grecească în Marea Egee. — 77.
Samovici, Marcus, diplomat român. — 235.
Sandfeld, Kr. H., filolog danez, specialist în romanistică. — 86.
Sankt Gallen, canton în Elveţia. — 42.
San Remo, oraş în nordul Italiei. — 285.
San Sebastian, oraş în nord-estul Spaniei. — 74, 75.
Santa Maria, Domingo (1825—1889), preşedinte al Republicii Chile (1881—1886). — 295.
Santiago de Chile. — 294, 295, 296, 298.
Sapieha, Eustachy (1881—1963), om politic polonez, ministru al afacerilor externe (1920—1921). — 144.
São Paulo, stat în Brazilia. — 220, 227.
São Paulo, oraş în sud-vestul Braziliei. — 222.
Sarandë, oraş în sudul Albaniei. — 64.
Saseno, vezi *Sazanit*.
Sarajevo, oraş în Iugoslavia centrală. — 46.
Satu Mare, municipiu, reşedinţa jud. Satu Mare. — 38.
Savfet-paşa, om politic turc, ministru al afacerilor externe. — 71.
Sazanit, insulă albaneză în Marea Adriatică. — 61.
Scaunul papal. — 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 179.
Scaunul pontifical, vezi *Scaunul papal*.
Scelle, Georges (1878—1961), jurist francez. — 15.
Schenström, August Ludwig, comerciant suedez din Stockholm. — 105.
Schina, ofiţer român. — 71.
Schor, Richard, diplomat ungar. — 165.
Scialòja, Vittorio (1856—1933), jurist şi diplomat italian, ministru al afacerilor externe (1919—1920, martie—iunie 1920). — 246.
Scolalov, H., arhitect elveţian. — 41.
Scorţescu, Th., diplomat român. — 212, 213.
Seliminski, Ivan Gheorghiev (1799 sau 1800—1867), om politic bulgar, fruntaş al luptei de eliberare naţională. — 52.
Senkievici, G. I., istoric sovietic. — 56, 57.
Serbia. — 152, 158, 246, 322.
Serghiescu, Traian, geolog român. — 233.
Seton-Watson, Robert William (1879—1951) istoric britanic. — 191.
Severin, Banatul de. — 31, 152.
Sèvres, oraş în Franţa (Ile-de-France). — 6, 247.
Sfîntul Scaun, vezi *Scaunul papal*.
Shidehara, baron Kijuro (1872 — 1951), om politic şi diplomat japonez, ministru al afacerilor externe (1924—1927, 1929—1931) şi prim-ministru (1945—1946). — 129, 130.
Shimoda, port japonez în sudul insulei Shikoku. — 121.
Sibert, Marcel (1884—1957), jurist francez, profesor de drept internaţional. — 19.
Sibiu, municipiu, reşedinţa jud. Sibiu. — 30, 154, 156, 158, 161, 172, 173, 182, 190, 302.
Sigefroid de Ardeni, conte de Luxemburg (963—987), întemeietorul dinastiei. — 29.
Sighetu-Marmaţiei, municipiu în jud. Maramureş. — 196.
Sigismund al III-lea Vasa (1566—1632), rege al Poloniei (1587—1632) şi al Suediei (1592—1604). — 317.
Sigismund de Luxemburg (1368—1437), rege al Ungariei (1387—1437) şi împărat al Imperiului german (1433—1437). — 31, 109, 110, 152, 153, 170.
Silva, Oscar Parduhos do, diplomat brazilian. — 220.
Simionescu, Dan, istoric român. — 68.

Sinaia, oraș în jud. Prahova. — 99, 148.
Sinan-paşa (?—1596), mare vizir otoman (1580—1596, cu întreruperi). — 175.
Siret, oraș în jud. Suceava. — 136, 169.
Sivori, Franco (sec. XVI), secretarul lui Petru Cercel, domnul Țării Românești. — 173.
Sixt, vezi *Sixtus*.
Sixtus al IV-lea (Francesco della Rovere) (1414—1484), papă (1471—1484). — 171, 172.
Sixtus al V-lea (Felice Peretti) (1521—1590), papă (1585—1590). — 173.
Skanderbeg (Gjergj Kastrioti) (aprox. 1405—1468), comandant militar albanez, erou național. — 67.
Skanderbeg, ordinul. — 67.
Skodra (Shkodër), oraș în nordul Albaniei. — 63.
Slovacia. — 183.
Smuts, Jan Christian (1870—1950), militar și om de stat din Africa de Sud, prim-ministru (1919—1924, 1939—1948). — 246.
Sofia. — 12, 13, 20, 56, 64, 238.
Sofia Wilhelmina, soția regelui Suediei și Norvegiei Oscar al II-lea. — 99.
Sofronie, George (n. 1901), jurist român. — 19, 254.
Solferino, localitate în nordul Italiei (Lombardia). — 155.
Soliman (Suleiman) I Kanuni, sultan otoman (1520—1566). — 316.
Sopkez, Richard, diplomat uruguayan. — 312.
Soutter, arhitect elvețian. — 41.
Souza, Pedro Luiz Pereira de, diplomat și om politic brazilian, ministru al afacerilor externe. — 216, 217, 218.
Spa, oraș în Belgia (Liège). — 11.
Spania. — 14, 24, 29, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 203, 248.
Sparwenfeld, J. G. S., diplomat suedez. — 121.
Spector, Sherman David, istoric american. — 190.
Stachierwitch, Jules, militar polonez, atașat. — 144.
Statele Unite ale Americii. — 6, 47, 55, 121, 138, 142, 189, 216, 245, 246, 247, 249, 276, 303, 310.
Statele Unite ale Braziliei, vezi *Brazilia*.
Statele Unite ale Mexicului, vezi *Mexic*.
Staub, Jean, diplomat elvețian. — 45.
Stavrianos, Leften Stavros (n. 1913), istoric canadian. — 7.
Stătescu, Eugen (1836—1905), om politic român, ministru al afacerilor externe (1881—1882). — 72.
Stârcea, Traian (1875—1928), diplomat român, militar. — 163, 164, 165, 166.
Steed, Henry Wickham (1871—1956), ziarist britanic. — 191.
Štefánik, Milan Rostislaus (1880—1919), om politic ceh. — 185.
Stein am Anger, denumirea germană a orașului ungar Szombathely.
Steriopol, militar român, atașat. — 165.
St. Gothard. — 268.
Stockholm. — 15, 85, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 211, 212.
Stoica, Vasile, diplomat român. — 67.
Stoicescu, Constantin Ion (1852—1911), om politic român, ministru al afacerilor externe (1896—1897). — 114.
Stoicescu, Gh. G., dipomat român. — 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133.
Stomoniakov, Boris Spiridonovici (1882—1941), diplomat sovietic. — 277.
Strengnäs, oraș în Suedia. — 90.
Stresemann, Gustav (1878—1929), om politic german, cancelar (august-noiembrie 1923) și ministru al afacerilor externe (1923—1929). — 129.

Sturdza, Dimitrie A. (1833—1914), om politic român, prim-ministru (1895—1896, 1897—1899, 1901—1904, 1907—1908) și ministru al afacerilor externe (1882—1885, 1895—1896, 1897—1899, 1901—1902, 1907—1908). — 54, 113.
Sturdza, Mihail, diplomat român și om politic, ministru al afacerilor externe (1940—1941). — 60, 74, 277.
Suarez de Figueroa (Gómez), duce de Feria (1587—1634), diplomat spaniol. — 243.
Suarez, Eduard, diplomat mexican. — 310.
Suarez, José Léon, consul onorific al României în Argentina. — 235.
Suceava, municipiu, reședința jud. Suceava. — 69.
Suciu, Ioan. — 90, 106.
Suciu, Ioan Dimitrie, istoric român. — 303.
Sudan. — 316.
Suedia. — 14, 77, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 121, 203, 206, 247.
Suetsugu, Nobumasa (1881—1944), amiral japonez. — 132.
Sulina, oraș în jud. Tulcea. — 82, 90, 97.
Sully, Maximilien de Bethune, duce de, baron de Rosny (1560—1641), om de stat francez. — 242, 243.
Sulzer, Franz-Joseph (? —1791), militar austriac de origine elvețiană. — 39.
Symmachus, papă (498—514). — 168.
Szamosközy, Ștefan (aprox. 1565—1612), învățat maghiar, cronicar oficial la curtea principilor Transilvaniei. — 176.
Szczecin, oraș în nord-vestul Poloniei. — 88.
Szechenyi, Deneș, conte, diplomat ungar. — 165.
Szenti, Bela de, diplomat ungur. — 165.
Szilas, diplomat ungar. — 164.
Szillaczi, Iuliu, diplomat ungar. — 165.
Szoldski. — 137.
Szombathley, oraș în vestul Ungariei. — 196.

Ș

Șantung (Shandong), peninsulă în estul Chinei. — 125.
Șegarcea, oraș în jud. Dolj. — 41.
Ștefan, pretendent la scaunul Moldovei. — 174.
Ștefan al V-lea (1239—1272), rege al Ungariei (1270—1272). — 182.
Ștefan cel Mare (? —1504), domn al Moldovei (1457—1504). — 135, 153, 171, 172, 173, 178, 182, 315, 316.
Ștefănescu, Grigore (1836 sau 1838—1911), geolog, paleontolog și explorator român. — 303.

T

Tabasco, stat în sud-estul Mexicului. — 302.
Tabouis, Geneviève Lequesne (n. 1892), ziaristă franceză. — 15, 18.
Tabriz, oraș în nord-vestul Iranului. — 326.
Tacna, oraș și departament în sudul Perúlui. — 297.
Tahmasp I (1514—1576), șah al Persiei (1524—1576). — 316.
Taisho (Yoshi-Hito) (1879—1926), împărat al Japoniei (1912—1926). — 127.
Takács, Iosef, diplomat ungar. — 165.
Takamatsu, Nobuhito, fratele împăratului Japoniei Hirohito. — 128.
Tallgren-Tuulio, J. V., filozof finlandez, specialist în romanistică. — 214.
Tampico, oraș în nord-estul Mexicului. — 303.
Tanaka, Güchi (1863—1929), prim-ministru și ministru al afacerilor externe al Japoniei (1927—1929). — 129.
Tătărăscu, Gheorghe (1886—1957), publicist și om politic român, ministru al afacerilor externe (1945—

1947) și prim-ministru (1934—1937, 1939—1940). — 204, 291.
Tebeica, Val. — 202, 294, 303.
Teheran. — 22, 314, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329.
Teixeira Homen de Brederode, Martinho, diplomat portughez. — 117.
Teleki, László (1811—1861), om politic ungar. — 154.
Teleki, Paul (1879—1941), prim-ministru și ministru al afacerilor externe al Ungariei (1920—1921). — 165, 166.
Terre de Feu, vezi *Țara de Foc*.
Theodorian-Carada, Marius (1868—?), istoric și literat român. — 179.
Thérouanne, cetate medievală în nord-vestul Franței. — 77.
Thielemann, Steinthal Martin, bancher danez. — 83.
Thobermur (Dobromir), boier român. — 170.
Tillea, Viorel Virgil (n. 1896), jurist și diplomat român. — 190.
Timerman, Dorothea Sasu. — 79.
Timișoara, municipiu, reședința jud. Timiș. — 39, 41.
Tirana. — 13, 21, 51, 53, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 239.
Tisa, rîu, afluent stîng al Dunării. — 191.
Tisza, Kálmán (1830—1902), om politic ungar, prim-ministru (1875—1890). — 159.
Titulescu, Nicolae (1883—1941), diplomat și om politic român, ministru al afacerilor externe (1927—1928, 1932—1936). — 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 36, 50, 51, 66, 103, 104, 107, 108, 131, 132, 133, 147, 149, 162, 186, 188, 214, 224, 225, 239, 240, 241, 247, 249, 250, 253, 255, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 290, 291, 292, 293, 297, 298, 299, 305, 306, 322, 323, 326, 327, 328.
Tîrgoviște, municipiu, reședința jud. Dîmbovița. — 52.
Tîrnava Mare, rîu. — 30.
Todo, T., conte japonez, vicepreședinte al „Societății japono-române". — 128.
Tokio. — 11, 15, 22, 93, 120, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133.
Tönsberg, Christian, consul onorific al României în Norvegia. — 93, 94, 95.
Toscana, marele ducat de, stat în Peninsula Italică. — 317.
Tracia, regiune istorică. — 12.
Traian (Marcus Ulpius Traianus) (53—117), împărat roman (98—117). — 68, 177.
Trandafirescu, Ion, diplomat român. — 64, 65, 66, 67.
Transilvania. — 13, 14, 30, 38, 41, 87, 109, 134, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 189.
Trapezunt (Trebizonda), vechi oraș pe coasta sudică a Mării Negre (azi Trabzon, Turcia). — 317, 318, 326, 327.
Treserra, Francisco Vasquez, diplomat mexican. — 308.
Tresnea-Grecianu, Ion N. (1866—1931), diplomat român. — 114, 118.
Trianon (Marele Trianon), palat la Versailles. — 6, 9, 145, 160, 162, 163, 166, 196, 197, 247.
Trieste, oraș în nord-estul Italiei. — 57.
Trilu, George (? —1954), diplomat român. — 164, 165.
Trnava, oraș în Slovacia. — 183.
Trolle, Eric de, diplomat suedez. — 99.
Trondheim, oraș în vestul Norvegiei. — 108.
Tschudy, A., diplomat elvețian. — 43.
Turchan-pașa (1882—?), președinte al Albaniei (1918—1924). — 60.
Turcia. — 10, 12, 20, 22, 23, 56, 61, 69, 70, 71, 73, 78, 137, 146, 158, 174, 318, 319, 320, 322, 323, 326, 327, 328.
Turcu, Constantin I., istoric român. — 240.

Turicum, denumirea romană a Zürichului. — 38.
Türr, Stefan (1825—1908), general ungar. — 137, 155.
Tuşnad, staţiune climaterică în jud. Harghita. — 41.
Tuţu, D., istoric român. — 145, 147.
Tzara, Tristan (1896—1953), poet francez de origine română. — 49.
Tzindao (Ţindao, Qingdao), oraş în estul Chinei. — 125.

Ţ

Ţamblac, Paleologul Ioan, sol al domnului Moldovei Ştefan cel Mare la Veneţia (1477). — 173.
Ţara Bîrsei. — 30.
Ţara de Foc (Tierra del Fuego), arhipelag în sudul Americii de Sud. — 231, 232, 303.
Ţara Românească. — 30, 31, 51, 52, 87, 88, 99, 109, 110, 134, 136, 152, 153, 168, 170, 173, 174, 175, 176, 317.
Ţara Soarelui Răsare, vezi *Japonia*.
Ţările de Jos. — 32.

U

Uchida, Yasuya, conte (1865—1936), diplomat japonez, ministru al afacerilor externe (1912—1914, 1918—1923, 1932—1933). — 124, 131.
Ugniben, Paolo, sol venetian în Persia, a trecut şi prin Moldova. — 121.
Ulm, oraş în sudul R.F.G. — 262.
Undén, Bo Östen (1886—?), jurist, diplomat şi om de stat suedez, ministru al afacerilor externe (1924—1926, 1945—1962). — 260.
Ungaria. — 5, 7, 8, 13, 24, 30, 31, 109, 134, 135, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 190, 191, 192, 193, 196, 200, 211, 268, 283, 316.
Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.). — 5, 7, 14, 19, 20, 23, 24, 140, 143, 150, 161, 207, 209, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293.
Uniunea Sovietică, vezi *U.R.S.S.*
Urban al V-lea (Guillaume de Grimoard) (1310—1370), papă (1362—1370). — 169.
Ureche, Grigore (aprox. 1590—1647), cronicar moldovean. — 87, 120, 136.
Urechia, V. A. (1834—1901), istoric şi om politic român. — 54.
Ursu, Ioan (1875—1925), istoric român. — 173, 316.
Uruguay. — 22, 230, 239, 311, 312, 313.
Utrecht, oraş în Olanda, la sud-est de Amsterdam. — 29.
Uzun Hasan, han turcoman (1453—1478) al statului Ak-Koiunlu — 171, 315, 316.

V

Vaida-Voevod, Alexandru (1872—1950), om politic român, ministru al afacerilor externe (1919—1920, iunie—octombrie 1932) şi prim-ministru (1919—1920, iunie—octombrie 1932, ianuarie—noiembrie 1933). — 179, 184, 272.
Valahia. — 39, 318.
Valencia, oraş în sudul Spaniei. — 73, 74.
Valparaiso, oraş în Chile, port la Oceanul Pacific. — 296.
Varsio, Ethore, sol al lui Mihai Viteazul la papă. — 175.
Varşovia. — 13, 14, 86, 134, 138, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 191, 195, 205, 239, 259, 282.
Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634—1653). — 176, 317.
Vasiliu, Aurel Ion (1882—1961). — 127.
Vaslui, oraş, reşedinţa jud. Vaslui. — 171, 172, 316.
Västergötland, provincie istorică în Suedia. — 96.

Vatican. — 14, 35, 168, 170, 177, 178, 179, 180, 238, 243.
Văcărescu, Elena (1866—1947), scriitoare română de limbă franceză și diplomat. — 186, 244.
Văcărescu, Theodor (1842—1914), om politic și diplomat român. — 32.
Vălenii de Munte, oraș în jud. Prahova. — 53, 170.
Vechilhargi, Naum (? — 1846), fruntaș albanez, participant alături de Tudor la mișcarea revoluționară din 1821. — 52.
Vehbi, Bala, istoric albanez. — 56.
Veneția, oraș în nordul Italiei. — 172, 174, 176, 243, 315.
Venezuela. — 111.
Venizelos, Eleutherios (1864—1939), om politic grec, prim-ministru (1910—1915, 1917—1920, ianuarie—februarie 1924, 1928—1929, 1929—1930, 1930—1932, iunie—octombrie 1932, ianuarie—martie 1933). — 12, 246.
Vera Cruz, oraș în estul Mexicului. — 304, 308, 309.
Veress, Andrei (1868—1953), istoric român. — 153, 177.
Verdon-Neuchâtel. — 39.
Vergara, German, diplomat chilian. — 298.
Versailles, oraș în Franța (Ile-de-France). — 6, 24, 145, 160, 162, 198, 242, 247, 249.
Vesnić, Milenko (1862—1921), diplomat și om de stat iugoslav, prim-ministru și ministru al afacerilor externe (noiembrie — decembrie 1920). — 246.
Vetulani, Adam. — 135.
Veverka, Ferdinand (1887 — ?), diplomat cehoslovac. — 196, 197.
Vichy, August (1883 — ?), diplomat român. — 60.
Viena. — 12, 14, 29, 38, 40, 43, 57, 59, 69, 70, 72, 81, 83, 84, 91, 100, 101, 112, 113, 115, 116, 122, 123, 124, 127, 140, 141, 142, 154, 155, 156, 159, 160, 164, 165, 184, 185, 236, 275, 302, 303, 312, 320, 321, 326.
Vigo, port spaniol la Oceanul Atlantic (Galicia). — 73.
Vitoria, jurist. — 243.
Vladimirescu, Tudor (1780—1821), om politic român. — 39, 52.
Vladislav al II-lea, domn al Țării Românești (1446—1456). — 153.
Vladislav Jagello, rege al Poloniei (1386—1434). — 134.
Vladislav al V-lea, rege al Ungariei (1444—1457). — 153.
Vlad Țepeș, domn al Țării Românești (1456—1462, 1476). — 153.
Vlóră, golf la Marea Ionică. — 61.
Vlóră, oraș în sudul Albaniei. — 58, 61, 63.
Vogt, Karl (1817—1895), naturalist elvețian. — 41.
Voicu, Ștefan (n. 1906), publicist român. — 23.
Voinescu, Eugeniu (1844—1909), pictor și consul român. — 156, 157.
Voinescu, Sergiu, ofițer român. — 216, 217, 218, 219.
Vranghel, Piotr Nikolaevici (1878—1928), baron și general țarist. — 273.
Vrioni, Elias Bey (? — 1932), om politic albanez, prim-ministru (1920—1921). — 61, 62.

W

Waldem, Albert, comerciant suedez. — 105.
Walleberg, diplomat suedez, ministru al afacerilor externe. — 101.
Washington. — 11, 164, 304, 309.
Weimar, oraș în sud-vestul R.D.G. — 149, 198, 200.
Welti, Emil (1825—1899), președinte al Confederației Elvețiene (1869, 1872, 1876, 1880, 1884, 1891). — 44.
Weitsäker, scriitor elvețian. — 41.
Wied, prinț Wilhelm de (1876—1945), rege al Albaniei (martie—septembrie 1914). — 59, 60.
Wielowiejski, diplomat polonez. — 148, 150.
Wierzbowski, Zygmunt. — 139.

Wilhelm-Alexandru, mare duce, principe moştenitor al Luxemburgului. — 33.
Wilhelm I (1772—1843), rege al Olandei (1815—1840). — 29.
Wilhelm al III-lea (1817—1890), rege al Olandei, mare duce de Luxemburg (1849—1890). — 30, 31, 32.
Wilhelm al VI-lea de Orange-Nassau (1772—1843), rege al Olandei (1815—1840). — 29.
Wilhelm al II-lea (1859—1941), împărat al Germaniei (1888—1918). — 46.
Wilson, Wodrow (1856—1924), preşedinte al S.U.A. (1913—1921). — 6, 186, 245, 246.
Windecke, Eberhard, biograful lui Sigismund de Luxemburg. — 109.
Wojciecki, dr., medic polonez. — 137.
Wolf, Erhardt, fabricant elveţian stabilit în România. — 41.
Wraubek, I. A., consul onorific al României în Brazilia. — 220, 221, 222, 223, 224.
Wrisz, L. — 38.
Württemberg, provincie istorică germană (actualmente în landul Baden—Württemberg, în sud-vestul R.F.G.). — 38.

X

Xenopol, Alexandru D. (1847 — 1920), istoric, sociolog, filozof şi economist român. — 137, 175.
Xenopol, Nicolae (1858—1917), scriitor, om politic şi diplomat român. — 125, 126, 127, 235.

Z

Zagreb, oraş în Iugoslavia. — 13, 20, 160, 284, 285.
Zaleski, August (1883 — ?), om politic polonez, ministru al afacerilor externe (1926—1931). — 151.
Zamfirescu, Alex. Duiliu (1858—1922), scriitor şi diplomat român, ministru al afacerilor externe (martie—iunie 1920). — 163, 229.
Zamfirescu, George Mihail (1898—1939), scriitor român. — 288.
Zane, Gheorghe (n. 1897), economist şi istoric român. — 154.
Zápolya, Ioan, voievod al Transilvaniei (1510—1526) şi rege al Ungariei (1526—1540). — 177.
Žižka, Jan (1360—1424), nobil ceh, conducătorul mişcării husite. — 182.
Zipagu (Cipagu), veche denumire a Japoniei. — 120.
Zogu, Ahmed (1895—1961), preşedinte (1925—1928) şi rege (1928—1939) al Albaniei. — 62, 63, 65, 66, 67.
Zubcu-Codreanu, Nicolae (1850—1878), revoluţionar român. — 122.
Zürich, oraş în nordul Elveţiei. — 37, 38, 45, 49.

BCUIAŞI/CENTRU

Diplomația românească în perioada interbelică (de Mircea Malița) . . . 5

Înființarea reprezentanțelor diplomatice ale României la...
Luxemburg (de D. Rosenzweig) . . 29
Berna (de V. Dumitrescu) 37
Tirana (de C. Velichi) 51
Madrid (de D. Berindei) 68
Copenhaga (de N. A. Nicolescu) . . 77
Stockholm și Oslo (Christiania) (de P. Oprescu) 87
Lisabona (de V. Teodorescu) . . . 109
Tokio (de V. Urum) 120
Varșovia (de V. Moisuc) 134
Budapesta (de dr. V. Netea) 152
Vatican (de dr. doc. N. Corivan) . . 168
Praga (de E. Campus) 181
Helsinki (de dr. N. Copoiu) 201
Rio de Janeiro (de C. I. Turcu) . . 216
Buenos Aires (de N. Turturea) . . . 231
Geneva — Liga Națiunilor (de Gh. Gheorghe, P. Bărbulescu) . . 242
Moscova (de dr. I. M. Oprea) . . . 271
Santiago de Chile (de N. Turturea) 294
Mexico (de G. G. Potra) 300
Montevideo (de N. Turturea) . . . 311
Teheran (de A. Vaisman) 314

Anexa I

Miniștri de externe români în perioada 1900—1939 333

Anexa II

Primii reprezentanți diplomatici străini în România (Misiuni diplomatice înființate în perioada 1900—1939) 338

Indice 341

BCU

Redactor : PETRE BĂRBULESCU
Coperta : VALENTINA BOROȘ

Apărut — ianuarie 1971. Format 16/540×840.
Coli editură 24,08. Coli tipar 23,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 6852/90834 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București, Republica Socialistă România

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BOLIVAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Primul volum al seriei «Reprezentanțele diplomatice ale României» a apărut în anul 1967

Al doilea volum cuprinde studii referitoare la înființarea primelor misiuni diplomatice ale României la: Luxemburg, Berna, Tirana, Madrid, Copenhaga, Stockholm, Oslo, Lisabona, Tokio, Varșovia, Budapesta, Vatican, Praga, Helsinki, Rio de Janeiro, Buenos Aires, Geneva (Liga Națiunilor), Moscova, Santiago, Mexico, Teheran, Montevideo.

Al treilea și ultimul volum al seriei «Reprezentanțele diplomatice ale României» se află în curs de apariție.

Tiparul e.
la Combina
Scînteii nr.

BCUIASI/CE